

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

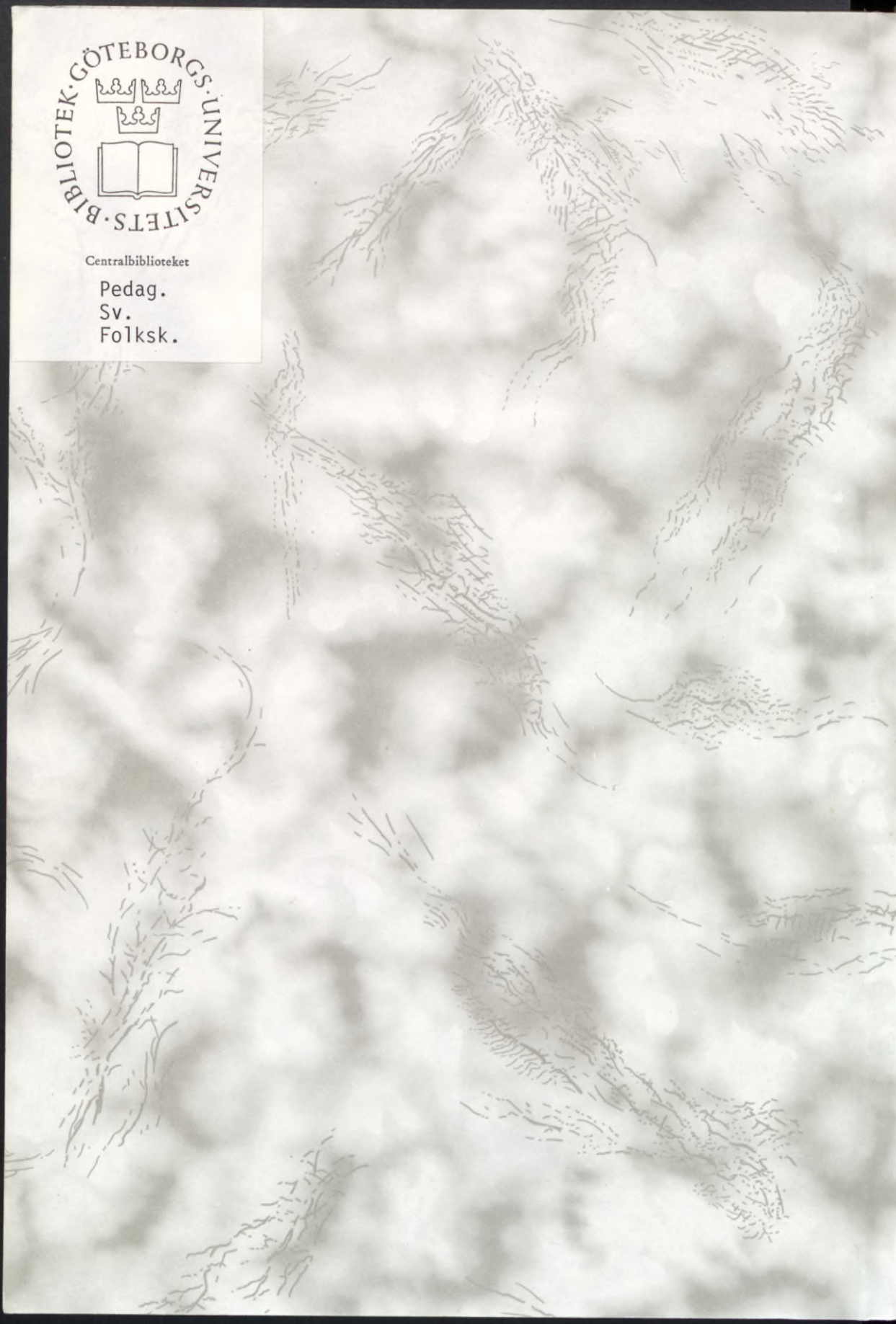

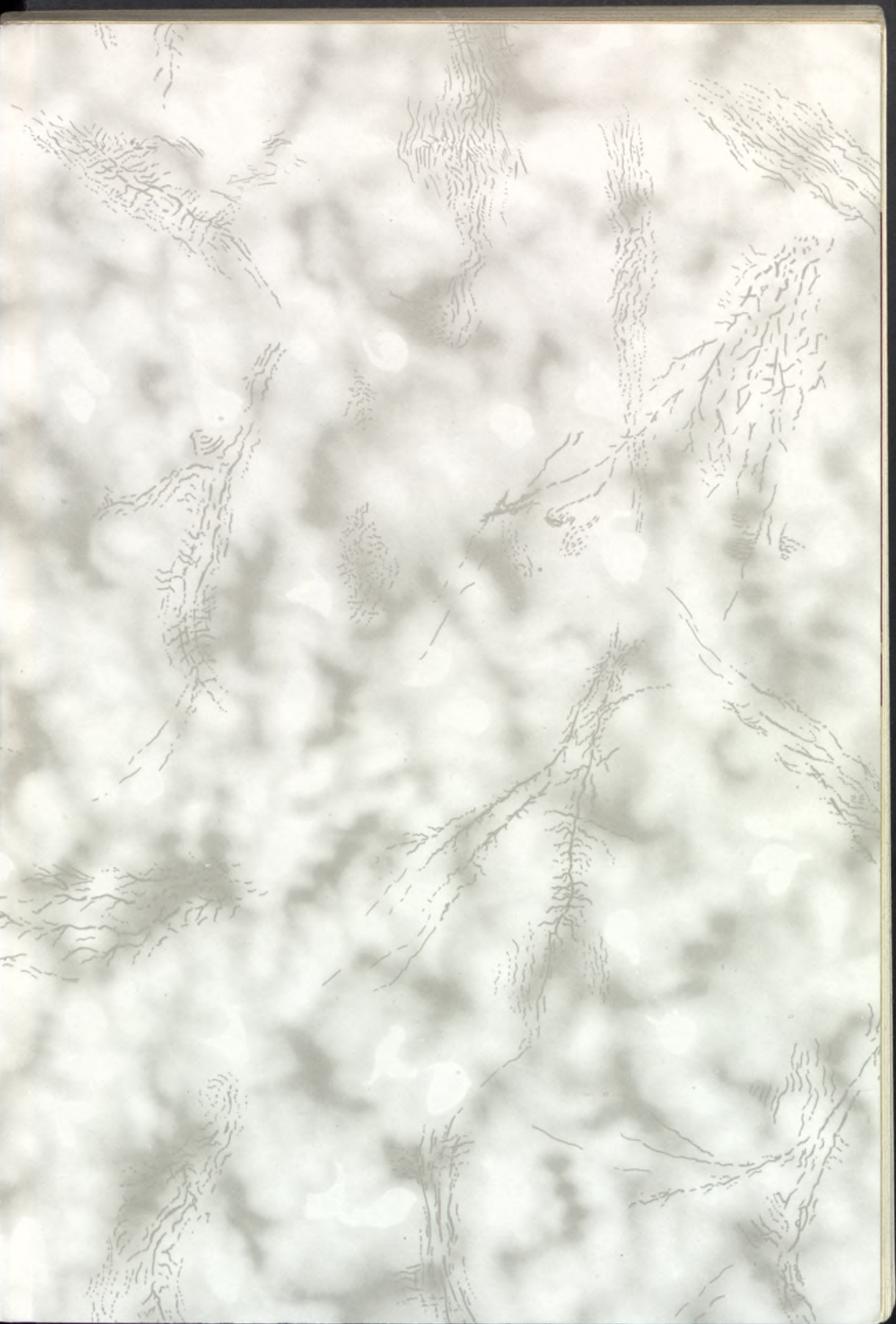

Centralbiblioteket

Pedag.
Sv.
Folksk.

LIBRIOTEK. GÖ

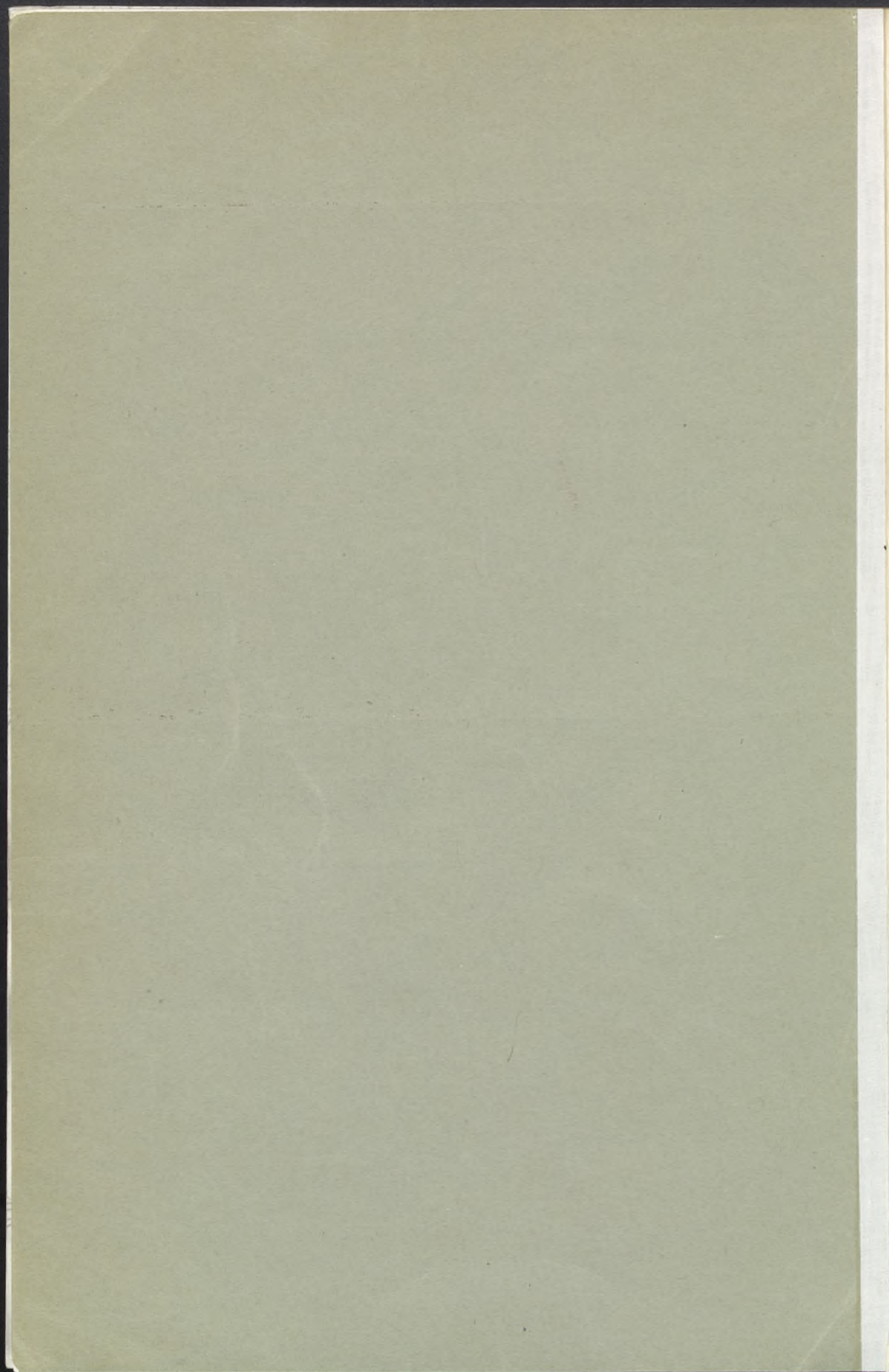
2858/55

Pedag.
SV.
Folksk.
Z. H. B.

Undervisningsplan för rikets folkskolor

Utgiven av
Kungl. Skolöverstyrelsen

SVENSKA BOKFÖRLAGET · NORSTEDTS

Undervisningsplan

FÖR

RIKETS FOLKSKOLOR

Inledning	1
Bestämmelser för den nya undervisningsplanen	4
Kungl. Maj:ts kungörelse den 4 juni 1954 (nr 570)	4
Transmitt av Kungl. Skolöverstyrelsen den 4 juni 1954	4
DEN 22 JANUARI 1955	
Allmänna uppgifter rörande folkskolans verksamhet	6
Fostran — undervisning	6
Ansvar och samarbete	8
Skolan och eleverna	9
Läraren	10
Skolan	11
Arbetsättet	18
Samad undervisning — periodläsning	19
Åskådighet	14
Självverksamhet	15
Hemuppläset	19
Bedömningen av arbetsresultatet	20
Kontroll	20
Betyg	20
Flyttning	24
Några särskilda undervisningsmoment	24
Samhällsundervisning	25
Ekonomisk fostran	25
Undervisning om narkotiska och ständgörande ämnen	26
Sexualundervisning	27
Fritidsverksamhet	27
Undervisning i naturvärd	28
Träskundervisning	28
Undervisningen i flerklassiga övningsskolor	29
Samläsning — kursväxling	30
Tysta övningar	30
Hj-skiolans särskilda förhållanden	30
Undervisningsmateriel	30
SVENSKA BOKFÖRLAGET NORSTEDTS	31
Undervisningsföreläsningar	32
Skoloroll	33
Magnetafon och gramofon	34
Skolbibliotek	36

Undervisningsplan

FÖR

RIKETS FOLKSKOLOR

DEN 22 JANUARI 1955

Utgivet av Kungl. Skolöverstyrelsen

SVENSKA BOKFÖRLAGET NORSTEDTS

IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG

ESSELTE AB, STOCKHOLM 1955

509815

INNEHÅLL

<i>Inledning</i>	1	
<i>Bestämmelser rörande undervisningsplanen</i>	4	
Kungl. Maj:ts kungörelse den 4 juni 1954 (nr 570)	4	
Transumt av Kungl. Maj:ts brev till skolöverstyrelsen den 4 juni 1954	4	
<i>Allmänna anvisningar rörande folkskolans verksamhet</i>	6	
Fostran — undervisning	6	
Ansvar och samarbete	8	
Skolan och eleverna	9	
Läraren	10	
Skolan och hemmet	11	
Arbetsättet	13	
Samlad undervisning — periodläsning	13	
Åskådlighet	14	
Självverksamhet	15	
Hemuppgifter	19	
Bedömningen av arbetsresultatet	20	
Kontroll	20	
Betyg	20	
Flyttning	24	
Några särskilda undervisningsmoment	24	
Samhällsundervisning	25	
Ekonomisk fostran	25	
Undervisning om narkotiska och stimulerande ämnen	26	
Sexualundervisning	27	
Friluftsverksamhet	27	
Undervisning i naturvård	28	
Trafikundervisning	28	
Undervisningen i flerklassiga avdelningar	29	
Samläsning — kursväxling	29	
Tysta övningar	29	
B3-skolans särskilda förhållanden	30	
Undervisningsmedel	30	
Arbets- och undervisningsmateriel i allmänhet	31	
Undervisningsfilm	32	
Skolradio	33	
Magnetofon och grammofon	34	
Skolbibliotek	36	

<i>Översikt av skolformerna</i>	38
Anmärkningar till översikten.....	38
<i>Timplaner</i>	40
Anvisningar.....	40
Timplaner för a-formen.....	42
Timplaner för b-formen.....	42
Anmärkningar till timplanerna för a- och b-formerna.....	43
Timplaner för A-formen.....	44
Klass 3.....	44
Anmärkningar.....	45
Klasserna 4, 5 och 6.....	45
Anmärkningar.....	45
Klass 7 (Sjuårig skola).....	45
Anmärkningar.....	46
Förebilder till timplaner för A-formen.....	46
Klasserna 7 och 8 (Åttaårig skola samt högre avdelning omfattande klass 8)	46
Anmärkningar.....	47
Klasserna 7, 8 och 9 (Nioårig skola samt högre avdelning omfattande klasserna 8 och 9 eller klass 9).....	48
Anmärkningar.....	48
Timplaner för B-formerna.....	50
B1-formen.....	50
B2-formen.....	50
B3-formen.....	51
Anmärkningar till timplanerna för B-formerna.....	52
<i>Kursplaner</i>	53
Allmänna anvisningar.....	53
Ämnen:	
Kristendomskunskap.....	54
Mål.....	54
Kursinnehåll.....	55
Anvisningar.....	56
Modersmålet.....	61
Mål.....	61
Kursinnehåll.....	61
Anvisningar.....	66
Allmänna synpunkter.....	66
Muntlig framställning och läsning.....	67
Skrivning och språklära.....	73
Engelska.....	81
Mål.....	81
Kursinnehåll.....	81
Anvisningar.....	82
Allmänna synpunkter.....	82
Uttalsundervisningen.....	87
Tekniska hjälpmedel.....	88

141	Tyska	89
141	Mål	89
142	Kursinnehåll	89
142	Anvisningar	90
142	Hembygdskunskap med arbetsövningar	90
144	Mål	90
140	Kursinnehåll	91
141	Anvisningar	91
148	Historia	97
149	Mål	97
150	Kursinnehåll	97
152	Anvisningar	98
152	Samhällskunskap	102
152	Mål	102
152	Kursinnehåll	102
150	Anvisningar	104
150	Geografi	108
150	Mål	108
150	Kursinnehåll	108
157	Anvisningar	109
157	Naturkunskap	113
158	Mål	113
158	Kursinnehåll	113
159	Anvisningar	115
159	Allmänna synpunkter	115
100	Biologi med hälsolära	118
101	Fysik	120
102	Kemi	122
100	Matematik	123
100	Mål	123
100	Kursinnehåll	123
100	Anvisningar	124
107	Teckning	129
107	Mål	129
100	Kursinnehåll	130
100	Anvisningar	130
100	Musik	132
170	Mål	132
170	Kursinnehåll	132
172	Anvisningar	133
109	Gymnastik med lek och idrott	137
108	Mål	137
108	Kursinnehåll	137
108	Anvisningar	139
107	Slöjd	140
108	Mål	140
101	Kursinnehåll	140
101	Flickslöjd	140
100	Textilslöjd	140

Gosslöjd	141
Träslöjd	141
Metallslöjd	142
Anvisningar	142
Allmänna synpunkter	142
Textilslöjd	144
Träslöjd och metallslöjd	146
Hemkunskap och hushållsgöromål	148
Mål	148
Kursinnehåll	149
Anvisningar	150
Yrkesvägledning	152
Mål	152
Kursinnehåll	152
Anvisningar	153
Yrkeskunskap	156
Mål	156
Kursinnehåll	156
Jordbruk	156
Skogsbruk	157
Fiske och sjöfart	157
Metallarbeta	158
Träarbete	158
Textilt arbete	159
Handel	159
Hushålls- och vårdnadsyrken	160
Allmänpraktisk linje	162
Anvisningar	162
Valfritt ämne	166
Trädgårdsskötsel	166
Mål	166
Kursinnehåll	166
Anvisningar	167
<i>Exempel på arbetsordningar</i>	169
Anvisningar	169
Arbetsordningar för a-formen	170
Klass 1	170
Klass 2	175
Arbetsordningar för b-formen	179
Arbetsordningar för A-formen	183
Klass 3	183
Klass 4	185
Klass 5	187
Klass 6	189
Klass 7	191
Sjuårig skola	191
Åtta- eller nioårig skola	199

INLEDNING

Klass 8.....	203
Åttaårig skola.....	203
Nioårig skola.....	211
Klass 9.....	218
Arbetsordningar för B1-formen	222
Arbetsordningar för B2-formen.....	225
Arbetsordningar för B3-formen.....	227
<i>Specialundervisning</i>	231
Hjälpklasser.....	231
Uppgift och anordning.....	231
Allmänna riktlinjer för uttagning av lärjungar till hjälpklass.....	231
Allmänna anvisningar för arbetet i hjälpklasser.....	232
Timplaner.....	233
Anvisningar.....	233
Timplaner för a-typen.....	235
Timplan för b-typen.....	236
Timplaner för A-typen.....	236
Förebilder till timplaner för A-typen.....	238
Timplan för B1-typen	239
Förebild till timplan för B1-typen	239
Timplan för B2-typen	240
Timplan för B3-typen	240
Kursplaner.....	241
Allmänna anvisningar.....	241
Ämnen:	
Kristendomskunskap.....	241
Modersmålet.....	244
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	249
Historia.....	} 252
Samhällskunskap.....	
Geografi.....	
Naturkunskap.....	255
Matematik.....	257
Teckning.....	257
Musik.....	258
Gymnastik med lek och idrott.....	258
Slöjd.....	260
Hemkunskap och hushållsgöromål.....	260
Yrkesvägledning.....	261
Yrkeskunskap.....	261
Trädgårdsskötsel.....	262
Särskild hjälpundervisning.....	262
Övriga specialklasser.....	263
Särskild specialundervisning.....	264

INLEDNING

Föreliggande undervisningsplan för rikets folkskolor utges av Kungl. Skolöverstyrelsen med stöd av kungl. brev den 4 juni 1954. Den skall allmänt tillämpas från och med läsåret 1955/56. En övergångstid av tre år har emellertid medgivits för vidtagande av de jämkningar i kursplanerna, som under denna tid kan vara av behovet påkallade.

I undervisningsplanen ingår: av Kungl. Maj:t den 4 juni 1954 (kung. 570) fastställda tim- och kursplaner för sjuårig folkskola (klasserna 1—6 i folkskola med flera än sju årsklasser); allmänna anvisningar rörande folkskolans verksamhet; förebilder till tim- och kursplaner för sjunde, åttonde och nionde klasserna i folkskola med flera än sju obligatoriska årsklasser samt för folkskolans högre avdelning (frivilliga klasser); metodiska anvisningar för undervisningen i de olika ämnena; exempel på arbetsordningar; beträffande specialundervisning bland annat allmänna riktlinjer för uttagning av lärjungar till hjälpklass, tim- och kursplaner för hjälpklasserna 1—7 och förebilder till tim- och kursplaner för hjälpklass över den sjunde med till dessa planer och förebilder hörande anvisningar samt anvisningar rörande särskild hjälpundervisning och andra former av specialundervisning.

De av Kungl. Maj:t fastställda tim- och kursplanerna ingår inte i en följd i undervisningsplanen utan har, när så varit erforderligt för erhållande av en genomgående enhetlig disposition av innehållet, uppdelats på olika avsnitt. Under respektive rubriker har inom parentes angivits, huruvida och i förekommande

fall i vilken omfattning innehållet härrör från kungörelsen 1954: 570. I de fastställda kursplanerna har med stöd av ovannämnda kungl. brev några mindre ändringar vidtagits. Vidare har predikatsverbens pluralformer ändrats till singularformer.

Mindre avvikelser från de av Kungl. Maj:t fastställda tim- och kursplanerna kan av skolöverstyrelsen medges i den ordning, som föreskrives i folkskolestadgan.

Förebilderna till tim- och kursplaner för sjunde och högre klasser i folkskola med flera än sju obligatoriska årsklasser, i huvudsak tillämpliga även för folkskolans högre avdelning (frivilliga klasser), är i första hand avsedda att underlätta skoldistriktens arbete vid utarbetande av förslag till lokala tim- och kursplaner för ifrågavarande klasser, vilka inte omfattas av de av Kungl. Maj:t fastställda tim- och kursplanerna.

Om skoldistrikt så beslutar, kan enligt föreskrift i folkskolestadgan förebilderna direkt tillämpas som tim- och kursplaner vid undervisningen, alltså utan särskild fastställelse av skolöverstyrelsen. I fråga om klasser av frivillig typ är vissa modifikationer av såväl tim- som kursplanerna erforderliga. I anmärkningarna till timplanerna för åtta- och nioåriga skolor samt i kursplanerna för de olika ämnena har särskilt angivits, i vilka avseenden ändringar är behövliga i fråga om frivillig klass. Önskar skoldistrikt tillämpa förebilderna men med vissa ändringar beträffande tim- eller kursplanerna, bör lämpligen framställning därom inte innefatta fullständigt

förslag till tim- och kursplaner utan endast de föreslagna ändringarna.

Förebilderna avser inte inom folkskolans organisation på ifrågavarande stadium anordnade examenslinjer eller särskilda försökslinjer.

Tim- och kursplanerna för hjälpklasserna 1—7 har fastställts av skolöverstyrelsen. Planerna för klasserna över den sjunde har karaktär av förebilder, som kan tjäna till ledning vid utarbetande av förslag till lokala tim- och kursplaner eller, om skoldistrikt så beslutar, direkt tillämpas som tim- och kursplaner vid undervisningen utan särskild fastställelse. Förebilderna är avsedda även för i anslutning till de obligatoriska klasserna anordnad högre avdelning. I övrigt gäller vad som anförts rörande förebilder för folkskolans högstadium.

Avvikelser från de för hjälpklasserna 1—7 fastställda tim- och kursplanerna kan medges av skolöverstyrelsen.

Tidigare av skolöverstyrelsen för sjunde och åttonde klasserna i folkskola med åtta obligatoriska årsklasser eller för högre avdelning, särskilt och utan tidsbegränsning, fastställda tim- och kursplaner må med statens folkskolinspektörs medgivande under viss tid eller tills vidare kunna tillämpas, i den mån detta kan ske med hänsyn till erforderlig anpassning efter de nya kursplanerna för klasserna 1—6, respektive 1—7, dock under förutsättning att ämnesbenämningarna ändras i överensstämmelse med folkskolestadgans bestämmelser.

Bestämmelser rörande statsbidrag till kostnader, som föranledes av tillämpningen av undervisningsplanen, har inte medtagits.

Följande av skolöverstyrelsen utfärdade eller fastställda tim- och kursplaner, anvisningar m. m. upphör att gälla, sedan undervisningsplanen trätt i tillämpning:

Exempel på timplaner och arbetsordningar m. m. för folk- och fortsättnings-

skolor inom vissa av rikets nordligaste gränsorter, utfärdade av skolöverstyrelsen den 5 november 1935;

Anvisningar rörande undervisningen i kristendomskunskap och modersmålet samt hembygdsundervisning inom folkskolor i vissa av rikets nordligaste gränsorter, utfärdade av skolöverstyrelsen den 5 november 1935;

Skolöverstyrelsens anvisningar rörande kursväxling i vissa fall i skolor av B-, C- och D-form, utfärdade den 9 mars 1937;

Skolöverstyrelsens cirkulär den 1 oktober 1937 angående skolspårverksamhet;

Skolöverstyrelsens skrivelse till statens folkskolinspektörer den 10 juni 1941 angående gymnastikundervisningens ordnande i folkskolans högre klasser;

Provisoriska anvisningar rörande särskild hjälpundervisning enligt kungl. kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 629), utfärdade av skolöverstyrelsen den 9 december 1942;

Allmänna riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass, fastställda av skolöverstyrelsen den 16 februari 1943;

Provisorisk normalundervisningsplan för folkskolans hjälpklasser, fastställd av skolöverstyrelsen den 26 mars 1943 (Sv. förf.-saml. 1943: 360);

Timplanerna för folkskolans hjälpklasser (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1949: 10 s. 146);

Tillägg till den av skolöverstyrelsen den 26 mars 1943 fastställda normalundervisningsplanen för folkskolans hjälpklasser, fastställt av skolöverstyrelsen den 26 mars 1953 (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1953: 13 s. 142);

Anvisningar för betygsättningen i folkskolan, utfärdade av skolöverstyrelsen den 31 januari 1950 (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1950: 4 s. 49);

Betygsättningen i folkskolans hjälpklasser (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1953: 13 s. 146);

Skolöverstyrelsens anvisningar till kungörelsen den 18 juni 1949 (nr 392) an-

BESTÄMMELSER RÖRANDE UNDERVISNINGSPLANEN

Kungl. Maj:ts kungörelse den 4 juni 1954 (nr 570) angående tim- och kursplaner för sjuårig folkskola (klasserna 1—6 i folkskola med flera än sju årsklasser).

Kungl. Maj:t har funnit gott att — med upphävande av kungörelsen den 31 oktober 1919 (nr 880) angående undervisningsplan för rikets folkskolor, kungörelsen den 29 juni 1921 (nr 372) angående vissa bestämmelser i fråga om tillämpningen av kungörelsen den 31 oktober 1919 angående undervisningsplan för rikets folkskolor, kungörelsen den 11 december 1917 (nr 900) angående skolplikt beträffande undervisning i huslig ekonomi, kungörelsen den 6 maj 1921 (nr 261) angående skolplikt beträffande undervisning i slöjd i folkskola och kungörelsen den 18 juni 1949 (nr 392) angående reducerad timplan och gruppundervisning i småskolan samt § 2 kungörelsen den 14 juni 1946 (nr 309) om fyllnadstjänstgöring för lärare vid folk- och småskolor ävensom cirkuläret till skolöverstyrelsen, domkapitlen, skogsvårdsstyrelserna och folkskolinspektörerna samt skolstyrelserna i samtliga skoldistrikt den 5 mars 1948 (nr 90) angående undervisning i skogsvård i folkskolorna — fastställa härvid fogade tim- och kursplaner för sjuårig folkskola (klasserna 1—6 i folkskola med flera än sju årsklasser).

Denna kungörelse skall tillämpas från och med läsåret 1954/55, dock med en övergångstid av tre läsår för vidtagande av de jämkningar i kursplanerna, som

under denna tid kunna vara av behovet påkallade.

Inom skoldistrikt, där svårighet föreligger att läsåret 1954/55 tillämpa denna kungörelse, må kungörelsen vinna tillämpning först från och med läsåret 1955/56. Den för vidtagande av jämkningar i kursplanerna medgivna övergångstiden av tre läsår räknas i dylikt fall från utgången av förstnämnda läsår.

Transumt av Kungl. Maj:ts brev till skolöverstyrelsen den 4 juni 1954 angående undervisningsplan för rikets folkskolor m. m.

GUSTAF ADOLF o. s. v. Vår ynnest o. s. v. Genom beslut den 10 juni 1952 tillsatte skolöverstyrelsen en kommitté med uppgift att utarbeta och för överstyrelsen framlägga förslag till revision av 1919 års undervisningsplan för folkskolan. Sedan kommittén efter fullgjort uppdrag till överstyrelsen överlämnat ett den 24 september 1953 dagtecknat betänkande med förslag till undervisningsplan för rikets folkskolor och ärendet från överstyrelsens sida varit föremål för remissbehandling, har överstyrelsen i underdånig skrivelse den 1 mars 1954 avgivit förslag till tim- och kursplaner för sjuårig folkskola m. m.

Överstyrelsen har sedermera avgivit förslag till vissa ytterligare bestämmelser i ärendet.

I ärendet hava vidare vissa organisationer och enskilda personer inkommit med skrifter.

Kungl. Maj:t anbefaller skolöverstyrelsen att utfärda

dels allmänna anvisningar rörande folkskolans verksamhet,

dels ock metodiska anvisningar för undervisningen i de olika ämnena.

Tillika bemyndigar Kungl. Maj:t överstyrelsen att

dels utfärda förebilder till tim- och kursplaner för folkskolans högre avdelning samt för sjunde, åttonde och nionde klasserna i folkskola med flera än sju årsklasser,

dels utfärda tim- och kursplaner med tillhörande anvisningar för folkskolans hjälpklasser 1—7, förebilder till tim- och kursplaner för hjälpklass över den sjunde och anvisningar rörande andra former av specialundervisning,

dels utgiva undervisningsplan för rikets folkskolor, innefattande, förutom av Kungl. Maj:t fastställda tim- och kursplaner, allmänna anvisningar rörande folkskolans verksamhet, metodiska anvisningar för undervisningen i de olika ämnena, förebilder till tim- och kursplaner för folkskolans högre avdelning samt för sjunde, åttonde och nionde klasserna i folkskola med flera än sju årsklasser, tim- och kursplaner med tillhörande anvisningar för folkskolans hjälpklasser 1—7, förebilder till tim- och kursplaner för hjälpklass över den sjunde, anvisningar rörande andra former av specialundervisning samt exempel på arbetsordningar,

dels ock, när så visar sig behöfligt, vidtagna mindre ändringar av pedagogisk art i kursplanerna.

ALLMÄNNA ANVISNINGAR RÖRANDE FOLKSKOLANS VERKSAMHET

Folkskolan har till uppgift att meddela en allmän medborgerlig bildning, att medverka till en harmonisk utveckling av de ungas individuella anlag och

att i samverkan med hemmen fostra de unga till självständiga och ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.

Fostran — undervisning

Skolan har att främja de ungas personlighetsutveckling, även på känslolivets och viljelivets områden. Den skall vidare vinnlägga sig om att skapa förutsättningar för elevernas sunda kroppsliga utveckling. Skolan får således inte begränsa sin uppgift till att utveckla elevernas förståndsgåvor och bibringa dem kunskaper.

Skolans fostrande inflytande skall göra sig gällande i all dess verksamhet.

Skolarbetet bör vara så ordnat, att genom skolans gemenskap och genom själva arbetssättet hos lärjungarna uppodlas ansvarskänsla, ärlighet, uthållighet, punktlighet, förmåga såväl att samarbeta med andra som att självständigt utföra ett arbete, vana att lita på sig själva, att övertvinna svårigheter och att väl utnyttja tiden.

Till skolans uppgifter hör att vänja lärjungarna vid att inta en saklig och prövande inställning till olika problem och uppgifter. Skolarbetet bör därför uppmuntra lärjungarna att söka efter fakta och att respektera fakta, även då dessa är obekväma för de egna önskingarna. Även i fråga om värderingar bör en självständig inställning främjas. Lärjungarna bör varnas för suggestion och för benägenheten att följa första bästa auktoritet. De bör lära sig att uppmärksamma, att samma fråga ofta kan

bedömas från olika utgångspunkter, och vänja sig vid att pröva och väga argument från skilda områden.

En härmed nära sammanhängande men mera speciell uppgift är att stärka lärjungarnas motståndskraft mot osaklig propaganda och utveckla deras förmåga att kritiskt bedöma subjektivt färgade framställningar i övrigt. Redan genom att meddela kunskaper på olika områden ökar skolan elevernas förutsättningar härvidlag. Men eleverna bör också något övas att fråga efter vilket förstahandsmaterial en framställning bygger på, pröva om urvalet av fakta är ensidigt, överväga vilket syfte framställningen kan ha och om möjligt jämföra med andra framställningar rörande samma ämne.

Vid undervisningen gäller det att utforma arbetet så, att lärostoffet självt kan påverka de unga.

På ett särskilt sätt kan friluftsverksamheten tjäna lärjungarnas fostran. Samvaron under friare former mellan lärare och elever samt mellan eleverna inbördes kan verksamt bidra till att utveckla lärjungarnas kamratkänsla och hjälpsamhet samt deras solidaritet med skolan. På idrottsplatsen, under vandring i skog och mark samt under skolresor har läraren ofta tillfälle att lära känna sina elever från andra sidor och under andra förhållanden än vid arbetet inom skolan.

Han kan upptäcka drag hos de unga, som han förut inte märkt, och han kan härigenom få nya synpunkter i fråga om lärjungarna och deras behandling, som kan bli av betydelse för det övriga skolarbetet.

Genom kursplanerna anges i huvudsak det stoff, som skall bearbetas i undervisningen. Det ligger emellertid i sakens natur, att undervisningens innehåll varken kan eller bör i detalj regleras genom dessa planer. Vid deras tillämpning har läraren en inte obetydlig rörelsefrihet. Erfarenheten visar, att undervisningen ofta mindre bindes av kursplanen än av den använda läroboken. Häri ligger en fara för att kurserna blir mera betungande än vad som avsetts eller är lämpligt. I läroboken medtas nämligen ofta även stoff, som visserligen kan ha sitt stora intresse men inte nödvändigtvis behöver inläras. Det är därför av vikt, att läraren i fråga om minnesstoffet iakttar nödig begränsning.

Syftet med och formerna för kunskapsmeddelelsen kan skifta från ämne till ämne. Modersmålet, främmande språk och matematik, exempelvis, bör ge vissa fasta, lätt mobiliserbara kunskaper och färdigheter, som skall vara till hands, när de behöves i det praktiska livet. De ämnen, som har till särskild uppgift att orientera eleverna i omvärlden, måste främst vara inriktade på att vidga de ungas synfält och ge stoff åt deras fantasi, samtidigt som de lämnar sitt oumbärliga bidrag till den allmänna medborgarbildningen. Inom dessa ämnen kan inte rimligen samma krav uppställas i fråga om förmåga att reproducera kunskaperna. För läraren gäller det i sådana fall främst att se till, att lärjungarna får en stomme av kunskaper och en uppfattning om ämnets anda och arbetsmetoder, samt att lära dem använda lättillgängliga kunskapskällor och över huvud taget rätt bedriva studier på egen hand.

Behovet av säkra kunskaper och färdigheter får inte undanskymma skolarbetets andra viktiga uppgifter: att bidra till elevernas allsidiga och harmoniska utveckling, att stärka deras omdöme och skärpa deras iakttagelseförmåga samt att i mån av deras växande mognad skänka dem ökade förutsättningar att arbeta självständigt och större möjligheter att överblicka, förstå och leva sig in i större sammanhang.

I allt skolarbete är framgången i stor utsträckning beroende av arbetsmetoderna och av lärarens förmåga att ge intresse och liv åt sin framställning, t. ex. genom att, då så är möjligt, anknyta till elevernas egna erfarenheter, till förhållandena i hembygden eller till aktuella frågor och dagshändelser. En sådan undervisning ställer stora krav inte endast på lärarens framställningsförmåga och omdöme utan även på hans kunskaper. Han måste visserligen väl känna lärobokens framställning, men han bör inte vara bunden av läroboken. Ehuru kraven på minneskunskaper hos lärjungarna måste, såsom redan framhållits, begränsas till att omfatta det mest väsentliga av lärokursen, så bör å andra sidan undervisningen berikas av livfulla skildringar med intresseväckande detaljer och upplysningar, som kan sätta elevernas fantasi i verksamhet och väcka deras lust att ställa frågor och att genom självständigt arbete öka sina kunskaper och färdigheter.

Vad i föregående stycke sagts kan givetvis inte i samma mån gälla alla ämnen eller alla kursmoment inom ett ämne. I första hand äger det tillämpning på ämnen kristendomskunskap, hembygdskunskap, historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap samt på vissa partier av modersmålsundervisningen. Vid undervisningen i matematik är det framför allt av vikt, att läraren klagör för sig, vilka moment som erbjuder eleverna större svårigheter, och att han vid genom-

gången av dessa moment ger sig god tid och särskilt bemödar sig om en koncis och lättfattlig framställning. I detta ämne liksom i modersmålet, främmande språk och andra ämnen eller ämnesgrenar, där uppövändet av lärjungarnas färdighet är

Ansvar och samarbete

Av stor betydelse är, att eleverna känner sig uppskattade och att de mötes med förtroende. Varje lärare vet, med vilken glädje och stolthet särskilt de yngre barnen mottar och utför små förtroendeuppdrag: en eller annan detalj rörande ordningen i klassrummet, skötseln av blommorna i klassrummets fönster, utdelning och insamling av läseböcker eller skrivböcker osv. Åt de äldre eleverna brukar mera krävande uppdrag kunna lämnas, t. ex. vård av klassbiblioteket, övertvakande av ordningen vid skolmåltiderna och på skolgården, biträde vid anordnande och ledande av friluftsverksamhet. Sådana uppdrag är för eleverna ett uttryck för lärarens uppskattning och bidrar därigenom till att skapa ett gott förhållande mellan lärare och elever. Härur framväxer med stigande mognad hos eleverna en ökad känsla av ansvar.

De unga bör bibringas känslan av att de har ett gemensamt ansvar för klassen och skolan. De bör även stimuleras att hjälpa varandra, såväl i det egentliga skolarbetet som under lekar och idrottsövningar. Därigenom lägges hos dem grunden för en social ansvars-känsla i vidare mening. Vid grupparbete ger sig sådana tillfällen på ett naturligt sätt. Då lärjungarna arbetar var för sig, t. ex. med räkneuppgifter, är det ibland svårt för läraren, särskilt om han själv är upptagen av undervisning, att hinna med att ge anvisningar åt de lärjungar, som »fastnat» på en eller annan uppgift. Det är under sådana omständigheter, åtminstone i skolans högre klasser, lämpligt att låta

av väsentlig betydelse, är lärarens uppgift huvudsakligen att lämna erforderliga anvisningar och förklaringar, bereda eleverna tillfälle till systematisk inövning och praktisk tillämpning samt att med omsorg handleda dem i deras arbete.

mera försigkomna elever hjälpa sina kamrater. I läraravdelningar med barn på olika åldersstadier bör de äldre på samma sätt känna ansvar för och bistå sina yngre kamrater.

Över huvud taget bör varje tillfälle att fostra eleverna till samarbete tillvaratas. Därvid bör även förekomma samverkan under friare former. Tillfälle härtill torde inte sällan erbjuda sig vid redovisningen av ett grupparbete eller under den »klassens timme», som är förlagd till modersmålsundervisningen och där lärjungarna på olika sätt medverkar. I skolor med flera läraravdelningar kan gemenskapskänslan stärkas genom att vissa klassavdelningar eller hela skolan samlas, exempelvis för firande av någon allmän bemärkelsedag, för åhörande av ett föredrag, för sång- och musikstunder eller annan underhållning. En god form för samverkan är, att olika avdelningar då och då bjuder varandra till klassens timme.

Skolan bör genom sin anda och sin miljö söka fostra eleverna till hänsyn och yttre hyfsning: uppmärksamhet och artighet mot andra människor, hövlighet, t. ex. i fråga om hälsning, ordning och snygghet beträffande klädsel och tillhörigheter, vårdat språk och vårdat uppträdande. Lärarens goda föredöme är här av största betydelse.

Eleverna bör tillhållas att även utom skolan (på gator och vägar, vid resor, vid besök i butiker, bibliotek eller andra offentliga lokaler) visa hänsyn mot andra och iakttä ett korrekt uppträdande.

Skolan och eleverna

En intresseväckande undervisning, där eleverna finner fullt utlopp för sina krafter i meningsfullt arbete, och en sådan uppläggning i övrigt av skolarbetet, som skapar trygghet för dem och som medför trivsel och arbetsglädje, är de främsta förutsättningarna, när det gäller att hos de unga skapa en positiv inställning till skolan. Lyckas man härmed, kommer som en följd, att lärjungarna lättare finner sig till rätta i det samhälle i smått som skolan utgör.

Bud och förbud bör ges med sparsamhet. Deras innebörd och skälen till att de ges bör klargöras för eleverna. Av synnerlig vikt är, att inte andra föreskrifter lämnas än sådana, vilkas efterlevnad skäligen kan krävas. Ett småaktigt reglerande är inte ägnat att utveckla de ungas omdöme och förmåga till eftertanke utan skapar lätt olust och vantrivsel. Lärjungarna vill känna och bör få känna, att deras lärare litat på dem. Vissa ordningsregler för skolarbetet kan med fördel utformas i samarbete med eleverna.

Förseelser och försummelse av olika slag från elevernas sida måste man räkna med. De flesta smärre förseelser sammanhänger med barns spontana och obehänsamma sätt att handla och torde ej i allmänhet behöva föranleda några kraftigare ingripanden från lärarens sida. Efter hand som barnens mognad ökar, bör läraren dock kunna begära större behärskning av sådana impulser, som vålar olägenheter och skador.

Mera allvarliga eller långvariga svårigheter hos en lärjunge att anpassa sig i skolan, såsom allmänt störande uppträdande, trots mot lärare eller aggressivitet mot kamrater, bör föranleda en undersökning av vad som kan tänkas ligga till grund härför. Det är därvid av vikt att ta hänsyn till elevens situation i dess helhet, ty en varaktig förbättring av

beteendet kan många gånger åstadkommas genom att orsaken klarlägges och om möjligt undanröjes. Kroppsliga sjukdomstillstånd, svårigheter av olika slag att följa undervisningen samt psykiska störningar, speciellt på känslolivets område, är viktiga orsaksmoment. Underlägsenhetskänslor med ängslan och oro döljer sig ofta under ett trotsigt och aggressivt beteende. Mindre goda hemförhållanden leder genom den otrygghet de framkallar ej sällan till anpassnings-svårigheter i skolan. Läraren bör därför, då så befinnes lämpligt, samråda med hemmet, skolledaren och skolläkaren (skolsköterskan) för att bättre kunna hjälpa eleven till rätta. Svårare fall bör om möjligt hänvisas till specialutbildad läkare, t. ex. vid den psykiska barn- och ungdomsvården. Om skolkurator eller skolpsykolog finnes, bör denne deltaga i utredningen.

Av betydelse är, att läraren klargör för sig, huruvida han själv genom sitt uppträdande mot eleven varit upphov till eller ökat dennes svårigheter att finna sig till rätta.

Det kan i vissa fall vara lämpligt eller nödvändigt att ge en tillrättavisning inför klassen, men i allmänhet bör den ges under enskilt samtal. Förökligande eller föraktfulla yttranden, skymfande eller sårande tillmälen liksom ironiska anmärkningar får under inga omständigheter förekomma.

Av synnerligen grannliga beskaffenhet är de fall, då elevernas sammanhållning gör det svårt att utreda en sak. I första hand bör läraren härvid vädja till lärjungarnas rättskänsla. Det är av mycket stor vikt, att lärjungarna får en rätt uppfattning av solidaritetens innebörd, både dess berättigande och dess begränsning.

Lärjungarna måste alltid behandlas med konsekvens och opartiskhet. Detta får emellertid inte innebära, att samma

fel under alla förhållanden skall bedömas på samma sätt. Hänsyn måste tas till elevens ålder och kön, mognadsgrad och allmänna läggning. På en samvetsgrann eller särskilt känslig elev verkar samma tillrättavisning mycket starkare än på en elev av annat kynne.

Vid bedömandet av elevernas förmåga och vilja att följa undervisningen bör stor försiktighet iakttas. Brister härutinnan kan bero på fysiska defekter, svag begåvning, psykiska störningar med nedsett förmåga av koncentration och effektivitet i arbetet eller på för lärjungen mindre väl avvägda arbetsuppgifter. I svårbedömda fall bör samråd ske med skolpsykolog om sådan finnes. Stor hänsyn måste även tas till elevernas olikartade hemförhållanden. En lärjunge från ett i ekonomiskt avseende mindre väl lottat hem kan vara nödsakad att under sin fritid från skolan delta i ett tröttande arbete inom eller utom hemmet. En annan lärjunge kan på grund av familjens trångboddhet ha svårt att ostört få utföra sina hemuppgifter. Utan kännedom om sådana förhållanden är ett rättvist bedömande av elevernas arbetsprestationer inte möjligt. Givetvis måste också vid detta bedömande, liksom vid behandlingen av eleverna, uppmärksamhet ägnas åt deras hälsotillstånd. Om det finns anledning misstänka, att bristande intresse för skolarbetet kan bero på kroppsligt svaghetstillstånd, bör samråd ske med hem och skolläkare. Särskilt under bryt-

ningsåren bör hämmande inflytelser på skolarbetet noga observeras.

Bedömandet av elevernas ordning skall inte avse sådant som hör till deras uppförande, utan endast det som ligger i själva ordets betydelse. Fel i detta avseende, som bör beivras, är t. ex. benägenhet att komma för sent, uppenbar försumlighet med hemuppgifter, vårdslöshet med avseende på klädsel, kroppsvård, hanterande av skolans och kamraters tillhörigheter, av läroböcker och skrivböcker osv. Även då det gäller att bedöma lärjungarnas sätt att hålla ordning, måste hänsyn tas till de skilda förutsättningar, som olika ålder och miljöförhållanden skapar. Emellertid kan svåra felaktigheter av nyssnämnd art, om de trots upprepade tillsägelser inte rättas, få karaktär av tredska och olydnad och i så fall betecknas som dåligt uppförande.

Vitsord i anslutning till skolans fosterande verksamhet ges numera endast i *uppförande* och *ordning*. Högsta betyget är normalbetyg. Man förutsätter med andra ord, att uppförandet och ordningen i allmänhet inte ger anledning till anmärkningar. Även om högsta vitsordet principiellt får vara det normala, bör dock variationer nedåt vid behov kunna förekomma, särskilt i fråga om vitsordet i ordning. Lägre vitsord än det högsta bör endast i undantagsfall, vid verkligt graverande och djupgående brister, tilldelas elev den termin han avslutar sin skolgång i folkskolan.

Läraren

Huvudansvaret för skolans arbetsresultat åvilar läraren. På hans kvalifikationer, lämplighet för sitt uppdrag och intresse för sin uppgift beror skolarbetets framgång. Han bör vara ett gott föredöme för de unga.

Samarbete mellan lärarna är vidare en förutsättning för ett gott resultat av sko-

lans arbete. Särskilt värdefullt är, att ett utbyte av erfarenheter lärarna emellan sker, t. ex. genom konferenser mellan lärarna i parallellavdelningar, kollegier eller studiecirklar för behandling av metodiska frågor.

Läraren skall inte söka påtrycka eleverna någon viss åskådning i politiska

och religiösa frågor. Då han uttalar sig om sådana frågor inför eleverna, bör han låta olika synpunkter komma till sin rätt, och om han ger uttryck åt sin egen mening, bör han ålägga sig måttfullhet och visa tillbörlig grannligheten och fördragsamhet gentemot oliktankande.

Läraren bör såvitt möjligt söka lära känna elevernas individuella anlag, förutsättningar och intressen och med hänsynstagande till deras ålder och utvecklingsstadium ge dem stöd och vägledning. Vid ombyte av lärare är det av vikt, att den kännedom om en elev, som den avlämnande läraren under längre eller kortare tid erhållit, på lämpligt sätt delges den mottagande.

I sitt uppträdande gentemot eleverna och i sitt sätt att behandla dem bör läraren visa lugn, fasthet, förståelse och omtanke. Särskilt bör han uppmärksamma, att överdrivna affektutbrott kan göra känsliga barn skrämde och försagda samt väcka trots hos andra. Ett obehärskat uppträdande försvagar lärarens ställning inför eleverna, som intuitivt känner, att de starka orden inte vittnar om själslig jämvikt och naturlig auktoritet.

Att söka inta något slags ofelbarhetsposition inför eleverna är alltid dömt att misslyckas. Barn är skarpa iakttagare, och förr eller senare upptäcker de sin lärares svagheter. Lärarens erkännande av ett begånget fel eller misstag behöver ingalunda minska lärjungarnas respekt för honom. Tvärtom kan ett sådant erkännande vara ägnat att öka deras aktning för sin lärare.

Positiva åtgärder är i uppfostran i allmänhet verksammare än negativa. Förmaningar och tillrättavisningar måste givetvis förekomma, men än mera betydelsefullt är, att eleverna erhåller upp-

muntran och erkännande för sin goda vilja och sina framsteg. Av särskild vikt är, att läraren observerar de tillfällen, då en elev, som på grund av lynne och läggning har att kämpa med svårigheter i det ena eller andra avseendet, gör försök att förbättra sitt uppförande eller sina studieresultat eller att iakta bättre ordning. Erkännandet bör då inte utebli.

Även de intellektuellt svagt utrustade eleverna har behov av att känna, att de har framgång i skolarbetet, och de bör därför få uppgifter som de kan bemästra. Ingenting kan vara mera ägnat att framkalla misströstan och leda vid arbetet än en daglig erfarenhet av egen oförmåga. Särskilt dessa elever behöver uppmuntande och vänliga ord, som stärker deras självtillit och därmed också deras prestationsförmåga.

En god organisation av skolarbetet är av stor betydelse för lärarens förhållande till eleverna och för skolmiljön över huvud taget. Vid början av varje läsår bör läraren planlägga årets arbete. En sålunda uppgjord plan bör dock under årets lopp kunna modifieras, om klassens standard och lärjungarnas förmåga kräver detta. Stor omsorg bör ägnas arbetsordningens uppgörande.

Läraren bör skaffa sig kännedom om de olika elevernas intressen även utanför skolan och på ett taktfullt sätt bistå dem med råd och hjälp i deras angelägenheter. Lärjungarna bör i läraren kunna se en vän, till vilken de har möjlighet att vända sig för att få råd inte endast i sitt skolarbete utan även i andra angelägenheter eller bekymmer. Auktoriteten och respekten kommer då att vila på förtroendets fasta grund. Arbetet och trevnaden i skolan främjas bäst genom en lämplig förening av frihet och disciplin.

Skolan och hemmet

Ett gott och förtroendefullt förhållande mellan skola och hem är en viktig

förutsättning för de ungas fostran. Det är skolans och lärarnas självklara plikt

att göra vad på dem ankommer, för att ett sådant förhållande skall råda. Om på lämpligt sätt en personlig kontakt mellan lärare och föräldrar åstadkommits, kan ofta missförstånd skingras. När svårigheter av en eller annan art visar sig i fråga om en elevs uppförande eller sätt att sköta skolarbetet, kan läraren då lättare komma i förbindelse med hemmet för att så vitt möjligt få orsakerna klarlagda. Att detta måste ske på ett taktfullt och grannliga sätt är självfallet. Hänsyn till egen prestige får inte bli bestämmande för lärarens uppträdande i en dylik situation. Om han med lugn, fasthet, vänlighet och tydligt visad önskan att förstå även föräldrarnas situation och synpunkter klargör, att hans intresse helt gäller elevens bästa, kan det önskade resultatet ofta nås och lärarens förhållande till hemmet stärkas. Särskilt stor försiktighet bör iakttas, när läraren har anledning befara, att anmärkningar från skolan kan leda till mindre önskvärda reaktioner från föräldrarnas sida gentemot barnet.

Målsmännen bör känna sig välkomna till skolan. Det gemensamma ansvaret och intresset för de ungas utveckling och fostran bör göra det till en naturlig sak, att målsmännen kommer till skolan för att lämna upplysningar eller rådgöra om barnens skolförhållanden och därmed sammanhängande problem. Enskilda samtal mellan målsmän och lärare under pågående lektion bör emellertid undvikas. Där förhållandena gör det lämpligt, bör läraren utsätta viss mottagningstid, då han säkrast är att träffa för samtal. Folk-skolestadgan föreskriver, att lärare, som inte är bosatt i skolans närhet, är skyldig att en gång varje månad under läsåret på tid, som bestämmes av skolstyrelsen i samråd med läraren, lämna lärjungarnas målsmän tillfälle att i lokal inom skolan med honom rådgöra om angelägenheter som angår skolarbetet.

Önskvärt är, att föräldramöten emellanåt anordnas i skolan. Även vid sådana möten kan tillfällen ges till personliga samtal och förtroendefullt samråd mellan föräldrar och lärare. Det är av vikt, att föräldramötena väl förberedes. De kan anordnas i anslutning till ett föredrag, t. ex. över något aktuellt pedagogiskt ämne, en musikunderhållning, en uppläsning eller dramatisk framställning av lärjungarna, en gymnastikuppvisning eller en utställning av lärjungarnas arbeten. Dessa föräldramöten kan vara dels allmänna, öppna för alla målsmän, lärare och andra intresserade inom skolområdet eller skoldistriktet, dels s. k. klassföräldramöten, där läraren och målsmännen till hans elever träffas för att diskutera de mera speciella problem, som hör samman med vederbörande avdelning. Det sistnämnda slaget av möten kan ha en särskild uppgift i de fall, då målsmännen ej genom terminsbetyg hållits underrättade om elevernas framsteg och förhållanden i skolan.

Vid tiden för elevernas val av utbildningslinje, liksom i samband med den yrkesvägledning som skall lämnas dem, bör deras föräldrar inbjudas till samtal om dessa betydelsefulla angelägenheter.

Läsårets avslutningsdag erbjuder sedan gammalt ett regelbundet återkommande tillfälle för målsmännen att få kännedom om skolmiljön under mera högtidliga former. En värdefull kontakt mellan skola och hem kan emellertid även åstadkommas genom anordnande av s. k. åhörardagar, varvid målsmännen inbjudes närvara vid och ta del av skolans dagliga arbete. De rika möjligheter till kontakt med hemmen, som särskilt hemkunskapen erbjuder, bör tillvaratas. Kontakt mellan skola och hem kan också i därför lämpade fall med fördel knytas av skolläkare och skolsköterska.

Arbetsättet

I fråga om arbetsättet bör den enskilde läraren känna sig äga stor *frihet*. Metoder och tillvägagångssätt måste av naturliga skäl växla från lärare till lärare, från stadium till stadium, från klass till klass. Redan de växlande yttre betingelserna för arbetet nödvändiggör detta. De flerklassiga avdelningarna har både sinsemellan och i förhållande till de enklassiga skilda metodiska problem, och olikheter i fråga om materiell utrustning skapar skilda förutsättningar och sålunda också skilda former för undervisningen. Men framför allt betingas skillnaderna därav, att arbetsättet till väsentlig del får sin karaktär dels av elevernas utvecklingsståndpunkt, dels av lärarens personliga läggning. I en lägre klass kräves exempelvis en fylligare åskådlighet i detta ords egentliga bemärkelse; på ett högre stadium kan ges utrymme åt jämförande och sammanfattande översikter. Ett förfaringssätt, med vilket den ene läraren når utmärkta resultat, lämpar sig inte alltid för en annan lärare. Det kan aldrig vara till fördel för undervisningen att söka tillämpa metoder, vilkas förtjänster man inte inser och uppskattar. Läraren bör emellertid med vaket intresse följa utvecklingen på det metodiska området och gärna pröva nya vägar. Inte minst bör han tillvarata de uppslag och idéer, som hans egna erfarenheter i skolarbetet kan ge anledning till.

Undervisningen kräver således hos läraren förmåga av andlig rörlighet och anpassning. Läraren får inte bindas av något tvång att följa bestämt utformade metoder. En samlad pedagogisk erfarenhet har emellertid givit vissa principiella riktlinjer, efter vilka undervisningen i stort sett bör läggas. Vid den praktiska tillämpningen av sådana metodiska riktlinjer (för t. ex. väckandet och vidmakthållandet av elevernas intresse) behöves en rationell anpassning och avvägning

efter de olika undervisningsmomentens betydelse i det större sammanhanget. Huvudsyftet i skolarbetet bör fasthållas. Om eljest i och för sig berättigade metodiska »förstärkningar» får stor plats på mindre betydelsefulla områden, kan balansen lätt störas och uppmärksamheten ledas från det väsentliga till mindre väsentliga ting.

Samlad undervisning — periodläsning

Ämnesuppdelningen på timplanen och på arbetsordningen kan lätt leda till splittring i arbetet. För undvikande härav, så att önskvärd koncentration ernås, kan olika tillvägagångssätt användas.

De olika ämnena bör så långt möjligt förbindas med och ge stöd åt varandra i undervisningen. Flertalet skolämnen är sålunda ägnade att stödja modersmålsundervisningen genom att ge övning i muntlig och oftast också skriftlig framställning. Då samma eller närbesläktade moment ingår i kurserna för skilda ämnen, bör övervägas, i vilka sammanhang dessa moment lämpligen i första hand bör behandlas och hur sammanhållningen av lärostoffet skall kunna befrämjas.

Särskilt i de lägsta klasserna bör de olika skolämnena och ämnesgrenarna ej hållas strängt skilda från varandra vid undervisningen. *Den samlade undervisningens* princip kan här naturligt genomföras. Skolarbetet samlas lämpligen vid denna arbetsform i stor utsträckning kring hembygds-kunskapens s. k. intresseområden eller arbetsenheter — t. ex. »Hemmet», »Våra bostäder». Aktuella händelser (främst i lärjungarnas liv) kan också tas till utgångspunkt för arbetet. Modersmålet bör, så snart ske kan, bli det centrala ämnet. Arbetsövningar, musik och — i viss utsträckning — kristendoms-kunskap, matematik samt gymnastik med lek och idrott kan naturligt ingå i

den samlade undervisningen i småskolan. Läraren bör emellertid beakta, att det föreskrivna lärostoffet i tillräcklig grad blir behandlat i arbetsenheter och att varje ämne sammanlagt får ungefär sitt på timplanen angivna utrymme. Framför allt får lärjungarnas nödvändiga övning i färdigheterna läsning, skrivning och räkning ej åsidosättas. Detta beaktande gäller jämväl för de högre klasserna, där en samlad undervisning också lämpligen kan ske i viss omfattning. Med exempelvis undervisningen i geografi bör moment från lärokurserna i bl. a. naturkunskap, historia, samhällskunskap och kristendomskunskap kunna sammanföras. I anvisningarna till de olika ämnena antydes, hur samverkan mellan ämnena kan genomföras.

I de fall, då klassläraren inte ensam har hand om undervisningen i sin klass, är det av vikt, att de i klassen undervisande lärarna i detta hänseende rådgör med varandra och överenskommer om en lämplig fördelning av uppgifterna.

En annan metod att undvika alltför stor splittring i arbetet är att genom s. k. *periodläsning* begränsa antalet samtidigt lästa ämnen. Såsom i anvisningarna till ämnena geografi och naturkunskap anges, kan på timplanen upptagna timmar för dessa ämnen under vissa tider av läsåret användas uteslutande för undervisning i ett av ämnena. Också i andra fall — t. ex. för ämnet historia — kan ett dylikt utbyte av timmar med fördel göras. Likaså kan det vara lämpligt att, om också mera tillfälligt, göra utbyten av timmar mellan de skilda ämnesgrenarna i modersmålet. Periodläsning bör även — i den mån så är möjligt med hänsyn till vederbörande lärares tjänstgörings- och avlöningsförhållanden — kunna ifrågakomma beträffande vissa övningsämnen. Man bör vid denna arbetsform emellertid alltid tillse, att de olika ämnena eller ämnesgrenarna under läsåret i det hela erhåller ungefär den tid, som en-

ligt timplanen tillkommer dem. En plan för periodläsningen bör uppgöras och kunna företes.

Åskådlighet

Åskådlighet utgör en grundläggande princip i undervisningen. Detta gäller undervisningen på skolans alla stadier, även om åskådligheten — såsom förut antytts — är av särskild betydelse vid undervisningen i de lägre klasserna. För att kravet på åskådlighet skall kunna tillgodoses, bör skolan äga ett välförsett förråd av lämplig undervisningsmateriel och andra hjälpmedel, som ofta och på rätt sätt bör utnyttjas. Av stor vikt är, att läraren väl känner denna undervisningsmateriel samt att han vid förberedelsearbetet för lektionerna tänker igenom, vilken materiel som för tillfället lämpligen bör tas i bruk, och förvissas sig om att denna materiel befinner sig i användbart skick. Särskilda anvisningar rörande undervisningsmaterialet och dess vård återfinns i det följande.

Ett nödvändigt hjälpmedel är *krittavlan*. Genom en enkel teckning på tavlan kan ett sammanhang eller en företeelse ofta snabbare och riktigare klargöras än genom många ord och förklaringar. Termer, namn och uttryck, som lärjungarna bör inlära, fäster sig lättare och varaktigare i minnet, om de inte endast nämnes utan samtidigt även skrives på tavlan.

Genom användandet av *planscher* och *bilder*, bl. a. ljusbilder av olika slag, främjas undervisningens åskådlighet. På ett effektivt och värdefullt sätt kan undervisningen i vissa kursmoment göras åskådlig genom *filmvisning* i skolan. Den levande bilden har en särskild förmåga att väcka lärjungarnas intresse och hålla deras uppmärksamhet vaken. Filmundervisningen måste emellertid alltid anordnas efter en för varje särskilt fall väl genomtänkt plan, om den skall kunna skänka lärjungarna varaktigt behållning.

I ett särskilt avsnitt lämnas i det följande närmare anvisningar för denna undervisning.

Av stort värde såväl för undervisningen som för skollivet i övrigt är *skolradions utsändningar*, om de på rätt sätt utnyttjas. För stora kretsar av vårt folk har radion såsom bildningsförmedlare mycket stor betydelse. Det måste anses tillhöra skolans uppgifter att med utnyttjande av skolradion vänja de unga vid ett aktivt radiolyssnande, som kan skänka inte blott tillfällig förströelse och underhållning utan också konkreta kunskaper. Skolradion kan ge eleverna nya, stimulerande intryck och bidra till att vidga deras andliga horisont. Skall den till skolradiosändningarna knutna undervisningen leda till önskvärt resultat, måste den planläggas och utformas på ett metodiskt riktigt sätt. Närmare anvisningar för skolradions utnyttjande meddelas i ett följande avsnitt.

Bland de tekniska hjälpmedel i övrigt som kan bidra till att göra undervisningen åskådlig kan nämnas *magnetofonen* och *grammofonen*. Rörande användningen av dessa hänvisas till det följande.

Undervisningsutflykter (ekskursioner, studiebesök) bör anordnas dels i anslutning till undervisningen i hembygdkunskap, geografi och naturkunskap, historia och samhällskunskap, dels i samband med den vägledning i yrkesvalsfrågor, som meddelas särskilt i skolans högsta klasser. Även i andra ämnen kan det ibland vara lämpligt att förlägga undervisningen utanför själva skolan. Den för en undervisningsutflykt behövliga tiden kan växla från en kort stund av lektionen till en hel dag. Utflykter bör anordnas inte endast med samlad avdelning utan också som gruppbesök eller som individuella studiebesök. Även skolresor, omfattande mer än en dag, kan i realiteten betraktas som undervisningsutflyk-

ter liksom de »lägerskolor», som alltmere prövas också i vårt land.

Undervisningsutflykterna bör noggrant planläggas. Därvid bör läraren genom besök på den eller de platser, till vilka färden skall ställas, eller på annat sätt förvissa sig om att de avsedda iakttagelserna verkligen kan göras av eleverna vid utflykten. Ändamålet med utflykten bör på förhand meddelas avdelningen, och eleverna bör inställas på vad de särskilt skall iaktta, vilket t. ex. kan ske genom utarbetande av iakttagelse-scheman eller frågeformulär. Under utflykten gjorda erfarenheter och iakttagelser bör lärjungarna senare i skolarbetet i en eller annan form få redovisa.

Självverksamhet

Av gammalt brukar undervisningen i våra skolor övervägande bedrivas som *klassundervisning*. Därmed menas, att samma kursmoment behandlas av hela klassen eller läraravdelningen gemensamt. I den mån klassundervisningen sker muntligt, blir samtalet med frågor och svar jämte lärarens berättande framställning dess mest framträdande kännetecken.

Vid samtalen är det viktigt, att klassen i dess helhet blir engagerad och tillägnar sig samtalens innehåll. Eleverna skall vänjas vid att lyssna, men lyssnandet bör vara aktivt på det sättet, att deras tanke och fantasi är i verksamhet. De bör därför stimuleras till att — när det är fråga om undervisning och inte om renodlade förhör — själva ställa frågor och meddela egna erfarenheter och reflexioner. Lika otillfredsställande som att läraren ensam talar är det, att blott en del elever bidrar till att föra diskussionen framåt. Alla skall vara beredda att svara på frågor. Var och en skall därjämte veta, att han inte bara får utan också bör be om förklaring på vad han inte förstår. Läraren skall också alltid ha klart för

sig, att hans främsta uppgift är att förklara och handleda, inte att förhöra. Kunskapskontroll skall förekomma men får ej dominera undervisningen. Med fördel kan den särskilt på lägre stadier koncentreras till kortare stunder under en lektion.

Värdet av elevernas aktivitet bör uppmärksammas inte minst vid återblickar på förut behandlade moment, där faran för mekanisk upprepning eljest är överhängande. I själva verket ges vid repetitioner särskilda möjligheter att utveckla och utnyttja elevernas egen tankeverksamhet. Nya, genomgående synpunkter kan nämligen uppfordra dem till att klargöra fakta och sätta in dessa i andra sammanhang än tidigare.

Den muntliga undervisningen med frågor och svar har en inte oväsentlig betydelse bl. a. därigenom, att varje lektion, oberoende av dess ämne, ger eleverna övning i att uttrycka sina tankar i ord. Läraren bör i allmänhet inte, utom vid snabbförhör, låta sig nöja med endast korta och enstaviga svar på frågorna. Redan tidigt bör eleverna få vanan att lämna mera sammanhängande redogörelser och framställningar. Utan småaktigt rättande av uttryckssätten kan läraren efter hand söka leda sina elever till att använda ett vårdat och naturligt talspråk.

I betydande omfattning bör den muntliga undervisningen kompletteras med skriftliga övningar av olika slag och annat arbete på egen hand. Att elevernas förmåga av självverksamhet därigenom tas i anspråk bidrar till att befästa deras kunskaper och färdigheter men inverkar också på deras studievänor. På olika sätt bör skolan ge eggelse till att inom skilda kunskapsområden vidga insikterna genom aktivt arbete. Detta kan ske t. ex. genom att eleverna — gärna i skolans bibliotek — får studera litteratur i anslutning till olika kursmoment, förbereda föredrag, utarbeta uppsatser över

självvalda ämnen eller åta sig andra uppgifter vid sidan av den egentliga kursen.

Ett påtagligt och stimulerande resultat av sitt arbete på egen hand får eleverna, om de i en eller flera arbetsböcker samlar teckningar och uppsatser över olika ämnen, korta redogörelser för iakttagelser från olika områden m. m. Arbetsboken tjänar bäst sitt syfte, om den utgöres av lösa blad insatta i en pärm, men även en vanlig skrivbok kan användas. Arbetsböckernas innehåll skall givetvis granskas av läraren, men de behövliga rättelserna bör eleverna själva utföra efter hans anvisningar. Stor frihet bör lämnas eleverna vid valet av uppgifter för arbetsboken. Läraren måste dock tillse, att arbetet verkligen kommer att tjäna undervisningen. Så är t. ex. ett häfte med planlöst inklistrade bilder och tidningsurklipp inte att betrakta som en arbetsbok.

Klassundervisning lämpar sig främst för sådana undervisningsmoment, där det gäller att utreda och förklara en sak eller att inöva en färdighet, som kräver lärarens omedelbara kontroll. Gemensamma undervisningssituationer är också alltid på sin plats vid planläggningen av arbetet med ett visst intresseområde, vid redogörelser för utfört arbete samt vid överläggningar om t. ex. ordningsregler och andra skolförhållanden. Klassundervisningen har emellertid också sina svagheter. En betänklig brist är, att den i regel föga främjar samarbete eleverna emellan. Den bör därför helst kombineras med *gruppundervisning*.

Grupparbete kan i viss utsträckning organiseras redan under de första skolåren. Två eller flera elever sysslar gemensamt med t. ex. målning, modellering, miljöbilder i sandlåda, bilder och text till en klassens djurbok, blombok eller trafikbok. Man måste i allmänhet räkna med att arbetsgrupperna först senare brukar bli bestående och att de individuella prestationerna till en början

är huvudsaken för eleverna. Det är dock betydelsefullt, att dessa alltifrån tidigt stadium får börja utveckla förmågan att friktionsfritt samarbeta med varandra. Inte minst gäller detta elever med anpassningssvårigheter.

I den egentliga folkskolan bör arbete i mer eller mindre konstanta grupper få större omfattning och mer regelbundet inordnas i undervisningen. Antingen löser gruppens medlemmar tillsammans en viss uppgift i dess helhet, eller också utför varje elev självständigt sin del av uppgiften, varefter de olika gruppmedlemmarnas arbetsresultat sammanfattas. Mest önskvärt är, att grupperna själva kan få föreslå eller åtminstone utvälja sina uppgifter inom det för klassen aktuella ämnes- eller intresseområdet. I regel erfordras, att läraren under en eller flera orienterande lektioner presenterar uppgifterna eller intresseområdet för eleverna och meddelar de för det påtänkta arbetet nödvändiga kunskaperna. Han måste också — lämpligen i samarbete med skolans bibliotekarie — tillse, att lämpligt studie- och arbetsmaterial står till förfogande. I vissa fall kan lektionerna med fördel förläggas till biblioteket. Vid gruppundervisning i egentlig mening genomarbetas på detta sätt skilda sidor v ett kursmoment. Till sist redovisar de olika grupperna sina prestationer inför klassen, och det viktigaste inläses. Även mer speciella uppgifter för grupparbete kan givetvis förekomma: en klasstidning eller annat för klassen gemensamt skriftligt arbete, en större karta på spännpapper eller i relief, en geografisk eller historisk miljöbild, dekorationer och kostymer för en skolfest eller ett dramatiskt framträdande osv.

I de högsta klasserna kan studiecirkeln införas som en form av grupparbete. De enskilda studierna följes då av mera ingående samtal och diskussioner inom arbetsgruppen. Särskilt ämnena samhällskunskap, historia, geografi, kristendoms-

kunskap och modersmålet ligger väl till för detta arbetssätt.

Det säger sig självt, att grupparbete — liksom andra former av skolarbetet — kräver noggrann tillsyn. Läraren måste förvissa sig om att eleverna får god behållning av arbetet och full sysselsättning under de timmar som anslagits däråt. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt elevernas inbördes förhållande inom gruppen. Visar det sig, att en eller annan gruppmedlem inte förstår vad arbetet gäller och fordrar, är genomgående passiv eller isoleras från kamraterna, har läraren att varsamt ingripa och försöka ställa till rätta. Likaså måste vid planeringen av grupparbetena tillses, att väsentliga delar av kursen blir tillräckligt behandlade av klassen i dess helhet. Under den tid som står till buds kan visserligen inte alla elever tillgodogöra sig allt inom kursen lika fullständigt som vid en utpräglad klassundervisning. Här emot får dock vägas, att var och en tränger något djupare in i en del av ämnet och får impulser till att använda även andra kunskapskällor än läroboken. Sådana avvägningar bör ständigt göras och läggas till grund för den närmare utformningen av arbetssättet i det hela.

Gruppundervisningens värde ligger inte endast i att den fostrar till samarbete och ger goda tillfällen till självständiga prestationer och egna initiativ. Den ökar också möjligheterna till *individualisering* av skolarbetet.

I skolans språk är »individuellt arbete» en term med ganska skiftande betydelse. Stundom får den innesluta även en sådan företeelse som att en elev av läraren får individuell handledning. Vid skolgångens början är det utan tvivel av stor vikt för de elementära färdigheterna i läsning, skrivning och räkning, att läraren kan hjälpa barnen allt efter behovet i de enskilda fallen. För det ändamålet bör särskilt de veckotimmar och dagar utnyttjas, då läraravdelning med

ett visst barnantal får uppdelas. Även högre upp i skolan är den individuella handledningen viktig. Den står då i nära samband med den allmänna omvårdnad, som skolan bör ägna varje enskild elev.

Vanligen är väl individuellt arbete en beteckning för det tillvägagångssättet, att läraren låter sina elever var för sig arbeta med vissa uppgifter, vare sig dessa är desamma för hela klassen eller inte. Inte minst i skolor med flerklassiga läraravdelningar är det nödvändigt att söka sig fram till arbetsmetoder, som genom planmässiga s. k. tysta övningar främjar en på elevernas självverksamhet grundad kunskapsstillägnelse. Också i andra fall kan en del elever eller grupper av elever vara sysselsatta med särskilda uppgifter, under det att läraren undervisar en annan del av klassen. I och med att eleverna visar sig ha förutsättningar för ett mera självständigt arbete, kan åt dem överlämnas att på egen hand under en bestämd tidsperiod inhämta även något större partier av kursen. Läraren måste dock därvid hålla sig underrättad om arbetets gång och bl. a. övervaka, att det någorlunda jämnt fördelas inom den överenskomna tidsperioden. Givetvis måste de grundläggande insikterna vara väl tillägnade, innan ett sådant arbete igångsättes.

Individualiserad undervisning i ordets egentliga mening torde emellertid främst avse sådan undervisning, som målmedvetet tar hänsyn till elevens individuella egenart, studieförutsättningar och intressen. Detta innebär, att undervisningens innehåll mer eller mindre får lämpas efter den enskilde individen. I en skola för alla måste det bli ett ideal att sträva efter, att var och en får den hjälp till utveckling, som överensstämmer med hans anlag och möjligheter, även om dessa ligger över eller under de gängse kursfordringarnas krav.

Möjligheterna till och formerna för individualisering av denna art ställer sig

något olika i olika ämnen. I orienteringsämnen torde det vara riktigast, att avdelningen i dess helhet hålles samlad kring kursinnehållets kärnpunkter. Överkurser av olika omfattning och svårighetsgrad ges sedan som individuella uppgifter eller gruppuppgifter. I vissa färdighetsämnen, t. ex. musik, slöjd och teckning, blir en längre driven individualisering tämligen självfallen: olika elever hinner olika långt beroende på skillnaderna i begåvning. Även i sådana färdighetsämnen som modersmålet, främmande språk och matematik kan individualiseringen i viss utsträckning realiseras genom att flera och mer krävande tillämpningsuppgifter lämnas åt de duktigare eleverna eller elevgrupperna, under det att de svagare får mer tid för de elementära avsnitten av kursen. På så sätt torde exempelvis övningarna i muntlig och skriftlig framställning förhållandevis lätt kunna anpassas efter vad de enskilda eleverna förmår prestera, oberoende av vilken klass de tillhör. I matematik, där anlagen så starkt varierar, vore det också önskvärt, att ett mer individualiserat tempo kunde tillämpas vid själva kursgenomgången. Så kan obestriddligen ske med framgång, men detta förutsätter en mycket planmässig organisation av klassens arbete, bl. a. noggrann journalföring över vars och ens prestationer. Oavlatligt måste läraren därjämte vara uppmärksam på den allvarliga risken, att grunderna för det fortsatta arbetet inte blir tillräckligt säkert inhämtade. I flerklassiga läraravdelningar kan emellertid elever med mindre fallenhet för ämnet i sjätte eller sjunde klassen undervisas tillsammans med eleverna i en lägre klass, och en viss motsvarande uppdelning i ett par undervisningsgrupper bör vara genomförbar även i de enklassiga läraravdelningarnas högsta klasser. Där bör också om möjligt ges tillfälle för enstaka elever med särskilt god begåvning för matematik att på egen hand

efter lärarens instruktioner passera de för klassen utstakade kursfordringarna.

En differentiering inom klassens ram av den art som här antytts ställer obestriddligen mycket stora krav på lärarens tid, krafter och ordningssinne. Så betydelsefullt som det är för elevernas hela inställning till skolarbetet, att de får utlösning för sina inneboende krafter, bör han dock inte lämna möjligheterna alldeles oprövade utan söka sig fram till egen erfarenhet. Generella lösningar ges i detta fall lika litet som i andra. Ett gynn-

samt resultat av de skiftande arbetssätten betingas alltid i sista hand av den enskilde lärarens egenart.

Inte heller är det i regel tillrådligt att vid undervisningen genomgående tillämpa en viss metod. Omväxling i arbetsformerna bidrar ofta till att hålla lärjungarnas intresse vaket. I varje särskilt sammanhang bör det arbetssätt komma i fråga, som faller sig mest naturligt. *Principen om elevernas aktiva deltagande i arbetet bör dock alltid vara vägledande för läraren i hans undervisning.*

Hemuppgifter

Elevernas arbete skall i huvudsak utföras under lektionerna i skolan. Under det första läsåret bör hemuppgifter i regel inte förekomma. Endast enkla uppgifter, som särskilt intresserar eleverna, får sporadiskt föreläggas dem. Då hemuppgifter sedan så småningom mera regelbundet införes i arbetet, bör detta ske med stor varsamhet. Till en början bör de ges endast en eller ett par gånger i veckan, och de bör vara så enkla, att barnen kan utföra dem helt på egen hand utan svårighet och utan större tidsutdräkt. Hemuppgifter till ordagrant inlärande bör förekomma endast sparsamt. Detta gäller isynnerhet de två första skolåren. Vidare bör läraren alltid tillse, att tillräcklig tid erhålles för uppgiften och att inte samma krav ställes på alla lärjungar, utan att all den varsamhet iakttas, som betingas av elevernas individuella läggning. Det bör uppmärksammas, att samma hemuppgift, som för en mera begåvad elev utgör ett intressant inslag i eftermiddagens fritid, för en annan elev kan bli till en tyngande börda. Vid bedömandet av det sätt, på vilket lärjungarna fullgör sina hemuppgifter, måste hänsyn tas även till deras skiftande möjligheter att ostört arbeta i sina hem.

Hemarbetet kan bestå antingen i fullföljandet av en arbetsuppgift, som eleverna påbörjat i skolan, eller då det gäller ämnen eller ämnesmoment, som huvudsakligen kräver uppövandet av lärjungarnas färdighet, i fortsatt övning att utföra redan inlärd tillvägagångssätt. I varje fall måste hemuppgifterna vara på lämpligt sätt förberedda i skolan. Denna förberedelse bör så vitt möjligt vara av sådan art, att eleverna får intresse för uppgiften och möjligheter att på ett mera självständigt sätt utföra den. Förberedelsen bör inte vara så detaljerad, att uppgiftens fullgörande ej ställer några krav på lärjungarnas omdöme och förmåga av initiativ. Å andra sidan måste förberedelsen vara så ingående, att alla svårigheter, som eleverna inte på egen hand kan bemästra, undanröjes. Lärjungarna skall vänjas vid att, så snart det är något som de inte förstår i samband med en uppgift, anmäla detta, så att saken kan bli ordentligt utredd.

Stundom kan läraren låta eleverna på egen hand i skolan utföra uppgifter av samma art och omfattning som tillämnade hemuppgifter. Han får därigenom möjlighet att bättre bedöma olika hemuppgifters lämplighet. Samtidigt får han

säkrare utgångspunkter för de råd och anvisningar han har att ge om hur hemarbete bäst kan fullgöras och om hur studier över huvud bör bedrivas. Att lämna sådan handledning ingår som ett viktigt led i skolans verksamhet.

Det bör tillses, att hemarbetet lämpligt fördelas på de olika veckodagarna. Häröver bör klassläraren noggrant vaka i de fall, då även andra lärare undervisar i klassen. En något större hemuppgift i ett enda ämne kan ibland vara att föredra framför flera mindre i olika ämnen. Ele-

ver, som deltagit i en längre utfärd eller av giltig anledning, t. ex. genom en skolfest, varit upptagna en afton, bör bli befriade från hemarbetet till följande dag. Till dag efter sön- eller helgdag eller dag efter hel lovdag får hemuppgifter jämlikt gällande bestämmelser inte ges. Eleverna skall alltså vara helt befriade från redovisning av sådana uppgifter till dessa dagar. Detta gäller dock inte i fråga om elever, som undervisas ett mindre antal dagar i veckan än sex.

Bedömningen av arbetsresultatet

Kontroll

Den fortlöpande kontrollen av elevernas arbete är en viktig uppgift för läraren. Främst bör densamma avse att klarlägga, huruvida undervisningen varit lämpligt anordnad och huruvida lärjungarna fått avsett gagn av skolarbetet. Med ledning av elevernas arbetsresultat bör läraren bedöma, i vad mån avdelningen eller enskilda lärjungar behöver ytterligare hjälpas till rätta. Det gäller att söka undvika, att väsentliga luckor uppstår i lärjungarnas studiegång. Särskilt då en lärjunge varit frånvarande från skolan, bör läraren tillse, att vad som genomgått under frånvaron såvitt möjligt inhämtas, och därvid ge lärjungen erforderlig hjälp. Kontroll kan ske under olika former: genom muntliga förhör, genom redogörelser och föredrag av lärjungarna eller genom uppsatser, provräkningar eller andra skriftligen framlagda arbetsresultat. I allmänhet bör de muntliga förhören, som i regel skall uppta endast en mindre del av en lektion, hållas i samtalsform, varvid lärjungarna bör få tillfälle att även lämna sammanhängande redogörelser. Kraven på svarens form och fullständighet måste givetvis anpassas efter lärjungarnas ålder och utvecklingsgrad. I orienteringsämne-

na kan skriftliga förhör, vid vilka lärjungarna har att redovisa ett visst kursavsnitt, någon gång förekomma. Sådana prov bör inte föreläggas eleverna på sådana dagar, till vilka hemuppgifter i ämnet inte må ges. Ofta återkommande skriftliga förhör av vanliga hemuppgifter bör undvikas.

Betyg

För elevernas trivsel i arbetet, för arbetslusten och för arbetsinsatsen är det av stor betydelse, att läraren ägnar vederbörlig uppmärksamhet och omsorg åt sin uppgift att objektivt och rättvist värdesätta lärjungarnas prestationer. Även med hänsyn till den betydelse, som betygen har för lärjungarna vid deras inträde i arbetslivet utanför skolan liksom vid övergång till andra skolor, är rättvisa och likformighet vid bedömandet av lärjungarnas kunskaper och färdigheter av största vikt.

Som allmän regel för bedömningen bör gälla, att betygsgraderingen mer skall vara uttryck för arbetets kvalitet än för dess kvantitet, förutsatt att eleven har inlärt det mest nödvändiga minnesstoffet i kursen. Kvaliteten avser det mera förståndsmässiga momentet i arbetet, förmågan att göra egna reflexioner, iaktta-

gelsor och sammanställningar, att bedöma och dra slutsatser, förmågan att sammanfoga ämnets olika delar till ett helt.

Om ett ämne består av två eller flera av varandra relativt oberoende delar, måste läraren tillse, att hänsyn tas till hela ämnet. Om t. ex. en del av ett ämne fullständigt behandlas under höstterminen och en annan del under vårterminen, måste läraren vid avgivande av vårterminens betyg även ta hänsyn till elevernas prestationer i ämnet under höstterminen. Det betyg eleverna får vid läsårets slut skall vara uttryck för deras insikter och färdigheter i hela ämnet och inte endast vara betyg över deras prestationer under sista terminen eller en del av denna.

Lärarens bedömning av eleverna bör grundas på iakttagelser och anteckningar under terminernas lopp och ej blott på ett mer eller mindre ytligt eftersinnande vid terminens slut. Även under de terminer, då betyg inte skall förekomma — båda terminerna i första klassen samt höstterminen i andra och tredje klassen — är det nödvändigt, att anteckningar föres om framsteg och andra förhållanden att läggas till grund för bland annat beslut om flyttning och meddelanden till målsmän. Varje lärjunge skall beredas tillräckligt tillfälle att i det fortlöpande skolarbetet — inte endast vid skriftliga övningar — lägga i dagen sina anlag och sin förmåga.

Lärarna bör vid betygsgraderingen utgå från en betygsgrad, som kan karakteriseras som »normalbetyget», och som sådant skall Ba användas. Detta betyg ges för en kunnighet och färdighet, som anses vara medelgod för klassnivån i fråga. Om man kunde mäta prestationerna hos alla skolbarn på ifrågavarande skolstadium, skulle de medelgoda eleverna alltså förtjäna vitsordet Ba. Fordringarna för detta betyg bör med andra ord rätta sig efter vad barn av genomsnittlig förmåga kan prestera. Begreppet medelgod hänför sig

således inte till den enskilda klassavdelningen. Vitsordet B kan i sitt förhållande till Ba karakteriseras som under medelgod. Det ges åt elev, vars prestation klart ligger under det medelgoda men likväl bör godkännas. Betyget BC anger, att prestationen är dålig, och C, att den är extremt dålig.

Karakteristiken av betygen över Ba blir analog med den nu givna av betygen under Ba. Vitsordet AB ges åt elev, vars prestationer är markerat över medelgoda. För att elev skall erhålla vitsordet a, bör han vara synnerligen god i ämnet. Vitsordet A är ett extremt betyg, som endast bör användas, då läraren vill framhålla, att en elev har en alldeles påfallande begåvning och färdighet i ämnet.

En närmare beskrivning av betygsgradernas frekvens är vanskelig men har betydelse för ett klagörande av deras innebörd. Man måste erinra sig, att alla sådana frekvenstal endast gäller ett mycket stort och ogallrat elevmaterial. De är således föga tillämpliga på så små grupper som klassavdelningarna utgör, och ännu mindre på klasser, vilka t. ex. genom övergång till högre skolor förlorat en del duktiga elever. För ett stort, ogallrat elevmaterial kan man ge regeln, att grovt räknat cirka $\frac{1}{3}$ av eleverna är förtjänta av normalbetyget Ba, medan $\frac{1}{3}$ förtjänar lägre och $\frac{1}{3}$ högre betyg. Flerparten av denna sista tredjedel erhåller AB, endast en ringa del av denna grupp når upp till a. Frekvenstalet för A är mycket litet. Det går inte ens upp till 1 procent av hela elevmaterialet. — Motsvarande gäller för betygen under Ba. För alla ämnen kan man räkna med att antalet B dominerar över antalet BC och att C är extremt sällsynt, ungefär som A.

Det är dock ej riktigt, om en lärare eftersträvar en dylik betygsfördelning i sin klass; därtill är klasserna alltför olika varandra. Det »normala» frekvenstalet $\frac{1}{3}$ för betygen över respektive under Ba skulle sålunda för en medelstor klassav-

delning med fördel kunna utbytas mot frekvensbestämningen »mellan $\frac{1}{6}$ och $\frac{1}{2}$ ». Att i en klass på 30 elever endast 5 eller ända till 15 i ett ämne når betyg över Ba, är alltså ej förvånande, ej heller om motsvarande antal får betyg under Ba. Det är dock av värde för läraren att veta, att ju mera betygsfördelningen i hans klass avviker från den normala, desto mera ovanlig klass har han. Mellan lärarens uppfattning om sin klass och de betyg han ger bör det finnas överensstämmelse.

Innan läraren slutjusterar sina betyg, bör han undersöka, om frekvenstalen för de olika betygsgraderna företer något anmärkningsvärt enligt förut givna regler. Om läraren har den bestämda uppfattningen, att han har en ovanligt svag eller en ovanligt duktig klass, bör betygsfördelningen i klassen harmoniera med denna uppfattning. Om t. ex. en femte klass mist många kunniga elever genom att dessa från fjärde klassen övergått till högre skola, är det klart, att frekvenstalen för de högre betygsgraderna i regel kommer att vara avsevärt mindre än de förut som normala betecknade. På grund av en allmän sänkning av standarden genom utgallringen av studiebegåvade lärjungar finns risk för att betygsnivån i en sådan klass kommer att ligga för högt. Om tillbörlig hänsyn tas till elevernas betyg och rangordning i den eller de klassavdelningar eleverna tillhörde under föregående läsår, kan sådan förskjutning av betygsnivån undvikas.

De nu givna anvisningarna angående betygsgradernas innebörd och frekvens bör, teoretiskt sett, gälla för alla klassstadiet. Den så kallade »glidande betygs-skalan» med i genomsnitt högre betyg i de högre klasserna än i de lägre bör undvikas. På lågstadiet är emellertid en mera omfattande differentiering av lärjungarna efter deras prestationer ej så starkt motiverad och kan för övrigt vara svår att genomföra. I andra klassen är därför en mindre nyanserad betygsgivning både

försvarlig och lämplig. Även i tredje klassen bör de mera extrema betygen endast med stor försiktighet komma till användning.

Vid ombyte av lärare inträffar inte sällan en sänkning av betygsnivån. Att en lärare, innan han vunnit tillräcklig erfarenhet av en klass, är sparsam med de höga betygen är förståeligt, men om eleverna förut betygsatts av en annan lärare, bör hänsyn tas till de av denne givna vitsorden, till dess den nye läraren hunnit förvärva tillräcklig erfarenhet av klassen. Härigenom undviks omotiverade sänkningar av betygen.

Av liknande orsak får elever ofta lägre betyg i ämnen, som nyligen kommit in på kursplanen, än i de övriga ämnena. I fjärde klassen av vissa skolformer blir t. ex. betygen gärna låga i geografi, historia och naturkunskap, vilka som betygsämnen betraktade är nya för klassen. Det kan i detta fall vara svårt för läraren att använda de mycket höga betygsgraderna. Men lösningen bör då ej sökas i användande av B som normalbetyg med viss gradering uppåt, utan normalbetyget bör som för övriga ämnen vara Ba men med en av omständigheterna betingad relativt försiktigare betygsgradering såväl uppåt som nedåt. Ett avskärande av betygs-skalan uppåt med AB kan alltså i sådant fall vara försvarligt men bör tillgripas endast då svårigheterna är betydande för en mera normal betygsgradering.

Det må stå lärare fritt att, när så för en noggrannare betygsgradering synes behövt, sparsamt betjäna sig av tecknen + eller — efter betygsgraderna. Dessa tecken skall dock inte förekomma i avgångsbetygen.

De nu angivna allmänna betygsnormerna avser samtliga läro- och övningsämnen och i princip även klasser med generellt medgivna avkortade kurser (hjälpklasser).

Beträffande betygsättningen i moders-

målet, matematik och övningsämnen må följande uppmärksammas.

Betygsättningen i *modersmålet* avser dels *muntlig framställning och läsning*, dels *skrivning och språklära*. I *välskrivning* ges särskilt vitsord.

Betyget i muntlig framställning och läsning innefattar dels tyst läsning, dels högläsning och muntlig framställning, varvid ungefär lika stor hänsyn tas till vardera. Vid bedömning av den tysta läsningen uppmärksammas bl. a. elevernas förmåga att förstå innehållet i det lästa, att bilda omdömen och dra slutledningar ävensom snabbheten i deras uppfattning. Vid högläsningen bör hänsyn tas till elevernas artikulation, betoning och förmåga av flytande läsning. Vid den muntliga framställningen beaktas, i vad mån eleverna med egna ord kan redogöra för något som de väl känner till.

I fråga om betyget i skrivning och språklära bör lärjungarnas färdighet i fri skrivning och i uppsatsskrivning tillmätas stor betydelse (jfr avsnittet om skriftlig framställning i anvisningarna till ämnet *modersmålet*). Vid bedömningen av rättstavningsförmågan bör hänsyn tas inte endast till rättstavningsövningar utan även till lärjungarnas skriftliga arbeten i övrigt.

Vad angår senare delen av ämnesgrenen, språklära, bör den grammatiska riktigheten i elevernas skrivningar beaktas. Lämplig hänsyn bör även tas till deras kunskaper om de till stadiet hörande delarna av form- och satsläran.

Vid betygsättningen i skrivning och språklära bör rättstavnningen till och med tredje klassen väga ungefär lika med, och från och med fjärde klassen väga ungefär hälften mot ämnesgrenens övriga delar tillsammans.

I de fall, då läs- eller skrivsvårigheter av djupgående art uppenbarligen föreligger hos en lärjunge, skall vid betygsättningen i *modersmålet* och i viss mån i

främmande språk hänsyn tas därtill. Sådan lärjunge skall sålunda inte underkännas i sagda ämnen endast på grund av fel vid skrivning och läsning, som kan förmodas sammanhånga med hans speciella svårigheter.

Bedömningen i fråga om ämnet *matematik* bör innefatta såväl *tillämpad räkning* som *mekanisk räkning* (siffreräkning).

För tillämpad räkning bestämmes betygsättningen väsentligen av elevernas förmåga att på egen hand komma till rätta med räkneproblem av växlande svårighetsgrad, även sådana som ej varit föremål för inövning genom typ-exempel. Den mekaniska räkningen bedömes efter den säkerhet och snabbhet, med vilken lärjungarna kan utföra till stadiet hörande siffreräkningar. Det är tydligt, att tillämpad räkning och mekanisk räkning ej är oberoende av varandra. Men skiljaktigheter förekommer. I de tre lägsta klasserna bör stor vikt läggas vid säkerheten och snabbheten i den elementära siffreräkningen. På mellanstadiet bör tillämpad räkning väga omkring dubbelt mot mekanisk räkning. I klasserna 7—9 är det inte längre på samma sätt motiverat att uppdelas ämnet vid betygsbedömningen.

Beträffande *övningsämnena* bör de allmänna betygsnormerna modifieras såtillvida, att underbetyg endast ges i undantagsfall (jfr punkt 13 i anvisningarna till ämnet musik).

Brister i fråga om uppförande och ordning får under inga förhållanden inverka på betygsättningen i de olika ämnena.

I enlighet med skolöverstyrelsens särskilda rekommendation bör till främjande av simundervisningen anteckning om fullgjorda *simkunnighetsprov* göras på betygen.

Tillhandahålles officiellt godkända standardiserade prov för betygsättningen, utgör dessa ett hjälpmedel för bedö-

mandet av klassens standard och betygens spridning i klassen. De användes i och för justering av betygsskalan, sedan läraren satt de preliminära betygen. För standardprov gäller särskilda av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar. Då det är av stor vikt, att enhetliga betygssättningsnormer tillämpas vid landets skolor, tillrådes lärarna att använda dessa prov. Särskilt bör uppmärksammas, att proven avser att ge ledning vid bedömningen av klassens allmänna ståndpunkt. De standardiserade proven får sålunda inte vara avgörande för de enskilda elevernas betyg i förhållande till kamraternas.

Beträffande vitsord i uppförande och ordning hänvisas till avsnittet »Skolan och eleverna».

Flyttning

Avgörandet i fråga om lärjunges flyttning till högre klass blir i varje särskilt fall i hög grad beroende av lärarens bedömning. Enligt folkskolestadgans bestämmelser om flyttning i särskilda fall må, om så befinnes för lärjungen och skolarbetet i det hela lämpligt, flyttning »medgivas dels lärjunge, som på grund av psykisk efterblivenhet tillbragt två år i samma klass och visat sig icke kunna inhämta den eljest för flyttning föreskrivna lärokursen, dels ock annan lärjunge, som på grund av särskilda omständigheter icke fullständigt inhämtat den ifrågavarande lärokursen».

Då en lärjunge har svårt att följa undervisningen, kan detta bero inte endast på bristande studiebegåvning utan också på andra förhållanden, såsom psykisk eller fysisk sjukdom eller klenhet, onormalt lång och tröttande skolväg samt ogynnsamma hemförhållanden. I de enskilda fallen föreligger ej sällan flera än en av de nämnda orsakerna.

Vid bedömningen huruvida lärjunge skall medges flyttning till högre klass, bör de orsaker till det svaga studieresultatet som anses föreligga beaktas. Över huvud taget bör dock lärjungens mognad och möjlighet att följa undervisningen i den högre klassen vara utslagsgivande. Särskilt beträffande de grundläggande färdigheterna bör denna frågeställning beaktas. (Om bedömningen av barn med speciella läs- och skrivsvårigheter se avsnittet »Betyg».)

För vissa lärjungar kan det vara till nytta, om flyttning ej medges. Så kan understundom vara fallet, om huvudorsaken till lärjungens svårigheter är bristande mognad eller begåvning.

Det finns även fall, då lärjungar med stora svårigheter att följa undervisningen, oavsett orsaken därtill, på grund av organisatoriska förhållanden och med hänsyn till kravet att undervisningen för klassens övriga lärjungar ej får i otillbörlig utsträckning hindras, bör vägras flyttning till högre klass.

Om läraren ifrågasätter, huruvida elev skall kunna flyttas, bör han söka kontakt med hemmet och med skolpsykolog där sådan finnes samt, om skäl därtill föreligger, även med skolläkaren. I tveksamma fall skall läraren därjämte samråda med den kommunale skolledaren eller, där sådan inte är anställd, med skolstyrelsens ordförande.

De lärjungar, som inte flyttats, skall beredas tillfälle att undergå flyttningsprövning vid höstterminens början.

Undantagsvis kan en lärjunge medges flyttning till högre klass under pågående läsår. Därvid är det av största vikt, att inte blott lärjungens kunskaper och studiebegåvning utan även hans psykiska och fysiska mognad är sådana, att de kan anses ge honom goda förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt följa undervisningen i en högre klass.

Några särskilda undervisningsmoment

Vissa av de undervisningsmoment, som är av särskild betydelse för elevernas fostran, är av den art, att vart och ett av dem bör behandlas i olika sammanhang och i samband med undervisningen i flera av skolans ämnen. Det är härvid av vikt, att behandlingen i åtminstone något sammanhang göres så fullständig och utförlig, att lärjungarna erhåller säkra kunskaper och ett bestämt intryck av sakens vikt. De tillfällen, som eljest erbjuder sig att i fostrande syfte beröra dessa moment, bör inte lämnas outnyttjade. De moment, som här i första hand avses, är samhällsundervisningen, betydelsen av sparsamhet och ekonomiskt ansvar, undervisningen om de narkotiska och stimulerande ämnenas verkningar på individ och samhälle, sexualundervisningen, friluftsverksamheten och undervisningen i naturvård samt trafikundervisningen. De olika momenten är upptagna i kursplanerna för de ämnen, med vilka de närmast hör samman, och behandlas även i anvisningarna till dessa kursplaner. Här skall endast några mera allmänna synpunkter framhållas.

Samhällsundervisning

I ämnena hembygdskunskap och samhällskunskap men också i andra sammanhang bör lärjungarna på ett enkelt, lättfattligt och konkret sätt bringas att förstå de sidor av samhällsverksamheten, som är tillgängliga för deras ålder. De bör så småningom få lära sig något om de praktiska motiveringarna för samhällets ordning och påbud och om de behov, som ligger bakom dess institutioner. Det bör också framhållas, att samhällets tillgångar inte är outtömliga och att det peror av allas gemensamma arbete, om dessa tillgångar skall förkovras och växa.

Det är inte nog med att skolan för-

medlar fakta om samhällets historia och struktur. En sådan kunskap kan vara död, likaväl som de tekniska färdigheterna är det, om de får ligga i lägervall. Målet bör vara att främja det personliga intresset för allmänna angelägenheter, för sociala, kulturella och andliga strävanden. Skolan bör också söka utveckla känslan av medansvar för vårt samhälle för dess värnande och dess utveckling. I känslan av medansvar bör ingå intresse för att genom positiv kritik och aktiva samhällsinsatser bidra till samhällsutvecklingen men därutöver även förståelse och lojalitet inför de bördor och medborgerliga skyldigheter, som samhällets bestånd kan kräva.

Undervisningen om samhällets verksamhet skall också omfatta arbetslivet. Långt innan den egentliga yrkesvägledningen börjar, bör eleverna göras förtrogna med hemortens arbetsliv. Närmare synpunkter på dessa frågors behandling i anknytning till olika ämnen och på olika stadier återfinns i anvisningarna till kursplanen för ämnet yrkesvägledning.

Ekonomisk fostran

Både vid den fostrande och den undervisande verksamheten kan skolan göra en betydelsefull insats för att vänja ungdomen vid sparsamhet och omtanke i ekonomiska angelägenheter. Praktisk ekonomisk fostran bör ha sin givna plats redan i de lägsta klassernas skolarbete. Det dagliga livet i skolan, liksom behandlingen av sådana moment som »Skolan», »Hemmet», »Våra kläder» och »Våra bo-släder» i ämnet hembygdskunskap, ger osökt anledning att lära eleverna sparsamhet och aktsamhet med sina egna och kamraternas kläder och tillhörigheter, skolmateriel, möbler m. m. I lämpliga sammanhang bör man få de unga att

allvarligt tänka över vad det betyder för samhället och för den enskilde, om exempelvis lamporna till gatu- och vägbelysningen slås sönder, om blommor och buskar i planteringar och parker skövlas, om man klottrar och ritar på hus eller gör åverkan på cyklar och bilar.

Den mera sammanhängande och planmässiga ekonomiundervisningen bör förbindas med ämnena samhällskunskap samt hemkunskap och hushållsgöromål enligt anvisningarna till kursplanerna för dessa ämnen. Ekonomiska frågor kan emellertid också komma upp i samband med undervisningen i matematik, historia och geografi samt i yrkeskunskap, varjämte vid tal- och skrivövningar ekonomiska ämnen bör kunna tas upp till behandling.

Elevernas praktiska sparande bör i första hand inriktas mot näraliggande, klart fattbara mål. Skolsparverksamheten bör stödjas och uppmuntras. Sparandet i skolsparbössa bör dock ske på ett sådant sätt, att det inte blir en tävling mellan lärjungarna om vem som kan locka av föräldrarna den största slanten. — Uppmärksammas bör, att skolparlådor skall förvaras på betryggande sätt.

Vid den ekonomiska fostran i skolan är samverkan med hemmen av grundläggande betydelse. Detta gäller bl. a. frågan om barnens fickpengar. Barnen bör i tid få vänja sig vid att handskas med pengar för att lära sig inse dessas värde och det ansvar, som följer med handhavandet.

Undervisning om narkotiska och stimulerande ämnen

Undervisningen om de vanligast använda narkotiska och stimulerande ämnenas verkningar på den enskilda människan och i samhället — vilken undervisning helt naturligt kommer att företrädesvis behandla alkoholens verkning-

ar — skall vara saklig, vederhäftig och objektiv. Oförsiktiga omdömen om olika åsikter rörande vägarna att förhindra missbruk av alkohol eller andra narkotika bör undvikas. Däremot bör med eftertryck framhållas, att missbruk av narkotiska och stimulerande ämnen är ett ont, som med hänsyn såväl till individ som till samhälle med all makt måste motverkas, och att ingen skarp gräns finns mellan bruk och missbruk. Det bör även klargöras, att redan små mängder alkohol verkar skadligt på nervsystemet: självkritiken och omdömet avtrubbas, precisionsförmågan minskas, handlingsnabbheten nedsättes och säkerheten äventyras.

Den egentliga undervisningen om alkoholens verkningar innesluter två moment: alkoholens inverkan på individen och dess skadeverkningar i samhället. Det första momentet ingår i ämnet naturkunskap och bör anknytas dels till undervisningen om människokroppens byggnad och funktioner, dels till undervisningen i hälsolära. Framställningen skall ges en kunskapsmässigt objektiv karaktär och läggas upp på ett sådant sätt, att den ger svar på frågan: Hur verkar alkoholen på den mänskliga organismen? Av betydelse är, att undervisningen anknytes till vad som är aktuellt och känt för eleverna, såsom idrott, förande av motorfordon, skötseln av maskiner och apparater samt skjutning. Undervisningen bör visa, hur alkoholbruk kan öka riskerna för t. ex. olycksfall och sjukdom (även alkoholism) och minska livslängden. Undervisningen skall åskådliggöras med lämplig undervisningsmaterial. Så långt möjligt bör lärjungarna själva dra slutsatserna. I samband med undervisningen om alkoholen som sjukdomsalstrare, nedsättningen av motståndskraften mot sjukdomar genom alkoholbruk, uppkomsten av alkoholism o. d. bör betonas, att alkoholen hör till de narkotiska ämnena och att många andra

ämnen har verkningar som liknar alkoholens, t. ex. eter och kloroform. Även sådana ämnen som morfin och nikotin hör till de bedövande ämnena. Här bör det vara naturligt att också behandla tobakens verkningar på hälsan, särskilt för barn och ungdom. Även de stimulerande gifterna bör behandlas. Både deras nyttiga och skadliga verkningar bör belysas.

Det andra momentet, alkoholens verkningar i samhället, behandlas vid undervisningen i samhällskunskap i de högsta klasserna enligt anvisningarna till kursplanen. Framställningen bör här särskilt inriktas på betonandet av den enskildes ansvar såsom familjemedlem och samhällsmedlem. Undervisningen bör sträva efter att visa, att alkoholbrukets skadeverkningar inte endast drabbar brukaren själv utan ofta även de människor han har beröring med, såsom hustru, barn, grannar, arbetskamrater, släktingar och trafikanter. Det bör betonas, hur olyckor, brott, sjukdom o. d. som följer av alkoholbruket ofta berör även socialvård och skattebetalare samt hur våra gemensamma resurser minskar genom alkoholskadorna. Alkoholens verkningar i dagens samhälle bör tillmätas det största intresset, men även åtgärder för att minska alkoholskadorna, t. ex. nykterhetsrörelsen och den samhällseliga nykterhetsvården, bör beröras.

Genom att undervisningen koncentreras huvudsakligen till de nu nämnda ämnena och klasstadierna torde kunna vinnas, att ämnet får en grundligare behandling och att dess betydelse klart framstår för eleverna. Men även i andra sammanhang erbjuder sig tillfällen att rikta lärjungarnas uppmärksamhet på alkoholfrågan.

Vid undervisningen bör läraren sträva efter att ge en så allsidig bild som möjligt av alkoholens verkningar. Han bör förklara, hur alkoholbruket griper in i många av livets sammanhang, nämna de skäl, som talar för personlig avhållsam-

het, men alltid undvika att fördöma alkoholbrukaren. Hänsyn bör härvid tas till elevernas hemförhållanden.

Sexualundervisning

För sexualundervisningen, som upptas i kursplanerna för ämnena hembygds-kunskap och naturkunskap, gäller särskilda av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar. Frågan om denna undervisning beröres därjämte i anvisningarna till kursplanerna för sagda ämnen och för ämnet kristendoms-kunskap.

Friluftsversamhet

Syftet med den föreskrivna friluftsversamheten i folkskolan är dels bereda eleverna rekreation och omväxling i det dagliga arbetet genom idrottslig versamhet, studieutflykter o. d., dels — särskilt i fråga om städernas och de större samhällenas skolungdom — att erbjuda dem lämpliga tillfällen att komma i närmare kontakt med livet utanför skolan och lära känna natur, folk och arbetsliv.

Även om friluftsversamheten i huvudsak bör omfatta lekar och idrottsövningar av skilda slag, bör dock annan lämplig versamhet (jordbruks- och skogsvårdsarbeten, bärplockning m. m.), där sådan under lärares ledning kan anordnas, inte vara helt utesluten. Som skogsvårdsarbete kan på vintern kottplockning samt på våren och hösten sådd, plantering och röjning vara lämpliga. En eller annan dag kan användas för studieutflykter. I viss utsträckning skall även övningar i brandskydd och olycksfallsvård ingå i friluftsversamheten (jfr anvisningarna till timplanerna).

Friluftsversamheten bör ordnas så, att om möjligt alla lärjungar kan delta. Noga måste tillses, att de fysiskt svagare inte deltar i övningar eller erhåller uppgifter, som är för dem alltför ansträng-

ande eller eljest olämpliga. Läraren måste ovillkorligen förvissa sig om att ingen elev saknas efter en utflykt eller övning. Vid otjänlig väderlek bör friluftsvksamhet inte förekomma.

I fråga om plan för friluftsvksamheten, dess fördelning på hel- och halv dagar m. m. hänvisas till av skolöverstyrelsen utfärdade särskilda anvisningar.

Undervisning i naturvård

I anvisningarna till kursplanerna för ämnena hembygdskunskap och naturkunskap erinras om vikten av att elevernas sinne för naturens skönhet väckes och utvecklas samt om betydelsen av att de vänjes vid aktsamhet och hänsyn i sitt förhållande till djur och växter. I samband med studieutflykterna och under friluftsvksamheten ges många tillfällen till en undervisning med detta syfte. Särskilt i omgivningarna till större samhällen kan läraren ofta få tillfällen att visa lärjungarna exempel på vårdslöshet och bristande hänsyn i människors umgänge med naturen. Inte minst vid sådana tillfällen bör framhållas, att den rätt som tillkommer en och var att fritt ströva omkring i skog och mark medför allas gemensamma ansvar för naturens vård. Eleverna bör också få veta, att skadegörelse i naturen liksom misshandel av djur kan beivras enligt lag och medföra straff. Likaså bör de få någon kännedom om de lagbestämmelser som gäller för jakt och fiske. Men framför allt bör läraren söka få de unga att upptäcka den glädje och det intresse, som är förbundna med iakttagelser av det rika och skiftande livet i en orörd natur.

Trafikundervisning

Trafikundervisningen har till ändamål att bibringa eleverna kännedom om de viktigaste trafikreglerna samt särskilt att ge dem råd och anvisningar rörande de försiktighetsmått gående och cyklande

bör iaktta till förekommande av trafikolyckor.

Trafikundervisningen skall såvitt möjligt meddelas i samband med andra undervisningsmoment och med iakttagande av lämplig koncentration. Den mera planmässiga trafikundervisningen meddelas i samband med undervisningen i ämnet gymnastik med lek och idrott samt under friluftsvksamheten. Även ämnena hembygdskunskap och samhällskunskap erbjuder naturliga anknypningar för denna undervisning.

I viss mån måste undervisningen till innehåll och omfattning lämpas efter de lokala förhållandena, men de viktigaste av de allmänna för trafiken gällande reglerna och föreskrifterna bör alla elever så tidigt som möjligt lära känna. I en för undervisningen lokalt uppgjord plan bör anges, vad som i de olika klasserna särskilt bör inpräglas och övas. Vid uppgörandet av planen bör de av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningarna tjäna till ledning. Av synnerlig vikt är, att lärjungarna får ofta återkommande tillfällen att under lärarens kontroll i praktiken tillämpa trafikreglerna. Till en början kan sådana övningar förläggas till skolgården, där man på lämpligt sätt kan markera en gatu- eller vägkorsning, vid vilken olika trafiksituationer anordnas. Under friluftsvksamheten och studieutflykterna ges många tillfällen till iakttagelser och till mera verklighetsbetonade övningar. En eller annan gång kan en utflykt särskilt för detta ändamål anordnas. Vid trafikundervisningen i skolan är det lämpligt att emellanåt ta en tidningsnotis om en inträffad trafikolycka till utgångspunkt för en diskussion.

Till stöd för undervisningen bör läraren ha till sitt förfogande enkel och ändamålsenlig materiel, t. ex. modeller av vägtrafikmärken, som eleverna lämpligen kan få till uppgift att tillverka vid slöjdundervisningen. Då möjligheter där-

till finns, bör även anordnas visning av för ändamålet särskilt utarbetade ljusbilder och filmer, avsedda att belysa den praktiska tillämpningen av givna regler.

Undervisningen i flerklassiga avdelningar

Samläsning — kursväxling

För att erforderlig tid för omedelbar undervisning skall vinnas, förutsätter undervisningsplanen beträffande flerklassiga avdelningar, att i vissa ämnen samläsning sker mellan två eller flera klasser och att kursväxling tillämpas. Detta gäller framför allt folkskolestadiet. Med denna anordning kan t. ex. undervisningen i B1-skolan bedrivas under väsentligen samma betingelser som i A-skolan. I B2-skolan fördelas klasserna på två arbetsgrupper, den ena omfattande tredje och fjärde klassen och den andra femte och sjätte (samt eventuellt även sjunde) klassen. I B3-skolan måste ända till tre undervisningsgrupper förekomma. Vid kursväxlingen fördelas kursinnehållet enligt vissa normer. Denna växling behandlas närmare under de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Läraren bör äga sådan frihet i förhållande till arbetsordningen, att arbetet kan anpassas efter de förhållanden som efter hand inträder.

När lärostoffets art så medger, kan det vara lämpligt, att B2-skolans alla klasser undervisas gemensamt. I kristendoms-kunskap kan detta exempelvis ske vid behandlingen av enkla berättelser ur gamla och nya testamentet. I historia, geografi och naturkunskap kan sådan gemensam undervisning endast tillfälligt förekomma. Matematiktimmarna är till större delen gemensamma på arbetsordningen, men de olika klasserna fullgör vanligen skilda uppgifter. Undervisningen i övningsämnena kan i stor utsträckning vara gemensam. Särskilt är detta lämpligt i

Genom trafikundervisningen bör lärjungarna framför allt läras att ta hänsyn till medtrafikanter och vänjas vid att färdas varsamt på gator och vägar.

sådana övningsämnen, där eleverna huvudsakligen arbetar individuellt och i sin egen arbetstakt, t. ex. i slöjd och teckning.

Det är av vikt, att det dagliga arbetet noggrant planlägges, så att tiden effektivt utnyttjas. Ett dagschema, där uppgifterna för varje lektion och för varje tyst övning står angivna, är för läraren en god hjälp att hålla dagens många och skiftande moment i minnet.

Tysta övningar

Resultatet av undervisningen i flerklassiga läraravdelningar är framför allt beroende av lärarens förmåga att organisera arbetet och i undervisningstekniskt hänseende lägga det till rätta med hänsyn till skolformens speciella betingelser. Undervisningsmetoden bör förena den omedelbara (direkta) undervisningen med väl planlagda och förberedda arbetsuppgifter, s. k. tysta övningar, som fullgöres av eleverna på egen hand och fullt ut tar deras självverksamhet i anspråk. Övningar av denna art ingår givetvis även i den enklassiga avdelningens arbetspraxis. De tysta övningarna — liksom över huvud taget gruppundervisningen — underlättas, om särskilt s. k. gruppum finns att tillgå eller kan anordnas.

De tysta övningarna kan väsentligen utgöras av tyst läsning, av skrivning i anslutning till modersmålet, engelska och orienteringsämnena, av räkning, av teckning eller andra arbetsövningar. Övningarna skall stödja kunskapsinhämtandet i ämnena och komplettera den omedelbara undervisningen.

De självständiga arbetsuppgifterna bör anpassas efter elevernas utveckling. Lärjungar, som arbetar i snabbare takt, bör erhålla fyllnadsuppgifter i tillräckligt antal, däribland sådana av större svårighetsgrad. Övningarnas innehåll bör vara ägnat att fånga elevernas intresse, så att uppmärksamheten kan koncentreras på den tysta övningen.

Det är av vikt, att läraren jämsides med den omedelbara undervisningen uppmärksammar även den grupp eller klass som har tysta övningar, så att lärjungarna vid behov kan erhålla anvisningar och hjälp. Ökad tid härför erhålles, i den mån ett mera individuellt arbetsätt tillämpas vid direktundervisningen. Eleverna bör emellertid vänjas vid att under de tysta övningarna så mycket som möjligt arbeta på egen hand, så att läraren inte ständigt behöver avbryta den omedelbara undervisningen. Övningarna skall därför väl förberedas, och deras utförande bör inte komma för långt efter förberedelsen.

De tysta övningarna bör så anordnas, att lärjungarna om möjligt inte behöver komma till läraren för att få ledning. Stundom kan behövlig hjälp erhållas genom samarbete mellan eleverna själva. I den mån lärarens vägledning erfordras, bör det undvikas, att barnen samlas kring läraren i väntan på hjälp.

Det kan inte undgås, att en del lärjungar vid lektionens slut ännu ej har fullbordat ett påbörjat arbete. Då vissa elever vid bristande kontroll kan bli lämnade med ett flertal oavslutade arbetsuppgifter, bör läraren tillse, att ofullbordade arbeten färdigställas vid ett senare tillfälle.

B3-skolans särskilda förhållanden

I folkskolavdelningen kan man, om inflyttningar förrycker vartannatårsgrupperingen av klasser, sammanhålla klas-

serna 3—4 och 5—6 (5—7). Vid inflyttning av småskolebarn i klass, som under läsåret saknas i skolan, bör man hänvisa barnet, alltefter kunskaper och ålder, till lämplig arbetsgrupp.

I B3-skolan bör i regel lärarens tid någorlunda jämnt fördelas mellan de tre undervisningsgrupperna. I vissa fall måste dock någon förskjutning ske. Så behöver under höstterminen nybörjarna mer av lärarens tid, än vad som enligt arbetsordningen tillkommer dem. Å andra sidan kan under vårterminen högsta klassen behöva ett ökat mått av omedelbar undervisning. I den händelse en undervisningsgrupp skulle vara särskilt stor eller ovanligt liten, kan en viss förskjutning av undervisningstiden förekomma till den större gruppens förmån.

Av schematekniska skäl får i B3-skolan folkskolestadiets båda undervisningsgrupper ibland samtidiga lektionstimmar i ett orienteringsämne. En gemensam undervisning av tredje och femte (samt eventuellt sjunde) klassen resp. fjärde och sjätte klassen ger knappast tillfredsställande resultat. Lektionstimmar kan i sådana fall i stället för att helt disponeras för direktundervisning av den enskilda gruppen, medan den andra gruppen endast har tysta övningar, delas så mellan de båda grupperna, att dessa får ungefär lika stor del av lektionen till omedelbar undervisning. Lärarens direkta undervisning under en halv lektion kompletteras av gruppens självständiga tysta arbete i ämnet under resten av tiden. Denna fördelning av arbetet kan för läraren kännas splittrande och förvirrande. Lektionen blir dock för eleverna en helhet, då de hela tiden sysselsätter sig med samma ämne.

I gymnastikundervisningen är det av vikt, att färdighetsövningarna väl anpassas efter avdelningens skilda åldersgrupper.

Undervisningsmedel

Goda hjälpmedel vid undervisningen underlättar såväl lärarens som elevernas arbete och bidrar till att stärka och befästa undervisningens resultat. Ett mera individuellt eller gruppbetonat undervisningssätt ökar behovet av yttre hjälpmedel av olika slag. Det bör uppmärksammas, att undervisningsmedlen för de flerklassiga avdelningarna skall avvägas från sistnämnda synpunkt och med hänsyn till antalet klasser i avdelningen. Av största vikt är, att den undervisningsmateriel som tillhandahålles skolorna är av god kvalitet, att inköpen sker med omsorg och urskillning samt att materielen väl vårdas.

Arbets- och undervisningsmateriel i allmänhet

Varje enskild lärjunge bör i skolan ha tillgång till erforderlig arbetsmateriel, såsom pennor, färgkriter, vattenfärger, skriv- och ritpapper, arbetsblad, underlagskartor, skriv- och räknemateriel.

Åskådningsmedel av olika slag, såsom kartor, planscher, modeller, materialsamlingar, våg, mått och vikter samt ljusbilder av olika slag och filmer jämte apparater för deras visning hör till den för ett gott undervisningsresultat behövligen undervisningsmaterielen. Vid undervisningen i naturkunskap behöves apparater och materiel för laborationer och demonstrationsförsök. Spegel och fonetiska planscher är till gagn vid uttalsundervisningen. Grammofon och magnetofon kan utnyttjas vid undervisningen i bl. a. modersmålet, främmande språk, musik samt gymnastik med lek och idrott. Om möjligt bör duplikator, gärna av enkel typ, finnas vid varje skola.

Uppsättningar av biblar för kristendomsundervisningen, lämpliga läseböcker och bredvidläsningsböcker såväl för modersmålsundervisningen som för öv-

riga ämnen samt uppslagsböcker bör finnas vid skolorna.

Specialrummen skall vara försedda med lämplig inredning och utrustning samt redskap och undervisningsmateriel. För friluftsverksamheten bör finnas lämpliga redskap och för trafikundervisningen modeller och annan materiel.

För småskolan behöves i viss utsträckning särskild undervisningsmateriel, såsom på nybörjarstadiet bokstavskort, läs- och räknspel, myntserier, materiel för vägning och mätning, klocka, planscher och modeller för undervisningen i hembygds-kunskap m. m.

Den stillastående ljusbilden har vid sidan av den rörliga bilden en viktig uppgift i skolans undervisning. Särskilt bildband men även övriga slag av ljusbilder kan lätt anknytas direkt till för tillfället behandlade kursmoment. Därvid kan förordas, att i regel endast ett mindre antal bilder, t. ex. 10—15, upp-tas till behandling under en lektion. Ett alltför stort antal bilder förtar lätt värdet av visningen. Endast om ämnet i förväg preparerats med avdelningen eller är av mer berättande karaktär, kan ett större antal bilder komma i fråga.

Undervisningsmaterielen bör förvaras väl. Skolorna bör ha rymliga och ändamålsenligt inredda materielrum, där materielen ordnas på ett överskådligt sätt och så, att den är på samma gång skyddad och lätt tillgänglig. Av värde är också, om skolan har någon anordning, t. ex. en glasmonter, för utställning någon tid av för tillfället aktuell undervisningsmateriel. Därigenom undviker man, att eleverna endast under enstaka lektioner får se materielen, som i övrigt under större delen av läsåret förvaras i materielrummet.

Ömtåligare materiel förvaras lämpligen i skåp med flyttbara hyllor. Läseböcker och andra böcker, som användes i flera

avdelningar, förvaras i lämpliga lådor av lätt material. Kartorna förses med kartlås och förvaras hängande. Planscherna förses med hängare. Materielen bör ordnas systematiskt, och förteckningar bör upprättas och hållas lätt tillgängliga i klassrum och specialrum.

Undervisningsmaterielen behöver fortlöpande vård och tillsyn, och kompletteringar bör verkställas i mån av behov. Enligt folkskolestadgan åligger det varje lärare att ha vård om skolans undervisningsmateriel och övriga inventarier. Därutöver bör i skola med flera lärare tillsynsläraren eller särskilt utsedd lärare ha huvudansvaret för materielvården.

Lärarna bör beredas tillfälle att årligen inkomma med önskemål och förslag till ersättning och nyanskaffning av undervisningsmedel av olika slag. Den genom skolöverstyrelsens försorg upprättade förteckningen över lämplig undervisningsmateriel bör i första hand rådfrågas.

Undervisningsfilm

Undervisningsfilmen har som sin huvuduppgift att avbilda rörelsen, verksamheten, att avspegla livet självt i dess olika yttringar. Filmen kan därför i sådana fall, då rörelsen är väsentlig, ge mera än den stillastående bilden eller bildserien.

Filmen kan genom bildförstoring ge en tydlig föreställning om t. ex. bakterier och blodkroppar och deras rörelse, cellernas sammansmältning och delning, kristallbildningar. Medelst filmer, upptagna av ultrarapidkameror, kan även tidsförstoring uppnås och hastiga rörelser uppfattas i sina olika faser. Filmen kan göra tjänst också som medium för tidsförminskning, varigenom under loppet av kort tid kan visas t. ex. en blommas utveckling från knopp till frukt eller en insekts fullständiga förvandling. Genom röntgenfotografering kan framstäl-

las film av betydelse särskilt för undervisningen på högre stadium, t. ex. film av människokroppens inre. Åtskilliga viktiga experiment, som av olika skäl inte kan utföras i skolan eller som är alltför tidsödande, kan skildras genom filmen. Naturvetenskapliga forskningsmetoder kan på så sätt åskådliggöras redan i skolan.

I första hand bör utväljas sådana filmer, som ger liv och skärpa åt särskilt viktiga kursmoment eller som belyser ett ämne på sådant sätt att tid vinnes. Vid genomgång av moment, som väl lämpar sig för filmundervisning, kan filmen vida överträffa andra hjälpmedel.

Läraren bör i förväg förbereda och förklara en undervisningsfilm, vilket är särskilt nödvändigt, om den behandlar ett invecklat ämne. När filmen endast avser att utgöra ett inledande stimuleringsmoment, kan givetvis förberedelsen inskränkas. En pågående visning bör i regel ej störas av någon analyserande framställning av innehållet, men kortare påpekanden, medan filmen visas, kan stundom vara på sin plats. Kunskapsbehållningen ökas genom att filmen visas mer än en gång. Då så sker, samtalar läraren med eleverna efter första visningen om filmens enskildheter, varefter filmen visas på nytt. Den genom filmvisningen vunna kunskapen bör på lämpligt sätt befästas. Då ämnesavsnittet repeteras, kan det vara lämpligt, att filmen ånyo visas.

Skolfilmen bör helst visas för lärjungarna vid den tidpunkt, då motsvarande ämnesavsnitt behandlas i klassen. Det bör i regel undvikas, att film visas för en hel skola eller för flera klasser på olika stadier samtidigt. Lämpligast är, att endast en film visas åt gången. I vissa fall kan det dock av olika skäl vara önskvärt att till samma filmlektion sammanföra undervisningsfilmer, som behandlar närbesläktade ämnen, t. ex. olika slag av fiske. Kombinationer kan göras på olika sätt, men enhetlighet måste eftersträvas,

om inte det ena intrycket skall utplåna det andra.

I flerklassiga läraravdelningar kan det vara nödvändigt att visa film för alla avdelningens elever samtidigt. Det torde då vara lämpligt att vid förberedelse och efterbehandling särskilt framhäva sådant, som för varje särskilt åldersstadium kan vara av intresse och värde.

Undervisningsfilm, som visas för småskolans barn, måste vara enkel till innehållet. Syftet med filmundervisningen i småskolan är i första hand att lära de små att iakta och reflektera men också att stödja undervisningen, särskilt i hembygds-kunskap. Då barnen på detta åldersstadium har svårt att med både syn och hörsel uppmärksamma filmens innehåll, är stumfilm här att föredra.

Från och med folkskolans tredje klass kan filmen i högre grad inpassas i undervisningen enligt kursplanerna för särskilt ämnena kristendoms-kunskap, hembygds-kunskap, geografi, naturkunskap, historia och samhällskunskap. Undervisningsfilmen kan även vara till nytta i andra ämnen, ljudfilmen särskilt i främmande språk och musik.

Skoloradio

Anordningar för avlyssnande av skoloradio bör såvitt möjligt finnas vid varje skola och helst i varje klassrum. Flyttbara radioapparater är i allmänhet mera ändamålsenliga än centralradio.

Lärjungarna bör ha tillgång till de för respektive program lämnade anvisningarna (programhäften).

Skoloradioprogrammen är i viss mån differentierade för olika stadier. Det förutsättes, att läraren själv, alltefter klassens förutsättningar, kritiskt sovrar bland det som erbjudes. Det ger större utbyte att utvälja ett fåtal passande program eller programserier och skapa intresseområden kring dessa än att lyssna plan-

löst. Skolan bör fostra till goda lyssnarvanor. Avlyssning bör ske av sådana skoloradioprogram, som har anslutning till årets kurs eller eljest av läraren anses ha ett så upplysande och fostrande innehåll, att avlyssnandet kan främja undervisningen.

Vid terminens början bör läraren tillsammans med eleverna gå igenom programhäftet och uppgöra en plan över vilka sändningar som skall avlyssnas. Där så erfordras, bör denna plan upprättas under samråd mellan skolledare och lärare. Planen bör anslås i klassrummet.

Det enskilda programmet förberedes i regel genom att programhäftets texter och bilder genomgås, antingen gemensamt under lärarens ledning eller av lärjungarna var för sig. Radiolektionens stoff bör på lämpligt sätt inordnas i ett större ämnessammanhang. Av betydelse är, att erforderliga kartor, planscher eller annan materiel är tillgängliga vid lektionens början. En och annan gång kan det vara lämpligt att förevisa tillgängligt bildmaterial i episkop eller annan projektionsapparat. Särskilt blir detta fallet, om för ändamålet avsedda bilder tillställs skolorna, men även programhäftets vanliga illustrationer torde kunna användas. En bristfällig förberedelse kan äventyra ett gott resultat av radiolektionen. Förberedelsernas omfattning beror givetvis av radiolektionernas syfte och uppläggning. I vissa fall kan förberedelserna inskränkas eller helt utelämnas.

Under lyssnandet bör lärjungarna helst sitta kvar på sina vanliga platser i klassrummet med programhäftena samt papper och pennor på skolborden. Läraren eller någon elev kan på tavlan anteckna sådant som särskilt bör ihågkommas eller på kartan peka ut platser som omnämnas.

När programmen är avsedda endast för en del av lärjungarna i en flerklassig läraravdelning, bör en av grupperna

hänvisas till särskild lokal, om sådan finns. Den icke lyssnande gruppen samsättes på lämpligt sätt med tysta övningar.

Någon form av efterbehandling bör i regel följa. För att elevernas intresse ej skall minskas, bör återblicken inte gå för långt i detalj utan begränsas till det mest väsentliga; den bör hos lärjungarna befästa känslan av att de fått ut något av radiolektionen. Den del av undervisningstimme som ej upptas av sändningen bör utnyttjas till förberedelse och repetition. Ett kort samtal omedelbart efter programmets slut torde i regel vara det bästa tillvägagångssättet. I vissa fall kan det vara lämpligt att låta eleverna skriftligt besvara i programhäftet eller av läraren uppställda frågor. I de högre klasserna kan det därjämte bli fråga om att mera utförligt — eventuellt med hjälp av »nyckelord», som antecknats under utsändningen — redogöra för programinnehållet, varvid uppdraget anförtros antingen åt en lärjunge eller åt flera, som får uppgifterna fördelade mellan sig. En muntlig redogörelse kan ibland utmynda i en fri klassdiskussion.

Radiolektionerna kan stundom med fördel läggas till grund för arbetsuppgifter, som fullgöres i elevernas arbetsböcker. Därvid kan anvisade bredvidläsningsböcker lämpligen komma till användning.

Skolradiolektionerna i främmande språk utgör ett komplement till den direkta undervisningen i ämnet och bör utnyttjas. För den kombinerade korrespondens- och radioundervisningen gäller särskilda anvisningar.

Magnetofon och grammofon

Av *magnetofoner* förekommer två huvudtyper: *bandmagnetofon* och *trådmagnetofon*. För bandmagnetofon användes ett c. 6 mm brett band av papper eller plast som inspelningsmedium, medan för trådmagnetofon begagnas stål-

tråd med c. 0,1 mm diameter. För skolbruk är bandmagnetofon avgjort att föredra.

Magnetofonen erbjuder läraren många möjligheter, av vilka endast några här kan nämnas.

En väl utförd upptagning av ett radioprogram på magnetofon skiljer sig i fråga om ljudkvalitet ej nämnvärt från originalet. För att upptagning från radio skall ge bästa möjliga resultat, bör expert anlitas för utförande av erforderliga kopplingar.

En stor fördel med de på magnetofon inspelade skolradioprogrammen är, att läraren kan lyssna på dem, innan han använder dem i klassen, och därmed också får möjlighet att förbereda lämplig för- och efterbehandling. Förutom skolradions sändningar kan många andra program, t. ex. debatter, föredrag och teaterpjäser, användas för undervisningen. Oftast torde det i sådana fall vara lämpligt att inte återge ett helt program utan endast vissa särskilt intressanta eller betydelsefulla avsnitt. Bandmagnetofonen tillåter vanligen snabb framkörning till ett bestämt ställe på ett tonband. Medelst klippning och skarvning kan läraren också till en enhet sammanställa delar av en inspelning eller av olika inspelningar.

Även inspelningar på grammofonskivor kan lätt överföras till magnetofonband. Särskilt för språkundervisningen har detta visat sig vara värdefullt, eftersom läraren på det sättet kan sammanställa enheter för tal- och hörövningar.

Bland annat för undervisningen i samhällskunskap torde magnetofonupptagningar genom den egna skolans försorg kunna få viss betydelse. Sålunda kan intervjuer anordnas med kommunalmän, präster, socialarbetare och fängvårdsmän, vilka inte alltid har tillfälle att personligen komma till olika avdelningar och berätta om sina erfarenheter. Dyliga upptagningar kan ibland, då det gäller högre

stadier, anförtros åt lärjungar. Noggrann planering och kontroll av programmen är emellertid nödvändig. Utlänningar, som besöker skolan eller det samhälle, där skolan är belägen, kan också vara lämpliga intervjuobjekt inte blott med tanke på undervisningen i främmande språk utan också för undervisningen i t. ex. geografi.

Ej mindre viktigt är, att magnetofonen tillåter upptagning av undervisningsmoment under lektionerna. Några användningsområden må särskilt framhållas.

Magnetofonen kan användas för diagnos av uttalsfel i modersmålet och främmande språk. Lärjungarna har visat sig lättare kunna upptäcka och avhjälpa sina svårigheter, om de får avlyssna fe-len i en inspelningsapparat.

För övningar i uttal och välläsning kan läraren i förväg själv ha intalat eller låtit någon annan lämplig person intala en s. k. pauserad text. (Även vid överföring från grammofonskiva kan pauserad text åstadkommas.) Då denna text spelas upp, kan lärjungarna imitera i pauserna. Finnes tillgång till ännu en magnetofon, kan denna ta upp såväl originalinspelningen som lärjungarnas imitation, varefter båda upptagningarna återges. Härigenom får lärjungarna en utmärkt möjlighet att kontrollera sitt eget uttal. Vissa bandmagnetofoner är utrustade med sådana manöverorgan, att en apparat är tillräcklig för användning av denna metod. Av intresse är också att göra intalningar med vissa tidsmellanrum. Lärjungarna får på det sättet tillfälle att bilda sig en uppfattning om sina framsteg. Det må därjämte framhållas, att det ofta är fördelaktigt att bedriva övningar av här nämnt slag med endast en del av klassen. Med hjälp av ett i förväg iordningställt ljudband kan såväl individuellt arbete som grupparbete omkring magnetofonen organiseras. Läraren kan då frigöras för undervisning av de övriga lärjungarna.

Vidare gör magnetofonen det möjligt för lärjungarna att under lektioner i muntlig framställning höra sina egna anföranden. Deras förtjänster och svagheter som talare framträder på det sättet klarare för dem än enbart genom omdömen från lärare och kamrater. Metoden måste dock användas med försiktighet, så att inte ett misslyckande blir onödigt starkt understruket. I främsta rummet avses hjälp till självhjälp, och känslan därav kan hållas levande bland annat genom att talaren alltid själv först får bedöma sin prestation och genom att läraren begränsar åhörarnas kritik till vad han i varje särskilt fall bedömer vara tjänligt. Någon egentlig rädsla för att tala med en mikrofon framför sig torde aldrig behöva uppkomma, om det från början tas som en naturlig sak, att ett anförande intalas på band. I övrigt kan vanan härvid ingå som ett led i undervisningen i muntlig framställning.

Grammofoner för elektrisk återgivning med s. k. nålmikrofon eller pick up är lämpligast för undervisningsändamål, bl. a. därför att de medger såväl klangfärgs- som volymkontroll. Skivbytare har föga betydelse för undervisningen.

Grammofonskivor framställes för tre hastigheter: 78, 45 och 33 $\frac{1}{3}$ varv per minut. En skiva av den sistnämnda typen med 30 cm diameter kan spela 25—30 minuter på varje sida och torde vara lämplig framför allt vid musikundervisningen liksom också för ljudbildband.

Grammofonen kan särskilt utnyttjas under lektioner i språk, musik och gymnastik. Den är också ett värdefullt hjälpmedel vid undervisningen i åtskilliga andra ämnen. En berättelse ur kyrkans historia kan t. ex. göras mera levande för eleverna, om de får lyssna till lämpliga avsnitt av den andliga musiken från den aktuella epoken. Notiser i de geografiska läroböckerna kan på liknande sätt illustreras med exempelvis folksånger

och prov på primitiv musik. Vid biologiundervisningen är särskilt fågelskivorna av intresse. Grammofonskivor med kända diktarröster kan berika modersmålstimarna. Likaså kan grammofonupptagningar av stora politikernas tal, t. ex. Winston Churchills första tal som premiärminister 1940, ge ett mer dramatiskt

Skolbibliotek

Varje skola bör äga ett välförsett skolbibliotek. I skolor med flera läraravdelningar och större boksamlingar bör biblioteket erhålla ett särskilt rum med ändamålsenlig utrustning. I små skolor kan skolans boksamling inrymmas i ett klassrum. Skolbiblioteket bör innehålla för elever på olika åldersstadier lämplig litteratur. Där bör finnas goda barn- och ungdomsböcker av litterärt värde samt lämplig facklitteratur för undervisningen i olika ämnen liksom för ungdom avpassade tidskrifter. Även bilderböcker och illustrerade sagoböcker för de yngsta lärjungarna bör ingå i biblioteket. Eleverna bör vidare ha tillgång till uppslagsböcker och andra referensböcker.

Biblioteket kan organiseras med dels ett för hela skolan gemensamt lärjungebibliotek, dels särskilda klassbibliotek, dels mindre handboksbibliotek i anslutning till skolans specialrum. I små skolor kan hela bokbeståndet uppdelas i klassbibliotek. Dessa sammansättes efter de skilda klassernas åldersstadier och lärokurser samt placeras i klassrummen, så att böckerna omedelbart kan utnyttjas vid undervisningen. Utöver en mindre »grundsamling» av böcker, som ständigt finns tillgänglig i klassrummet, bör klassbiblioteket tillfälligt kunna förstärkas med böcker från det gemensamma biblioteket efter samråd mellan bibliotekarien och klassläraren. I klassbiblioteken bör ingå såväl fackböcker som böcker av annan art, och förutom att ge eleverna till-

liv åt undervisningen om de senaste decenniernas historia.

Mera utförliga anvisningar för användningen av audiovisuella hjälpmedel har lämnats i cirkulär från skolöverstyrelsen (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1954: 17 s. 218).

gång till ett större antal böcker i det självständiga arbetet bör klassbiblioteken — inte minst i de 4—5 lägre klasserna — avse att väcka elevernas intresse för böcker och bibliotek. Det gemensamma biblioteket bör hållas öppet för utlåning åtminstone ett par gånger i veckan. Då så är lämpligt, bör det även vara tillgängligt på kvällstid för läsaftnar o. d. Eleverna bör vänja sig att vid besök i biblioteket visa ordning och hänsynsfullhet.

Skolbiblioteket bör planmässigt utnyttjas såväl i undervisningen som för tillgodoseende av elevernas individuella intressen. Biblioteket bör därvid tjäna undervisningen i modersmålet i enlighet med anvisningarna till kursplanen för detta ämne, men lika viktigt är, att det utnyttjas för undervisningen i övriga ämnen. Användningen av uppslagsböcker bör systematiskt övas, såväl i anslutning till undervisningen i bokkunskap som i samband med undervisningen i övrigt.

Klassläraren och bibliotekarien bör söka intressera eleverna för god litteratur och för utnyttjande av skolbiblioteket. Värdet av att ha och läsa egna böcker framhålls i lämpliga sammanhang. Bibliotekarien kan genom utställningar, bokreklam och utsändande av bokförteckningar, genom att låta eleverna skriva om böckerna eller på annat sätt fästa uppmärksamheten på skolans bokatillgångar. Genom katalogisering och systematisk uppställning bör han underlätta böcker-

nas användning. I anslutning till visning av film, skolradiolektioner, gemensamma underhållningstimmar, särskilda föredrag och firande av högtidsdagar bör, då så kan ske, anvisningar lämnas på i sammanhanget aktuell litteratur i skolbiblioteket. Även genom att i anslutning till skolans kurser utarbeta arbetskort med hänvisning till innehållet i tillgänglig facklitteratur eller genom att använda motsvarande i tryck utgivna kort eller förteckningar kan bibliotekarien eller klassläraren underlätta elevernas individuella arbete.

I skolor med särskilt biblioteksrum bör såväl lektionerna i bokkunskap som

vissa andra lektioner, under vilka lärjungarna arbetar med individuella uppgifter eller samarbetar i grupper och behöver tillgång till litteratur, förläggas till skolbiblioteket. För de yngsta kan exempelvis sagostunder anordnas i biblioteket.

Målet för undervisningen i anslutning till skolbiblioteket är, att eleverna, då de lämnar skolan, har intresse för bildande läsning och äger förutsättningar att på egen hand tillägna sig kunskaper ur böcker samt att de lärt sig värdesätta och utnyttja de förmåner, som de allmänna biblioteken erbjuder.

Anmärkingar till översikten

1. I översikten har endast sådana skolformer uppräknats som finnas i större antal och kan betraktas som särskilt betydande. De från dessa mera svävande formerna, vilka alljämt förekommer (undantagsformer), är dels skolor med halvbidläsning (C-form), som får upprätthållas, endast där belidsläsning icke kan anordnas, dels mindre folkskolor (D-form), som får förekomma, endast där skolområde har så särskilt läge och så litet barnantal, att särskild folkskola ej skäligen kan upprättas. I C-formen (Ce) bildar småskolestadiet och folk-

skolestadiet var sin läraryverdelning. I samtliga andra B-former, men varje läraryverdelning, är den organisationsenheten (bestående av en eller flera skolavdelningar med vardera ett eller flera klasser), som mottar ett årtal elever från ett och samma skolområde. Med läraryverdelning avses alla de lärjungar, vilkas undervisning sker av lärare i anseende, om denna har full tjänstgöring. Med undervisningsavdelning avses en avdelning lärjungar, som — oavsett om de tillhör en eller flera klasser — på samma timmar har en huvudsakligen undervisning av samma lärare. Av organisationsenheten (enskilda) för klasser, någon småskolestadiet (småskola) för klasser, na 1 och 2 och beteckningen folkskolestadiet för de övriga klasserna.

ÖVERSIKT AV SKOLFORMERNA

(Kung. 1954: 570)

Eleverna erhåller undervisning hela den stadgade årliga lärotiden (heltidsläsning). Undervisningen bestrides i första och andra klassen av lärare, som avlagt småskolläraryxamen eller folkskolläraryxamen, och i övriga klasser i regel av lärare, som avlagt folkskolläraryxamen. I den mån särskilda föreskrifter därom utfärdas, undervisar lärare, som avlagt småskolläraryxamen, även i tredje klassen.

A-formen (Aa). Skolor¹, där varje klass utgör minst en läraravdelning², vilken på samma gång utgör en undervisningsavdelning³. Folkskolestadiet betecknas med A, småskolestadiet med a⁴.

B-formerna. Skolor, där två eller flera klasser gemensamt bildar en läraravdelning, vilken också utgör en undervisningsavdelning. Sjunde klassen och eventuellt förekommande högre klasser förut-sättes i regel vara centraliserade till läraravdelningar av A-typ.

Anmärkingar till översikten

1. I översikten har endast sådana skolformer upptagits, som finnes i större antal och kan betraktas som särskilt typiska. De från dessa mera avvikande formerna, vilka alltjämt förekommer (undantagsformer), är dels skolor med halvtidsläsning (C-form), som får upprätthållas, endast där heltidsläsning icke kan anordnas, dels mindre folkskolor (D-form), som får förekomma, endast där skolområde har så avskilt läge och så litet barnantal, att särskild folkskola ej skäligen kan upprättas. I C-formen (Cc) bildar småskolestadiet och folk-

Första B-formen (B1b). Skolor, där småskolestadiet bildar en läraravdelning och folkskolestadiet två läraravdelningar, av vilka senare den ena omfattar tredje och fjärde klassen, den andra femte och sjätte samt eventuellt sjunde klassen. Folkskolestadiet betecknas med B1, småskolestadiet med b.

Andra B-formen (B2b). Skolor, där småskolestadiet och folkskolestadiet bildar var sin läraravdelning. Folkskolestadiet betecknas med B2, småskolestadiet med b.

Tredje B-formen (B3). Skolor, där småskolestadiet och folkskolestadiet tillsammans bildar en läraravdelning och där nybörjare intages blott vartannat år, så att läraravdelningen kommer att omfatta ena året första, tredje och femte samt eventuellt sjunde klassen och andra året andra, fjärde och sjätte klassen.

skolestadiet var sin läraravdelning liksom i andra B-formen, men varje lärar-

¹ Med skola avses här den organisatoriska enhet (bestående av en eller flera skolanläggningar med vardera ett eller flera skolhus), som mottager lärjungar från ett och samma skolområde.

² Med läraravdelning avses alla de lärjungar, vilkas undervisning tager en lärare i anspråk, om denne har full tjänstgöring.

³ Med undervisningsavdelning avses en avdelning lärjungar, som — oavsett om de tillhör en eller flera årsklasser — på samma timmar har sin huvudsakliga undervisning av samme lärare.

⁴ Av organisatoriska skäl användes beteckningen småskolestadiet (småskola) för klasserna 1 och 2 och beteckningen folkskolestadiet för de övriga klasserna.

TIMPLANER

Anvisningar

(Punkterna 1—12 enligt kung. 1954: 570)

1. De i timplanerna angivna timalten avser antalet timmar för vecka (veckotimmar).

2. I de fall då genom skoldistriktets försorg gemensamma eller individuella övningar i frivillig körsång eller frivillig instrumentalmusik anordnas på skoltid, må för deltagande elever tiden för annan undervisning minskas på det sätt skolstyrelsen finner lämpligt, dock med sammanlagt högst 20 timmar per läsår. Härvid bör tillses, att minskningen för varje elev om möjligt fördelas på flera ämnen.

3. Friluftsverksamhet anordnas i enlighet med härför särskilt utfärdade bestämmelser och anvisningar. Sammanlagt två friluftsdagar för läsår skall i den högsta obligatoriska klassen användas till undervisning i brandskydd och olycksfallsvård, om denna undervisning icke förlagts till fortsättningsskolan (kung. 1953: 384).

4. Där timplanen upptager undervisning i slöjd och hinder på grund av lokalbrist eller omständigheter av motsvarande slag föreligger för dylik undervisning, må skoldistriktet, efter medgivande av statens folkskolinspektör, under en övergångstid kunna uppskjuta införandet av slöjdundervisningen.

5. Om skoldistriktet så beslutar, må för elever i klasserna 3—6 anordnas en mindre kurs i hemkunskap och hushållsgöromål, sammanlagt motsvarande en timme för vecka under ett läsår. Lär-

junge skall en gång under skoltiden i nämnda klasser kunna få genomgå en dylik kurs. Härvid förutsättes, att då undervisning i slöjd är anordnad vid skolan med eljest tre å fyra veckotimmar en av dessa timmar anslås till den ifrågavarande kursen samt att lämplig lokal kan erhållas. Förekommer ej slöjd-undervisning eller har den mindre timantal, må kursen förläggas utanför timplanen. Antalet deltagare i kurs skall utgöra minst 8.

6. Undervisning i trädgårdsskötsel bör, såvitt sig göra låter, anordnas. Särskilt timal har ej upptagits härför på timplanerna. Tid för denna undervisning bör dock i erforderlig utsträckning (omkring 20 timmar per läsår) och med fördelning på klasserna enligt närmare anvisning i kursplanen tagas från andra ämnen.

7. Såvida tillgång på lämplig skogsmark finnes och antingen läraren själv är kunnig i skogsplantering och skogsådd eller sakkunnigt biträde står till buds, må för varje läsår av den stadgade undervisningstiden upp till tre dagar användas för undervisning i skogsvård, såsom sådd, plantering, röjning och kott-plockning. Skogsvårdsstyrelsens närmaste länsskogvaktare lämnar i första hand anvisningar.

8. För sådana ämnen, i vilka särskild gruppindelning tillämpas, har förutsatts, att undervisningen om möjligt förlägges till samma timmar för olika grupper, så

att eleverna ej behöver vara borta från undervisning, som enligt timplanen avses vara för avdelningen gemensam. Då undervisningen på grund av t. ex. brist på lokaler eller lärare ej kan ordnas på detta sätt, bör samråd ske med statens folkskolinspektör om minskning av annan undervisningstid för ifrågavarande lärjungar.

9. Rasterna och det egentliga skolarbetet bör — fränsett av särskilda omständigheter föranledd tillfällig förskjutning — inbördes erhålla det för dem avsedda tidsutrymmet. In- och utmarsch räknas exempelvis härvid ingå i rast, medan elevernas förberedande och avslutande göromål i klassrummet ingår i lektionstiden.

10. Skulle i skoldistrikt på grund av brist på skollokaler eller annan därmed jämförlig omständighet synnerlig svårighet föreligga att för någon eller några undervisningsavdelningar anordna undervisning hela det i timplanen angivna antalet undervisningstimmar, må skolstyrelse besluta nedsättning i antalet undervisningstimmar för sådan undervisningsavdelning med högst två timmar i veckan.

Därest av anledning som i föregående stycke angivits ytterligare nedsättning i antalet undervisningstimmar erfordras, må statens folkskolinspektör medgiva nedsättning med ytterligare högst två veckotimmar. Om skolstyrelsen och folkskolinspektören ej är av samma mening, må ärendet av skolstyrelsen hänskjutas till skolöverstyrelsen för avgörande.

Kräves i särskilt undantagsfall nedsättning i antalet undervisningstimmar utöver vad nu är sagt, ankommer det på skolöverstyrelsen att efter framställning av skolstyrelsen för viss angiven tid därtill lämna sitt medgivande. Dylik framställning ingives till statens folkskolinspektör.

Beslutas nedsättning i antalet undervisningstimmar enligt denna punkt, skall iakttagas, att ej något av de i timplanen för ifrågavarande skolstadium angivna ämnena uteslutes.

11. Då så med hänsyn till särskilda omständigheter finnes erforderligt, må statens folkskolinspektör för läsår eller del därav medgiva mindre avvikelser (högst en timme för vecka) från den i timplanerna angivna fördelningen av veckotimtalet för läroämnena¹, varvid dock skall gälla, att det sammanlagda timtalet för vecka enligt timplanen ej ändras och att intet ämne uteslutes.

12. Då undervisningstiden har inskränkts i enlighet med bestämmelserna i § 15 mom. 4 andra stycket folkskolestadgan, tillämpas särskild för ändamålet av skolöverstyrelsen anvisad timplan.

13. Deltagandet i undervisning i valfritt ämne är obligatoriskt för eleverna i enlighet med timplanerna. Detta gäller dock ej lärjunge för tid, motsvarande den, under vilken han enligt intyg av vederbörande religionslärare deltar i konfirmationsundervisning eller motsvarande av trossamfund anordnad religionsundervisning. (Beträffande ledighet för lärjunge av liknande anledning i annan ordning samt i klass 7 jfr kung. 1941: 693.)

14. Timplanernas tillämpning vid uppgörande av arbetsordningen framgår av de exempel, som finns intagna i ett följande avsnitt av undervisningsplanen. Beträffande modifikationer i ämnesuppdelningen på timplanerna och på arbetsordningen hänvisas härutöver till avsnitten »Samlad undervisning — periodläsning» och »Undervisningen i flerklassiga avdelningar» i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet.

¹ Läroämne är här liktydigt med ämne. Anm. av skolöverstyrelsen.

Timplaner för a-formen

(Kung. 1954: 570)

Klass 1

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2		Alternativ 3 (Odelad avdelning)
	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	
Kristendomskunskap.....	2	—	2	—	2
Modersmålet.....	4	5	9	2	11
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	3	1	3	1	4
Matematik.....	1	2	3	1	4
Musik.....	1	—	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott	1	—	2	—	2
Summa timmar	12	8	20	4	24

Klass 2

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2		Alternativ 3 (Odelad avdelning)
	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	
Kristendomskunskap.....	2	—	2	—	2
Modersmålet.....	9	2	11	1	12
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	3	1	5	—	5
Matematik.....	3	1	3	1	4
Musik.....	1	—	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott	2	—	2	—	2
Summa timmar	20	4	24	2	26

Timplaner för b-formen

(Kung. 1954: 570)

Alternativ 1

Ämnen	För klasserna 1 och 2 gemensamt	För klass 1 särskilt	För klass 2 särskilt
Kristendomskunskap.....	2	—	—
Modersmålet.....	6	5	4
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	4	—	—
Matematik.....	2	1	2
Musik.....	1	—	—
Gymnastik med lek och idrott.....	1	—	—
Summa timmar	16	6	6

Alternativ 2 och 3

Ämnen	Alternativ 2		Alternativ 3	
	För klasserna 1 och 2 gemensamt	För varje klass särskilt	För klasserna 1 och 2 gemensamt	För varje klass särskilt
Kristendomskunskap.....	2	—	2	—
Modersmålet.....	9	2	10	1
Hembygdskunskap med arbetsövningar.	3	1	4	—
Matematik.....	3	1	3	1
Musik.....	1	—	1	—
Gymnastik med lek och idrott.....	2	—	2	—
Summa timmar	20	4	22	2

Anmärkningar till timplanerna för a- och b-formerna

1. Timplanerna upptager tre alternativ. Det första skall tillämpas, om vid läs-årets början antalet elever utgör i läraravdelning av a-typ minst 15 och av b-typ minst 12. Skulle en tillämpning för sådan avdelning av det första alternativet medföra påtagliga olägenheter eller betydande kostnader, exempelvis för anordnande av skolskjutsar eller skolmåltider, må skolstyrelsen, sedan statens folkskolinspektör beretts tillfälle avgiva yttrande i ärendet, besluta, att alternativ 2 skall tillämpas eller, om även detta medför dylika svårigheter, alternativ 3. Understiger elevantalet i avdelning de angivna talen, tillämpas alternativ 3. Här är bl. a. antalet lärartimmar lägre än i alternativ 1 och 2. Skulle klassläraren icke kunna beredas annan fyllnadstjänstgöring, bör dock i samråd med statens folkskolinspektör åtgärder såvitt möjligt vidtagas för uttagande även i detta fall i avdelningen av lärarens tjänstgöringstimmar.

I läraravdelning av a-typ bör gruppernas storlek och sammansättning avpassas med hänsyn till de barn, som av en eller annan anledning blivit efter eller arbetar långsammare. Huvudsynpunkten bör alltså ej vara att få en jämn tudelning, även om sådan indelning i relativt jämna avdelningar ofta kan vara lämplig. En uppdelning klassvis i b-skolorna ligger i allmänhet närmast till hands. Men även

annan gruppindelning, t. ex. med elever från endera eller båda klasserna samlade i en grupp, kan i vissa fall med fördel tillämpas. Uppdelningen bör med andra ord ej göras schablonmässigt.

Om så visar sig behövt, kan jämförelser i indelningen vidtagas under terminens lopp. Hemmens intresse av att regelbundna skoltider för barnen tillämpas, gör dock, att ofta företagna ändringar i gruppindelningen kan vålla irritation.

I skoldistrikt, där lärotiderna måste bestämmas med hänsyn bland annat till skolskjutsar, kan det ej undvikas, att skjutstiderna måste inverka på gruppindelningen.

Det ankommer närmast på vederbörande lärare att med beaktande av vad nu anförts fördela eleverna i grupper.

För att underlätta tillämpningen av timplanerna må skolstyrelsen, sedan statens folkskolinspektör beretts tillfälle yttra sig i ärendet, besluta, att vardera gruppen i en läraravdelning skall undervisas för sig en dag i veckan, under vilken dag den icke undervisade gruppen är ledig. De omständigheter som kan anses motivera endagsledighet för eleverna är väsentligen dels långa skolvägar (gångvägar) för ett relativt stort antal elever i avdelningen och dels sådana väntetider för ett flertal barn i

samband med skolskjuts, som genom endagsledighet kan undvikas eller minskas. Det bör emellertid observeras, att endagsledigheten innebär en koncentration av den per vecka löpande lästiden till fem av veckans söckendagar, och den dagliga lästiden för eleverna blir härigenom längre. Denna fråga bör därför bedömas med tanke på anordningens lämplighet för barnen. En utökning av den dagliga lästiden till fem timmar under flertalet av veckans söckendagar bör endast ske, om detta av de ovan nämnda anledningarna kan anses avgjort påkallat.

Arbetsordningen uppgöres i härför stadgad ordning. Den närmare anordningen av gruppundervisningen och förläggningen av undervisningstimmar är i stor utsträckning beroende av lokala förhållanden. Vid skolor med flera läraravdelningar på småskolestadiet bör lärarna lämpligen samråda härom.

2. Undervisningstiden under de 2 å 3 eller, om något av timplanernas två senare alternativ tillämpas eller om elevantalet i avdelningen är särskilt stort, de 2—4 första veckorna av barnens första skolår bör på lämpligt sätt (gruppindelning) och med successiv utökning begränsas, för att övergången för nybörjarna från hemmet till skolan skall underlättas.

3. Vid fördelningen av timtalet för ämnet modersmålet på muntlig framställ-

ning och läsning samt skrivning må följande normer tjäna till ledning. De olika grenarna av modersmålsundervisningen kan dock — framför allt gäller detta klass 1 — i allmänhet ej särskiljas från varandra.

	Muntlig framställning och läsning	Skrivning
<i>a-formen</i>		
Klass 1, alternativ 1		
För avdelningen gemensamt..	2	2
För varje grupp särskilt	3	2
Klass 1, alternativ 2		
För avdelningen gemensamt..	5	4
För varje grupp särskilt	1 2	1 —
Klass 1, alternativ 3	7	4
Klass 2, alternativ 1		
För avdelningen gemensamt..	5	4
För varje grupp särskilt	1	1
Klass 2, alternativ 2		
För avdelningen gemensamt..	6	5
För varje grupp särskilt	1	—
Klass 2, alternativ 3	7	5
<i>b-formen</i>		
Alternativ 1		
För klasserna 1 och 2 gemensamt	3	3
För klass 1 särskilt	3	2
För klass 2 särskilt	2	2
Alternativ 2		
För klasserna 1 och 2 gemensamt	5	4
För klass 1 särskilt	1 2	1 —
För klass 2 särskilt	1	1
Alternativ 3		
För klasserna 1 och 2 gemensamt	5	5
För klass 1 särskilt	1	—
För klass 2 särskilt	1	—

Timplaner för A-formen

(Kung. 1954: 570)

Klass 3

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2
	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	(Odelad avdelning)
Kristendomskunskap	2	—	2
Modersmålet	10	1	11
Hembygdskunskap med arbetsövningar	5	—	5
Matematik	4	1	5
Musik	2	—	2
Gymnastik med lek och idrott	3	—	3
Slöjd	4 ¹	—	4 ¹
Summa timmar	30		32

¹ Gruppindelningen enligt därom gällande bestämmelser.

Anmärkningar

1. Timplanen upptager två alternativ. Det första skall tillämpas, om vid läsårets början antalet elever i läraravdelningen utgör minst 20. I andra fall följes alternativ 2. Beträffande förutsättningarna i övrigt för tillämpning av olika alternativ samt i fråga om elevernas indelning i grupper gäller vad som anförts i anmärkning 1 till timplanerna för a- och b-formerna.

2. Tiden för ämnet slöjd kan, om skolstyrelsen så beslutar, minskas med 1 å 2 timmar.

3. Vid fördelningen av timtalet för ämnet modersmålet på muntlig framställning och läsning samt skrivning och språklära må följande normer tjäna till ledning.

	Muntlig framställning och läsning	Skrivning och språklära
Alternativ 1		
För avdelningen gemensamt..	6	4
För varje grupp särskilt	—	1
Alternativ 2	6	5

Klasserna 4, 5 och 6

Ämnen	Klass 4	Klass 5	Klass 6
Kristendomskunskap	2	2	2
Modersmålet.....	10	8 (10)	7 (9)
Engelska.....	—	4 (—)	6 (—)
Historia.....	2	2	3
Samhällskunskap..}			
Geografi.....	2	2	2
Naturkunskap.....	2	2	2 (3)
Matematik.....	5	5	5
Teckning.....	2	2	1 (2)
Musik.....	2	2	1
Gymnastik med lek och idrott.....	3	3	3
Slöjd.....	4	4	4
Summa timmar	34	36 (34)	36 (34)

Anmärkningar

1. För läraravdelning, i vilken enligt skolstyrelsens beslut ej anordnas under-

visning i engelska, tillämpas timplanen med de ändrade timtal som angives inom parentes.

2. Tiden för ämnet slöjd kan, om skolstyrelsen så beslutar, minskas med 1 å 2 timmar för klass 4 samt, därest undervisning i engelska är anordnad, jämväl för klasserna 5 och 6.

3. Vid fördelning av timtalet för ämnet modersmålet på muntlig framställning och läsning samt skrivning och språklära må följande normer tjäna till ledning.

	Muntlig framställning och läsning	Skrivning och språklära
Klass 4.....	5	5
Klass 5.....	4 (5)	4 (5)
Klass 6.....	3 (4)	4 (5)

4. Gemensam tid har på timplanen upptagits för ämnena historia och samhällskunskap. För samhällskunskap bör beräknas en undervisningstid motsvarande ungefär 15 timmar i klass 4, 20 timmar i klass 5 och 25 timmar i klass 6.

Klass 7

(Sjuårig skola)¹

Ämnen	a	b
Kristendomskunskap....	2	2
Modersmålet.....	6 (7)	7 (8)
Engelska.....	4 (—)	4 (—)
Historia.....	1½	1½
Samhällskunskap.....	1½	1½
Geografi.....	2 (3)	2 (3)
Naturkunskap:		
Biologi med hälsolära..}	3	3
Fysik.....		
Kemi.....		
Matematik.....	4 (5)	4 (5)
Teckning.....	1 (2)	2
Musik.....	1	1
Gymnastik med lek och idrott.....	3	3
Slöjd.....	2	4
Hemkunskap och hushållsgöromål.....	1 + 4	1 (2)
Summa timmar	36	36

¹ Tillägg av skolöverstyrelsen.

Anmärkingar

1. Timplanen upptager två varianter, a och b. För elever, som skall undervisas i ämnesgrenen hushållsgöromål, tillämpas planen a, för övriga planen b. Detta gäller även, då båda grupperna elever förekommer i samma läraravdelning.

Skolstyrelsen beslutar, i vad mån båda varianterna eller endera av dem skall tillämpas.

2. För läraravdelning, i vilken enligt skolstyrelsens beslut ej anordnas undervisning i engelska, tillämpas timplanen med de ändrade timtal som angives inom parentes.

Tiden för engelska må, om skolstyrelsen så beslutar, minskas till 3 timmar,

varvid tiden för naturkunskap ökas till 4 timmar.

3. Fördelningen av timtalet mellan ämnena historia och samhällskunskap är att betrakta som ungefärlig. Till den i ämnet samhällskunskap ingående yrkesvägledningen bör anslås sammanlagt 15 timmar under läsåret. Om medborgarkunskap icke förekommer i fortsättningskolan, bör ämnet samhällskunskap er-hålla ytterligare 10 timmar per läsår.

4. Vid fördelning av timtalet för ämnet naturkunskap mellan de olika ämnesgrenarna kan lämpligen halva tiden disponeras för biologi med hälsolära och återstoden för fysik och kemi tillsammans.

Förebilder till timplaner för A-formen¹

Klasserna 7 och 8

(Attaårig skola samt högre avdelning omfattande klass 8)

Ämnen	Klass 7		Klass 8						
	a	b	Alternativ 1		Alternativ 2			Alternativ 3	
			a	b	a	b	c	a	b
Kristendomskunskap.....	2	2	1	1	1	1	1	1	1
Modersmålet.....	5 (6)	6 (7)	6	6	3	3	3	5	5
Engelska.....	4 (-)	4 (-)	3	3	—	—	3	—	—
Historia.....	3	3	—	—	—	—	—	—	—
Samhällskunskap.....	—	—	3	3	3	3	3	3	3
Geografi.....	3	3	—	—	—	—	—	—	—
Naturkunskap:									
Biologi med hälsolära....	3	3	4	5	4	4	5	4	4
Fysik.....									
Kemi.....									
Matematik.....	3	3 (4)	3	4	3	3	3	2	3
Teckning.....	1 (2)	2	2	2	—	—	—	2	2
Musik.....	1	1	1	1	—	—	—	1	1
Gymnastik med lek och idrott	3	3	3	3	2	2	2	3	3
Slöjd.....	2 (4)	3 (5)	2	5	—	—	—	2	11
Hemkunskap och hushålls-göromål.....	1+4	2	1+4	—	1+4	—	—	1+9	—
Yrkesvägledning.....	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yrkeskunskap.....	—	—	—	—	12	17	13	—	—
Valfritt ämne.....	—	—	2	2	2	2	2	2	2
Summa timmar	36	36	36	36	36	36	36	36	36

¹ Dessa förebilder till timplaner med tillhörande anmärkingar är i första hand avsedda att underlätta utarbetandet av förslag till lokala timplaner för klasserna 7—9 i folkskola med flera än 7 obligatoriska årsklasser samt för folkskolans högre avdelning (frivilliga klasser), vilka förslag skall i vederbörlig ordning prövas av skolöverstyrelsen. Om skoldistrikt så beslutar, kan dock enligt föreskrift i folkskolestadgan förebilderna även direkt tillämpas såsom timplaner, alltså utan särskild fastställelse av skolöverstyrelsen. De till förebilderna hörande anmärkningarna skall då gälla.

Jfr punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Anmärkingar

1. För klass 7 gäller anmärkningarna 1, 2 och 4 till timplanen för klass 7 i sjuårig skola. Dock skall tiden för slöjd i stället för tiden för naturkunskap ökas med en timme, om enligt skolstyrelsens beslut tiden för engelska minskas till 3 timmar.

Är klass 8 frivillig, tillämpas för klass 7 timplanen för klass 7 i sjuårig skola. Ämnet historia erhåller i sådan åttonde klass 1½ timme, varvid motsvarande minskning sker för ämnet samhällskunskap.

2. För klass 8 upptar timplanen tre alternativ. Av dessa är alternativ 1 av allmän teoretisk typ. Alternativ 2 är avsett att ge möjlighet till förberedande utbildning i yrke. Alternativ 3 har allmänt praktisk inriktning. Inom alternativ 1 och 3 finns två varianter, a och b, inom alternativ 2 finns tre, a, b och c.

För elever, som skall undervisas i ämnet hemkunskap och hushållsgöromål, tillämpas variant a, för övriga variant b eller beträffande alternativ 2 variant b eller c. Detta gäller även, då båda grupperna elever förekommer i samma klassavdelning. Vid användning av alternativ 2 må inte sådan samläsning anordnas, att i samma klassavdelning tillämpas både variant b och variant c.

Skolstyrelsen beslutar, vilket eller vilka alternativ (varianter) som skall tillämpas.

3. Timtalet för ämnet naturkunskap i klass 8 kan lämpligen fördelas så mellan de olika ämnesgrenarna, att en timme

disponeras för biologi med hälsolära och återstoden för fysik och kemi tillsammans.

4. Vid fördelning av timtalet för ämnet yrkeskunskap mellan yrkesteori och yrkespraktik må följande normer tjäna till ledning.

	Ämnets timtal	Därav	
		yrkes- teori	yrkes- praktik
Alternativ 2 a.....	12	3 (5)	9 (7)
Alternativ 2 b.....	17	4 (7)	13 (10)
Alternativ 2 c.....	13	3 (6)	10 (7)

Om undervisning i yrkeskunskap är anordnad i anslutning till handel, är ett större timtal behövt för yrkesteori. Hur timtalet då bör fördelas, har ovan angivits inom parentes. I fråga om yrkeskunskap i anslutning till metallarbete eller träarbete kan lämpligen någon veckotimme överflyttas från yrkespraktik till yrkesteori.

5. Timtalet för valfritt ämne (ett eller flera ämnen) disponeras företrädesvis för undervisning i

enligt alternativ 1 och 2c: teckning, musik, maskinskrivning, slöjd eller yrkesvägledning;

enligt alternativ 2a, 2b och 3: engelska, teckning, musik, maskinskrivning, slöjd eller yrkesvägledning.

I skoldistrikt med även finskspråkig befolkning må finska kunna ingå som valfritt ämne i samtliga alternativ.

I regel bör lärjungar, som undervisas i valfritt ämne, bilda grupper inom avdelningens ram eller sammanföras med annan avdelning. Valmöjligheterna blir med hänsyn härtill begränsade.

Klasserna 7, 8 och 9

(Nioårig skola samt högre avdelning omfattande klasserna 8 och 9 eller klass 9)

Ämnen	Klass 7		Klass 8						Klass 9				
	a	b	Alternativ 1		Alternativ 2			Alternativ 3		Alternativ 1	Alternativ 2		Alternativ 3
			a	b	a	b	c	a	b		a	b	
Kristendomskunskap.....	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Modersmålet.....	5 (6)	6 (7)	6	6	3	3	3	5	5	3	3	3	3
Engelska.....	4 (-)	4 (-)	3	3	—	—	3	—	—	3	—	3	—
Tyska.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—
Historia.....	3	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Samhällskunskap.....	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Geografi.....	3	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Naturkunskap:													
Biologi med hälsolära.....	3	3	5	5	4	4	5	5	5	4	3	5	3
Fysik.....													
Kemi.....													
Matematik.....	3	3 (4)	3	4	3	3	3	2	3	4	2	4	3
Teckning.....	1 (2)	2	2	2	—	—	—	2	2	2	—	—	2
Musik.....	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1	—	—	1
Gymnastik med lek o. idrott	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Slöjd.....	2 (4)	3 (5)	2	6	—	—	—	2	11	2	—	—	3
Hemkunskap och hushållsgöromål.....	1+4	2	1+4	—	1+4	—	—	1+9	—	1	1	1	1
Yrkesvägledning.....	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yrkeskunskap.....	—	—	—	—	12	17	13	—	—	—	18	11	11
Valfritt ämne.....	—	—	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2
Summa timmar	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36

Anmärkningar

1. Beträffande klass 7, för vilken upp-
tas samma ämnen och timtal som för
klass 7 i åttaårig skola, gäller anmärk-
ningarna 1, 2 och 4 till timplanen för
klass 7 i sjuårig skola. Dock skall tiden
för slöjd i stället för tiden för naturkun-
skap ökas med en timme, om enligt skol-
styrelsens beslut tiden för engelska mins-
kas till 3 timmar.

Är både klass 8 och klass 9 frivilliga,
tillämpas för klass 7 timplanen för klass
7 i sjuårig skola. För sådan åttonde klass
må, om skolstyrelsen så beslutar, tim-
planen för klass 8 i åttaårig skola till-
lämpas, dock med den ändringen, att
ämnet historia erhåller 1½ timme, som
tas från ämnet samhällskunskap.

Är endast klass 9 frivillig, tillämpas för
klass 7 den ovan upptagna timplanen
och för klass 8 timplanen för klass 8 i
åttaårig skola.

2. För klass 8 upptar timplanen mot-
svarande alternativ och varianter som
för klass 8 i åttaårig skola. Timtalen i
de olika alternativen har dock jämkats
något.

För elever, som skall undervisas i äm-
net hemkunskap och hushållsgöromål,
tillämpas variant a, för övriga variant b
eller beträffande alternativ 2 variant b
eller c. Detta gäller även, då båda grup-
perna elever förekommer i samma klass-
avdelning. Vid användning av alternativ
2 må inte sådan samläsning anordnas,
att i samma klassavdelning tillämpas
både variant b och variant c.

För klass 9 motsvarar alternativen vä-
sentligen den indelning som förekommer
i klass 8. De båda varianterna i alternativ
2 må inte tillämpas i samma klassavdel-
ning.

Skolstyrelsen beslutar, vilket eller vilka
alternativ (varianter) som skall tilläm-

pas. Övergång för lärjunge från ett alternativ i den lägre klassen till ett annat i den högre bör — då parallellavdelningar av olika slag upprätthålles — kunna ifrågakomma.

3. Om skolstyrelsen så beslutar, må ämnet tyska i klass 9, alternativ 1, utelämnas. Den för detta ämne i timplanen upptagna tiden fördelas därvid på naturkunskap med en timme, musik med en timme och slöjd med 2 timmar.

Ämnet geografi må i klass 9, alternativ 2 b, om skolstyrelsen så beslutar, erhålla 2 timmar, varvid tiden för ämnena naturkunskap och matematik minskas med en timme för vardera ämnet.

4. Timalet för ämnet naturkunskap i klasserna 8 och 9 kan lämpligen fördelas så mellan de olika ämnesgrenarna, att en timme disponeras för biologi med hälso- lära och återstoden för fysik och kemi tillsammans.

5. Vid fördelning av timtalet för ämnet yrkeskunskap mellan yrkesteori och yrkespraktik må följande normer tjäna till ledning.

	Ämnets timtal	Därav	
		yrkes- teori	yrkes- praktik
<i>Klass 8</i>			
Alternativ 2 a	12	3 (5)	9 (7)
Alternativ 2 b	17	4 (7)	13 (10)
Alternativ 2 c	13	3 (6)	10 (7)
<i>Klass 9</i>			
Alternativ 2 a	18	4 (8)	14 (10)
Alternativ 2 b	11	3 (5)	8 (6)
Alternativ 3	11	3 (5)	8 (6)

Om undervisning i yrkeskunskap är anordnad i anslutning till handel, är ett större timtal behövt för yrkesteori. Hur timtalet då bör fördelas, har ovan angivits inom parentes. I fråga om yrkeskunskap i anslutning till metallarbete eller träarbete kan lämpligen någon veckotimme överflyttas från yrkespraktik till yrkesteori.

6. Timalet för valfritt ämne (ett eller flera ämnen) i klass 8 disponeras företrädesvis för undervisning i

enligt alternativ 1 och 2c: teckning, musik, maskinskrivning, slöjd eller yrkesvägledning;

enligt alternativ 2a, 2b och 3: engelska, teckning, musik, maskinskrivning, slöjd eller yrkesvägledning.

I klass 9 disponeras det företrädesvis för undervisning i

enligt alternativ 1 och 2b: teckning, musik, maskinskrivning, slöjd eller yrkesvägledning;

enligt alternativ 2a och 3: engelska, geografi, teckning, musik, maskinskrivning, slöjd eller yrkesvägledning.

I skoldistrikt med även finskspråkig befolkning må finska kunna ingå som valfritt ämne i båda klassernas samtliga alternativ.

I regel bör lärjungar, som undervisas i valfritt ämne, bilda grupper inom avdelningens ram eller sammanföras med annan avdelning. Valmöjligheterna blir med hänsyn härtill begränsade.

Timplaner för B-formerna

(Kung. 1954: 570)

B1-formen

Ämnen	Lärartimmar	Klass 3	Klass 4	Lärartimmar	Klass 5		Klass 6	
					Omedelbar undervisning	Tysta övningar	Omedelbar undervisning	Tysta övningar
Kristendomskunskap..	2	2	2	2	2	—	2	—
Modersmålet.....	11	10	10	9	6	1 (2)	7 (8)	—
Engelska.....	—	—	—	6 (—)	4 (—)	1 (—)	4 (—)	1 (—)
Hembygdskunskap med arbetsövningar	7	7	7	—	—	—	—	—
Historia.....				3	3	—	3	—
Samhällskunskap.....					2	—	2	—
Geografi.....					3	—	3	—
Naturkunskap.....	5	4	4	4 (5)	4 (5)	1 (—)	4 (5)	1 (—)
Matematik.....	—	—	—	1	1	— (1)	1	— (1)
Teckning.....	2	2	2	1 (2)	1 (2)	—	1 (2)	—
Musik.....	3	3	3	3	—	—	3	—
Gymnastik med lek och idrott.....	3	3	3	3	—	—	3	—
Slöjd.....	—	4	4	—	4	—	4	—
Summa timmar		32	32		33 (31)	3 (36)	34 (33)	2 (1) (36)

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

B2-formen

Ämnen	Lärartimmar	Klass 3		Klass 4		Klass 5		Klass 6			
		Omedelbar undervisning	Tysta övningar	Omedelbar undervisning	Tysta övningar	Omedelbar undervisning	Tysta övningar	Omedelbar undervisning	Tysta övningar		
Kristendomskunskap.....	2	2	—	2	—	2	—	2	—		
Modersmålet.....	7 (8)	5 (6)	5 (4)	5 (6)	5 (4)	5 (6)	4 (5)	5 (6)	4 (5)		
Engelska.....	6 (—)	—	—	—	—	4 (—)	1 (—)	4 (—)	1 (—)		
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	3 ¹	6	2	6	2	—	—	—	—		
Historia.....	3 (4)					2	—	2 (3)	1 (—)	2 (3)	1 (—)
Samhällskunskap.....						3	—	2	—	2	—
Geografi.....						3	—	2	—	2	—
Naturkunskap.....	4	4	1	4	1	4	1	4	1		
Matematik.....	—	—	—	—	—	1	— (1)	1	— (1)		
Teckning.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—		
Musik.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—		
Gymnastik med lek och idrott.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—		
Slöjd.....	—	4	—	4	—	4	—	4	—		
Summa timmar		24 (25)	8 (7)	24 (25)	8 (7)	29 (27)	7 (36)	29 (27)	7 (36)		

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Här ingår även 1 lärartimme i teckning med klasserna 5—6.

B3-formen

Ämnen	Klasserna 1, 3 och 5					Klasserna 2, 4 och 6						
	Klass 1		Klass 3		Klass 5		Klass 2		Klass 4		Klass 6	
	Ome- delbar under- visning	Tysta öv- ningar	Ome- delbar under- visning	Tysta öv- ningar	Ome- delbar under- visning	Tysta öv- ningar	Ome- delbar under- visning	Tysta öv- ningar	Ome- delbar under- visning	Tysta öv- ningar	Ome- delbar under- visning	Tysta öv- ningar
Läror- timmar												
Kristendoms-kunskap.....	1	—	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1
Modersmålet.....	6½	5	3½	8	2 (3½)	6½ (8)	—	5	7½	2½ (3½)	5½ (7½)	—
Engelska.....	—	—	—	—	3½ (—)	1½ (—)	—	—	—	3 (—)	2 (—)	—
Hembygds-kunskap med arbetsövningar.....	2	4	2	4	—	—	—	2	—	—	—	—
Historia.....	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	1	1
Samhälls-kunskap.....	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	1	1
Geografi.....	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	1	1
Natur-kunskap.....	2	1	2	4	2	4	—	2	1	2	4	2
Matematik.....	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	2	—
Teckning.....	1	—	1	—	1	—	—	1½	—	1½	—	—
Musik.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gymnastik med lek och idrott.....	1½	—	1½	—	1½	—	—	1½	—	1½	—	—
Slöjd.....	—	—	4	—	4	—	—	4	—	4	—	—
Summa timmar	14	10	15	17	18 (16)	18	36 (34)	13	24	16½	34	36 (34)
		24	32	32	32	36 (34)		18	17½	18½ (16½)	17½	17½

Antalet läro-timmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

Anmärkningar till timplanerna för B-formerna

1. För läraravdelning, i vilken enligt skolstyrelsens beslut ej anordnas undervisning i engelska, tillämpas timplanen med de ändrade timtal, som angives inom parentes.

2. Tiden för ämnet slöjd kan, om skolstyrelsen så beslutar, minskas med 1 å 2 timmar för klasserna 3 och 4 samt, därest undervisning i engelska är anordnad, jämväl för klasserna 5 och 6.

3. Vid fördelning av timtalet för ämnet modersmålet i klasserna 3—6 (B3-formen 1—6) på muntlig framställning och läsning samt skrivning och språklära må följande normer tjäna till ledning.

	Muntlig fram- ställning och läsning	Skrivning och språklära
<i>B1-formen</i>		
Klass 3: Omedelbar undervisning	5	5
Klass 4: Omedelbar undervisning	5	5
Klass 5: Omedelbar undervisning	3	3
Tysta övningar ..	— (1)	1
Klass 6: Omedelbar undervisning	3	4 (5)
Tysta övningar ..	—	—

<i>B2-formen</i>		
Klass 3: Omedelbar undervisning	2 (3)	3
Tysta övningar ..	2 (1)	3
Klass 4: Omedelbar undervisning	2 (3)	3
Tysta övningar ..	2 (1)	3
Klass 5: Omedelbar undervisning	2 (3)	3
Tysta övningar ..	2	2 (3)
Klass 6: Omedelbar undervisning	2 (3)	3
Tysta övningar ..	2	2 (3)

<i>B3-formen</i>		
Klass 1: Omedelbar undervisning	4	2½
Tysta övningar ..	1	4

	Muntlig fram- ställning och läsning	Skrivning och språklära
Klass 2: Omedelbar undervisning		
Tysta övningar ..	3½	1½
Klass 3: Omedelbar undervisning		
Tysta övningar ..	2	4
Klass 4: Omedelbar undervisning		
Tysta övningar ..	3½	1½
Klass 5: Omedelbar undervisning		
Tysta övningar ..	3½ (4)	4½
Klass 6: Omedelbar undervisning		
Tysta övningar ..	1 (2)	2
	3½ (4)	3 (4)
	1½	1 (2)
	2½ (3½)	3 (4)

4. Timtalen för ämnena hembygdskunskap med arbetsövningar, historia, samhällskunskap, geografi, naturkunskap och teckning har sammanförts i tredje och fjärde klasserna av B1-formen samt, såvitt avser lärjungetimmarna, även av B2-formen. Proportionen mellan timtalen för de olika ämnena kan exempelvis beräknas vara följande.

	B1-formen		B2-formen	
	Klass 3	Klass 4	Klass 3	Klass 4
Hembygdskunskap med arbetsövningar	2	2	3 ¹	3 ¹
Historia och samhällskunskap ...	1	1	1	1
Geografi	1½	1½	1	1
Naturkunskap ...	1½	1½	1	1
Teckning	1	1	2 ¹	2 ¹

5. Om klass 7 tillhör flerklassig avdelning, tillämpas för denna klass samma timtal som för klass 6 i fråga om avdelning av B1- eller B2-typ och klass 5 i fråga om avdelning av B3-typ.

¹ Därav 1 timme tyst övning.

KURSPLANER

Allmänna anvisningar

(Punkterna 1—5 enligt kung. 1954: 570)

1. Kursplanerna är avsedda att tjäna till huvudsaklig ledning.

Vid behandlingen av de olika ämnenas kursinnehåll skall hänsyn tagas till klassens standard. Kraven på eleverna skall alltid anpassas efter deras individuella förutsättningar.

2. Vid angivandet av målet för undervisningen i de olika ämnena har folkskolans fortskridande utveckling till att omfatta åttaårig och nioårig skolkurs beaktats. Det framgår av kursplanerna, i vad mån målsättningen modifieras för sjuårig skolkurs.

3. Kursinnehållet är angivet utan formell anknytning till viss skolform. I Bb-former, särskilt då lägre ämnestimtal förekommer än vad timplanen för Aa-formen anger, måste i vissa fall modifieringar i kursinnehållet ifrågakomma. Detsamma gäller även, då olika timtal för vissa ämnen förekommer i skilda alternativ eller varianter av timplanerna.

4. Kursinnehållet anges i regel särskilt för varje klass. Det förutsättes, att — främst på folkskolestadiet — kursväxling sker i sådana ämnen, där samundervisning av klasser inom samma läraravdelning kan ifrågakomma (kristendoms-kunskap och hembygdskunskap [vissa avsnitt], historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap).

Innehåller läraravdelningen två på varandra följande klasser (B1b: klass 1—2, 3—4, 5—6), genomgås i huvudsak ena året (läsår som börjar under jämnt kalenderårtalet) den lägre klassens kurs-

innehåll och under andra året den högre klassens. Framför allt vid början av det läsår, då den högre klassens kursinnehåll behandlas, bör en förberedande kort återblick på huvudpunkterna i föregående årets arbetsprogram göras. Förekommer tre på varandra följande klasser i avdelningen (klass 5, 6 och 7), blir kursväxlingen treårig med början (första året) det läsår som begynner under kalenderårtalet, som i sin helhet är delbart med tre. Återblicken på föregående års program är här särskilt väsentlig under tredje och andra året.

De nu nämnda anordningarna är tillämpliga i skolor, som mera varaktigt är organiserade som b- eller B1-skolor. Är sammanslagningen av klasser av tidigare Aa-typ till en läraravdelning mera tillfällig, bör två undervisningsgrupper bildas och lektionstimmar delade ungefär lika mellan grupperna. Härigenom kan störningar i elevernas studiegång undvikas. Om å andra sidan tidigare B1b-avdelningar tillfälligt bildar klasser av Aa-typ, bör den förut följda lärogången behållas, om därigenom återinträde av klassen i B1b-avdelning kan förutses bli underlättat.

I B2-skolan bör i regel tillämpas samma kursväxling som nu angivits för B1-skolan. Då gemensam tid upptagits för avdelningen i kursväxlingsämnet kristendoms-kunskap, delas emellertid i allmänhet timmarna så, att omedelbar undervisning meddelas åt tredje och fjärde klassen halva lektionen med tvåårig kursväxling samt åt femte och sjätte (even-

tuellt även sjunde) klassen halva lektionen med tvåårig (treårig) kursväxling.

För B3-skolan har förutsatts, att lektionstimmar i motsvarande fall som i B2-skolan fördelas mellan de två klasserna på folkskolestadiet. Denna uppdelning är här ännu angelägnare än i B2-skolan, då det är fråga om mera skilda klasstadiet. Ingår klass 7 i avdelningen, tillämpas treårig kursväxling för klasserna 5—7.

I fråga om avdelningar, där elever tillhörande olika klasser sammanhålles vid undervisningen, gäller allmänt, att läraren bör eftersträva en sådan uppläggning av arbetet, att lärjungarna även i den lägre klassen (gruppen) kan tillgodogöra sig undervisningen, samtidigt som större krav ställes på den högre klassen (gruppen). När så är lämpligt, bör hänvisning göras till områden, som denna klass tidigare behandlat. I fråga om vissa kurspartier kan den högre klassen repetitionsvis deltaga i den lägre klassens undervisning. Likaså kan den lägre klassen någon gång följa undervisningen med högre klass. Den klass som ej har omedelbar undervisning bör dock i regel sysselsättas med självständiga övningar.

Förekommer samma kursmoment under olika år, bör behandlingen varieras och andra synpunkter anläggas vid den förnyade genomarbetningen.

Kristendomskunskap

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i kristendomskunskap har till uppgift att giva eleverna kunskap om de bibliska skrifternas huvudsakliga innehåll, om kristen tro och etik, om huvuddragen av kristendomens historia och samfundsformer samt om viktiga

5. Då klass 7 ingår i flerklassig avdelning bör de moment, som på grund av timtalets minskning i sådant fall skulle utgå, tillgodogöras vid den övriga undervisningen i den mån så låter sig göra.

6. I det följande upptagna kursplaner och kursplansavsnitt, som inte ingår i kungörelsen 1954: 570 och som alltså inte fastställts av Kungl. Maj:t, har karaktär av förebilder. Det av Kungl. Maj:t för klass 7 fastställda kursinnehållet gäller, där annat inte angivits, även som förebild till kursplan för klass 7 i folkskola med flera än sju obligatoriska årsklasser. Även det av Kungl. Maj:t beträffande ämnet engelska för första—tredje året fastställda kursinnehållet skall i allt efter förhållandena tillämpliga delar utnyttjas också som förebild till kursplan. Förebilderna är i första hand avsedda att underlätta utarbetandet av förslag till lokala kursplaner för klasserna 7—9 i folkskola med flera än sju obligatoriska årsklasser samt för folkskolans högre avdelning (frivilliga klasser), vilka förslag skall i vederbörlig ordning prövas av skolöverstyrelsen. Om skoldistrikt så beslutar, kan dock enligt föreskrift i folkskolestadgan förebilderna även direkt tillämpas som kursplaner, alltså utan särskild fastställelse av skolöverstyrelsen.

Jämför förebilderna till timplaner för A-formen (fotnot).

icke kristna religioner. Den skall också giva inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor.

Undervisningen bör ske på ett sådant sätt, att eleverna uppfattar frågeställningarnas allvar och betydelse och så att den främjar deras personliga utveckling.

Kursinnehåll

Första klassen

Samtal i för barnen lämpliga etiska och religiösa ämnen.

Enkla muntligt meddelade berättelser ur evangelierna.

Några psalmer och sånger.

Andra klassen

Samtal i för barnen lämpliga etiska och religiösa ämnen.

Enkla muntligt meddelade berättelser ur evangelierna och gamla testamentet.

Några psalmer och sånger.

Tredje klassen

Samtal i för barnen lämpliga etiska och religiösa ämnen.

Valda berättelser ur nya testamentet om Jesu liv och verksamhet med ett begränsat urval berättelser ur gamla testamentet som bakgrund.

Några psalmer.

Fjärde klassen

Fortsatt urval berättelser ur nya testamentet om Jesu liv och verksamhet med ett första urval ur Jesu tal och liknelser. I anslutning därtill ytterligare några betydande berättelser ur gamla testamentet.

Några psalmer.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Femte klassen

Fortsatt urval ur Jesu tal och liknelser. Valda berättelser ur apostlagärningarna och i samband därmed några få kärnord ur Pauli brev.

Berättelser och bilder ur kristendomens historia till reformationen.

Några psalmer.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Sjätte klassen

Ett urval texter ur gamla testamentet med allmänreligiöst eller allmänbildande värde.

Berättelser och bilder ur kristendomens historia fr. o. m. reformationen till mitten av 1800-talet.

Några psalmer.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Sjunde klassen¹

Grunddragen av den kristna tros- och livsåskådningen.

Huvuddragen av kristendomens historia under senare hälften av 1800-talet och under 1900-talet, särskilt missionen. En översiktlig framställning av nutida religiösa riktningar och trossamfund. Viktiga icke kristna religioner.

Kyrkoåret och gudstjänsten.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Anm. Finns obligatorisk åttonde (och nionde) klass, uteslutes kursmomentet »Viktiga icke kristna religioner».

Åttonde klassen¹

Åttaårig skola

Viktiga icke kristna religioner. Den kristna missionen i vår tid. Kristendomens inflytande på kultur- och samhällslivet, varvid nutida problemställningar beaktas.

Anm. Är åttonde klassen frivillig, uteslutes kursmomentet »Viktiga icke kristna religioner», som då genomgått i sjunde klassen.

Nioårig skola

Bibelkunskap med huvudvikten på den israelitiska religionens utveckling och Jesu liv och förkunnelse.

Anm. Är nionde klassen frivillig, tillämpas för åttonde klassen kursen för åttaårig skola. Om även åttonde klassen är frivillig, gäller därvid anmärkningen angående uteslutning av kursmoment.

Nionde klassen¹

Viktiga icke kristna religioner. Den

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

kristna missionen i vår tid. Kristendomens inflytande på kultur- och samhällslivet, varvid nutida problemställningar beaktas.

Anm. För frivillig nionde klass tillämpas kursen för åttonde klassen i nioårig skola.

Anvisningar

1. Vid kristendomsundervisningen bör läraren alltid erinra sig, att de olika hem, från vilka lärjungarna på grund av rådande skolplikt kommer, ofta företräder olika uppfattningar i de frågor som behandlas. Han bör därför sorgfälligt undvika allt som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning samt söka främja uppkomsten av en vidhjärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Det är av synnerlig vikt, att undervisningen i kristendomskunskap, utan att förlora i allvar eller stadga, bedrivs så, att den inte kränker den enskildes erkända rätt till tankefrihet.

Vid urvalet av stoff och vid undervisningens bedrivande bör läraren noga ge akt på barnens behov av att känna trygghet.

2. Lärarens framställning bör vara enkel, åskådlig och livfull. Det bör uppmärksammas, att kristendomsämnet i betydande utsträckning upptar abstrakta ord och uttryck, som merendels kräver en ingående förklaring för att av barnen rätt begripas. Ett sönderdelande och mera begreppsmässigt lärosätt bör dock undvikas.

Det är av vikt, att undervisningen inte får en ensidigt historisk inriktning, så att kristendomens betydelse synes ligga i det förflutna. Läraren bör i kristendomsundervisningen ständigt söka finna beröringspunkter med livet i hem, skola och samhälle. Undervisningen bör, så ofta detta på ett naturligt och taktfullt sätt kan ske, anknyta till elevernas liv och till förhållanden, som ligger deras

erfarenhetsområde nära. Läraren kan härvid ta upp sådana frågor och händelser som sysselsätter de ungas sinnen för att ge ämnet etisk belysning och ställa in det i ett större sammanhang. Dyliga samtal i enkla etiska och religiösa frågor måste rätt mycket dominera undervisningen under de första åren. Så småningom lämnar dessa samtal plats för andra moment, men de bör givetvis förekomma under hela skoltiden, i den mån lärostoffet eller barnens intressen och frågor kan tas till utgångspunkt härför. I de högsta klasserna kan dessa samtal få karaktären av diskussioner.

3. Bibelstudiet bör stå i centrum för undervisningen. För att bibelns innehåll skall bli tillgängligt för eleverna, torde det vara nödvändigt att på lägre stadier använda ett betydligt enklare språk än bibelöversättningens. Lärjungarna bör dock, så snart detta lämpligen kan ske, göra omedelbar bekantskap med bibeln. Valet av bibelstycken och psalmer och vad som i övrigt ingår i kristendomsundervisningen skall ske så, att barnen på det åldersstadium som är i fråga kan tillgodogöra sig det religiösa och etiska innehållet däri. Bibeleditionernas ordförklaringar bör utnyttjas. I övrigt bör förklaringar och utredningar inte ges så stort utrymme, att de förtar den omedelbara verkan av det genomgångna och leder uppmärksamheten från styckets väsentliga innehåll. Eleverna bör genom kristendomsundervisningen erhålla en samlad bild av Jesu person, hans liv och förkunnelse.

4. Urvalet av psalmverser — som i det följande exemplifieras — avser att göra eleverna förtrogna med några av den svenska psalmbokens värdefullaste och mest brukade psalmer. Psalmen får sitt rätta värde genom att sjungas, och melodierna till psalmerna bör i regel inläras samtidigt som texten genomgås. Vid psalmurvalet bör därför också i regel hänsyn tas till melodierna. Den förbe-

redande psalmgenomgången får ej förta det uppbyggliga eller det poetiska innehållet. Ordförklaringar är i regel nödvändiga. Dessutom kan genomgången ofta forma sig till en kort redogörelse för psalmens tillblivelse för att skapa en bakgrund till dess innehåll. Lärjungarna bör få någon inblick i att psalmerna har sin historia och bär sin tids prägel. I samband därmed bör de erhålla någon kännedom om viktigare psalmförfattare.

5. Under de två första skolåren har undervisningen enligt kursplanen formen av enkla samtal och muntligt meddelade berättelser. Från och med tredje skolåret inträder vid sidan av lärarens muntliga framställning barnens eget studium. Lärobok, som kommer till användning vid kristendomsundervisningen, bör i fråga om bibelberättelserna ansluta sig till den bibliska textens egenart, i den mån detta är förenligt med önskvärd enkelhet och begränsning.

6. Väl utförda bilder (planscher, ljusbilder, film) av historiska händelser, av landskap, städer och föremål, som omtalas vid undervisningen, bör i lämpliga sammanhang användas. Dylika hjälpmedel erfordras särskilt med hänsyn till de egenartade naturförhållanden och den från vår egen vitt skilda kultur, varom framställningen ofta rör sig. Konstnärliga, väl reproducerade bibliska målningar kan också komma till användning liksom goda kartor. Det bör uppmärksammas, att i våra gudstjänstlokaler inte sällan finns religiös konst, som är värd att lära känna. Kyrklig arkitektur och kyrkorummets inredning med där förekommande kristna symboler bör också kunna bli föremål för studier och samtal.

7. Samverkan bör ske med undervisningen i andra ämnen, t. ex. i fråga om religions- och kyrkohistoriska moment med undervisningen i historia, i fråga om religionsgeografiska moment med undervisningen i geografi samt i fråga om etiska och sociala problem med under-

visningen i hembygdskunskap och samhällskunskap samt sexualundervisningen. Anknytning bör också ske till undervisningen i musik (psalmer, valda delar ur svenska mässan och annan kyrkomusik).

8. Eleverna bör stimuleras att göra egna reflexioner, iakttagelser och sammanställningar. Arbetsövningar och enkla dramatiska framställningar bör även i detta ämne kunna komma till användning. Vid återgivandet av bibliska berättelser bör eftersträvas, att lärjungarna berättar med egna ord. Överläsning av stycken på egen hand bör ej föreläggas lärjungarna, förrän de genom undervisningen erhållit förutsättningar att i varje särskilt fall utan större svårighet fullgöra uppgiften. Kraven på lärjungarna bör anpassas efter deras individuella förutsättningar. Till ordagrant inlärande får ej föreläggas lärjungarna annat än ett begränsat antal till såväl form som innehåll för dem lättfattliga korta minnesord, företrädesvis ur bibeln (t. ex. Tio Guds bud, Fader vår), någon morgonbön och någon aftonbön samt några psalmverser. Psalmverserna bör i regel inläras genom att de sjunges i skolan. Då i det följande exempel lämnas på psalmverser, som är lämpliga att sjunga i respektive årsklasser, avses därmed inte att bestämma antalet verser att inlära under läsåret. Från fall till fall bör bedömas, hur många psalmverser som lämpligen bör föreläggas barnen till inläring.

9. I fråga om kursinnehållets fördelning må följande anvisningar tjäna till ledning.

a) Kursen för de två första skolåren utgöres till stor del av sådana enkla berättelser ur evangelierna, vilka är ägnade att grundlägga barnens första religiösa och etiska föreställningar. Därjämte medtas i andra klassen några få berättelser ur gamla testamentet. Dessa bör vid undervisningen behandlas såsom exempel på berättelser, som brukade framställas för judiska barn på Jesu tid,

och erhålla sådan plats — t. ex. efter en återblick på berättelsen om Jesus vid tolv års ålder i templet — att de inte leder uppmärksamheten från evangeliets framställning utan fastmer bidrar till att belysa och förklara denna. Undervisningen bör på detta stadium så långt möjligt anknytas till barnets värld: hemmet (mor, far, syskon), skolan och då så kan ske till kyrkoåret (advent, jul, påsk) och årstiderna.

Exempel på berättelser och moment att behandla

i första klassen: Jesu födelse, Herdarnas syn, De vise männen från Österlandet, Flykten till Egypten, Jesus vid tolv års ålder i templet, Jesus och hans lärjungar, Jesus välsignar barnen, Den gode herden;

i andra klassen: Jesus vid tolv års ålder i templet; Gud kallar Abraham, Isak och hans söner, Jakob möter Esau, Josef och hans bröder, Josef och Faraos Josef återser sina bröder och sin fader; återblick på julberättelserna, Änkans skärv, Den barmhärtige samariten, Det förlorade fåret, Den borttappade penningen, Jesu intåg i Jerusalem.

Exempel på psalmer och sånger att sjunga

i första klassen:

63: 1—2, 420: 1—2, 513: 1, 515: 1—3; Blinka lilla stjärna där;

i andra klassen:

431: 1, 3, 436: 1, 472: 1—2, 474: 1—3, 513: 5, 516: 1—5; Ett barn är fött på denna dag (julsång från medeltiden), Kom, hör min vackra visa.

b) Under tredje och fjärde skolåren behandlas berättelser ur nya testamentet och i anslutning härtill några berättelser ur gamla testamentet. Miljöskildringen bör göras relativt fyllig. Sålunda bör läraren i lämpliga sammanhang berätta om och med bilder illustrera, hur människorna i Palestina på Jesu tid levde sitt vardagsliv: naturen, hemmet, seder

och bruk, arbetsliv, gudstjänst osv. Korta förklaringar av namn, ord och uttryck från gamla testamentets tid lämnas, då så i sammanhanget är behövt och lämpligt.

I tredje klassen, där kursen bör inledas med frågan om var och när Jesus levde, kan följande berättelser och moment exempelvis väljas: Mose, Israeliternas ökenvandring, Tio Guds bud, Samuel, Saul, David, någon psalm ur Psaltaren, t. ex. psalm 23; Jesu födelse och barndom, Johannes Döparens verksamhet, Jesu dop, Frestelsen i öknen, Jesus kallar sina lärjungar, Petri fiskafänge, Jesus undervisar sina lärjungar om bönen, Jesus stillar en storm, Den lame i Kapernaum, Hövitsmannens tjänare, Den blinde vid vägen, Den sjuke vid Betesda, Jesus botar tio spetälska, Jesus gästas Sackeus.

Berättelserna ur gamla testamentet får inte bli självändamål utan endast tjäna syftet att lära barnen känna det land och folk varur Jesus framgick. De bör ej överskrida ovan angivna omfattning och avslutas lämpligen med berättelserna om konung David. Därefter nämnes helt kort, att Israels folk under 1 000 år efter Davids tid hade skiftande öden och att det till sist kom att lyda under det romerska riket. I sitt betryck väntade folket på »Davids son», Messias.

Ur evangelierna hämtas i denna klass företrädesvis sådana berättelser, som handlar om hur Jesus förbereddes för sin livsuppgift och hur han vandrade omkring och hjälpte människor i nöd och utförde underbara gärningar. Berättelserna om Jesu födelse och barndom bör läsas under veckorna närmast kring jullovet, och till dem anknytes samtal om advent, jul och trettondagen.

Berättelserna ur gamla och nya testamentet bör inte endast behandlas var för sig, utan läraren bör söka att sammanställa och jämföra, så att eleverna kan få en enkel föreställning om dels att Israels gudsbegrepp skilde sig från de

kringboende folkens, dels att Jesu förkunnelse innebar något nytt.

Tillfälle till samordning med undervisningen i hembygds-kunskap beaktas: vid besök i hembygdens kyrka talas t. ex. om dess religiösa betydelse och ges några mycket enkla upplysningar om gudstjänsten.

I fjärde klassen kan urvalet ur gamla testamentet omfatta exempelvis: Salomo och tempelbygget, Den babyloniska fångenskapen, Psaltaren 137: 1—6, Judarna efter den babyloniska fångenskapen, Templet återuppbygges.

Ur nya testamentet kan följande berättelseurval vara lämpligt: Jesus i sin hemtrakt (Luk. 4: 14—30), Jesus bestraffar lärjungarnas storhetstankar (Mark. 9: 33—37), Synderskan i Simons hus, Jesus botar på sabbaten, Jesus rider in i Jerusalem, Jesus instiftar nattvarden, Jesu lidande, död och begravning, Jesu uppståndelse och himmelfärd. — Ur Jesu tal och liknelser väljes exempelvis: Fariséen och publikanen, Den förlorade sonen, Den obarmhärtinge tjänaren, Guds rike är nära (Mark. 1: 14—15), Såningsmannen, Senapskornet och surdegen, Den kostbara pärlan.

Om vid höstterminens början berättelsen om Jesu besök i Nasarets synagoga behandlas och i samband därmed något talas om judarnas helgedomar och gudstjänster, vinnes lätt anknytning till skildringen av Salomo och hans tempelbygge. I en följd kan så behandlas de till kursen hörande gammaltestamentliga berättelserna, vilka i huvudsak samlar sig kring gudstjänstlivet i gamla testamentets tid. Därefter upptas berättelserna ur evangelierna med t. ex. liknelsen om fariséen och publikanen.

De moment av kursen, som ansluter sig till påsken, bör om möjligt läsas närmast före eller efter denna högtid.

Några korta upplysningar meddelas om de fyra evangeliernas särart och uppkomst.

Exempel på psalmer och sånger att sjunga

i tredje klassen:

43: 1—2, 53: 1—2, 56: 1—2, 66: 1—2, 306: 1, 396: 2, 521: 1—4; Nu tändas tusen juleljus, När juldagsmorgon glimmar;

i fjärde klassen:

51: 1, 55: 1, 89: 1—4, 94, 102: 1, 119: 1—2, 421: 1, 5, 475: 1—2; Betlehems stjärna (Alice Tegner).

c) I femte klassen behandlas ett fortsatt urval av Jesu tal och liknelser: stycken ur Jesu bergspredikan, Tjänandets storhet (Mark. 10: 35—43), Ödmjukhet (Matt. 18: 1—4), Barmhärtinghet (Luk. 10: 30—37), Sanning (Joh. 7: 17—18, 8: 31—32, 14: 17, 16: 13, 17: 17, 18: 37—38), Sinnets frid och trygghet (Matt. 11: 28—29, Joh. 14: 27, 16: 33), Det yppersta budet i lagen (Mark. 12: 28—34), Den yttersta domen.

Ur Apostlagärningarna kan väljas: Den första församlingen, Pauli omvändelse, något om Pauli missionsresor och i samband därmed lämpliga stycken ur hans brev, t. ex. 1 Kor. 13.

Genom ett antal livsbilder och skildringar ur kristendomens historia belyses huvudpunkterna i dess utveckling till reformationen. Skildringen bör koncentreras till några av periodens förgrundsge-stalter (martyrer, Augustinus, Ansgar, Bernhard, Franciskus, Birgitta). Klosterlivet kan skildras t. ex. i samband med Bernhard eller Birgitta.

Sjätte klassen: Genom ett antal berättelser och bilder ur kristendomens historia belyses huvudpunkterna i dess utveckling från och med reformationen till mitten av 1800-talet. Särskild uppmärksamhet ägnas åt reformationen och dess betydelse. I detta sammanhang må lämpliga delar av Luthers lilla katekes läsas kursivt. Detta kursmoment bör inte göras till föremål för utanläsning eller föranleda någon utförligare behandling av

den kristna tros- och livsåskådningen. Olaus Petri uppmärksammas i samband med Luthers reformation. För övrigt kan kursen knytas till Wesley, Francke och frikyrkorörelserna.

Vid urvalet av texter ur gamla testamentet upptas företrädesvis sådana som ej tidigare behandlats, t. ex. skapelseberättelsen, psalmer ur Psaltaren, något ur Ordspråksboken och Jobs bok, några berättelser om profeterna Amos och Hosea, Jesaja, Jeremia, Den andre Jesaja.

Vid läsningen av de gammaltestamentliga texterna bör man söka ange vissa väsentliga drag i den israelitiska religionens utveckling.

I samband med texturvalet kan några meddelanden ges om gamla testamentets skrifter och deras historia.

Exempel på psalmer och sånger att sjunga

i femte klassen:

24: 1, 35: 1, 45: 8, 55: 2—4, 102: 2, 118: 1—3, 124: 1—4, 169: 1, 306: 2—3, 336: 1, 492: 1, 2 och 5; Hosianna;

i sjätte klassen:

21: 1—3, 46: 1—2, 52: 1—3, 120: 1, 138: 1—2, 174: 9—11, 392: 2, 424: 1, 2 och 6, 600: 5—7; Dotter Sion (Händel).

d) I sjunde klassen göres bl. a. en återblick på Jesu förkunnelse, särskilt i bergspredikan.

De religiösa och etiska intryck och lärdomar, som eleverna mottagit under kristendomsundervisningen, sammanfattas till en mera samlad kunskap om den kristna tros- och livsåskådningen. Till grund för denna sammanfattning lägges i första hand de nytestamentliga skrifterna, särskilt evangelierna, de tio buden och för barnen lämpliga delar av Luthers förklaring till dessa. Det är särskilt angeläget, att denna del av undervisningen hålles fri från abstrakta, systematiserande utredningar och definitioner. Framställningen bör vara enkel, åskådlig och

konkret. Om till stöd för undervisningen användes lärobok, bör denna vara kortfattad och anpassad efter lärjungarnas förutsättningar.

e) I åttonde klassen (nioårig skola) skall meddelas en sammanfattande bibelundervisning. Uppgiften måste här vara att uppliva och befästa i minnet kunskapen om bibelns innehåll samt att ge elementär kännedom om den bibliska religionens utveckling och de bibliska böckernas — främst nya testamentets — uppkomst. Genom att på detta stadium anlägga historiska synpunkter och införa det konkreta bibelstoffet som belysning och som källmaterial kan nya värden avvinnas ämnet, samtidigt som man får tillfälle att i det historiska sammanhanget levandegöra avsnitt ur bibeln, som är av central religiös och etisk betydelse.

f) I nionde klassen (åttonde klassen i åttaårig skola) bör kursen bl. a. få karaktären av en sammanfattning och ett fördjupande av sådant som tidigare behandlats. Det är angeläget, att man vid behandlingen av kristendomens inflytande på kultur- och samhällsutvecklingen framför allt uppmärksammar de mest aktuella frågeställningarna. Vid denna undervisning kan exempelvis följande huvudsynpunkter vara vägledande: humanitetskravet, barmhärtighetskravet, rättfärdighets- och sanningskravet samt handlingskravet. Det ekumeniska arbetet i nutiden bör uppmärksammas. Väsentligt är, att eleverna kommer till insikt om att de problem, som behandlas i ämnet kristendomskunskap, är desamma som tänkande nutidsmänniskor brottas med och som ingen kommer förbi. I sammanhanget bör nutida skönlitteratur (personskildringar och lyrik) uppmärksammas.

Då åttonde klassen är avslutningsklass, bör — såsom redan angivits — till denna klass föras de kursmoment i kristendomskunskap, som här upptagits för nionde klassen. I sjunde klassen bör då

meddelas något om bibelns uppkomst och historia.

10. De moment som i flerklassiga avdelningar — då så visar sig erforderligt — närmast kan ifrågakomma till någon avkortning är exempelvis följande: urvalet av berättelser från gamla testamentet, urvalet av psalmer, de kyrkohistoriska bilderna.

11. Som exempel på självständiga elevuppgifter, bl. a. lämpliga för den grupp i B2- och B3-skolor, som under del av lektion ej har omedelbar undervisning i ämnet, kan nämnas:

Skriftliga arbetsuppgifter — även teckning — i anslutning till kursinnehållet, studium av en eventuellt kommande hemuppgift och av lämpliga bibeltexter, läsning av minnesord och psalmer, läsning av levnadsskildringar över kyrkohistoriska gestalter eller annan bredvidläsning, som till innehållet ansluter sig till vad som behandlats.

12. Om sjunde klassen ingår i flerklassig avdelning med lägre klasser, genomgås varje år kursmomentet om den kristna tros- och livsåskådningen med

denna klass på särskild tid. Ett mindre antal lektionstimmar (omkring 10) må för detta ändamål tas även från annat ämne.

13. Morgonandakten (morgonsamlingen) bör ej ges prägeln av en lektion. Den bör anordnas med en viss omväxling, så att den förmår fånga lärjungarnas uppmärksamhet. Psalmsången har härvid mycket att betyda. Om bibelläsning förekommer, bör denna bestå i uppläsandet av en sammanhängande text, som till form och innehåll är ägnad att utan särskild förklaring verka uppbyggande. I andra fall kan genom ett kort anförande, en uppläsning eller ett samtal någon religiös eller etisk fråga belysas. Det kan vara lämpligt, att eleverna aktivt medverkar även i andra moment än sången. Den rytm och omväxling som kyrkoåret erbjuder bör få göra sig gällande. I vissa fall kan ett starkare inslag av sång och musik förekomma. Ibland kan det vara lämpligt, att två eller flera läraravdelningar gemensamt anordnar morgonandakt.

Modersmålet

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i modersmålet har till uppgift att utveckla elevernas förmåga att tala naturligt, vårdat och tydligt, att uttrycksfullt läsa upp vers och prosa, att tillgodogöra sig muntlig och skriftlig framställning av skilda slag samt att enkelt, klart och korrekt uttrycka sig i tal och skrift. I samband med att deras språkkänsla på detta sätt odlas, bör de få någon insikt i modersmålets byggnad. Undervisningen avser vidare att lära eleverna att med god behållning använda böcker i olika ämnen, bland annat uppslagsböcker, giva dem kännedom om

svensk litteratur och svenska författare samt förmedla någon bekantskap med de nordiska frändefolkens språk och litteratur.

Undervisningen skall så bedrivas, att den väcker intresse för svenskt språk och svensk litteratur och för god läsning i allmänhet.

Kursinnehåll

Första klassen

Muntlig framställning och läsning

Fria samtal. Övningar för att öka barnens ordförråd och främja deras språkförståelse. Särskilda övningar att lyssna.

Övningar att urskilja och uttala ljuden samt att läsa ord, uttryck och korta meningar ävensom övningar för vinnande av ett tydligt och vårdat uttal. Övningar för att grundlägga goda läsvanor. Läsning av stycken med klart och enkelt språk och med innehåll, som ligger barnen nära. Enkel dramatisering.

Skrivning

Textning som stöd för läsundervisningen. Skrivning (eller textning) av uttryck och korta meningar, ävensom fri skrivning.

Inlärande av lilla alfabetets bokstavsformer (skrivstil) och bokstävernas sammanbindning till ord.

Övningar att uppmärksamma riktig stavning av vanliga ord, som användes vid barnens skrivning. Skiljetecken efter lärarens anvisning. Skrivning ur minnet av ord och korta uttryck.

Andra klassen

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Samtal och övningar för att öka barnens ordförråd och främja deras språkförståelse. Särskilda övningar att lyssna. Återgivande av korta berättelser. Övningar för vinnande av ett tydligt och vårdat uttal.

Läsning: Fortsatta övningar för att grundlägga goda läsvanor. Läsning (högläsning, tystläsning) av stycken med klart och enkelt språk och med ett innehåll, som kan väcka barnens intresse. Inlärande och uppläsning av barnrim och enkla verser. Enkel dramatisering.

Skrivning

Inlärande av stora alfabetets bokstavsformer. Fortsatt inövande av bokstävernas form och sammanbindning.

Enkel fri skrivning, även i brevform, om sådant som barnen själva iakttagit eller upplevt eller som hämtats från fantasins och sagans värld.

Inlärande av bokstäverna i alfabetisk ordning. Uppdelning av ord i stavelser. Inövande av vanliga ord i lämpligt urval. Skrivning ur minnet av korta uttryck och meningar. Någon gång skrivning efter föresägning av en kort och enkel, väl förberedd text.

Stor bokstav i egennamn och i början av en mening. Övningar att bilda enkla satser och att sätta punkt och frågetecken.

Tredje klassen

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Samtal företrädesvis med innehåll från elevernas upplevelser. Särskilda övningar att lyssna. Ordförklaringar och övningar i syfte att berika föreställnings- och ordförrådet. Återgivande av enkla berättelser, sagor och sägner. Övningar för vinnande av ett tydligt och vårdat uttal.

Läsning: Högläsning, även gruppvis, av stycken med klart och enkelt språk och med lämpligt innehåll, t. ex. barnskildringar, djurberättelser, framställningar i dialogform, sägner, sagor och dikter.

Övningar i tyst läsning med redogörelse för det lästa.

Förberedd uppläsning av några verser och korta prosastycken. Dramatisering.

Skrivning och språklära

Välskrivning: Repetition av alfabetet. Särskilda välskrivningsövningar, företrädesvis i början av terminerna. I samband med all skrivning aktgivande på bokstävernas form och sammanbindning med ökade krav på ledigt utförande.

Fri skrivning: Skriftligt berättande, även i brevform, om sådant som intresserar eleverna och som hämtats företrädesvis från deras egna iakttagelser och upplevelser.

Rättstavning: Uppdelning av ord i stavelser. Inövande av riktig stavning av vanliga ord, ordformer och uttryck, var-

vid särskilt uppmärksammas sådana stavningssvårigheter, som förorsakas av hembygdens dialekt. Självständiga skrivövningar med ord och ordgrupper, som vållar svårigheter vid rättstavningen. Skrivning ur minnet. En eller annan gång skrivning efter föresägning av enkla, väl förberedda texter.

Övningar att använda alfabetiska förteckningar och enkel ordlista.

Språkbyggnadsövningar: Övningar att bilda enkla satser och att förena satser genom »och».

Några iakttagelser rörande skillnaden mellan talat och skrivet språk.

Övningar att sätta punkt, frågetecken och utropstecken. Några vanliga förkortningar.

Fjärde klassen

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Samtal, berättelser och beskrivningar med innehåll företrädesvis från skolarbetet, från elevernas upplevelser utanför skolan samt från intresseväckande avsnitt ur lästa böcker med beaktande av krav på tydligt och värdat uttal.

Övningar att överbringa meddelanden, giva upplysningar och göra förfrågningar.¹

Läsning: Högläsning — även gruppvis — med eller någon gång utan förberedelse: prosastycken, t. ex. lämpliga sagor, berättelser ur historien samt natur- och människoskildringar. Dikter. Dramatisering.

Tyst läsning med övningar att i olika slag av framställning finna fakta, förstå tankegångar och uppfatta det väsentliga.

Ordförklaringar och övningar i syfte att berika ordförrådet.

Skrivning och språklära

Skriftlig framställning: Skriftligt berättande. Skrivning om enkla, begränsade ämnen, hämtade företrädesvis från elevernas iakttagelser och upplevelser i

hemmet, skolan och hembygden eller från andra områden, som intresserar dem. Brev.

Rättstavning: Stavningen av vanliga ord i olika former och uttryck, främst sådana som eleverna själva använder vid olika slag av skrivning. Något om ords släktskap. Skrivning ur minnet samt skrivning efter föresägning av enkla, väl förberedda texter. Fortsatta övningar att använda alfabetiska förteckningar och ordlista.

Språkbyggnadsövningar: Enkla övningar med substantiv, verb och adjektiv samt dessas vanligaste böjningsformer. Något om sammansatta ord. Övningar att i enkla satser känna igen subjekt och predikat och att förena satser med de vanligaste bindeorden. Behandling av i skrivövningarna förekommande vanliga språkfel.

Övningar att använda komma vid utelämnat bindeord. Fortsatta övningar att utsätta punkt, frågetecken och utropstecken.

Välskrivning: Särskilda övningar i syfte att avhjälpa elevernas speciella svagheter beträffande bokstavsbildning och sammanbindning av bokstäverna samt avstånd och lutning.

Femte klassen

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Samtal och diskussioner med innehåll företrädesvis från skolarbetet, från elevernas upplevelser utanför skolan samt från intresseväckande avsnitt ur lästa böcker. Muntliga redogörelser. Dramatisk framställning.

Läsning: Övning i tyst läsning, särskilt för att i olika framställningar finna fakta, förstå tankegångar och uppfatta det väsentliga. Högläsningsovningar med eller någon gång utan förberedelse.

¹ Övningar häri bör förekomma även i följande klasser.

Stycken ur svensk litteratur med klart och enkelt språk och lämpligt, företrädesvis berättande innehåll.

I samband med studiet av Norges och Danmarks geografi läsning av några enkla stycken på dessa länders språk.

Ordförklaringar och övningar i syfte att berika ordförrådet.

Övningar att använda bokregister, innehållsförteckningar och uppslagsböcker.

Skrivning och språklära

Skriftlig framställning: Fria skrivningar och förberedande uppsatsövningar med enkla, begränsade ämnen, ägnade att intressera eleverna och hämtade t. ex. från utflykter, lekar, tävlingar, iakttagelser av människor, djur och företeelser, med stöd, där så anses behövt, av korta under lärarens ledning gjorda anteckningar. Brev.

Rättstavning: Stavningen av vanliga ord i olika former och uttryck, främst sådana som eleverna själva använder vid olika slag av skrivning. Självständiga skrivövningar med samhöriga eller likartade ord och ordgrupper. Skrivning efter föresägning av enkla, väl förberedda texter. Fortsatta övningar att använda ordlista.

Språkbyggnadsövningar: Fortsatta övningar med subjekt och predikat. Övningar att känna igen enkla fall av predikatsfyllnad och objekt. Enkla exempel på förening av huvudsats och bisats. Fortsatt behandling av substantiv, verb och adjektiv. Vanliga pronomen. Räkneord. Sammansatta och avledda ord. Härutöver hänvisning till enstaka andra språkmoment, som behandlas i samband med undervisningen i engelska.

Komma mellan fullständiga satser, vid utelämnat bindeord samt för avskiljande av tilltalsord och betonade utropsord. Övningar i interpunktion. Förkortningar.

Välskrivning: Fortsatta övningar av samma slag som i föregående klass. Sär-

skilda övningar för att vinna ledig pennförföring, flytande stil och ökad snabbhet.

Sjätte klassen

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Samtal och diskussioner. Återgivande av lästa berättelser och skildringar. Redogörelser och korta anföranden efter förberedelse enligt lärarens anvisningar och med ämnen, hämtade från elevernas iakttagelser, sysselsättningar och upplevelser eller från förut behandlade ämnesområden. Dramatisk framställning.

Läsning: Övningar i tyst läsning, särskilt för att i olika framställningar finna fakta, förstå tankegångar och uppfatta det väsentliga. Högläsningsovningar med eller någon gång utan förberedelse.

Stycken ur företrädesvis svensk litteratur med för eleverna intresseväckande innehåll. I anslutning härtill korta upplysningar om några av våra främsta författare. Läsning på originalspråken av några lätta stycken ur norsk och dansk litteratur.

Övningar att använda uppslagsböcker. Böckernas uppställning i ett bibliotek.

Skrivning och språklära

Skriftlig framställning: Uppsatsövningar och fri skrivning: korta berättelser, beskrivningar och redogörelser, även i brevform, med klart begränsade ämnen, ägnade att intressera eleverna och hämtade t. ex. från hemortens arbetsliv, från aktuella företeelser och händelser, högtidsdagar och fester, där så behöves med stöd av en under lärarens ledning uppgjord plan. Telegram. Några enkla blanketter.

Rättstavning: Fortsatta självständiga skrivövningar. Skrivning efter diktamen av något svårare, väl förberedda texter. Särskilda övningar med ord, som vid skrivningen visat sig svårstavad.

Ordkunskap: Ordförklaringar och övningar i syfte att berika ordförrådet i anslutning till läsning, skrivning och muntlig framställning. Motsatsord samt synonymer och andra variationsmöjligheter.

Språkbyggnadsövningar: Sammanfattning av det förut genomgångna, varvid hänsyn tas till motsvarande undervisning i engelska. Sats- och satsföreningar, några vanliga slag av bisatser. Subjekt och predikat samt de viktigaste typerna av bestämmningar inom satsen. Fortsatta övningar att känna igen viktigare ordklasser.

Repetition av skiljetecken. Direkt och indirekt anföring.

Välskrivning: Fortsatta övningar av samma slag som i föregående klass.

Särskilda övningar att använda rubrikstil.

Sjunde klassen¹

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Övningar för olika talsituationer. Korta referat, redogörelser och föredrag efter förberedelser enligt lärarens anvisningar och med ämnen i anslutning till elevernas fria läsning, till deras iakttagelser, sysselsättningar och upplevelser, till hembygdens kultur- och arbetsliv, till idrottslivet eller till förut behandlade områden. Diskussionsövningar. Dramatiskt framförande.

Läsning: Övningar i tyst läsning av sakprosa, även tidningar och tidskrifter, varvid vikten av att läsa med kritiskt omdöme uppmärksammas. Valda stycken ur 1800- och 1900-talens svenska litteratur, med huvudvikten lagd på den nyare litteraturen; i anslutning därtill korta upplysningar om några av våra främsta författare. Läsning av prov på annan nordisk och på utomnordisk litteratur. Några lätta norska och danska stycken på originalspråken. Individuellt förberedd uppläsning av dikter och prosastycken.

Övningar i bokkunskap och användning av uppslagsböcker.

Skrivning och språklära

Skriftlig framställning: Uppsatsskrivning över ämnen av olika slag, t. ex. från kamratlivet och fritiden, om framtidsplanerna, studiebesök och tävlingar. Skrivning under friare former: framställningar, som bygger på egna iakttagelser eller egna uppslag.

Något om olika stilarter.

Övningar att sätta upp enkla praktiska skrivelser, såsom brev, kvitton, annonser och annonssvar samt intyg och fullmakter. Blanketter.

Rättstavning: Rättstavningsundervisning, individuellt bedriven för elever med stavningssvårigheter. Dessutom skrivning av något svårare art, även sådan i vilken allmänt förekommande främmande ord ingår.

Ordkunskap: Fortsatta övningar för utvidgande och befästande av ordförrådet. Ord från skilda sakområden. Några synonymer och motsatsord samt låneord.

Språklära: Befästande och fördjupande av tidigare förvärvade kunskaper i anslutning till den skriftliga och muntliga behandlingen av modersmålet i övrigt. Fortsatta övningar att utsätta skiljetecken.

Välskrivning: Särskilda övningar för elever med individuella välskrivningssvårigheter.

Åttonde klassen¹

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Övningar för olika talsituationer. Korta föredrag och referat i anslutning till elevernas fria läsning och till deras iakttagelser och upplevelser med användande, då så är lämpligt, av uppslagsböcker och facklitteratur. Diskussionsövningar.

Läsning: Tyst läsning av sakprosa, även tidningar och tidskrifter, för att in-

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

hämta fakta, för att studera disposition och tankegång samt för att skilja mellan väsentligt och oväsentligt och mellan saklig upplysning och propaganda.

Läsning av litteratur — huvudsakligen från modern tid — ägnad att odla elevernas litterära smak. Litteraturläsning efter fritt val. Samtal om böcker och författare och om goda och dåliga läsvanor.

Individuellt förberedd uppläsning av dikter och prosastycken. Norska och danska stycken på originalspråken jämte hörövningar.

Fortsatta övningar i bokkunskap: användning av uppslagsböcker; jämförande av olika källor.

Skrivning och språklära

Skriftlig framställning: Uppsatsskrivning. Skrivning under friare former: framställningar, som bygger på egna iakttagelser och egna upplevelser eller egna uppslag. Enkla övningar att behandla utredande ämnen, att anställa jämförelser, att fälla omdömen; fackuppsatser med hjälp av litteratur; sammandrag av tidningsartiklar, föredragsreferat; olika slag av brev, platsansökningar och annonsvar; protokoll, dagordningar o. d.

Ordkunskap: Fortsatta övningar för utvidgande och befästande av ordförrådet, främst i anslutning till läst text. Ord från skilda sakområden, låneord, vanliga abstrakter. Ordbildning, ordfamiljer. Motsatsord, synonymer, bildspråk, nyanser i ordvalet.

Språklära: Studium och diskussion av språkliga företeelser av betydelse för den muntliga och skriftliga framställningen. Övningar i anslutning härtill.

Nionde klassen¹

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning: Övningar för olika talsituationer. Referat. Föredrag.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Diskussionsövningar, även i sammanträdes form.

Läsning: Läsning av litteratur, delvis efter fritt val, samtal om böcker, eventuellt i samband med anordnande av studiecirkel.

Individuellt förberedd uppläsning av dikter och prosastycken.

Skrivning och språklära

Skriftlig framställning: Uppsatsskrivning. Skrivning under friare former i huvudsak enligt samma uppläggning som föregående år.

Skrivelser av praktisk art. Framställningar till myndigheter.

Fortsatta övningar för utvidgande och befästande av ordförrådet.

Språklära: I samband med litteraturläsning och skriftlig framställning behandling av språkliga företeelser: språkbruk, språkriktighet och språkvård.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Ehuru modersmålets olika grenar, muntlig framställning och läsning samt skrivning och språklära, här behandlas var för sig, bör de sättas i närmaste förbindelse med och stödjå varandra.

2. Undervisningen avser bl. a. att ge bestämda färdigheter. På grund härav är inom modersmålsundervisningen en upprepning av övningar i stor utsträckning nödvändig. Det är emellertid av vikt, att övningarnas innehåll göres intressant och ordnas så, att lämplig omväxling vinner i arbetet.

En ensidigt formell uppläggning av undervisningen bör undvikas. Övningarna bör så långt möjligt ges ett sakligt innehåll och beröra ordförråd och språkbyggnad, som lämpar sig för åldersstadiet.

3. Under de båda första skolåren kan de olika modersmålsövningarna mera fritt omväxla, utan att den i anmärkning-

arna till timplanerna rekommenderade timfördelningen för de skilda ämnesgrenarna behöver följas. I de högre klasserna kan en förskjutning i timtalet stundom vara lämplig, t. ex. för att en skriftlig uppgift eller läsning av ett längre sammanhängande stycke skall kunna slutföras i ett sammanhang. En sådan anordning underlättas, om modersmålet någon dag i veckan erhåller två, eventuellt tre lektioner i följd på arbetsordningen.

4. Samverkan med övriga skolämnena bör ske systematiskt och kontinuerligt. Vid s. k. samlad undervisning, som särskilt rekommenderas för lågstadiet och som kan bedrivas med framgång även i högre klasser, är modersmålet det centrala ämnet. De flesta skolämnena bör stödja modersmålsundervisningen genom att ge övning i muntlig och oftast också i skriftlig framställning. En naturlig samverkan vinnes därigenom, att läraren ger akt på lärjungarnas sätt att behandla modersmålet vid sådana övningar i olika ämnen. I övrigt bör eleverna vänjas vid att i allt skolarbete söka öka sitt ordförråd genom att uppmärksamma nya ord och ta reda på deras betydelse. Modersmålsundervisningen kommer i sin tur att stödja främst orienteringsämnen genom att stoff från dessa ämnen användes vid övningar i muntlig och skriftlig framställning samt genom litteraturvalet vid fri läsning.

5. Elevernas språkliga utveckling är individuellt mycket skiftande. Sålunda behöver många i första klassen en förberedande modersmålsundervisning, innan den egentliga undervisningen i läsning och skrivning tar vid. Barnen bör då i så stor utsträckning som möjligt fritt få delta i samtal, lyssna till berättelser, syssla med bilderböcker, pussel m. m. Därvid får läraren tillfälle att iaktta deras ordförråd, deras sätt att tala och att uppfatta andras tal, deras koncentrationsförmåga, handmotorikens utveckling och annat av betydelse vid uppläggning-

en av undervisningen i läsning och skrivning. Efter övergången till egentlig undervisning kan det ofta vara lämpligt att indela klassen i grupper alltefter barnens mognad.

Muntlig framställning och läsning

Muntlig framställning

1. Muntlig framställning bör omfatta såväl uttalsövningar som egentliga övningar i muntlig framställning. Riktigt uttal och vårdat talspråk är väsentliga förutsättningar för god färdighet i läsning och skrivning. Sådana dialektala säregenheter, som gör det talade språket mindre tydligt, bör så långt möjligt bortarbetas. Härvid liksom vid all annan rättelse av elevernas uttal måste dock varsamhet iakttas, så att inte hämningar framkallas. Särskilt beträffande nybörjare bör också uppmärksammas, att skilda miljöer skapar olika talvanor.

Viktigt är, att läraren ger akt på sitt eget sätt att tala. Utan att föregå med gott exempel kan han svårigen väcka elevernas intresse för vården av det talade språket.

2. Åt röst- och talvård ägnas oavslutlig uppmärksamhet under skolarbetet. I de tre första klasserna anordnas övningar i ljudbildning och uttal på grundval av särskilt tillrättalagt arbetsmaterial såsom ett led i läsundervisningen. Även i högre klasser bör sådana övningar förekomma, då så erfordras i individuella fall. Genomgående bör tillses, att eleverna under tal och läsning andas naturligt och lugnt och inte onödigt spänner tungan och halsmuskulaturen.

Vid ljudbildnings- och uttalsövningar eftersträvas rena vokaler och distinkta konsonanter. Elever med slapp artikulation, läspning eller andra defekter i uttalet ägnas individuell handledning. Ej sällan kan rättelse uppnås genom god föresägning. Svårare talfel, t. ex. stam-

ning, bör såvitt möjligt komma under behandling av specialutbildad lärare eller läkare.

3. Särskilda övningar i muntlig framställning bör förekomma i alla klasser. Under de båda första skolåren kan talövningarna ganska fritt omväxla med andra undervisningsmoment. Barnens spontana lust att berätta om upplevelser och iakttagelser bör dagligen utnyttjas. Likaså tillvaratas de naturliga tillfällena till samtal. Därmed kan förenas övningar att framställa och besvara frågor samt att framföra ärenden och meddelanden (bl. a. i telefon). Även sådana övningar som bygger på barnens leklyst och sinne för det dramatiska, t. ex. gissningslekar och dialoger, bör förekomma. Redan i de lägsta klasserna kan också bildserier, bildband eller film användas som underlag för talövningar. När övningarnas art gör det lämpligt, bör de medverkande uppträda framför klassen. Endast blygsamma anspråk får ställas på fullständighet och sammanhang i det framförda.

På något högre stadium bör varje vecka särskild tid ägnas åt muntlig framställning. Elevgrupper eller enskilda elever kan i tur och ordning medverka med berättelser, redogörelser för iakttagelser och upplevelser, enkla dramatiseringar samt uppläsning av dikter och prosastycken. Eleverna vänjes då vid att uppträda ledigt och naturligt med god hållning. Så småningom bör övningarna även omfatta referat, anföranden samt diskussioner, t. ex. om sådana för klassen gemensamma spörsmål som utflykter, skolresor och ordningsfrågor eller om aktuella problem med utgångspunkt från tidningarna och radion. Därvid bör i regel gängse former för diskussioner och sammanträden iakttas. Särskilt i de högsta klasserna behandlas lämpligen etiska och samhällsrelaterade spörsmål som intresserar eleverna liksom också personliga problem, som inställer sig vid deras utträde i livet. Så långt möjligt bör öv-

ningarna ha en saklig innebörd och ej äsyfta endast formell skolning.

Enkel dramatisering bör i de lägsta klasserna bedrivas under lekbetonade former. Eleverna återger fritt, vad de läst eller hört eller hittat på. Högre upp i klasserna är dramatisering en lämplig form för grupparbete. Först i de högsta klasserna bör man försiktigt kunna ställa vissa litterära krav på de egna alster som eleverna uppför.

En viktig uppgift i modersmålsundervisningen är att lära barnen lyssna intresserat och aktivt. För detta ändamål kan radioprogram (eventuellt upptagna på magnetofon), uppläsningar, anföranden och diskussioner utnyttjas. Eleverna bör då i förväg inställas på att uppmärksamma vissa fakta, göra korta anteckningar osv. Resultatet av deras lyssnande kan redovisas genom referat.

När eleverna får till hemuppgift att förbereda något slag av muntlig framställning, bör läraren lämna behövliga anvisningar om vad uppgiften skall avse och var det för uppgiftens lösning erforderliga materialet kan sökas. De mera utvecklade lärjungarna bör erhålla mera krävande uppgifter.

En sammanhängande framställning bör i allmänhet inte avbrytas genom rättelser eller frågor. En fullgjord uppgift kan i de högre klasserna bli föremål för samtal i klassen. Åhörarna får då uttala sig om framträdande, språk, ämnets behandling, framställningens klarhet och åskådlighet, förmåga att väcka intresse, behållningen för åhörarna m. m. Väsentligt är, att positiva sidor framhålles och att bedömningen även i övrigt är hänsynsfull och saklig.

Muntlig framställning av olika slag kan stundom med fördel samlas till en »klassens timme». I tur och ordning bör olika grupper få svara för programmen. Därvid kan förutom enkla dramatiska framföranden även förekomma berättelser, korta föredrag, uppläsning av dikter och

prosastycken. I begränsad utsträckning må även exempelvis frågesport, sång och musik kunna upptas på programmet. Läraren behöver inte — och bör knappast — i detalj delta i planeringen men skall dock se till, att underhållningen inte sjunker ned på ett lågt plan. Bortsett från nyttopunkterna ges genom en sådan klassens timme ett ur psykologisk synpunkt värdefullt avbrott i det vanliga skolarbetet: gemensamhetskänslan i klassen stärkes och trivseln i skolan ökas.

Läsning

1. Nybörjarundervisningen i läsning bör ge barnen en säker teknik att läsa nya ord och från början vänja dem att söka innehållet i det lästa. Det kontrolleras, att varje barn känner bokstäverna och säkert kombinerar ljud och bokstav. Undervisningen bör inte forceras utan följa det enskilda barnets utveckling och arbetstempo. Förväxlingstendenser bör tidigt uppmärksammas. Läraren bör redan från början ge akt på om särskilda lässvårigheter visar sig och i så fall ge individuell hjälp, om möjligt i samråd med specialist. Elever, som högre upp i klasserna ännu har svårigheter att läsa innantill, bör få läsmaterial av lämplig svårighetsgrad och speciell hjälp.

I de lägsta klasserna bör av naturliga skäl högläsningen förhärskas. Redan i småskolan är det emellertid av vikt, att enkla uppgifter i tyst läsning kommer till användning och att inövandet av teknik för systematisk tyst läsning sålunda påbörjas.

2. Vid högläsningen tillämpas och utbygges vad som inlärts vid den muntliga framställningen i fråga om röstbehandling, uttal och fraserings. En flytande läsning eftersträvas, så snart ske kan. Inlärandet får dock aldrig forceras. Vid varje inlärningsmoment bör säkerhet eftersträvas, innan man går vidare. Läs-hastighet bör sålunda inte krävas för tidigt och på bekostnad av nödvändig sä-

kerhet i den mekaniska läsfärdigheten. När lärjungarna behärskar lästekniken, brukar läsningen i uttryck och fraser komma på ett naturligt sätt. För betoning och pausering bör det naturliga fria talet tjäna till förebild. Varken släpig och entonig eller brådslande och slarvig läsning bör sålunda få förekomma. Betoningen lämpas osökt efter innehållet. Pauserna rättas efter sammanhanget, så att fraseringsen blir naturlig och åhörarna erhåller en klar uppfattning av innehållet. Vid läsning av vers bör såväl rytm som innehåll komma till sin rätt.

Körläsning (talkör) kan i viss utsträckning förekomma, bland annat i syfte att hjälpa blyga och försagda elever till frimodighet i framträdandet och förmåga att läsa naturligt. Lärarna bör härvid uppmärksamma de enskilda lärjungarna och deras svårigheter och sedermera vid behov lämna individuell hjälp.

Det bör ihågkommas, att grupparbete ofta är en mycket värdefull arbetsform vid läsundervisningen. Medan läraren övar högläsning med en grupp elever, sysslar klassen i övrigt — uppdelad i grupper där så anses ändamålsenligt — med t. ex. tyst läsning efter förelagda uppgifter eller med skrivning av något slag eller med materialsamlade för muntliga redogörelser eller uppsatser. På det sättet får läraren goda möjligheter såväl att låta en svag läsgrupp i lugn och ro innöta en rent mekanisk färdighet utan att därigenom irritera sina skickligare kamrater som att för en god läsgrupp välja svårare texter och uppöva en rikt nyanserad läsning. Ej sällan torde elever kunna tjänstgöra som ledare för läsgrupper. I så fall kan mer än en grupp samtidigt träna högläsning, åtminstone om ett grupprum eller en ledig lärosal står till förfogande.

Verser och prosatexter, avsedda för uppläsning, bör ha ett värdefullt innehåll och en god och lättillgänglig form. Texterna bör i förväg genomgå i klassen el-

ler enskilt med uppläsaren. Högläsningen bör alltid så bedrivas, att lärjungarna får en helhetsuppfattning av det lästa. Viktigt är att väcka deras intresse för innehållet, så att läsningen motes med spänning och förväntan. Emellanåt kan läsningen ordnas på det sättet, att åhörarna inte följer med i egna böcker utan endast lyssnar. Ord- och sakförklaringar, vilka i allmänhet bör lämnas före läsningen, begränsas till vad som är nödvändigt för riktigt uttal och för en rätt uppfattning av innehållet. Under läsningen bör inga onödiga avbrott förekomma.

Efter läsningen av ett stycke eller textavsnitt bör läraren förvissa sig om att lärjungarna riktigt uppfattat huvudinnehåll och innebörd i det lästa. Eleverna vänjes att själva framställa frågor, så snart de känner sig osäkra. Ordböcker bör även kunna komma till användning. Stundom kan det vara lämpligt, att lärjungarna utförligt redogör för innehållet. I andra fall kan det vara tillräckligt, att de besvarar en eller annan fråga härom — detaljerad utfrågning av litterära läsestycken förtar lätt intrycket av det lästa. För att vinna överblick över innehållet i en längre framställning får eleverna någon gång uppdelat en sådan i mindre avdelningar, till vilka sättes överskrifter. Ibland bör, såsom förut antytts, särskilda övningar i att avlyssna en föreläst text bedrivas.

3. Genom tyst läsning — de vuxnas vanliga läsform — får eleverna vana att på egen hand inhämta upplysningar och tillgodogöra sig ett resonemang. De bör då särskilt övas att urskilja det väsentliga i ett textinnehåll. Den tysta läsningen syftar även till att få fram ett snabbare lästempo, att uppöva elevernas koncentrationsförmåga och att över huvud taget grundlägga goda läsvanor.

Tekniken för tyst läsning måste systematiskt inövas, t. ex. genom användning av läroböcker med övningar för tyst läsning. I de flerklassiga avdelningarna

blir den tysta läsningen en särskilt viktig arbetsform. Även i andra fall bör emellertid stor uppmärksamhet ständigt ägnas åt att utveckla tystläsningen på sådant sätt, att den verksamt kan underlätta det övriga skolarbetet. Detta har stor betydelse inte minst för elevernas arbete med hemuppgifterna. Under inga förhållanden må den tysta läsningen få karaktären av en mindre väsentlig fyllnadsuppgift utan bör även för eleverna framstå som en mycket värdefull färdighet.

Till de första övningarna väljes enkla meningar och berättelser med lättfattligt och fängslande innehåll. Sedermera torde i allmänhet stycken med berättande innehåll, person- och djurskildringar samt stoff från orienteringsämnena lämpa sig bäst. Angeläget är, att eleverna redan under de första skolåren vänjes vid tyst läsning även av andra böcker än den egna läseboken.

Arbetet måste väl förberedas. Eleverna erhåller i förväg behövliga ord- och sakförklaringar samt bestämda arbetsuppgifter jämte erforderliga hänvisningar till uppslagsböcker. Uppgifterna varierar på sådant sätt, att olika sidor av läsandets teknik blir tillgodosedda. För eleverna ena gången öva sig i uppmärksam detaljläsning och i att söka svar på givna frågor, bör de en annan gång få redovisa en helhetsuppfattning av ett läsestoff. Särskilt på ett något högre stadium bör sådana uppgifter väljas, som uppfordrar till att iaktta och anteckna betydelsefulla fakta, söka överblick, klarlägga dispositionen, följa en viss linje i framställningen, skilja mellan väsentligt och mindre väsentligt, eller som lämpar sig för muntliga och skriftliga sammanfattningar. Vidare bör eleverna övas i snabbläsning, bl. a. i samband med att de samlar material till föredrag och uppsatser. Även stilistiska övningar kan anknytas till tystläsningen, t. ex. att finna synonymier och ersätta mera skrift-

språkmässiga uttryck med ord och vändningar ur talspråket. Läraren bör emellertid akta sig för att driva innehållsredovisning och läskontroll alltför långt — ett övermått härav kan skada det spontana intresset för böcker och läsning.

4. Av vikt är, att lästexterna för varje stadium motsvarar elevernas utvecklingsstadium. För de första läsövningarna väljes mycket enkla texter, som berör barnens omgivning i hem och skola. Även i fortsättningen måste noga tillses, att innehållet är begripligt för eleverna, tillhör deras föreställningskrets och fantasivärld eller osökt låter sig anknytas därtill. Såväl pojkar som flickors intressen bör tillgodoses. Där lämpliga läsestycken finns med innehåll från hembygdens natur, historia och arbetsliv, bör de komma till användning. I läsningen bör också ingå ett antal berättelser, som belyser svensk livsform och för vårt folk gemensamma värden. Sådan läsning, som är ägnad att stärka strävandena till fredlig sammanlevnad människorna och folken emellan, bör befrämjas. Allt som kan motverka dylika strävanden skall undvikas.

På mellanstadiet och än mer på högstadiet brukar lästexterna i betydande utsträckning vara hämtade från skönlitteraturen. Önskvärt är, att elevernas sinne öppnas för poesi och för vad som är litterärt värdefullt. Försiktighet måste dock iakttas, så att inte läsestyckena ligger över elevernas fattningsförmåga eller alltför långt utanför deras erfarenheter. I icke ringa mån måste läraren därvid rätta urvalet efter klassens allmänna nivå. Detta gäller inte minst om läsningen av poesi. Mottagligheten för poetisk stämning får inte underskattas, men i regel bör endast sådana dikter ifrågakomma, som kan bli njutbara utan vidlyftig kommentar. I övrigt får inte litteraturhistoriska synpunkter vara bestämmande för textvalet. Det väsentliga är i

stället, att texterna har något att säga eleverna, sätter deras själskrafter i verksamhet och väcker önskan efter att läsa mera. Samtalen kring det lästa bör inte heller ensidigt inriktas på de litterära egenskaperna utan lika mycket ta sikte på eleverna närliggande problem och livsfrågor.

Goda texter ges i regel i olika för skolbruk avsedda böcker. Redan på tidigt stadium kan det emellertid vara stimulerande att under modersmålstimman läsa även annan för åldern lämplig litteratur. För detta ändamål erfordras tillgång till bredvidläsningsböcker av skilda slag, däribland litterära antologier och hela verk för de högsta klasserna. Då längre prosaverk läses, får läsningen i betydande utsträckning ske på fritid och efterföljas av diskussion i skolan. Läsningen av sådana verk vinner ofta i intresse, om valet sker i samråd mellan lärare och elever. Elevernas personliga inställning kan beaktas också därigenom, att de själva får välja dikter för uppläsning. Att en viss kurs blir genomgången är alltid vid folkskolans litteraturläsning av mindre värde än att eleverna blir personligen engagerade i det lästa.

I samband med läsningen bör eleverna erhålla kännedom om några av våra främsta författare ävensom om konstnärer och andra framstående personligheter. När så sker genom muntliga meddelanden av läraren, bör hans framställning inte förlora sig i många detaljer men göras livfull genom åskådliga enskildheter. Ofta kan med fördel överlämnas åt någon eller några elever — i senare fallet med viss angiven arbetsfördelning — att i tillgängliga uppslagsböcker ta reda på biografiska data och andra viktigare fakta om personen i fråga.

5. Elevernas fria läsning bör på alla sätt uppmuntras och underlättas. Härvid bör klassläraren samarbeta med skolans (skoldistriktets) bibliotekarie. Det är emellertid av stort värde, att ej en-

dast skolbibliotekarien utan även varje annan lärare har kännedom om barn- och ungdomslitteraturen. Därigenom ges bl. a. möjlighet att motverka barnens läsning av enklare seriemagasin och annan tvivelaktig litteratur. I detta syfte kan samråd med hemmen vara att rekommendera.

Alltifrån de lägsta klasserna bör barnen i ett klassbibliotek ha ett fylligt urval av böcker för fri läsning. Likaså bör skolans övriga boksamlingar — även läseböckerna — vara bekvämt tillgängliga för användning i skolarbetet.

Den fria läsningen av för åldern lämpad litteratur kan i de högre klasserna göras rikare genom att eleverna under vissa lektioner får samtala om lästa böcker och frivilligt ordna uppläsningstimmar som grupp- eller klassprogram. På högstadiet, där en viss litterär orientering eftersträvas, lägges särskild vikt vid den fria litteraturläsningen. Här bör vid sidan av klassbiblioteket och skolbiblioteket även ortens folkbibliotek tas till hjälp.

6. Undervisningen i bokkunskap har till uppgift att ge eleverna förutsättningar att på egen hand använda böcker och bibliotek. Sådan undervisning bör meddelas såväl i anslutning till det vanliga skolarbetet som — i de högre klasserna — under därtill särskilt anslagna lektioner.

Redan i de lägre klasserna bör lärjungarna vänjas vid att uppmärksamma boktitel och författare, och läraren bör på olika sätt söka väcka deras intresse för god läsning och vackra illustrationer. De tillhålls också att väl vårda såväl egna som lånade böcker. I det dagliga skolarbetet bör de övas att använda register och innehållsförteckning och hänvisas till ordlistor och andra uppslagsböcker, så att de växer in i vanan att begagna dylika hjälpmedel. För att finna sig till rätta i skolbiblioteket bör lär-

jungarna tidigt orienteras om böckernas uppställning och om villkoren för lån.

I de högre klasserna bör eleverna erhålla en mera systematisk undervisning om böcker. De bör lära sig förstå begrepp som författare, utgivare, förläggare, boktryckare, recension osv. Vidare övas användning av vanliga mindre uppslagsböcker — däribland i anknytning till undervisningen i samhällskunskap almanacka, telefonkatalog och kommunikationstabell — samt av en större uppslagsbok i flera band, om en sådan finns tillgänglig. Undervisningen ordnas lämpligen i samarbete med skolans (skoldistriktets) bibliotekarie och förlägges åtminstone delvis till skolbiblioteket eller, om detta inte har erforderlig omfattning och tillräckliga lokaler, till ortens folkbibliotek. I biblioteket bör eleverna även få använda kataloger och erhålla närmare kännedom om hur böckerna är ordnade och uppställda. I samband därmed övas de att använda några enklare handböcker i olika ämnen. Den teknik för bokens och bibliotekets användning, som lärjungarna tillägnat sig vid undervisningen i bokkunskap, bör tillämpas på uppgifter i samband med det vanliga skolarbetet.

Undervisningen i bokkunskap bör även göra lärjungarna förtrogna med folkbibliotekens uppgift och användning. Innan de lämnar skolans avgångsklass bör de, även om skolan själv äger ett välförsett bibliotek, företa klassbesök på ortens folkbibliotek, orienteras om detta och intresseras för att bli låntagare där. Särskilt på mindre orter, som saknar större bibliotek, kan det vara värdefullt att låta eleverna ta del av instruktiv film om böcker och biblioteksverksamhet.

Nära bokkunskapen står kännedomen om de dagliga tidningarnas innehåll och uppställning. I olika tidningsnummer genomgås de särskilda avsnitten från ledaren till annonserna. Därvid klargöres tidningarnas värde som kunskaps-

källa och nyhetsförmedlare men även vikten av att de läses med kritisk urskillning.

7. Läsning av dansk och norsk litteratur på originalspråket bör omfatta i femte och sjätte klassen några sidor och i var och en av de följande klasserna ett antal texter i någon antologi eller i de programhäften som utges av skolradion. I regel torde norska språket böra inleda detta studium.

Vid läsningen bör i första hand eftersträvas, att eleverna förstår innehållet. Läraren låter dem helt enkelt översätta den norska eller danska texten till svenska. Önskvärt är också, att de erhåller någon kännedom om frändespråkens uttal. Detta kan lämpligen ske med hjälp av skolradion eller de särskilda grammfonskivor, som iordningställts för skolbruk. Läraren bör också genomgå de allra viktigaste uttalsreglerna¹, bl. a. för att underlätta uppfattningen av det talade språket. Däremot kan inte krävas, att eleverna själva försöker sig på uppläsning av danska och norska.

Bildande läsning från utomnordiska länder i svensk översättning kan förekomma på olika stadier.

Skrivning och språklära

Allmänna synpunkter

1. För nybörjare kan under den första skoltiden textning lämpligen komma till användning. Även övningar att bygga ord med bokstavskort har betydelse för skrivningen. Vid undervisningen i såväl textning som skrivning bör läraren kontrollera, att barnen får grundlig kännedom om bokstavens form i alla dess detaljer och att de får det förstadium av fria försök som de behöver. Lämpligt är, att inläringen av skrivstil uppskjutes, tills handmotoriken uppövats genom olika manuella sysselsättningar och till dess viss färdighet vunnits i läsning. Undervisningen måste anpassas efter de

enskilda lärjungarnas utveckling. Grep-
pet om pennan, handens hållning och skrivrörelserna visas lämpligen genom att läraren demonstrerar, hur pennan hålles under skrivningen, hur skrivrörelserna utföres och hur bokstäverna formas. Dock bör observeras, att skrivställning och pennhållning kan förete individuella olikheter, vilka bör respekteras. Övningsstunderna bör vara korta. Skrivsvårigheter bör tidigt uppmärksammas, och individuell handledning lämnas i samband med den hjälp som ges vid läsvårigheter.

¹ Exempelvis följande:

æ = ä, ø = ö (i norskan växlande);

Norskan:

- 1) aa (i egennamn) = å (t. ex. i Haakon);
- 2) au uttalas som öu (t. ex. i Paul, pause, gauk);
- 3) d är i regel stumt i förbindelserna ld och nd (t. ex. i holde, binde) samt i rd efter lång vokal (t. ex. i nord, fjord) och efter lång vokal, då det står sist i ordet (t. ex. i god);
- 4) t är stumt i bestämda former på -et (t. ex. i huset, bordet);
- 5) g uttalas hårt efter l och r (t. ex. i helg, berg, Norge) och är stumt i ändelserna -ig och -lig (t. ex. i riktig, offentlig).

Danskan:

- 1) långt a-ljud uttalas i regel (t. ex. i tale, hane) mycket öppet, med en dragning åt ä;
- 2) u uttalas ungefär som svenskt o i ko (t. ex. i due, ud, rundt);
- 3) e i förbindelse med j-ljud uttalas aj (t. ex. i reise, dejlig, egne, meget);
- 4) ø i förbindelse med j-ljud uttalas åj (t. ex. i fløj, øjne);
- 5) i uttalas som spetsigt e-ljud i t. ex. ikke, vist, sind, vinge;
- 6) y uttalas som ö i t. ex. begynde, frygtelig;
- 7) d är stumt i förbindelserna ld, nd, rd och ds (t. ex. i Roskilde, yndigt, borde, kreds, pludseligt);
- 8) rs och rt sammansmälter inte som i uppsvenskan till ett ljud (t. ex. i vers, hjerte);
- 9) g och k uttalas hårt även framför mjuk vokal (t. ex. i gøre, kirke, kær; i norskan däremot uttalas gjøre, kirke, kjær med j-, resp. tje-ljud som i svenskan);
- 10) sk, skj i ord som skøn, skjorte, skjold uttalas som de skrives (I norskan däremot har motsvarande ord sj-ljud som i svenskan);
- 11) stj i ord som stjerne, stjøert, stjæle uttalas efter skriften, alltså ej med sje-ljud (så även i norskan).

Under de första skolåren, speciellt det första, har många barn ännu ej utvecklats till klar höger- eller vänsterhänthet. I många av dessa fall kan barnet då utan svårighet också lära sig skriva med höger hand. I andra fall, och i synnerhet om klar vänstersidighet redan föreligger, uppstår svårigheter. I sådana fall får träning av höger hand förekomma endast om tillgänglig psykologisk och medicinsk expertis finner detta tillrådligt och barnet självt är intresserat härav. Träning till högerhänthet skall helt inställas, om barnet visar tecken på mer än tillfällig olust eller reagerar negativt på annat sätt i hemmet eller i skolan.

2. På alla stadier måste de olika skrivövningarna ställas i nära förbindelse dels med varandra, dels med talövningar och läsning. De bör jämväl planläggas och utföras i anslutning till skolans övriga undervisning och under beaktande av det praktiska livets behov.

3. Eleverna måste lära sig inse, att det väsentliga vid skrivningen är innehållet.

Vid olika slag av skrivövningar bör lärjungarna vänjas att läsa vad de skrivit för att upptäcka och rätta skrivfel. Viktigt är, att de erhåller tillräcklig tid för att genomse vad de skrivit. Om skrivningen väl förberedes och ordnas, kan korrigeringen i stor utsträckning utföras av lärjungarna själva. Där så är lämpligt, bör läraren med visst tecken utmärka förekommande fel, varefter eleven själv utför rättelsen. Lärjungarnas rättelser kontrolleras av läraren.

Stor uppmärksamhet ägnas åt att eleverna håller de skriftliga arbetena snygga och rena.

Skriftlig framställning

1. Det fria skriftliga berättandet bör på alla stadier stimuleras. Det bör syfta till att uppöva elevernas förmåga att efter sin egenart uttrycka tankar och känslor och återge upplevelser, erfarenheter och intryck. Vid lärjungarnas skriftliga

framställning bör stegvis ställas ökade krav på precision, koncentration, saklighet och språkriktighet.

Framställningen kan ibland illustreras eller belysas av teckningar. Dock bör särskilt på högre stadier tillses, att arbetet härmed inte får alltför mycket inkräkta på tiden för skrivningen.

2. De första övningarna kan bestå i fritt nedskrivande av ord, uttryck och enkla meningar om händelser, arbeten och sysselsättningar i skola och hem, om växter och djur m. m. Efter hand vänjes barnen vid en mera ordnad framställning i form av enkla berättelser, redogörelser och även dialoger. I samband härmed tillrådes de att skriva korta meningar och övas bland annat att utsätta överskrift, stor bokstav i början av meningar samt stora skiljetecken. Ibland kan det vara lämpligt, att klassen under lärarens ledning gemensamt utformar vad som skall skrivas.

Stoff för de första årens fria skrivning kan erhållas från livet i hem och skola och från annat inom barnens erfarenhetsområden. Barnen bör även få skriva fritt efter sin fantasi. Det är av väsentlig betydelse, att de under den första fria skrivningen inte känner olust eller hämningar.

I mellanklasserna och de högsta klasserna bör skrivningen successivt övergå till mer planmässigt utformad skriftlig framställning. Vid sidan av tidigare tillämpade framställningsformer övas beskrivningar, som bygger på elevernas iakttagelser i natur och arbetsliv, t. ex. av människor, djur, förlopp och händelser. Särskilda övningar att avfatta korta rapporter, korrekta beskrivningar, bruksanvisningar o. dyl. anordnas. Vidare bör skrivningar förekomma på grundval av fakta, som inhämtats ur böcker och tidningar eller genom studiebesök, intervjuer och föredrag. På det högsta stadiet bör uppsatser av denna art kunna växa ut till mer ingående redogörelser

och referat. Övningar i brevskrivning får inte heller saknas. Självfallet bör fantasiämnen alltjämt förekomma.

Så långt möjligt bör uppgifterna för skriftlig framställning uppfordra till självständig utformning. Ofta kan fördenskull vara fördelaktigt att ange ett visst ämnesområde, inom vilket de skrivande får välja en uppgift som passar dem. När läraren ger ett eller flera bestämda ämnen, bör de formuleras klart och entydigt samt så begränsas, att eleverna inte lockas att sväva ut över för stort område men å andra sidan inte hämmas av brist på stoff. Även i dessa fall bör i allmänhet en möjlighet för dem hållas öppen att inom samma ämnesområde föreslå en annan uppgift än den av läraren givna. Stundom kan arbetet stimuleras genom att eleverna lämnar var sitt bidrag till en gemensam arbetsbok eller en klasstidning.

Ordlista och erforderliga uppslagsböcker bör vara tillgängliga vid uppsatsövingarna. Viktigt är också, att läraren följer elevernas arbete och när så behövs ger dem vägledning och råd. Att skrivningarna i första hand skall ha karaktären av övning skall ständigt hållas i minne.

3. Den egentliga uppsatsskrivningen bör på olika sätt förberedas. Anvisningar ges därvid för behandling av skilda ämnestyper. Stundom kan det vara lämpligt att anordna särskilda formella övningar till förebyggande av vanliga svagheter, exempelvis enformighet i ordval och meningsbyggnad. Vidare övas eleverna att aktualisera och sovra det stoff, som hör till ett visst ämne. De bör då inriktas på att samla sig kring det väsentliga och att i sin skrivning följa en enkel och överskådlig plan. I de högsta klasserna bör förekomma övningar att disponera ämnen med diskussion av innehållets gruppering och proportionerna mellan olika avsnitt. Invecklad systematik måste dock undvikas vid sådana planlägg-

ningsovningar. Många elever torde i övrigt ha den största behållningen av att få råden för uppsatsskrivning knutna till bestämda texter. Där kan de själva under lärarens ledning göra iakttagelser över hur ett ämne kan läggas upp, för att behandlingen skall väcka intresse och göra verkan. Bl. a. observeras sätten att börja och sluta framställningen samt övergången från en avdelning till en annan. Givande är också att studera den konkreta bildens och den levande detaljens värde för att göra skildringen äskådlig och livfull.

Först som sist måste läraren vara uppmärksam på att hans anvisningar inte ges på sådant sätt, att de dödar elevernas lust till fritt skriftligt berättande. Han bör också se till, att de hjälpmedel som användes inte verkar för starkt bindande på elevernas skrivning.

4. Rättandet av uppsatserna skall ske för elevernas skull, inte för uppsatsernas — för att ge hjälp och intresse för vidare utbildning av förmågan att uttrycka sig i skrift. Rättandet bör därför alltid ta sikte på vad eleverna kan tillägna sig och får inte så bedrivas, att de förlorar lusten och modet att skriva. Med hänsyn härtill är det tillrådligt att hellre rätta för litet än för mycket. På ett tidigt stadium torde det vara mest ändamålsenligt att i svaga uppsatser begränsa rättningen till fel av blott några få typer och försöka ge barnen riktiga uttrycksvanor i dessa avseenden. På högre stadium och gentemot elever med större stilistisk förmåga bör läraren givetvis vara mer granntyckt och ingripa mot felaktigheter av skilda slag. Varsamhet måste dock alltjämt iaktas, för att inte eleverna skall få den föreställningen, att de inte kan åstadkomma någonting godtagbart, hur de än bemödar sig.

Rättningsarbetet skall vidare medvetet ställas i språkvårdens tjänst. En viktig uppgift för läraren blir då att dra

gränsen mellan å ena sidan ledig och naturlig stil och å andra sidan ett slarvigt, hållningslöst språk. Slang och utpräglat vardagsmässiga vändningar bör motarbetas, men ändringarna får inte formuleras på ett för barnen främmande uttryckssätt, som de till nöds förstår men aldrig själva skulle kunna göra bruk av. Vad som både på lågstadiet och högre upp bör eftersträvas är ett språk, som är enkelt, naturligt och friskt men på samma gång så fast i sin byggnad, att det är lätt att fatta och inte ger rum för missförstånd. Att predikatsverbens ursprungliga singularformer användes även efter pluralt subjekt är numera en självklar sak. Dock bör i de högre klasserna kongruensregelns tillämpning belysas.

Vid rättandet bör läraren så långt möjligt taga de skrivandes egen medverkan i anspråk. Sådana fel som stavfel, formfel, syftningsfel, uppenbara meningsbyggnadsfel och interpunktionsfel utmärkes lämpligen av läraren för att sedan rättas av eleverna själva. Ett enkelt system med ej alltför många tecken och förkortningar¹ bör därvid komma till användning. Fel, som eleverna inte kan rätta på egen hand, korrigeras av läraren och genomgås vid behov med varje enskild lärjunge. Någon gång kan med fördel lämnas åt elever i små grupper att granska och överarbeta varandras uppsatser.

Vid uppsatsgenomgång med hela klassen behandlas felaktigheter av mera allmän art, särskilt beträffande uppsatsernas planläggning. Formfel och stilfel kan också upptas till särskild behandling under språkbyggnadsövningar. Uppsatsgenomgången får emellertid inte ensidigt ta sikte på fel och svagheter. Minst lika viktigt är, att förtjänster i uppsatserna framhålls och framsteg uppmärksammas. Väl utformade meningar eller större partier uppläses till uppmuntran och vägledning. Vare sig ett visst sätt att

skriva kritiserar eller berömmes, måste det ske taktfullt, så att inte enskilda elever känner sig obehagligt utpekade inför kamraterna.

Huruvida en uppsats efter lärarens rättning skall renskrivas eller inte får anses som en lämplighetsfråga. I många fall kan en ny uppsats över ett annat ämne vara av större värde för elevens övning än renskrivning av en kanske mindre lyckad uppsats. Helt får dock inte renskrivning av uppsatser försummas. I de högsta klasserna kan renskrivning förekomma, utan att läraren dessförinnan har rättat konceptet.

5. På högre stadier bör uppsatserna i regel betygsättas. Hänsyn får då i enlighet med gängse bruk tas till såväl innehåll som form.

Vid bedömandet av innehållet beaktas:

a) urvalet av stoff;

¹ Exempelvis följande felbeteckningar:

- ✓ = svårare stavfel.
- = lindrigare stavfel, avstavningsfel.
- , = komma skall utsättas eller strykas.
- / = nytt stycke.
- ~ = ej nytt stycke.
- = = störande upprepning av ord eller ljudföljd.
- γ = ett ord fattas.
- ϕ = ett eller flera ord skall strykas.
- f = oriktig eller oriktigt använd form.
- ip = oriktigt skiljetecken (utom kommafel) t. ex. punkt i st. f. utropstecken eller frågetecken, komma i st. f. kolon framfö-direkt anföring, utelämnat anföringsr-tecken.
- mb = oriktig meningsbyggnad.
- n = oriktigt eller inkonsekvent använt numerus av predikats verbet.
- ordf = oriktig eller olämplig ordföljd.
- ordv = oriktigt eller olämpligt ordval.
- sak = sakfel.
- smh = bristande sammanhang.
- stil = stilfel.
- syft = oriktig eller oklar syftning.
- t = oriktigt eller olämpligt tempus.
- utr = olämpligt eller mindre gott uttryck.

I fjärde och femte klasserna bör endast några få beteckningar komma till användning. De övriga upptas efter hand och i mån av behov. Läraren måste förvissa sig om att hela klassen är väl förtrogen med betydelsen av de tecken och förkortningar som användes.

b) det framlagda stoffets korrekthet och fyllighet;

c) förmågan att ordna stoffet och behandla det genom att t. ex. resonera om det, göra jämförelser, fälla omdömen;

d) förmågan av personligt grepp på ämnets behandling.

Vid bedömandet av formen beaktas författarens förmåga i det hela, hans språkliga mognad, omdöme och fantasi. Därvid uppmärksammas bl. a. följande:

a) förmågan att rätt och utan störande upprepning använda ord och fraser;

b) förmågan att genom lämplig uppdelning i meningar och stycken åstadkomma tydlighet, sammanhang och balans;

c) personlig stil, målande uttrycksätt o. dyl.;

d) grammatisk korrekthet;

e) riktig användning av skiljetecken.

Bedömandet från här angivna synpunkter får aldrig bli ensidigt negativt. Det är därför oriktigt att sätta betyg efter antalet fel eller att tillmäta småsaker överdriven betydelse. Svagheter i en uppsats framträder lätt vid och efter rättningen, men minst lika viktigt är, att läraren undersöker vilka förtjänster uppsatsen har och vid betygsättningen visar sig uppskatta dessa. Här lika litet som i andra sammanhang får förbises, att uppmuntran i allmänhet verkar mer gynnsamt än kritik. Självfallet är vidare, att vid bedömandet lika väl som vid rättandet hänsyn skall tas till elevernas ålders- och utvecklingsstadium.

6. Som allmän regel gäller, att ett större antal korta uppsatsövningar är att föredra framför ett mindre antal mera utförliga. I de högsta klasserna bör dock uppsatserna i allmänhet vara längre och mera omsorgsfullt utarbetade.

7. Skrivelser av praktisk art utföres i verklighetstrogen form och uppställning och i lämpligt urval. Sedan de av läraren kontrollerats, bör de av eleverna förvaras i en samlingspärm och medtas

hem vid skolgångens slut, så att de senare kan bli till gagn i det praktiska livet.

Rättstavning

1. Undervisningen i rättstavning bör så bedrivas, att eleverna lär sig att rätt stava allmänt förekommande ord med särskilt beaktande av deras eget vid skrivning använda ordförråd.

2. Rättstavningsundervisningen bedrivs genom olika skriftliga övningar och genom ljudanalys och språkövningar med sikte på ordens böjning, släktskapsförhållande, betydelse och användning. Skrivningarna anordnas i regel som övningar, vilka skall väl förberedas. Provskrivningar ges sparsamt, företrädesvis i diagnostiskt syfte.

I klasserna 3—5 bör i allmänhet förekomma ett par rättstavningslektioner varje vecka, lämpligen uppdelade på olika slag av övningar.

3. Ljudanalysen utgår från det talade språket. De i uttalade ord ingående ljudelementen iaktas och klagöres, så att lärjungarna rätt uppfattar orden (exempelvis fastna, ej fassna). Av särskild betydelse är, att eleverna genom muntliga övningar lär sig skilja mellan lång och kort vokal (exempelvis kal—kall). Över huvud taget uppmärksammas, att ett tydligt uttal är grundläggande för en god stavning.

Så snart som möjligt vänjes lärjungarna att vid skrivningen behandla varje ord som en helhet. När större färdighet uppnåtts, bör en grupp sammanhörande ord kunna hållas i minnet och nedskrivnas. Om skrivning efter tillgänglig text förekommer, bör den samtidigt vara en skrivning ur minnet. Egentlig avskrivning bör endast förekomma i ringa utsträckning.

Självständiga skrivövningar bör särskilt avse att öka elevernas ordförråd samt att lära dem känna ordens betydelse och användning. Lämpliga är i detta

syfte t. ex. övningar att böja och sammansätta ord samt att ordna i grupper eller insätta i meningar samhöriga ord (exempelvis tjäna, tjänst, tjänstgöring), ord från olika verksamhets- och intresseområden och rimord. Övningar kan också byggas på ord med likartad stavning (exempelvis stjäla, stjärna), ord med typisk dubbel- och enkelteckning av konsonant efter kort vokal (exempelvis platt, plats), ord med dubbel konsonant före annan konsonant i höjningsformer (exempelvis kallt, ställde) samt ord som av eleverna lätt missuppfattas eller förväxlas (exempelvis bygd—byggd, ung—ugn). Dylika uppgifter kan ges från och med tredje klassen som individuella övningar och anpassas efter den enskilde lärjungens behov och arbetsförmåga.

Skrivning efter föresägning (dikta-men) bör sparsamt förekomma och anordnas så, att uppmärksamheten främst inriktas på stavningen. Vid sådan skrivning bör texten vara för lärjungarna bekant, ha enkel satsbyggnad och innehålla allmänt förekommande och för åldersstadiet naturliga ord och uttryck, som ingått i föregående övningar. Ovanligare ord inläres inte i detta sammanhang.

4. Det grundläggande arbetet i rättstavning bör utformas med hänsyn till att förmågan att stava rätt är olika hos olika elever och att den tid som ägnas åt rättstavningsövningar därför bör variera från elev till elev. Olika övnings-teknik kan prövas på olika elever.

Vid övningarna beaktas, att en del lärjungar kan ha svagt synminne för ord-bilden men kanske mera utpräglat hörselminne eller motoriskt minne.

5. Rättstavningsregler bör ej ifrågakomma till behandling, förrän lärjungarna genom övning och iakttagande tillägnat sig minnesbilder av orden. Dock kan det vara lämpligt att rätt tidigt låta lärjungarna inlära vanliga ord, som hör till samma stavningstyp (exempelvis skjorta, skjuta). Endast sådana regler må in-

läras, som för lärjungarna är lätta att tillämpa. Förekommande undantag påvisas.

Vanliga främmande ord uttalas, förklaras och stavas.

6. Eleverna bör så tidigt som möjligt lära sig att använda ordlista som hjälp vid rättstavningen. Som förberedande övning kan det vara lämpligt att låta barnen själva få sammanställa och använda en enkel alfabetisk ordlista. Önskvärt är, att ordlista begagnas så mycket i skolarbetet, att lärjungarna blir vana att rådfråga den, även sedan de lämnat skolan.

6. I flerklassig läraravdelning bör rättstavningsövningarna uppdelas i parallella serier, så att samma lärjungar ej mer än en gång får skriva samma uppgifter. Innehåll och svårighetsgrad bör vara desamma för serierna, medan uppställning och ordalydelse varieras. Av den lägre klassen fordras fullgörande av endast de enklare uppgifterna, medan dessa mera repetitionsvis genomgås av den högre klassen, vilken sedan fortsätter med svårare övningar.

7. Det är viktigt, att då skrivning efter föresägning förekommer i flerklassiga avdelningar, denna avpassas så, att den lämpar sig såväl för den lägre som för den högre undervisningsgruppen. Då det ofta är svårt att få tillräckligt med tid för särskilda skrivningar för vardera gruppen, kan man med fördel diktera skilda uppgifter för båda grupperna samtidigt. En förutsättning är, att uppgifterna är väl förberedda.

En lärjunge i högre klass, som endast ofullständigt inhämtat tidigare genomgången kurs, bör, då så anses lämpligt, få arbeta tillsammans med den lägre gruppen.

De elever som i allmänhet skriver felfritt kan befrias från undervisning i rättstavning och i stället självständigt få syssla med främmande ords betydelse och stavning, skiljeteckensövningar,

uppsatsskrivning och praktiska skrivelser.

Språkbyggnadsövningar och språklära. Ordkunskap

1. Vid undervisning i språkbyggnad och språklära bör endast sådant upptas till behandling, som kan ha verkligt värde för elevernas förmåga att förstå och använda sitt modersmål eller som — i de högre klasserna — är nödvändigt för de samtidigt bedrivna studierna i främmande språk. Att öka elevernas uttrycksmöjligheter och utveckla deras språkkänsla genom att lära dem känna ordens rätta form, betydelse och användning är undervisningens främsta syfte. Därav följer, att undervisningen i språklära inte får isoleras från andra sidor av modersmålsundervisningen utan bör anknytas till läst litteratur, elevernas uppsatsövningar, vardagens språk och annan levande språklig framställning.

Eleverna bör, allt eftersom deras språkliga mognad och det av dem behärskade språkmaterialet ökas, genom såväl muntliga som skriftliga övningar vänjas vid att vara noggranna i ordval och satsbildning, variera former och uttryck, bilda sammansatta ord, finna synonymer och motsatsord samt skiftningar i betydelsen hos varandra närstående ord och uttryck. Likaså bör de övas i att rätt bilda satser samt att sammanknyta satser och meningar och att i samband därmed utsätta skiljetecken. Det väsentliga här är, att de rätt uppfattar ordens och uttryckens inbördes sammanhang.

Klarläggandet av här nämnda och andra språkliga förhållanden underlättas av att eleverna i någon mån behärskar vedertagen terminologi. Därvid bör dock endast sådana grammatiska termer ifrågakomma, som inte utan större olägenhet kan undvaras. Inlärandet, som i regel bör ske inte genom definitioner och regler utan genom exemplifiering och till-

lämningsövningar, går lättast och säkrast i sådana sammanhang, där eleverna kan finna kunskaperna praktiskt värdefulla. Bl. a. av detta skäl bör undervisningen i svensk språklära så långt möjligt samordnas med grammatikundervisningen i främmande språk, om sådan förekommer. En mera systematisk översikt över språklärans elementer får inte krävas på tidigare stadier utan bör sparas till de sista skolåren. Den bör där grundas på det förut inövade och alljämt förbindas med språkbyggnadsövningar. Särskilt uppmärksammas vad som kan vara ägnat att förklara det levande språkbruket och belysa språklig utveckling, medan indelningar och distinktioner av enbart teoretiskt intresse lämnas därhän. Grammatikdrill får under inga omständigheter bli självändamål i modersmålsundervisningen.

I flerklassiga avdelningar måste eleverna till stor del på egen hand arbeta med sina språkbyggnadsövningar utan annan hjälp av läraren än en kort genomgång. Särskild uppmärksamhet måste därför ägnas åt att uppgifterna där blir lämpligt avvägda samt enkelt och uttydligt formulerade.

2. Den grammatiska terminologin bör så långt möjligt vara enhetlig, så att lärjungarna vid flyttning mellan olika lärare och skolor och vid fortsatta studier kan direkt utnyttja förut erhållen undervisning i ämnet.¹

¹ För att underlätta en sådan enhetlighet upptas här en översikt över grammatiska termer att användas i den mån respektive språkliga företeelser upptas till behandling i undervisningen:

Ljuden: självljud eller vokaler, hårda och mjuka; medljud eller konsonanter.

Orden: uppslagsform (= lexikalisk form), böjningsform, stam, ändelse, avledning, sammansättning.

Ordklasserna: substantiv, adjektiv, räkneordpronomen, verb, adverb, prepositioner, konjunktioner (bindeord och fogeord), utropsord (= interjektioner).

Substantiv: egennamn; genus: maskulinum, femininum, reale, neutrum; numerus: ental eller singular, flertal eller plural; kasus: grundform,

Önskvärt är, att om ett teckensystem för markering av viktigare ordklasser och satsdelar tillämpas, detta är konsekvent, så att samma element vid skriftliga övningar alltid utmärkes med samma tecken, bokstav eller bokstäver.

3. Lärjungarna bör redan tidigt vänjas att utsätta skiljetecken. Till en början anger läraren direkt, var dessa skall förekomma. Så småningom läres eleverna att iaktta och tillämpa en del mera yttre grunder för skiljetecknens bruk, t. ex. punkt vid slutet av en mening som utgör ett påstående, frågetecken efter en fråga, komma vid utelämnat bindeord. Under de språkliga arbetsövningarna och vid uppsatsskrivningen inövas de enklaste reglerna för utsättande av skiljetecken. I samband med kursen i språklära bör vad som förut inhämtats om skiljetecknens bruk sammanfattas och inskräpas.

4. Olika stilarter bör uppmärksammas, då anledning härtill föreligger. Redan på mellanstadiet bör de elementära skillnaderna mellan talspråk och skriftspråk klargöras för eleverna. I de högsta klasserna fördjupas studiet av dessa skiljaktigheter, varjämte eleverna undervisas om dialekter och riksspråk, dock med aktgivande på att dialekterna

genitiv; obestämd och bestämd form; slutartikel, bestämd (fristående) artikel, obestämd artikel.

Adjektiv: kongruensböjning; komparation: positiv, komparativ, superlativ.

Räkneord: grundtal, ordningstal.

Pronomen: personliga med subjektform och objektsform, reflexiva, possessiva, demonstrativa, relativa, frågande, obestämda.

Verb: starka och svaga verb, tema, temaform; huvudverb, hjälpverb; aktiv form, passiv form; tempus: presens, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt; uppmaningsform eller imperativ, konjunktiv; infinitiv, infinitivmärke; supinum; particip: presens particip, perfekt particip.

Satserna: mening, sats; huvudsats, bisats; satsdel; subjekt, formellt subjekt; predikat; huvudord, bestämmningar; attribut, predikatsfyllnad, adverbial, objekt (ackusativobjekt, dativobjekt); anföring; direkt anföring, indirekt anföring.

inte behandlas som språk av ringare värde. Läraren bör iaktta stor finkänslighet och för eleverna framhålla den praktiska nyttan av att kunna behärska inte endast den egna dialekten utan även det för hela riket gemensamma språket. På högstadiet anordnas även övningar att skilja mellan olika slag av skriftspråk, t. ex. stilen i förtroliga brev, i tidningarnas nyhetsavdelningar, i skrivelser till myndigheter.

5. Till modersmålsundervisningens främsta uppgifter hör, att elevernas ordförråd utökas. Däri inbegripes såväl en exakt uppfattning av ordens innebörd som en efter hand vunnen känsla för ordens stilvärde. När nya ord inläres, bör de i regel sättas in i sammanhang, som låter betydelse och användning klart framträda. Ofta kan känslan för ordens innebörd bli säkrare genom sammanställning med besläktade ord (avledning- ar och sammansättningar). På samma sätt förfäres även vid studiet av främmande ord. Goda utgångspunkter härför ger läsningen av ett tidningsnummer.

På högstadiet bör eleverna också göras uppmärksamma på faran av att låta ord och uttryck få en obestämd betydelse. Det dagliga livet och tidningarna ger många prov på hur den talandes eller skrivandes syfte kan få bestämma ett ords innebörd. Skilda personer och grupper kan dessutom på olika sätt uppfatta ord med mera känsloladdat innehåll. Med exempel kan visas, hur det är möjligt att beskriva samma förhållanden eller händelseförlopp med formuleringar, som medför mycket olika värderingar. Likaså kan belysas, hur diskussioner och propaganda ofta blir vilseledande genom att ord och yttranden ges en annan mening än den vanligen avsedda. Att i någon mån lära sig genomskåda ett sådant missbruk av språkets möjligheter är av yttersta vikt för en saklig inställning till samhällsfrågor och livsproblem.

Välskrivning

1. Bokstavsformer och skrivkurser, vilka användes såsom förebilder vid barnens skrivning, bör utmärkas av enkelhet och klarhet. Förebilderna bör endast betraktas som utgångspunkt och underlag för den mera personligt präglade handstil, som lärjungarna så småningom kommer att utbilda. Av vikt är emellertid, att lärarna inom samma skol-distrikt begagnar enhetliga förebilder vid bokstavsformernas inlärande och inövning.

2. Vid skrivning med bläck på lågstadiet bör lättlöpande, ej för spetsiga pennor användas. Allt eftersom en mera personlig hållning i stilen börjar framträda, bör barnen ha möjlighet att välja mellan olika slag av lämpliga pennor.

3. En god och ledig pennföring kan främjas genom rytmiska skrivövningar, grundade på bokstavsformer, spiraler eller andra figurer. Rytmiska skrivövningar

samt uppmjukande arm-, hand- och fingerrörelser bör ingå som led i skrivundervisningen även på högre stadier. Särskilda övningar för befrämjande av en snabbare skrivning bör förekomma.

4. Barnen bör vid allt skrivarbete vänjas vid vårdad handstil, god kroppshållning och skrivställning samt lämplig handhållning, pennhållning och pennföring.

5. Under de första skolåren ingår övning i välskrivning som ett led i all skrivning. På ett högre stadium framträder ofta behov av särskilda välskrivningsövningar. Lämpligt är att någon gång avbryta dessa för uppmjukande skrivgymnastiska övningar och för påpekande av hos eleverna vanligen förekommande skrivfel. Övningarna kan lämpligen intensifieras i början av terminerna. Korta, koncentrerade övningar bör kunna förläggas även till annan tid, om en stilvårdande träning visar sig vara särskilt behövlig.

Engelska

(Mål samt kursinnehåll för första—tredje året enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i engelska har till uppgift att grundlägga ett gott uttal, bi-bringva eleverna förmåga att läsa och förstå lätt text och att uppfatta enkel, tydligt uttalad engelska samt giva dem en viss färdighet att med användande av ett begränsat, centralt ordförråd uttrycka sig på engelska i tal och i någon mån i skrift.

Kursinnehåll

Första året¹

Uttalsövningar och i samband därmed de fonetiska tecknens betydelse. Läsning av lätta stycken med centralt ordförråd. Hör- och talövningar ävensom andra övningar, huvudsakligen muntliga, avsedda

att inöva och befästa ordförrådet och språkfärdigheten. Dialoger, dramatisering, sång.

I anslutning till läsning och övningar de för språkförståelsen behövliga delarna av formläran samt någon syntaktisk företeelse.

Andra året¹

Uttalsövningar. Läsning av lätta texter med centralt ordförråd. Någon kursivläsning av stycken med enkelt språk och begränsat ordförråd. Hör- och talövningar. Enkla muntliga reproduktioner. Översättning från och till engelska av lätta meningar och uttryck, huvudsakligen muntligt, samt enkla skriftliga till-

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

lämpningsövningar av olika slag, allt i syfte att inöva och befästa ordförrådet och språkfärdigheten. Dialoger, dramatisering, sång.

I anslutning till textläsning och övningar fortsatt genomgång av uppkommande grammatiska frågor.

Tredje året¹

Uttalsvård. Läsning av texter med centralt ordförråd. Kursivläsning av lätta texter. Hörövningar. Talövningar. Muntliga reproduktioner. Översättning från och till engelska, huvudsakligen muntligt, samt skriftliga tillämpningsövningar av olika slag, allt i syfte att inöva och befästa ordförrådet och språkfärdigheten. Dialoger, dramatisering, sång.

I anslutning till textläsning och övningar fortsatt behandling av uppkommande grammatiska frågor.

Fjärde året¹

Fortsatt uttalsvård. Läsning av text, delvis kursivt eller som fri läsning. Hörövningar. Talövningar. Muntliga referat och framställningar. Skriftliga tillämpningsövningar av olika slag för att inöva och befästa ordförråd, språkelement och fraseologiska kunskaper. Dialoger, dramatisering, sång.

Fortsatt genomgång av uppkommande grammatiska frågor.

Femte året¹

Läsning av text även kursivt och som fri läsning, varvid kvarstående uttals- och intonationssvårigheter uppmärksammas. Hörövningar. Talövningar. Fortsatta skriftliga tillämpningsövningar. Dialoger, dramatisering, sång.

Aterblick på formlärans huvuddrag och viktigare syntaktiska företeelser i samband med läsning av text eller övningar.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Undervisningen i engelska har i första hand till uppgift att bibringa ele-

verna ett visst mått av praktisk språkfärdighet. Målet måste därvid vara, att lärjungarna uppnår viss förmåga att läsa och förstå det främmande språket och att på egen hand vidare utveckla denna färdighet. Vidare bör de förvärva någon förmåga att uppfatta talad engelska samt att själva uttrycka sig på engelska. Undervisningen bör i största möjliga utsträckning bedrivas på engelska. Skriftliga tillämpningsövningar bör ingå i språkundervisningen i syfte att inöva och befästa vissa språkliga moment.

2. Samverkan bör ske bl. a. med undervisningen i sång. Textläsning kan ske i samband med orienteringsämnena (exempelvis geografi). Undervisningen i engelska och undervisningen i modersmålet bör i görligaste mån stödja varandra (språkanalys, ordkunskap).

3. De olika språkliga färdigheterna hänger nära samman och bör ej isoleras från varandra. Även om vissa färdigheter måste eftersträvas framför andra, bör undervisningen läggas så, att den så långt möjligt ger en helhetsbild av språket. Inlevelse i detta skapas inte blott genom läsning utan även och inte minst genom olika slag av aktiv övning, varvid både öga, öra, hand och talorgan tas i bruk.

4. Vid den grundläggande undervisningen är en mindre, väl genomarbetad kurs att föredra framför en större, som behandlas mera ytligt. Eleverna bör så långt möjligt säkert förstå varje särskilt moment av den främmande texten samt kunna snabbt och någorlunda språkriktigt aktivt använda vad de inhämtat. Det första centrala ord- och frasförrådet bör av lärjungarna så behärskas, att det kan bilda en kärna, kring vilken de språkliga färdigheterna sedan kan växa ut. För den fortsatta språkundervisningen är det sålunda av vikt, att de grundläggande momenten i fråga om ord och uttryck

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

blir ordentligt inlärd. Memorering av uttryck, meningar och korta stycken bör förekomma. Det huvudsakliga av form-systemet inövas successivt i nära anslutning till texterna.

5. Uttalet och intonationen ägnas stor uppmärksamhet, såväl på nybörjarstadiet som i högre klasser. Med förmågan att uttala väl sammanhänger nära förmågan att höra och uppfatta. Individuell handledning är av särskild betydelse för denna sida av språkstudiet, men övning i form av läsning i kör — gärna i grupper — är också till stor nytta och kan knappast undvaras vid språklig nybörjarundervisning i klass. Läraren bör dock vid dessa övningar uppmärksamma de enskilda lärjungarnas uttal och senare vid behov lämna individuell hjälp. Eljest kan lätt i samband med läsning i kör felaktigheter fixeras. Uttalssvårigheterna för nybörjaren ligger väsentligen däri, att han har att tillägna sig ett nytt ljudsystem med nya artikulationer och nya accent- och kvantitetsförhållanden; i fråga om uttalet av de enskilda orden (orduttalet) beror de även på den bristande överensstämmelsen mellan stavning och uttal. Uttalsundervisningen bör i viss utsträckning läggas på fonetisk grund. Alltför mycket teoretiserande är ofruktbart, men skillnaden mellan närstående ljud i modersmålet och i engelskan framstår klarare, om det olika bruket av talorganen vid ljudbildningen i de båda språken påvisas i anslutning till hörselintrycken och till lärjungarnas försök att imitera de engelska språkljuden. Eleverna bör förvärva tillräcklig förtrogenhet med de fonetiska tecknens ljudvärde för att kunna begagna ordlistor med fonetisk beteckning eller uttalsordböcker. Särskilda allmänna övningar att skriva texter med ljudskrift bör dock ej förekomma. I de högre klasserna kontrolleras, att lärjungarna fortfarande är förtrogna med ljudskriftstecknens betydelse. Läraren bör särskilt under det

första året genom upprepade uppläsningar av förelagda texter söka hos lärjungarna inpräglade de engelska ljudbilderna. Det riktiga uttalet bör så långt möjligt inövas redan vid den förberedande genomgången av hemuppgifter. Särskilt gäller detta i fråga om svårare ord, då uttalsfel, som kan vara mycket svåra att utrota, annars gärna innästlar sig. Stöter läraren på alltför stora svårigheter hos någon elev, är det bäst att tills vidare lämna denne och låta honom höra kamraternas uttala ordet men senare återuppta och fortsätta övningen, till dess bättre resultat vinnes. Ett gott hjälpmedel för inlärande av engelskans intonation utgör lämpliga grammofonskivor. Deras textinnehåll bör noggrant genomgå och förklaras samt föredras flera gånger, innan lärjungarnas eftersägning vidtar. Även magnetofonen kan användas i detta syfte.

Eleverna bör erhålla kännedom om att det finns många olika engelska dialekter, alldeles som det finns dialekter i vårt språk. Några exempel på olikheter mellan engelskt och amerikanskt uttal och språkbruk bör behandlas.

Vissa väsentliga detaljer av uttalsundervisningen beröres närmare i särskilda anmärkningar.

6. Språkmaterialet inhämtas bäst genom läsning av enkla, för åldersstadiet avpassade texter. Den första läseboken bör uppta det mest centrala ord- och uttrycksförrådet. Inlärandet härav bör framstå såsom huvuduppgiften för särskilt det första årets undervisning.

De lämpligaste texterna är stycken eller böcker av underhållande art, som genom sitt innehåll kan roa eleverna och hålla deras intresse vid makt. Därutöver bör väljas texter, som i någon mån orienterar lärjungarna om vardagsliv och samhällsliga förhållanden i engelsktalande länder. Av värde är ej minst sådana texter, som ger prov på vad en resande bör veta (ord, uttryck och realia, som

berör kommunikationer, hotell o. d.). Också brev, gärna av lätt affärsbetonat innehåll, förfrågningar, beställningar och liknande kan vara lämpliga, likaså enkla prov på teknikens språk, bruksanvisningar o. d. Texterna bör återspegla både det mera vårdade skriftspråket och vardagens språk, sådant detta framträder i t. ex. samtal och brev. Lämpligt är, att texten till några engelska sånger inläres.

Det bör tillses, att ett ej alltför stort antal nya ord förekommer i varje nytt stycke.

7. Lärjungarna bör uppmantras att på egen hand läsa litteratur på det främmande språket. I skolans lärjungebibliotek bör därför finnas tillgång på lämpliga böcker med fängslande innehåll och aktuellt, lättläst språk. Böcker med ett planmässigt begränsat ordförråd är ofta mycket användbara för här ifrågavarande syfte liksom vissa tidskrifter. Bildordböcker bör finnas tillgängliga. För att stimulera elevernas språkintresse bör såsom bredvidläsningslitteratur kunna användas böcker tryckta i engelsktalande land.

Undervisningen bör över huvud taget så bedrivas, att den tillgodoser olika förutsättningar och intressen hos eleverna och sporrar till fortsatt studium av språket. Särskilda övningar i användande av lexikon bör förekomma.

8. Redan vid den första undervisningen bör läraren på olika vägar söka bibringa lärjungarna en så säker ordkunskap som möjligt. Inhämtade vanliga ord bör därför hållas levande vid sidan av ett alltjämt växande nyförvärv. Lämpligt är att påvisa de engelska ordens släktskap med de svenska. Undervisningen göres från början så åskådlig som möjligt. I texten förekommande sakuppgifter förklaras, om möjligt med hjälp av belysande åskådningsmateriel (kartor, teckningar, planscher, ljusbilder, film m. m.). För befästelse av ordkunskapen är det lämpligt att söka förena orden i

grupper efter saklig eller språklig grund. Vid den extensiva läsning, som under andra året i någon utsträckning sätter in vid sidan av det grundligare textstudiet, kan textbehandlingen inskränkas till vad som behövs för att förstå texten.

Översättning från engelska till modersmålet, varvid kravet på god svenska bör upprätthållas, är ägnad att ge en bättre inblick i båda språken och bör under den första tiden i regel förekomma vid preparation och förhör av läst text. När eleverna vunnit större insikt och färdighet i engelska, kan läraren genom stickprov rörande svårare ord, uttryck och satser och genom utfrågning av innehållet förvissa sig om att uppgiften blivit inlärd och texten riktigt förstådd. Därvid kan det främmande språket på ett naturligt sätt komma till användning. Så snart lärjungarnas ordförråd tillåter det, ägnas viss tid åt kursivläsning. Denna läsning bör främst ta sikte på att ytterligare befästa och praktiskt tillämpa det redan inlärd, men den bör även användas för att uppöva lärjungarnas förmåga att omedelbart förstå engelsk text utan översättning.

I samband med läsningen övas eleverna att på engelska återge särskilt rent berättande textinnehåll. Läraren bör därvid genom lämpliga vägledande frågor ge stöd för innehållsredogörelsen. Engelska lektioner i skolradio kan, om de på lämpligt sätt förberedes i klassen, t. ex. genom studium av texthäften, ge ett gott stöd åt undervisningen. Detsamma gäller — i de högsta klasserna — ljudfilmer med engelskt tal, utan inlagd svensk text.

9. Hör- och talövningar är viktiga undervisningsmoment, när det gäller att göra kunskaperna levande och praktiskt användbara.

En enkel form för hörövning är, att lärjungarna översätter av läraren uppläst, förut genomgången text. Efter hand behandlar läraren texten mera fritt med

så småningom tilltagande avvikelser och med inpassande av ord och uttryck, som förekommit vid föregående lektioner.

Vid talövningarna bör lärarens frågor till en början ställas så, att eleverna kan besvara dem genom att använda de i boken förekommande meningarna i oförändrat skick. Allt eftersom ordförrådet växer, erhåller dessa övningar en friare utformning och bedrivs i anslutning till föremål i klassrummet, tidsindelningen, klockan, planscher och annan åskådningmateriel ävensom med utgångspunkt från handlingar, som utförts av lärjungarna själva. Eleverna bör så mycket som möjligt ta aktiv del i talövningarna. De bör bl. a. få tillräcklig träning i att själva framställa frågor. Nya ord klargöres och skrives på tavlan. Vid dessa övningar bör mindre avseende fästas vid språkriktigheten än vid ledigheten att uttrycka sig och vid förmågan att över huvud taget göra sig förstadd, även om läraren i regel bör på så sätt rätta av lärjungarna begångna fel, att han själv anger den riktiga formen. Talövningen bör alltså inte ideligen avbrytas av ingående förklaringar. Det är av vikt, att eleverna vid övningar av detta slag så långt möjligt befrias från hämningar och att de uppmuntras att uttrycka sig på engelska. De får då en känsla av att de förkovrar sig i ämnet och stimuleras därigenom till större frimodighet och intresse. Dialoger och olika former av dramatisering har särskilt i detta avseende stor betydelse.

Lekar och sång, varvid det främmande språket användes, är ofta ägnade att rycka alla lärjungar med och att ge även de svagare större tillförsikt i studiet av ämnet.

10. Grammatiken skall endast vara ett medel att förstå och använda språket och inte ett mål för undervisningen. Grammatikundervisningen bör därför inskränkas till det strängt nödvändiga. Detta bör dock ordentligt inläras. Särskilt under

det första årets språkundervisning bör nya grammatiska former införas i varsam takt och kraven anpassas efter elevernas förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Det grammatiska lärostoffet genomgås efter hand och i anslutning till lärobokens text.

11. Skriftliga övningar bör förekomma som ett medel för inlärande och inpräglade av vissa språkliga moment. Däremot bör stor varsamhet iaktas beträffande skriftliga prov, särskilt under de tre första språkåren. De får inte ha karaktären av stort upplagda, betygsavgörande skrivningar inför terminsslutet utan endast av skriftliga »övningsprov», organiskt ingående i undervisningen. För blyga och tillbakadragna elever kan det stundom vara lättare att göra sig gällande i en enkel skriftlig uppgift än i den muntliga undervisningen. Skriftliga uppgifter kan vara skrivning — i allmänhet ur minnet — av ord, uttryck och meningar med enkelt språk, diktat, till en början efter förberedelse, senare utan förberedelse, men i regel av tidigare genomgången stoff, grammatiska övningar, såsom förändring av numerus, tempus, person, huvudform, utbyte av substantiv mot pronomen, omläggning från direkt till indirekt form, från påstående till frågande form och från jakande till nekande. Andra uppgifter, som i större eller mindre utsträckning kan komma till användning, är att fylla ut satser med utelämnade ord, att forma satser och meningar, i vilka ingår vissa givna ord, att byta ut uttryck, svara på bestämda frågor, forma frågor till uppgivna svar, översätta enkel text osv. I de högre klasserna kan ifrågakomma fri skrivning, såsom brev och enkla uppsatser. I samband med dessa och andra skriftliga övningar bör eleverna erhålla någon övning i att använda ordböcker av lättfattligt slag, men de bör i regel arbeta utan dylika hjälpmedel.

12. De uppgifter som upptas i punkt

berör kommunikationer, hotell o. d. l.).
Också brev, skrivs av lärt skärhet
11 kan i viss utsträckning utföras av eleverna som självständiga övningar. Även vissa andra uppgifter kan efter förberedelse lämpligen utföras av lärjungarna på egen hand, t. ex. att ta ut översättningen av den nya hemuppgiften, att inlära memoreringsuppgifter och att orientera sig i ordlistor och lexikon. Målmedvetet bör man söka vänja eleverna vid produktivt och friktionsfritt samarbete med kamrater. Atskilliga av uppgifterna inom ämnet kan lösas under grupparbete eller andra former av samverkan mellan eleverna. Även de av lärjungarna på egen hand utförda uppgifterna kräver noggrann tillsyn från lärarens sida.

13. Skulle undervisning i engelska behöva meddelas samtidigt åt två klasser, som läser olika årskurser, bör läraren alltefter föreliggande behov under längre eller kortare del av lektionstimmen meddela omedelbar undervisning åt den ena klassens lärjungar, medan den andra klassen sysselsättes med självständiga övningar. Sådan uppdelning torde vara nödvändig särskilt i början av höstterminen vid de grundläggande uttalsövningarna för nybörjare. Dock bör de båda klasserna, så ofta detta finnes främja undervisningens syfte, hållas tillsammans vid den omedelbara undervisningen, varvid uppgifterna emellertid så långt möjligt ges så, att större krav ställes på den högre klassen. Särskilt bör sådan gemensam undervisning förekomma, då något behandlas i den lägre klassen, som behöver ytterligare inskräpas i den högre.

14. För klasser, som uttagits att delta i kombinerad korrespondens- och radioundervisning, följes i tillämpliga delar de ovan lämnade anvisningarna. Därjämte gäller för denna undervisning särskilda av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar.

15. Då eleverna skall lära sig en sång på engelska, bör läraren först läsa och förklara texten. Därefter bör eleverna i

grupper efter saklig eller språklig grund, vid sin egen ledning läsa och öfva sig på att
kör läsa stroferna, så att uttalet blir så korrekt som möjligt. Då rytm och melodi underlättar inlärandet, kräver sångtexterna i regel endast obetydligt hemarbete.

Mycket lämpliga för sång i skolklasser är folkvisor. Texternas innehåll bör vara enkelt och lättfattligt. Inte sällan möter i dylika sånger dialekt i viss utsträckning; i dylika fall är den ursprungliga texten att föredra framför en reviderad version. Läraren får förklara och kommentera de språkliga företeelserna. I viss utsträckning bör man vid framförandet begagna dramatisering. Om sångerna lämpar sig därför, är växelsång, exempelvis mellan gossar och flickor, att rekommendera. Även andra slag av sånger kan förekomma.

I somliga läseböcker för nybörjarstudiet finns införda både text och melodistämman till ett antal kända sånger, och elevernas läroböcker i musik torde innehålla en del lämpliga engelska sånger. Önskvärt är, att skolan även därutöver kan anskaffa sång- och textböcker jämte grammofonskivor till åtminstone några sånger.

16. Undervisningen i engelska bör i fråga om deltagandet ej inta någon särställning gentemot skolans övriga obligatoriska ämnen. I allmänhet bör hela den klass eller klassavdelning, vars kurs i engelska för året genomgås, delta. Om efter någon tid (t. ex. ett läsår eller en termin) enstaka lärjungar finnes uppenbarligen sakna förmåga att tillgodogöra sig undervisningen, må de — efter lärarens och skolledarens beprövande och efter samråd med målsman — under dessa lektioner i stället beredas annan undervisning. Denna bör avse något för dem lämpligt ämne på arbetsordningen och anordnas antingen som gruppundervisning inom avdelningen eller — då så låter sig göra — genom lärjungens deltagande i undervisningen i annan avdelning. I skolor med flera parallellavdel-

ningar kan dessa lärjungar sammanföras till särskild avdelning.

För lärjungar, som enligt vad ovan nämnts inte deltar i undervisning i engelska eller som enligt den tillämpade timplanen inte har engelska som läroämne, kan givetvis i samband med övrig undervisning några enkla exempel på vanliga, även i vårt land förekommande engelska ord och uttryck upptas till behandling.

Uttalsundervisningen

I syfte att underlätta genomförandet av såvitt möjligt enhetligt uttal vid undervisningen i engelska meddelas här nedan vissa råd och anvisningar rörande de engelska ljudens bildning och uttal, varjämte anges några allmänna drag hos språket.

Engelskans egenartade och i åtskilliga avseenden rätt svårlärda ljudsystem kan lätt fresta en del lärjungar att använda närmast motsvarande svenska ljud i stället för att träna in den specifikt engelska ljudkvaliteten. Denna tendens kan, om den inte kraftigt motarbetas, lätt äventyra resultatet av uttalsundervisningen. För många elever kan det vara till avsevärd hjälp, om vissa enkla och lättfattliga anvisningar ges rörande talorganens inställning och sätt att fungera, när man talar engelska. Det kan t. ex. framhållas, att tungan bör hållas något dragen tillbaka från tänderna, som den endast undantagsvis berör. Tungspetsen hålles något högre än när man talar svenska, dvs. mot övertändernas rot eller tandköttet, inte mot deras underkant, som svenskar oftast gör. Särskilt bör inskärpas, att tungan alltid måste ha detta läge, när man uttalar engelskt d, l, n, r, s eller t. Läspljuden intar dock i detta avseende en särställning. Vidare kan framhållas, att en engelsman rundar läpparna jämförelsevis obetydligt. Han skjuter ej fram läpparna, såsom svenskar gör, när de uttalar o, ö, y, u eller å. Det kan också påpekas, att vokaler, bildade med mungi-

orna starkt dragna åt sidan (som e i orden le, segla), saknas i engelskan.

Det är betydelsefullt att främst på imitationens väg och, när så visar sig lämpligt och effektivt, även med stöd av enkla anvisningar av ovan angiven art söka få fram en från engelskans synpunkt acceptabel artikulationsbasis. Detta hjälper till att ge uttalet en mera genuin engelsk klang och att förebygga åtskilliga förflera ljud gemensamma uttalsfel. Ett avsevärt antal brister i uttalet undviks.

Viktigt är, att lärjungarna lär sig att säkert skilja mellan tonlösa och tonande konsonanter, särskilt [b] och [d], [s] och [z], [f] och [ʒ]. De bör tillhållas att artikulera [z] och [ʒ] tydligt, gärna något överdrivet till en början, samt inte uttala r i ordslut eller framför konsonant men att iaktta bindning. Tendensen att artikulera svenskt f för [b] och v för [d] bör även särskilt motarbetas.

Vokalerna och de för det sydengelska uttalet kännetecknande diftongerna kräver mycket arbete. Vid inlärandet av diftongerna synes det tillrådligt att inskränka de teoretiska förklaringarna till förmån för intensiv praktisk övning. Bäst torde vara, att ljuden i fråga inövas genom uttalet av ord, där de förekommer tillsammans med konsonanter, som är ägnade att stödja och underlätta uttalet.

Följande vokaler och diftonger kräver särskild uppmärksamhet, enär de av nybörjaren gärna förväxlas: [e] och [æ]; [ɔ:], [ou] och [au]; [ɔ] och [ʌ]; [ə] och [ʌ]; [ou] och [u:]. Ljuden kräver systematisk inövning genom användande av serier av exempelord, där de ifrågavarande ljuden uppträder. Konsonantförbindelserna rds, rts och rs får inte uttalas med svenskt [f] utan [dz], [ts] och [z] resp. [s].

Förbindelsen kort vokal + kort konsonant bör uppmärksammas. Konsonanter mellan vokaler är sålunda alltid korta, även om de dubbelskrives, t. ex. sitting, filling. Det är av vikt, att engelskans

kvantitetsförhållanden även i övrigt observeras. Sålunda är en svensk benägen att i engelska språket liksom i svenskan alltid uttala långa vokaler (och diftonger) med ungefär samma längd oberoende av om den följande konsonanten är tonlös eller tonande. Det bör emellertid beaktas, att de s. k. långa vokalerna och diftongerna är kortare, då de åtföljes av tonlös konsonant, än då de står i ordslut eller följes av tonande konsonant. Jämför *hard, heart, see, seed, seat*. Omvänt gäller, att korta vokaler inte sällan förlänges före tonande konsonant. Särskilt är detta fallet beträffande *æ*, t. ex. *bad, sad, bag, jam, man*.

Förutom ett gott engelskt uttal av de enskilda språkljuden bör eleverna så långt möjligt bibringas även förmågan att uppfatta och återge de karakteristiska dragen i engelskans tryckförhållanden, satsmelodi och rytm. I anslutning till läsovningarna bör uppmärksamheten fästas vid sambandet mellan den skarpt markerade ord- och satsaccenten med dess kraftiga åtskillnad mellan tryckstark och trycksvag (betonad och obetonad) stavelse, respektive tryckstarka och trycksvaga ord, och tendensen att reducera vokalljudet i obetonade stavelser, respektive obetonade småord. Det bör nog tillses, att denna vokalreduktion verkligen iakttas.

Förtrogenhet med svenskans två accenttyper, grav och akut (jfr ånden av *ande, ånden av and*), är en ofrånkomlig förutsättning för ett framgångsrikt tillägnande av engelskans accentförhållanden. Grav accent förekommer ej i engelska språket, och den får följaktligen inte under några förhållanden innästla sig i engelskans uttal.

Redan tidigt bör lärjungarna få en viss enkel schematisk kännedom om engelska språkets vanliga melodiformer, särskilt genom lärarens högläsning. I fråga om intonationen torde dock som allmän regel höra gälla, att anspråken på

genomsnittslärjungen ej får ställas alltför högt. De vanligaste företeelserna bör emellertid från början beaktas, t. ex. det normala tonfallet i vanliga avslutade påståenden (fallton) samt i frågor med eller utan inledande frågeord (fallton, respektive stigton). Man bör likaså beakta det stigande tonfallet i uppräkningsar samt i bisats som föregår huvudsats.

Tekniska hjälpmedel

De tekniska hjälpmedel som här avses är främst grammofon och magnetofon.

Det är närmast i samband med uttalsundervisningen, som grammofonen kan göra språkundervisningen tjänster. Den kan därvid inte ersätta läraren, som behöver öva ljud för ljud och ord för ord med de enskilda eleverna. Dessa hör ej heller alltid, hur deras eget uttal av ett ljud avviker från det riktiga, utan läraren behöver ingripa med individuellt tillrättaläggande. Men å andra sidan är den infödde lärarens uttal på grammofonskivan genuinare och tillförlitligare än den svenskfödde lärarens och utgör därför ett värdefullt komplement till lärarens undervisning. Grammofonen kan även användas för uttalsövningar på enskilda ljud. En grammofonskiva kan uppta lämpliga nyckelord och övningsord till de enskilda ljuden, och lärjungarna kan i kör säga efter orden under pauserna mellan varje ord. Läraren kan därvid avbryta uppspelningen och ta om övningsorden till enskilda ljud, allteftersom det visar sig behövt. Köruttal av enskilda ord kan sålunda med stor fördel övas på detta sätt. Eleverna bör därvid tillhållas att vid eftersägningen uttala orden tydligt och energiskt.

Även när eleverna längre fram lyssnar till sammanhängande uttal, kan detta lyssnande tjäna det riktiga ljuduttalet, dels mera allmänt, dels i detalj på så sätt, att läraren kan låta lärjungarna särskilt iaktta vissa ljud. Olika elever kan

därvid anvisas att lyssna på olika ljud allt efter individuella uttalsbrister. Lyssnandet bidrar till att hos lärjungarna befästa en riktig akustisk minnesbild av de enskilda ljuden och orden, men i regel behöver läraren ingripa vägledande och justerande för att få lärjungen att även själv producera det riktiga ljudet. Av särskild betydelse är grammfonen för inövning av den riktiga talmelodin. Genom att samma sats spelas om, fästes intonationsbilden i medvetandet. Vid sådan omtagning av en sats kan det ibland vara lämpligt att låta eleverna först lyssna till satsens melodi två eller tre gånger och sedan gnola den i samband med lyssnandet, innan de uttalar de förekommande orden. Viktigt är, att de får lyssna till satsmelodierna i en sammanhängande framställning.

Inte minst för läraren är det av stort värde att för sig själv noga inöva intonationen av lärobokens satser med hjälp av grammfon. Detta kan vid nybörjarundervisningen tillhöra den otränade lärarens viktigaste förberedande arbete före en lektion, om han inte själv har en god intonation — på denna punkt blir den icke infödde lärarens uttal sällan fullt genuint. Det är därför ett önskemål, att ett inte för litet antal stycken i en nybörjarbok är intalade på grammfon och att skolan är i besittning av dessa skivor.

Mål

Undervisningen i tyska har till uppgift att grundlägga ett gott uttal, att ge lärjungarna någon övning i att läsa och förstå lätt tysk text och uppfatta enkel och tydligt uttalad tyska samt att bringa dem någon kännedom om ett begränsat, lämpligt urval av ord och uttryck samt dessas användning, allt som förberedelse till fortsatt övning i ämnet.

Grammfonen vänjer också eleverna vid att uppfatta olika röster och kan därför på olika stadier användas för att bereda tillfälle till kortare hörövningar.

Ett mera estetiskt och litterärt syfte kan tillgodoses genom att skolan har tillgång till grammfonupptagning av skådespelares och författares uppläsning av utdrag ur litterära verk, dikter o. d. eller till sångskivor.

Vad nu angivits beträffande grammfonen gäller i stort sett även användningen vid språkundervisningen av magnetofonen. Härtill kommer emellertid, att det sistnämnda hjälpmedlet även gör det möjligt att uppta och återge lärjungarnas eget uttal vid olika tidpunkter, varigenom individuella felaktigheter åskådligt kan påvisas och diskuteras och framstegen iakttas. Magnetofonen erbjuder också stora möjligheter för upptagning och reproduktion av för språkundervisningen värdefulla uppläsningar och framföranden i radio m. m.

Användandet av ljudfilmer med engelskt tal, utan inlagd svensk text, utgör en särskilt i de högsta klasserna lämplig övning att uppfatta engelska i olika situationer.

I övrigt hänvisas till avsnittet »Undervisningsmedel» i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet.

Tyska¹

Kursinnehåll

Uttalsövningar. Läsning av lätta stycken med centralt ordförråd. Hör- och talövningar ävensom andra övningar, huvudsakligen muntliga, avsedda att inöva och befästa ordförrådet och språkfärdigheten. Dialoger, dramatisering, sång.

För språkförståelsen behövligen gram

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

matiska företeelser i anslutning till läsning och övningar.

Anvisningar

1. De till ämnet engelska fogade anvisningarna av allmänspråklig karaktär (punkterna 1—13, 15), punkten 16 i nämnda anvisningar samt anvisningarna rörande användningen av tekniska hjälpmedel bör i tillämpliga delar äga motsvarande giltighet för ämnet tyska.

2. I fråga om de enskilda ljuden i tyskan bör bl. a. följande markeras:

Slutljudande g uttalas som tonlös explosiva, dock att ändelsen -ig uttalas [iç].

Tungspets-r och tungrots-r bör båda tillåtas inom gränserna för vad som kan anses som vårdat tyskt uttal. Hos lärjungar med tungspets-r måste noga tillses, att detta r i tyskan ej får samman-smälta med vissa efterföljande konsonanter till ett enhetligt ljud (rd, rt, rz, rl, rn, rs, rsch).

Särskild omsorg kräver ofta ich-, ach- och sch-ljuden samt tonande s. Ehuru det tyska sch-ljudet kanske inte sammanfaller med något av svenskans sje-ljud, torde dock främre sje-ljud i förening med kraftig läpprundning vara fullt brukbart. Lärjungar med uppsvenskt enhetligt rs kan från det svenska ordet »brorson» komma till det tyska schon. Lärjungar, som har tje-ljud utan t-förslag, kan från orden »i Kina» komma till det tyska ich. Stöter läraren på alltför stora svårigheter hos någon elev, då det gäller att inöva t. ex. tonande s eller ich-ljudet, är det bäst att tills vidare lämna denne och låta honom höra kamraterna uttala ljudet men senare återuppta och fort-

sätta övningen, till dess bättre resultat vinnes.

Då vokalerna genomgås, fästes lärjungarnas uppmärksamhet på den i förhållande till svenska uttalsvanor något förändrade ställningen hos tungan och läpparna och den därav betingade olikheten i klangfärg mellan för övrigt närstående vokaler i de båda språken. (Jfr tyskt u, ü, ö med svenskt o, y och ö och märk de långa slutna vokalljuden i t. ex. Rose, hören.)

Lärjungarna bör från början tillhållas att iaktta den energi och tydlighet i artikulationen, som är så karakteristisk för det tyska uttalet. Den starka läppartikulationen bör särskilt uppmärksammas. Vårdslösa assimilationer bör undvikas, så att t. ex. s och f får behålla sina regelrätta ljudvärden i ord av typen ausstellen och aufwarten och inte tenderar till [ʃ], respektive [v].

Då ljuden genomgås, bör eleverna även göras förtrogna med hur de återges i skrift, t. ex. olika sätt att teckna lång vokal. Å andra sidan bör de kunna omedelbart ge ljudvärdet för de olika bokstäverna och bokstavsförbindelserna. De bör alltså veta, att h är stumt i ord av typen gehen, att ss aldrig betecknar tonande s, hur ch och chs uttalas osv.

3. På den korta tid, som står till buds för undervisningen i ämnet, kan självfallet av det grammatiska stoffet endast ett begränsat urval nödvändiga element ifrågakomma till behandling. Som exempel kan nämnas: artiklar, vanliga böjningsformer (substantiv, adjektiv, pronomen och typexempel av verb), något om ordföljden.

Hembygdskunskap med arbetsövningar

(Mål och kursinnehåll enligt kung. 1954:570)

Mål

Undervisningen i hembygdskunskap med arbetsövningar har till uppgift att

hjälpa eleverna att orientera sig i omgivningen och att giva dem kunskap om ting och förhållanden, som deras intresse

inriktar sig på under de första skolåren. Undervisningen i ämnet avser tillika att utveckla barnens iakttagelseförmåga, ordna och vidga deras föreställningskrets, främja deras kännedom om hembygden och grundlägga undervisningen i geografi, naturkunskap, historia och samhällskunskap.

Arbetsövningarna bör särskilt främja elevernas allmänna utveckling, giva dem möjlighet till fri skapande verksamhet samt vänja dem vid samarbete.

Kursinnehåll

Första klassen

Orientering om förhållandena i skolan. Hemmet. Vägen till skolan. Enkla trafikregler. Iakttagelser av växt- och djurlivet i omgivningen. Våra plikter mot djuren. Lantgårdens djur. Handelsboden. Något om tidsindelningen. Några högtider och festdagar. Enkla hälsoregler. Förberedande sexualundervisning.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Andra klassen

Minnen från sommaren. Skolan och hemmet. Hjälp och förmåner i samhället. Vår föda. Våra kläder. Våra bostäder. Pengar och varor. Vanliga sätt att färdas. Enkla trafikregler. Något om arbetslivet i omgivningen. Högtider och festdagar. Tid och väderlek. Iakttagelser av växt- och djurlivet i omgivningen. Rätt umgänge med naturen. Enkla hälsoregler.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Tredje klassen

Några vanliga växter och djur i hembygden. Fortlöpande naturiakttagelser.

För hembygden kännetecknande terrängförhållanden och i samband därmed enkla karttecken och enkla geografiska

begrepp. Hembygdens väderleksförhållanden, arbetsliv, samfärdsel och anordningar för skydd, välfärd och ordning samt historiska minnen och sägner.

Sagor och berättelser ur Sveriges äldsta historia.

Hemkommunen, hemlandskapet och, om så befinnes lämpligt, något närliggande geografiskt område eller landskap.

Elementära samtal om människokroppen med återblick på förut behandlade hälsoregler.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Fjärde klassen

(Skolor av B1- och B2-form)

Då undervisning i ämnet hembygdskunskap med arbetsövningar skall förekomma både i tredje och fjärde klassen (B1- och B2-formerna), behandlas på den åt detta ämne anslagna tiden väsentligen samma kursinnehåll som angivits för tredje klassen. Kursmomentet »Sagor och berättelser ur Sveriges äldsta historia» föres emellertid till ämnet historia, kursmomentet »Hemlandskapet och något närliggande geografiskt område eller landskap» till ämnet geografi och kursmomentet »Några vanliga växter och djur» till ämnet naturkunskap.

Anvisningar

1. Hembygdskunskap med arbetsövningar förekommer som särskilt ämne endast på skolans lågstadium. Genom en särskild arbetsplan bör undervisningens innehåll anpassas till förhållandena på varje ort. Även om innehållet i stor utsträckning är gemensamt för det stora flertalet skolor, så måste urvalet av djur och växter, historiska minnen, geografiska förhållanden och mänskliga sysselsättningar, som skall behandlas vid undervisningen, bli väsentligen olika i skilda delar av landet. Så t. ex. kommer urvalet av detaljer att bli olika i kustbygder och inne

i landet. Kursinnehållet lämnar därför blott exempel på några av de viktigare enheter, kring vilka undervisningen lämpligen kan samlas. Som huvudregel bör gälla, att stoffurvalet anpassas efter åldersstadiet, att man går från hemmet, skolan och den närmaste omgivningen till den vidare hembygden, hemkommunen och hemlandskapet, samt att behandlingen av de olika kursmomenten, då så är möjligt, förlägges till den därför lämpliga årstiden.

2. Ämnet hembygdskunskap med arbetsövningar bygger på barnens aktuella intressen och behov av orientering. En intim samverkan med övriga ämnen är given. Undervisningen i modersmålet kan få stoff och motivering från hembygdskunskapen och kan i sin tur ge stoff åt undervisningen i hembygdskunskap, t. ex. från elevernas läsning. Samtal och redogörelser över upplevelser och iakttagelser är ägnade att öka lärjungarnas ordförråd, ge begrepp och ordna upp föreställningar, vilket allt kommer undervisningen i modersmålet direkt till godo. Allt eftersom elevernas färdighet i läsning och skrivning ökar, blir samverkan mellan modersmålets olika grenar och hembygdskunskapen allt starkare. I hembygdskunskapen ingående moment av samhällskunskapen har vidare många beröringspunkter med kristendomskunskap (t. ex. momenten »Skolan och hemmet», »Högtider och festdagar»). Anknypningsmöjligheter ges även till undervisningen i musik och gymnastik med lek och idrott och till den praktiska räkningen.

3. Vid undervisningen i hembygdskunskap, som berör så många olika områden, gäller det att iakttä begränsning och att, liksom vid annan undervisning, åt lärjungarna förmedla verklig kunskap. Undervisningen bör samlas kring sådant som intresserar eleverna och för vars tillägnande de äger tillräckliga förutsättningar.

4. Undervisningen bör, då det ges an-

ledning därtill, uppta även sådant som annars ligger lärjungarna mera fjärran i rummet och tiden. Dylika utflykter från undervisningens egentliga område kan medföra den fördelen, att barnens uppfattning av hembygdens förhållanden och omvärlden i övrigt göres mera rik och levande. Undervisningen i orienteringsämnen på senare skolstadier kan härigenom även få vissa utgångspunkter.

5. I så stor utsträckning som möjligt bör undervisningen grundas på barnens egna iakttagelser av verkligheten. Eleverna bör systematiskt övas att arbeta självständigt och under eget ansvar och att därvid utnyttja olika slags studie- och arbetsmaterial, göra iakttagelser och enkla försök och på grundval härav dra slutsatser. Några vanliga företeelser bör göras till föremål för fortlöpande iakttagelser. Ofta är det lämpligt att förlägga dessa till viss sammanhängande tid av läsåret och till viss tid av skoldagen. Såsom föremål för iakttagelser av detta slag kan nämnas solens upp- och nedgång, månens skiften, väderleksiakttagelser, iakttagelser rörande växter och djur, t. ex. groning, lövsprickning, något sädeslags utveckling, flyttfåglarnas uppbrott och återkomst, grodans utveckling. Krukväxter och växter i planteringslådor samt akvarier är också av stor betydelse som objekt för fortlöpande iakttagelser. Goda tillfällen till naturiakttagelser lämnar skolträdgården, typväxtodlingar, ett fågelbord o. d. Över iakttagelser av detta slag bör lärjungarna göra anteckningar, som sedan kan bilda underlag för jämförelser och sammanställningar.

6. Barnens uppmärksamhet bör, där så kan ske, riktas på sambandet mellan företeelserna, exempelvis växternas anpassning efter växtplats och klimat samt betydelsen av djurens färg som skyddsmedel. Vikten av aktsamhet om djur och växter, av djurskydd och naturvård bör i olika sammanhang inskärpas (jfr avsnittet »Undervisning i naturvård» i de all-

männa anvisningarna rörande folkskolans verksamhet).

7. Målmedvetet bör läraren söka vänja eleverna vid produktivt och friktionsfritt samarbete med kamrater. Vid arbetsövningar av olika slag kan lärjungarna sålunda stimuleras till samarbete om en gemensam uppgift redan under de första skolåren, innan de mognat för grupparbete i egentlig mening. Vid studieutflykter med iakttagelser av djur- och växtliv, hemortens terrängförhållanden och historiska minnen, trafik o. d. kan uppgifter likaså ges gemensamt åt större eller mindre grupper av elever.

8. Då hembygdskunskapen som särskilt ämne avslutas, bör eleverna bl. a. känna till hembygdens terrängförhållanden samt allmännaste växter och djur. Likaså bör lärjungarna ha en första kunskap om människokroppen och dess vård. En förberedande sexualundervisning på småskolestadiet bör om möjligt ske i samarbete med hemmen. Den kan lämpligen beröra skillnaden mellan könen, något om barnens tillkomst och utveckling intill födelsen samt sambandet mellan mor, far och barn. (Se härom skolöverstyrelsens handledning i sexualundervisning.)

9. Här nedan lämnas exempel på vad som kan behandlas under eller i anslutning till olika kursmoment.

Första klassen

Skolan: Kamraterna i klassen. Skolsalen, skolhuset, skolgården. Överläraren och skolans expedition, skolsköterskan, skolläkaren, skoltandläkaren, skolans personal i övrigt. Förhållandet till kamrater och lärare: hjälpsamhet, vänlighet, artighet, hänsyn, punktlighet, aktsamhet om egna, kamraters och skolans tillhörigheter. Ordningsregler.

Hemmet: Mor, far, syskon, andra familjemedlemmar. Hur blir hemmet trivsamt? Barnens lekar och sysslor hemma.

Farliga leksaker: skjutvapen, ammunition, sprängämnen, tändstickor. Försiktighet beträffande elektriska anordningar. Varning för giftiga ämnen. Djur i hemmet och våra plikter mot dem.

Vägen till skolan: Hemmets adress. Landsvägen, gatan och torget. Trafiken på vägar och gator. Polisen. Försiktighet på skolvägen. Enkla trafikregler. Skolskjutsar.

Växt- och djurlivet i omgivningen: Iakttagelser vid fågelbordet. Växter och djur i trädgården: frukter och grönsaker, träd och blommor, plantering av lökväxter; några fåglar, insekter och andra djur.

Lantgårdens djur: Besök på en lantgård. Tama djur och vilda djur. Hästen, kon, grisen, fåret, hönsen. Hur djuren hjälper oss.

Handelsboden: Vägning och mätning. Köp och betalning. Barnen ordnar affär i skolrummet.

Tidsindelning: Något om årets indelning. Klockan.

Högtider och festdagar: Advent, jul, påsk, skolfester.

Några enkla hälsoregler avseende fostern till goda hälsovanor: Tvättning och bad, fötternas vård, hårets skötsel, förebyggande tandvård.

Andra klassen

I kursplanen för andra skolåret bör mycket av det stoff, som medtagits i planen för första året, återkomma. Under andra skolåret bygger man vidare på barnens tidigare erfarenheter, samtidigt som de får göra nya iakttagelser eller försöka se stoffet från andra synpunkter.

Minnen från sommaren: Sommarferien, bad, lekar, skörd, bär- och svamplockning. Djur och växter, som barnen sett under sommaren.

Skolan och hemmet: Återblick på vad som behandlats under första skolåret.

Hjälp och förmåner i samhället: Häl-

sovård, tandvård, skolmåltider, skolskjutsar, fria läroböcker; posten, polisen, brandkåren.

Vår föda: Bröd, mjölk, smör och ost; fisk och kött; potatis, grönsaker och frukt. Våra måltider. Bordskick.

Våra kläder: Kläder vid olika årstider och väderlek. Materialet i våra kläder. Färger och mönster. Klädernas vård.

Våra bostäder: Hur vi bor. Betydelsen av sol och luft och gott utrymme. Något om uppvärmning och belysning.

Pengar och varor: Olika slag av butiker. Vägning och mätning. Köp och betalning.

Olika sätt att färdas: Vägar, gator. Trafikregler. Vanliga trafikmedel.

Något om arbetslivet i omgivningen: På lantgården. I verkstaden. I handelsboden.

Högtider och festdagar: Nyår, första maj, pingst, svenska flaggans dag, midsommar.

Tid och väderlek: Årets indelning. Klockan. Almanackan. Årstiderna. Solens upp- och nedgång, dagarnas längd. Åska, regn, dimma, snö. Termometern.

Iakttagelser angående växter och djur: Några växter och djur på åkern, i skogen och i vattnet. Hur vissa växter och djur förbereder övervintring. Vårblommorna kommer. Fåglarna bygger bo. Myran och myrstacken. Grodans utveckling.

Enkla hälsoregler: Samtal om människokroppen. Betydelsen av goda hälsosvanor. Om friluftsliv, sol och bad. Något om födan: det lämpligaste morgonmålet, kaffemisshuset, för tänderna nyttig och skadlig föda, missbruk av sötsaker. Barnets behov av sömn och vila.

I anslutning till lämpliga kursmoment inskärpes betydelsen av aktsamhet med kläder och böcker, sparande och varsamhet med skolans materiel och med annan egendom.

Tredje klassen

Fortlöpande naturiakttagelser: Höst-

tecken på t. ex. träd, buskar, köksväxter och växter utanför trädgården. Hur växterna sprider sina frön. Vårtecken. Några vårblommor. Flyttfåglar. Några djur under våren: groda, bi m. fl. När fröna gror. Väderleksiakttagelser.

Kartor: De fyra väderstrecken (kompassen). Naturlig storlek, förminskad eller förstora bildning (skala). Att förstå och kunna skissera en enkel plan över klassrummet och skolgården. Enkla kartor, karttecken och höjdfärger.

Orientering i hembygden: Hemortens terrängförhållanden och omgivningar. Orientering på en karta över hemtrakten. Bostäder (bebyggelse). Hur man färdas och umgås. Olika butiker. Gudstjänstlokaler. Skolor. Rekreation och fritidsliv. Anordningar för välfärd, ordning och skydd. Trafikregler. Beroende och samarbete. — Historiska minnen och sägner från hemorten. Hällristningar. Runstenar. Forngravar. Hembygdens kyrka och kyrkogård.

Som inledning till geografistudiet och eljest i lämpligt sammanhang något om vår jord och om globen. Berggrunden. Landisen. De lösa jordlagren. Enkla geografiska begrepp. Sol, måne, några stjärnbilder.

Huruvida utöver hemlandskapet något närliggande geografiskt område eller landskap skall behandlas måste bero av hemlandskapets struktur och förbindelser samt det mer eller mindre rikhaltiga stoffdetsamma erbjuder.

I anslutning till lämpliga kursmoment inskärpes betydelsen av hövlighet, hänsyn, aktsamhet med egen, andras och allmän egendom samt av sparsamhet.

10. Den förberedande geografiundervisningen i tredje klassen avser att lära eleverna förstå kartan och vanliga geografiska begrepp.

Den förberedande undervisningen i naturkunskap bör lära eleverna att följa växt- och djurlivet i omgivningen och se anpassningen under olika årstider.

Den förberedande historieundervisning, varom här är fråga, bör inte eftersträva att införa barnen i ett för dem svårfattligt historiskt sammanhang. Den bör i främsta rummet ha berättande karaktär.

De moment i hembygdskunskapen, som samhällskunskapen längre fram kan anknyta till, bör behandlas enkelt och konkret. De bör ge en första orientering om det samhälle som barnen lever i och samordna deras erfarenheter av viktigare samhällsinstitutioner. Härvid måste ständigt framhållas vikten av att människor samverkar och att envar har en uppgift, som är av betydelse för samhället i dess helhet.

11. I skolor med kursväxling bör den årligen återkommande inledningskursen i hembygdskunskap planläggas så, att kursmomenten varieras under olika år.

12. I samband med genomgången av de olika momenten bör elevernas förmåga att uttrycka sig i tal och skrift ständigt beaktas.

13. Undervisningsutflykter, som ofta bör företas, ger barnens föreställningar ett konkret innehåll. Lärjungarna bör därvid få följa årstidernas växlingar, orientera sig i den egna hembygden, studera vattnets arbete och terrängförhållandena samt bekanta sig med tillgängliga fornminnen.

Undervisningsutflykten skall på förhand väl planläggas. Detta förutsätter givetvis en ingående kännedom om det studiematerial, som skolans omgivningar erbjuder. Liksom materielen i skolan kräver sin noggranna, för läraren lätt-tillgängliga förteckning, kan det vara önskvärt, att värdefullare studiematerial ute i bygden är på lämpligt sätt upptecknat: i en hembygdsbok eller på en kortförteckning i skolan. Ett betydelsefullt hjälpmedel vid hembygdstudiet är en god karta över hembygden.

Undervisningsutflykten bör vara inriktad på en bestämd, avgränsad studie-

uppgift, och barnen bör i förväg instrueras om avsikten med utflykten. Till förberedelserna hör också iordningställande av behövlig utrustning, t. ex. karta, papper för skrivning och teckning, penna, gummi. Lämpligt är, att varje lärjunge har en liten arbetsportfölj att förvara papper och skrivutensilier i.

Läraren bör vid utflykterna söka öppna barnens blick för det vackra och ändamålsenliga i naturen och lära dem att aktsamt umgås med den, så att de inte skadar och förstör utan i stället skyddar och vårdar när så behöves.

Efter återkomsten från utflykten bör iakttagelserna och det insamlade materialet bearbetas och sammanfattas. Utflykten bör om möjligt ge ett bestämt, påtagligt resultat i form av skriftliga redogörelser, teckningar m. m., som lämpligen kan ingå i arbetsboken. Härigenom kan den vid utflykten vunna kunskapen på nytt aktualiseras vid återblickar och repetitioner.

14. Vid undervisningen i hembygdskunskap bör hjälpmedel av olika slag komma till användning.

Stor betydelse som hjälpmedel på detta stadium har de föremål, som eleverna själva samlar in. Förutom tidigare nämnda hjälpmedel för naturiakttagelserna, såsom krukväxter och planteringslådor, fågelbord samt skolträdgård och typväxtodlingar, bör undervisningen också ha stöd i skolans samlingar. Bland föremål, som bör ingå i dylika samlingar, må nämnas: konserverade djur, fornfynd, berg- och jordarter, råämnen och halvfabrikat för industri, industrialster, modeller av olika slag.

Bilder och planscher utgör också ett viktigt hjälpmedel för undervisningen i hembygdskunskap. De får emellertid inte träda i stället för verkligheten, där denna på ett lämpligt sätt kan visas barnen.

Bland övrig materiel, som kan tjäna till hjälp vid undervisningen, må nämnas sandlåda, måttstock och måttband,

våg och vikter samt glob, termometer och regnmätare.

Illustrerade läro- och bredvidläsningsböcker, enklare uppslagsböcker samt socken- och hembygdskartor bör också användas för att befästa och fullständiga vad som genom iakttagelserna inhämtats.

Ljusbilder av olika slag är utmärkta hjälpmedel vid hembygdsundervisningen. Filmen åskådliggör på ett konkret och levande sätt den verklighet, som utgör undervisningens innehåll. Skoloradion kan också verksamt bidra till att konkretisera undervisningen.

15. Arbetsövningarna bör bedrivas så, att de stimulerar barnen till skapande verksamhet, tillgodoser deras vetgirighet och behov av praktisk sysselsättning och av omväxling i arbetet samt uppövar deras händighet. Övningarna bör samtidigt vara ägnade att fullständiga och skärpa elevernas iakttagelser samt att bereda dem tillfälle att genom manuella sysselsättningar ge uttryck åt sina iakttagelser och föreställningar. De lämnar rikliga möjligheter till övning i samarbete omkring gemensamma uppgifter (grupparbete, jfr punkt 7).

Bland de arbetsarter, som härvid kan ifrågakomma, är teckningen att anse som den viktigaste. Jämte teckning kan lämpligen klippning, rivning, vikning, småslöjd och enkla hemsysslor, modellering i olika material samt uppgörande av enkla plan- och kartsquisser förekomma. Förklarande skriftliga anteckningar bör även ingå i arbetsövningarna.

16. Här nedan lämnas några anvisningar i fråga om material och tillvägagångssätt vid de olika slagen av arbetsövningar.

De fria teckningarna med motiv från barnens fantasi och miljö utföres omväxlande med pulverfärger, vattenfärger (täckfärger), färgkritor eller blyerts. De kan föregås av samtal, ägnade att stimulera elevernas fantasi och göra bilden rik och levande i deras medvetande.

Till omväxling med nu nämnda teckningar bör eleverna få ur fantasin illustrera berättelser, sagor, sånger och lekar.

På teckningar, som ansluter sig till sakundervisningen, bör ej för stora krav ställas.

Vid klippning och rivning kan såväl färgat som vitt papper användas. Vid val av arbetssätt bör hänsyn tas till motivens karaktär. Exempel: Stuga med fönster och dörrar — klippning; träd, buskar, blommor — rivning. Även klippning och klistring av tyg mot tyg (applikation) kan komma i fråga.

För modelleringen kan olika material komma till användning, t. ex. lera, plastelin i olika färger, pappersmassa. Vid modellering i sandlåda användes fuktad sand, lera, pappersmassa, stenar och dylikt. Då väderleken så tillåter, kan liknande övningar utföras ute på skolgården.

Inom småslöjden bör både gossar och flickor få tillverka sådana föremål av trä och textila material, av bast, vaxduk, galon, halm m. m., vilka kommer till användning i deras lekar och vid deras arbete i skola och hem. Vävning och trädnig på vävram kan bli lämplig omväxling. Här kan även komma till användning sådant material som spillvirke, tygbitar, korkar, kottar, tomma tändsticksaskar osv. (jfr anvisningarna till ämnet slöjd, punkt 8 under allmänna synpunkter). Enkla hemsysslor kan övas i den utsträckning, som lokaler och materiell medger. Däri kan ingå exempelvis husliga sysslor (även lekkök), vård av egna tillhörigheter, plantering och skötsel av växter.

Frihet att få skapa och ge uttryck åt fantasin samt glädja sig åt färger måste vara utmärkande för elevernas arbetsövningar under de första skolåren. På detta stadium bör de inte vara bundna av det rent tekniska. Arbetet måste alltid vara lustbetonat.

17. Målningar, teckningar, urklipp, kartskisser och anteckningar samt pressade blad och blommor, vilka föreligger som resultat av arbetsövningarna, bör

lämpligen samlas till en arbetsbok, som kan ligga till grund för en återblick på det utförda arbetet.

Historia

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—6 och för klass 7 i sjuårig skola enligt kung. 1954:570)

Mål

Undervisningen i historia har till uppgift att orientera eleverna i vårt folks historia och att med aktgivande på såväl den politiska som den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen giva dem kännedom om mera betydelsefulla händelser, tidsföreteelser och personligheter i nordisk och allmän historia.

Undervisningen skall präglas av strävan efter objektivitet. Sålunda bör olika tider och olika folk bedömas efter sina egna förutsättningar. I övrigt bör undervisningen genom att klargöra sambandet mellan det förflutna och det närvarande skapa betingelser för en riktig uppfattning av vår egen tid.

Kursinnehåll

Första, andra och tredje klassen

Undervisningen i historia förberedes i dessa klasser särskilt genom ämnet hembygdskunskap med arbetsövningar. I tredje klassen har upptagits som historiska kursmoment: historiska minnen och sägner; sagor och berättelser ur Sveriges äldsta historia.

Fjärde klassen

Skildringar ur svensk historia till omkring 1450 och som belysning några berättelser och bilder ur allmänna historien.

Drag ur hembygdens historia.

Femte klassen

Skildringar ur svensk historia från omkring 1450 till omkring 1650 och som belysning några berättelser och bilder ur allmänna historien.

Drag ur hembygdens historia.

Sjätte klassen

Skildringar ur svensk historia från omkring 1650 till omkring 1850 och som belysning några berättelser och bilder ur allmänna historien.

Drag ur hembygdens historia.

Sjunde klassen

Sjuårig skola

Svensk historia från omkring 1850 till nuvarande tid och som belysning några berättelser och bilder ur allmänna historien.

Drag ur hembygdens historia.

Kort återblick på svensk historia samt för att fördjupa förståelsen av nutiden något om samhällsförhållanden och kulturliv under antiken.

Atta- eller nioårig skola¹

Svensk historia från omkring 1850 till nuvarande tid och i anslutning därtill viktigare avsnitt ur periodens allmänna historia.

Drag ur hembygdens historia.

Kort återblick på svensk historia till omkring 1500.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Kort översikt av allmänna historien från omkring 1500 till omkring 1850, anknytande till tidigare behandlade berättelser och bilder, och i samband därmed en kort återblick på motsvarande delar av svensk historia samt för att fördjupa förståelsen av nutiden något om samhällsförhållanden och kulturliv under antiken.

Anm. Är åttonde (och nionde) klassen frivillig, tillämpas kursen för sjunde klassen i sjuårig skola. Om endast nionde klassen är frivillig, gäller det för åtta- eller nioårig skola angivna kursinnehållet.

Åttonde klassen¹

Valda partier av allmänna historien efter 1500, anknytande till tidigare behandlade berättelser och bilder, och i samband därmed belysning av viktigare företeelser och händelser i svensk historia under motsvarande tid.

Anm. Ämnet historia förekommer i åttonde klassen endast om denna klass är frivillig. Finns även frivillig nionde klass med ämnet historia upptaget på timplanen, bör erforderlig hänsyn tas här till vid urvalet av partier, som skall behandlas i åttonde klassen.

Nionde klassen¹

En mera utförlig och sammanhängande behandling än tidigare av 1800- och 1900-talets allmänna och svenska historia.

Anvisningar

1. Undervisningen i historia bör så planläggas och bedrivas, att dess ledande tanke blir den fredliga odlingen och samhällsordningen genom tiderna. Den historiska orienteringen bör resultera i en stomme av kunskaper om viktiga moment.

2. Läraren bör vid historieundervisningen söka väcka intresse för gångna tiders människor och livsvillkor och för

lärjungarna levandegöra det förflutna. De olika kursmomenten bör behandlas så åskådligt och fängslande som möjligt. I de lägre klasserna sker detta bäst genom skildringar knutna till personer och helst dramatiska händelser. När eleverna når större mognad, bör läraren söka öppna deras blickar för jämförelser och sammanhang.

Berättelserna och bilderna bör väljas så, att de framhäver sådana drag, som är karakteristiska för olika tidsmiljöer. Personer och händelser infogas i denna ram, så att de får sin rätta tidsfärg. Utan att göra historien till en exempelsamling av moraliska lärdomar bör man särskilt stanna vid sådana personligheter, som gett föredömen i fråga om självupppoffring, trohet och pliktuppfyllelse samt vidsynthet och tolerans.

3. Vid historieundervisningen bör läraren sträva efter objektivitet i framställningen och försiktighet i omdömet, även när det gäller att skildra konflikter mellan länderna. Läraren bör för lärjungarna framhålla betydelsen av opartiskhet och humanitet i uppfattning och omdöme. Särskilt bör han vinnlägga sig om att motverka uppkomsten av hat och fiendskap mot andra folk och mellan folkgrupper. Insikten om att samförstånd och fred är ett huvudvillkor för mänsklighetens framåtskridande bör på allt sätt främjas. Kulturer och folk bör inte ses isolerade, utan deras beroende av varandra bör framhävas. När det gäller omtvistade frågor bör påpekas, att olika uppfattningar gjort eller ännu gör sig gällande. Vid behandling av krigsorsaker kan man ofta jämföra, hur dessa framträder i de krigförandes egen propaganda och i senare historisk forskning. På detta sätt och genom andra liknande exempel bör läraren söka lägga grund för en kritisk syn på historiska

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

framställningar och även på aktuella politiska företeelser.

4. Den muntliga framställningen lämpar sig särskilt väl vid historieundervisningen. Läraren bör därför vinnlägga sig om att själv på ett livfullt och medryckande sätt berätta om de historiska gestalterna och händelserna och söka vänja eleverna att delta i samtal och berätta för varandra.

Det som lärjungarna med lätthet kan läsa sig till bör de få inhämta på egen hand. Särskilt de för historia speciellt intresserade eleverna bör få anvisningar för bredvidläsning av läseböcker eller annan i skol- eller folkbiblioteket eller på annat sätt tillgänglig litteratur. I de högre klasserna kan understundom ett närmande till studiecirkelns arbetsmetoder vara lämpligt.

Även skriftliga uppgifter bör kunna förekomma och samlas lämpligen i en arbetsbok. Uppgifterna kan utföras antingen av hela klassen, av en grupp eller av enskilda lärjungar. De kan lämpligen ansluta sig till något som berättats, lästs eller beskrivits, till en förevisning av bilder eller film, till en undervisningsutflykt, ett museibesök, ett radioföredrag e. d. Arbetsboken bör illustreras med teckningar och andra bilder, kartskitser, tabeller och dylikt.

Målmedvetet bör man söka vänja eleverna vid produktivt och friktionsfritt samarbete med kamrater. Åtskilliga av uppgifterna inom ämnet kan lösas under grupparbete eller andra former av samverkan mellan eleverna på sätt i avsnittet »Självverksamhet» i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet anges.

5. För upplivande och befästande av lärjungarnas kunskaper är repetitioner nödvändiga. Dessa bör sättas in, så snart ett i någon mån avslutat parti av kursen genomgått. Repetitionerna bör främst äsyfta att ge eleverna en överblick av det väsentliga i det genom-

gångna kursavsnittet. Dispositionen må gärna göras efter andra genomgående synpunkter än de kronologiska och med utgångspunkt i eller under jämförelser med nutida förhållanden.

6. Vid behandlingen av detaljer bör nog tillses, att dessa inte blir självändamål. Detta gäller särskilt namn och årtal. I regel bör inga andra årtal medtas än sådana, som är behövliga för att fixera huvudhändelsernas inbördes tidsföljd och för att ge fasthet och reda åt lärjungarnas kunskap i historia.

7. Det är av stor vikt, att historieundervisningen anknytes till i hembygden förekommande minnen från förgångna tider, såsom gamla vägar och broar, minnesmärken, byggnader, sedvänjor, skildringar om märkliga män och kvinnor i hembygdens historia, folkvisor, sagor och sägner m. m. Förutom i samband med ämnet hembygdskunskap bör i de olika klasserna genomgå lämpliga avsnitt av hembygdens historia. Där denna osökt kan anknytas till genomgången av fäderneslandets historia, bör detta ske. Så är t. ex. förhållandet, där historiska minnesmärken finns eller minnet av på orten timade historiska händelser bevarats. Lokala och regionala avvikelser från den allmänna utvecklingen bör beaktas.

När så är motiverat, bör inte blott hembygdens utan även det egna landskapets historia uppmärksammas och få en relativt fyllig behandling. Detta gäller inte minst de sydsvenska landskapen beträffande deras danska tid.

Värdefullt är, att vid varje skola så småningom samlas dels anteckningar om hembygdens (byns, socknens, stadens) och eventuellt landskapets historia, dels bilder och historiska föremål av olika slag. Samarbete bör ske med hembygdsförening och hembygdsmuseum eller med på området bevandrade enskilda personer. Lärjungarnas uppmärksamhet bör fästas på betydelsen av skydd för forn-

minnen och andra lämningar av svunna tiders kultur. Eleverna bör fostras till aktning för gångna generationers arbete i den andliga och materiella kulturens tjänst.

8. Historieämnet bör samverka med i främsta rummet kristendoms-kunskap (religions- och kyrkohistoriska moment), modersmålet (litteraturhistoriska moment), samhällskunskap, geografi och de konstnärliga ämnena (musikhistoriska och konsthistoriska moment).

9. Kulturnivåns samband med de ekonomiska förutsättningarna bör framhållas. Näringslivets utveckling, förbättringen av redskap, maskiner och andra produktionsmedel under olika tidsskedena bör i lämpliga sammanhang behandlas.

10. Kursinnehållet har angivits i ungefärlig kronologisk ordning. Det tillkommer den enskilde läraren att bedöma, om de olika avsnitten skall behandlas mer eller mindre utförligt, och han bör därvid inte låta sig bindas av läroboken. Lärjungarna bör få en så klar uppfattning av tidssammanhanget, som på de olika åldersstadierna är möjligt, utan att därför händelsekedjan obruten följes. Med den stränga sovring av lärostoffet och den koncentration till väsentligheter som är nödvändig, särskilt i de lägre klasserna, måste partier av mindre intresse eller av underordnad betydelse behandlas summariskt eller helt förbigås.

11. Vid behandlingen av de kursavsnitt, där Sveriges historia sammanfaller med eller berör något annat nordiskt lands historia, bör eleverna bibringas en klar uppfattning om det gemensamma i de nordiska ländernas utveckling. Tvisster mellan folken bör ej ges större utrymme i framställningen än nödigt är, och båda parter synpunkter bör beaktas vid behandlingen. Drag ur de nordiska grannländernas historia bör inarbetas i framställningen av Sveriges historia.

12. Såsom av kursplanen framgår,

skall valda delar av allmänna historien läsas till belysning av och i samband med fäderneslandets historia. Härvid bör man sträva efter förenkling och begränsning. Huvudvikten bör läggas vid sådana moment, som är av väsentlig betydelse för förståendet av vår egen historia, och parallelliteten mellan tidsföreteelser bör framhållas. Som exempel på lämpliga avsnitt kan nämnas följande:

Något om det gamla Egypten, Babylo-nien, Grekland och Rom i form av enkla berättelser;

Folkvandringarna, Karl den store, Klosterlivet, Mohammed och araberna, Vad vi fått lära av araberna, Länsväsendet, Korstågen, Påve och kejsare, Medeltida folkhjärtar, Något om Hansan;

De geografiska upptäckterna, Boktryckarkonsten och dess betydelse, Karl V och Luther, Det spanska väldet och nederländska frihetskriget, England under Elisabet, Frankrike på Henrik IV:s tid;

Frankrike under Ludvig XIV, Peter den store och Ryssland, Preussen blir en stormakt, Något om fransk kultur i mitten av 1700-talet, Det engelska parlamentet, Englands kolonialvälde, Nordamerikanska frihetskriget, Katarina II av Ryssland, Samhällsförhållandena i Frankrike vid mitten av 1700-talet, Franska revolutionen och Napoleon;

Något om den heliga alliansens tid, Kamp för nationell enhet och frigörelse (Cavour och Italiens enande, Bismarck och Tysklands enande, Ryssland och panslavismen), Några bilder från Amerika (Lincoln och inbördeskriget, svenskarna i Amerika), Förenade staternas växande betydelse;

Uppfinningar av betydelse för industrin och kommunikationerna, Storindustrins uppkomst och dess verkningar;

Kolonialvärlden, Världskrigen 1914—1918 och 1939—1945 samt efterkrigsproblemen.

I lämpliga sammanhang bör eleverna få någon kännedom om framstående kul-

turpersonligheter, som haft betydelse för utvecklingen.

Som exempel på kursinnehåll rörande samhällsförhållanden och kulturliv under antiken må nämnas:

Vad Egypten, Babylonien och Fenicien betytt för Europas kultur, Den grekiska frihetskampen, Greklands kulturella storhetstid, Sokrates, Romarna grundar ett världsrrike, De sociala motsättningarna i Rom (patricier, plebejer, slavar), Bröderna Gracchus, Rom under kejsar Augustus, Den antika kulturens undergång.

13. Vid den översikt av den allmänna historien, som ingår i de högre klassernas kursinnehåll, skall de tidigare behandlade berättelserna och bilderna sammanknytas till mera sammanhängande allmänhistorisk kunskap, vilken får bilda grundval för återblickar på svensk historia som en del av världshistorien.

14. Vid historieundervisningen bör i regel karta användas. Tillika bör begagnas sådana hjälpmedel som planscher, filmer, bildband och andra ljusbilder, tavlor, reproduktioner av konstverk, fotografier, vykort, illustrerade böcker och tidningar, mynt, medaljer och i hembygden åtkomliga historiska föremål av olika slag. Teckningar och kartskitser på krittavlan är också ägnade att skänka liv och åskådlighet åt undervisningen. Där tillfällen ges till besök på museer och historiskt märkliga platser, bör dessa utnyttjas, varvid läraren i förväg bör lämna eleverna en orientering över vad förrevisningen eller besöket avser. Om möjligt bör läraren före ett studiebesök själv på platsen undersöka, vad som särskilt bör uppmärksammas vid besöket med lärjungarna.

15. I anknytning till historieundervisningen kan lämpliga sånger och folkvisor sjungas. Eleverna bör också få sjunga sånger från de övriga nordiska länderna. Dessutom kan, då tillfälle därtill osökt erbjuder sig, dikter läsas, ägnade att ge

liv och färg åt den historiska framställningen, liksom även brottstycken ur tal och skrifter av olika statsmän samt ur tidspräglade och för opinionsbildningen betydelsefulla litterära verk, som kan förstås och uppskattas av eleverna. Särskilt under historielektionerna kan historiska minnesdagar uppmärksammas.

16. I flerklassiga läraravdelningar kan vissa delar av kursen erhålla en mera kortfattad behandling. Av ovan angivna exempel på för behandling lämpliga avsnitt ur allmänna historien kan förslagsvis följande helt utelämnas: Det spanska väldet och nederländska frihetskriget, England under Elisabet, Frankrike på Henrik IV:s tid, Något om fransk kultur i mitten av 1700-talet, Katarina II av Ryssland, Cavour och Italiens enande, Rom under kejsar Augustus, Den antika kulturens undergång.

17. Då händelser, som är av väsentlig betydelse för vårt lands historiska utveckling, behandlas i den lägre undervisningsgruppen av B2- och B3-skolans folkskolavdelning, kan någon gång den högre undervisningsgruppen repetitionsvis delta. På samma sätt kan de lägre klasserna någon gång få vara med, när läraren för de högre klasserna berättar om händelser av spännande eller dramatisk art.

18. Uppgifter för individuellt arbete (tysta övningar) och arbete i grupp kan exempelvis vara:

Skriftliga notiser, anteckningar, berättelser och redogörelser; läsning av sådant stoff som ansluter sig till vad som behandlats; studium av aktstycken från olika tider; arbetsövningar i grupp, t. ex. i sandlåda; modellering; teckning, på ett lägre stadium även fantasiteckningar till historiska händelser, på ett högre stadium t. ex. ritningar av historiska byggnader, interiörer, dräkter och föremål; kartritning; grafiska framställningar som ger historisk belysning åt utvecklingen på olika områden.

Dessutom kan gruppvis utarbetas och övas dialoger och dramatiska framställningar av historiskt stoff.

19. För klasserna på mellanstadiet har på timplanerna gemensam tid upptagits för ämnena historia och samhällskun-

skap. Beträffande A-formen har i anmärkningarna till timplanen det ungefärliga timtalet för samhällskunskapen angivits. Motsvarande fördelning av utrymmet för de båda ämnena bör tillämpas i B-formerna.

Samhällskunskap

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i samhällskunskap har till uppgift att orientera eleverna om det nutida samhället och om samhällsinstitutionernas syfte och verksamhet, varvid med utgångspunkt i hemmet och hembygden studiet vidgas till att omfatta det svenska samhället, den nordiska gemenskapen och det mellanfolkliga samarbetet.

Undervisningen bör bidra till att befästa goda normer för samlevnaden och att uppodla samarbetsvilja, ansvarskänsla och respekt för allmänna bestämmelser och för överenskommelser. Den bör vidare syfta till att väcka förståelse för de grundläggande gemensamma värdena i vårt demokratiska svenska samhälle, utveckla intresse för samhälleliga angelägenheter och vana att kritiskt och självständigt bedöma framställningar och uttalanden i allmänna frågor och på så sätt främja elevernas utveckling till aktiva, omdömesgilla och ansvarsmedvetna medborgare i ett fritt land.

Kursinnehåll

Första, andra och tredje klassen

Undervisningen i samhällskunskap förberedes i dessa klasser särskilt genom ämnet hembygdkunskap med arbetsövningar. Flera av de under detta ämne upptagna kursmomenten har denna karaktär, t. ex. skolan, hemmet, vägen till

skolan, handelsboden, hjälp och förmåner i samhället, pengar och varor, arbetsliv, samfärd, anordningar för skydd, välfärd och ordning.

Fjärde klassen

Samtal om aktuella samhällsspörsmål, främst sådana som berör hemmet, skolan eller kamratkretsen: våra kläder och vården av egna tillhörigheter; arbetsliv och fritid i hemmet; sed och regler i dagligt umgänge, i skolan och i trafiken.

Femte klassen

Samtal om aktuella samhällsspörsmål, främst sådana som berör förhållandena i hemkommunen: våra bostäder; riskmoment i bostäderna; brandfara och brandskydd; regler och stadgar i föreningar, på idrottsplatsen och i trafiken; hemkommunens arbetsliv, fritidsliv och allmänna planering.

Sjätte klassen

Samtal om aktuella samhällsspörsmål, främst sådana som berör den sociala samlevnaden, t. ex. hjälp, förmåner och skyldigheter i samhället, vedertagna umgängesformer samt lagar och förordningar, som berör oss i det dagliga livet.

Användning av böcker, tidningar, radio, film, post, telefon, telegraf samt järnväg och andra kommunikationsmedel.

Orientering om den fortsatta skolgången.

Sjunde klassen

Familjen: uppgifter och rättsliga förhållanden. Hemmets betydelse för individ och samhälle. Ansvar och hänsyn i förhållandet mellan könen. Något om vikten av ett gott förhållande mellan föräldrar och barn.

Ekonomisk planering, sparande och försäkringar. Enkel självdeklaration. Ungdomens ekonomiska problem. Arbets betydelse.

Avslutande översikt av viktiga omgäsneregler och av de viktigaste trafikbestämmelserna. Lag och rätt. Ordningmakten, rättskipningen.

Fritidens utnyttjande. Det frivilliga bildningsarbetet. Förenings- och möteskunskap.

Skolor och utbildningsanstalter.

Allmänna synpunkter på yrkesvalets betydelse. Orientering om yrken och utbildningsvägar, anlagsfrågor, uppträdande på arbetsplatsen. Arbetsförmedling. Besök på arbetsplatser. Arbetsmarknadsfrågor.

Den borgerliga och den kyrkliga kommunen: uppgifter och verksamhet. Län, landsting, hushållningssällskap, stift.

Några folkrörelser. Några viktiga samhällsproblem.

Anm. Om ämnet medborgarkunskap ej ingår i fortsättningsskolans kurs, dessutom: en översikt av riksdagen och riksstyrelsen; försvaret och medborgarna, civilförsvaret; nordiskt och internationellt samarbete.

Attonde klassen¹

Enkla samhällsekonomiska frågor. Något om samhällshushållningens innebörd. Konkret behandling av ekonomiska institutioner. Något om företags- och näringsorganisationer, den enskilda handeln, Kooperationen.

Regeringen och riksdagen. Kortfattad behandling av statsförvaltningen. Kyrkan. Statens finanser. Kommunernas finan-

ser. Olika slag av skatter och deras användning.

Arbetsmarknadens organisationer. Rättsordningen på arbetsmarknaden, arbetarskydd.

Försvaret och medborgarna, civilförsvaret. Nordiskt och internationellt samarbete.

Olika styrelseformer, främst demokrati och diktatur. Några huvuddrag hos den svenska demokratin. Betydelsen av den enskildes självständiga omdöme och aktiva samhällsinsats. Medborgarens viktigaste rättigheter och skyldigheter. Grundlagarnas betydelse för den enskilde.

Anm. Utöver ovan angivna kursmoment genomgås i klass som är obligatorisk i lämpliga sammanhang kursinnehållet för sjunde klassen med uteslutning av, förutom vad som anges under anmärkningen, kursmomenten »Allmänna synpunkter på yrkesvalets betydelse», »Orientering om — — — på arbetsplatsen», »Arbetsförmedling», »Besök på arbetsplatser» och »Arbetsmarknadsfrågor». Finns även obligatorisk nionde klass, medtas ej kursmomenten »Några folkrörelser», »Några viktiga samhällsproblem», »Försvaret och medborgarna, civilförsvaret» samt »Nordiskt och internationellt samarbete».

Beträffande frivillig klass uteslutes kursmomenten »Försvaret och medborgarna, civilförsvaret» samt »Nordiskt och internationellt samarbete», om dessa moment genomgåts i sjunde klassen.

Nionde klassen¹

Folkrörelser och andra organisationer än de fackliga och ekonomiska. De politiska partierna. Tidningspressen, dess politiska verksamhet, dess värde och begränsning som kunskapskälla. Filmen, radion och televisionen som kunskapskällor och propagandamedel.

Några viktiga samhällsproblem. För-

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

svaret och medborgarna, civilförsvaret. Kulturfrågor med anknytning till de samtal om fritidsproblem och bildningsarbete som tidigare förekommit. Nykterhetsfrågan med tyngdpunkten på alkoholen skadeverkningar inom olika samhällsområden.

Nordiskt och internationellt samarbete.

Ann. Är klassen frivillig, kan de då tidigare genomgångna kursmomenten »Några viktiga samhällsproblem», »Försvaret och medborgarna, civilförsvaret» samt »Nordiskt och internationellt samarbete» behandlas repetitionsvis eller avslutas.

Anvisningar

1. Ämnet skall i samverkan med övriga ämnen och skolans hela gemenskapsliv bidra till att fostra eleverna till goda medborgare i ett demokratiskt rättssamhälle. Härvid går vägen över orienteringen om hem, skola, kamratliv, föreningsliv och bildningsarbete till frågorna om den enskildes uppgifter i ett sådant samhälle.

2. Vid undervisningen bör största möjliga enkelhet och konkretion eftersträvas. Läraren bör så långt det är möjligt utgå från av lärjungarna kända förhållanden. Anknytning bör, när så finnes lämpligt, sökas till vad tidningspressen eller radion erbjuder: kungörelser, redogörelser för aktuella frågor — särskilt lokala sådana, exempelvis berörande arbetsliv, samfärdsliv, föreningsliv, fritid — redogörelser för politiska val, tron-talet och riksdagens öppnande, samman-drag av statsverkspropositionen, riksdagsbehandlingen av något ärende osv.

3. Eleverna bör övas att ta reda på material och fakta i samhällsfrågor, att förstå viktiga ord och uttryck, som kommer till användning vid behandling av sådana frågor, och att kritiskt bedöma synpunkter, som därvid föres fram. För ungdomen aktuella problem diskuteras,

varvid såväl sociala och politiska frågor som livsåskådningsfrågor behandlas. Stor vikt lägges vid att lärjungarnas praktisk-sociala kunskaper ökas: eleverna får lära sig, vart de skall vända sig i olika sociala ärenden och hur de skall bete sig vid kontakt med olika samhällsinstitutioner. Undervisningens huvudsyfte skall vara att stimulera lärjungarnas intresse att skaffa sig ökade kunskaper i samhällsfrågor och att delta i samhällsarbetet.

4. Samhällsproblemen behandlas dels från allmänna synpunkter, dels med utgångspunkt i den aktuella situationen i hemkommunen. Vid behandlingen av t. ex. den kommunala och statliga förvaltningen lägges tonvikten på hur arbetet går till inom institutionerna; referat av författningstext undviks. Lokalförvaltningens verksamhet, regeringens arbetssätt samt riksdagens arbetsformer skildras åskådligt med utgångspunkt i något ärendes behandling (exempelvis angående ett skolbygge, ett ålderdomshem, vägfrågor). Arbetet inom statsförvaltningen kan belysas genom att exempelvis ett lagstiftningsärende och ett rent förvaltningsärende följes genom olika instanser.

5. Läraren bör sträva efter objektivitet i sin framställning av olika samhällsåskådningar. Han bör erinra sig, att eleverna ofta tillhör hem, som företräder skilda uppfattningar i samhällsfrågorna.

6. Arbetsuppgifter i anslutning till undervisningen bör med hjälp av anvisningar och tillgänglig litteratur i viss utsträckning utföras av eleverna. De bör härvid lära sig att utnyttja dagspressen, tidskrifter samt radion för att få orientering om vårt samhälle. Även föreningslivet på orten, föreläsningar osv. kan ofta ge impulser och informationer. En anslagstavla för tidningsurklipp eller en klippbok för klassen ger aktuell belysning åt de behandlade frågorna. Finge-

rade sammanträden, varvid protokoll någon gång föres, kan anordnas. Om förhållandena så medger och efter förut inhämtat tillstånd, bör lärjungarna få övervara ett sammanträde med något beslutande organ. För behandling av vissa frågor kan klassen, då så befinner lämpligt, bilda studiecirkel, som studerar visst ämne med ledning av uppgjord studieplan. Det utförda arbetet redovisas inför klassen.

7. I fråga om kursinnehållets fördelning må följande anvisningar tjäna till ledning.

a) Den samhällliga orienteringen på *lågstadiet* syftar främst till att göra barnen förtrogna med det sociala livet i skolan och hembygden och att söka utveckla dem till goda medlemmar i dessa samhällsbyggnader.

b) I *mellanklasserna* vidgas elevernas sociala kontakter, och samhällsorienteringen måste därför utsträckas till större områden och fördjupas på punkter, som tidigare berörts flyktigt och tillfälligt. Väl förberedda studiebesök utnyttjas för att skapa åskådliga föreställningar om samhällsföreteelserna. En viktig uppgift även på detta stadium är att komplettera och skapa reda i de föreställningar, som lärjungarna tillägnat sig på egen hand, bl. a. från böcker, tidningar, radio, kamrater och vuxna. Eleverna bibringas härigenom ökad förståelse för enkla sammanhang i samhällslivet. Elementära jämförelser kan göras med förhållandena i närbelägna samhällen. Regelbundna samtal kan föras om aktuella företeelser. Undervisningen bör motivera och utveckla goda vanor och normer för samlevnaden: samarbete, hjälpsamhet, hänsyn, ansvar, aktsamhet om gemensam egendom, ekonomisk omtänksamhet osv.

I fjärde klassen upptas som fördjupning av *lågstadiets* kurs bl. a. något om våra kläder. Härvid beröres i enkla drag tillverkningen av tyger och kläder och gången från producent till konsument

samt skötseln av egna tillhörigheter. Frågan om sparandets betydelse diskuteras.

Med utgångspunkt i familjen som social enhet behandlas frågan om arbetsliv och fritid i hemmet, betydelsen av samarbete och sammanhållning mellan familjens medlemmar och av att dessa gemensamt känner ansvar för hemmets ekonomi och för arbetet och trevnaden. Belysande drag om forna tiders seder, vanor och sysselsättningar i hemmet kan lämpligen lämnas som bakgrund till behandlingen av normer för samlevnaden i nutiden. Betydelsen av att hemmet kan erbjuda även fritidssysselsättning för familjens olika medlemmar framhålles.

I femte klassen fördjupas förståelsen av samhällsinrättningarnas funktion. I samband med kursmomentet »Våra bostäder» ges exempel på människors samverkan: ett hus kommer till, anordningar i bostaden (värme, ljus, vatten, avlopp och renhållning). I anslutning härtill behandlas riskmoment, något om skyddsanordningar (brandskydd), vård av inventarier i hemmet och i skolan, något om samarbete och hjälpsamhet mellan hyresgäster och grannar.

Behandlingen av hemkommunens allmänna planering bör innefatta bl. a. något om kommunens bostadsförhållanden (bebyggelse), olika centra, samhällsinrättningar, värn, vård och skydd, allmänna platser m. m. I samband härmed upptas något om hemkommunens arbetsliv och fritidsliv med belysande historiska uppgifter.

I sjätte klassen behandlas bl. a. frågan om den enskilde som samhällsmedlem: samhällets omvårdnad av barn och gamla, hälsoregler, skydd vid sjukdom, renhållning, aktsamhet om gemensam egendom, lojalitet mot lagar och föreskrifter (trafikregler). Arbetets betydelse diskuteras.

Med utgångspunkt i femte klassens behandling av hemkommunen genomgås

i tillämpliga delar bl. a. något om olika sätt att färdas (t. ex. på landsväg och järnväg, med flyg och med båt) och förbindelsemedel (post, telegraf, telefon, radio, film, böcker och tidningar).

c) I *de högre klasserna* bör undervisningen i främsta rummet behandla förhållandet mellan individen och olika samhällsbildningar: hemmet, skolan, föreningen, hemkommunen, det svenska samhället, världssamhället.

Sådana huvuddrag hos den svenska demokratin som karaktären av rättssamhälle, medborgarfrihet, allmän och lika rösträtt, rikt förgrenat organisationsväsen, kulturella strävanden, social omvårdnad, fördragsamhet och samarbetsvilja bör framhåvas. Dessa drag hos den svenska demokratin måste konkretiseras för eleverna i syfte att hos dem skapa förståelse för vårt samhälles grundläggande gemensamma värden och att främja deras solidaritet med övriga medborgare och med samhället. Bland arbetsmarknadens organisationer upptas lämpligen fackföreningsrörelsen, tjänstemannaorganisationer, arbetsgivarorganisationer, jordbrukarorganisationer. Vid behandlingen av de olika folkrörelserna uppmärksammas särskilt nykterhetsrörelsen, de religiösa rörelserna och Kooperationen, med tonvikt lagd på deras allmänna samhällsinsats. I samband med nykterhetsfrågan framhålls alkoholens skadeverkningar på hemlivet, ekonomin, arbetslivet, trafiken och laglydnaden. Samhällets åtgärder i syfte att begränsa alkoholskadorna behandlas.

Bland övriga viktiga samhällsproblem som bör upptas kan nämnas: befolkningsfrågan, bostadsfrågan, bildningsfrågor, landsbygdens och tätorternas problem. Frågorna diskuteras dels från allmänna synpunkter, dels med hemkommunens särskilda förhållanden som utgångspunkt. I samband med elevernas egna diskussioner varnas för sådana falska generaliseringar, vilseledande argument

och felaktiga definitioner, som ofta uppträder under debatter i samhällsfrågor och i propagandan.

Viktigt är, att problemen får konkret belysning. Sociologiska, nationalekonomiska och juridiska frågor behandlas ur rent praktisk synvinkel.

Beträffande civilrättsliga frågor kan läraren härvid behandla t. ex. följande avsnitt: avtals ingående och helgd, fullmaktens och kvittots behövlighet och betydelse, revision samt begreppen köp, gåva, hyra, lån och hittegoods.

När det sedan gäller att bibringa eleverna respekt för straffrättsliga bestämmelser, bör läraren klargöra vår straffrätts syften och betydelse för samhällslivet. Läraren bör behandla frågan om förhållandet till ordningsmakten samt inskräpa nödvändigheten av att var och en har kännedom om åtminstone viktigare bestämmelser på detta område. I detta sammanhang kan t. ex. följande upptas: mened, förfalskning, stöld, snatteri, egenmäktigt förfarande, bedrägeri, häleri, förskingring (speciellt av avbetalningsgoods); omhändertagande, gripande, anhållande, häktning; straffmyndighetsålder, åtalseftergift, villkorlig dom. De vanligast förekommande formerna av ungdomsbrottslighet, t. ex. tillgrepp av motorfordon, bör härvid särskilt uppmärksammas.

Vid undervisningen om försvaret bör klargöras, hur det totala kriget riktar sig mot hela samhället och mot alla medborgare och hur vårt nutida totala riksförsvar därför måste ställa stora krav på medborgarnas insatser såväl inom det militära försvaret som inom civilt försvar, folkförsörjning och psykologiskt försvar. I undervisningen uppmärksammas de olika frivilligorganisationer (bl. a. skytte-rörelsen och hemvärnet), som medverkar till försvarets styrka och beredskap. Det svenska riksförsvaret bör ses som en samhällsfunktion för vårt folks yttre

skydd och som ett stöd för vår strävan att hålla landet utanför krig.

Vid undervisningen om internationella förhållanden bör Förenta nationerna i första hand uppmärksammas, varvid eleverna skall få kännedom om bl. a. FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna och dess innebörd. Därjämte beaktas även andra internationella freds- och samarbetsorgan samt den internationella hjälpverksamheten. Vidare bör framhållas de områden, där överenskommelser och samarbete visat sig praktiskt genomförbara, såsom i fråga om post, telegraf och andra kommunikationer, inom forskningen och kulturlivet i övrigt osv. Bland de organisationer som kan nämnas märkes några av FN:s underorgan, såsom Unesco och Världshälsoorganisationen, och vidare Europarådet, Nordiska rådet, Föreningen Norden, Röda korset m. fl.

På detta åldersstadium kan betonas, att många samhällsproblem ännu är olösta, att olika meningar råder om hur de skall lösas och att samhällsdebatten därför ständigt pågår. Förhållandet mellan gemenskap och självständighet, mellan plikt och frihet diskuteras. Tidningsstudier bör — såsom även i kursinnehållet angivits — bedrivas med beaktande av värdet och begränsningen hos pressen som kunskapskälla. Bilder och film bör komma till användning som komplement till elevernas egna iakttagelser under studiebesök o. d. Ständigt måste hållas i minnet, att kunskapsmålen ej får skymma blicken för övriga studiemål inom samhällskunskapen: färdigheter, värderingar, intressen och vanor.

8. Enkla psykologiska problem bör kunna behandlas. Samtal av denna art kan beröra samlivet människorna emellan: förståelsen för den egna personligheten, för mindre barn och för de vuxna i hemmet och i skolan, i olika yrken och samhällsställningar. Frågor om allmänt uppträdande och yttre former för hövlighet och artighet bör i lämpliga

sammanhang behandlas. Barn- och ungdomspsykologi i enkel form tas upp vid behandlingen av familjen och hemmet och i anslutning till frågan om förhållandet mellan könen. Socialpsykologiska synpunkter på individens beteende i grupp och i massa har sin plats vid behandlingen av bl. a. kamratliv, föreningskunskap, fritidsfrågor och politiska partier.

Läraren bör belysa, hur åsiktsbildningen kan påverkas genom impulser från hemmet och kamraterna, genom innehållet i press, film och radio samt genom inflytandet från såväl fritidens föreningsliv som skolans fostran. Förekomsten av propaganda, som utnyttjar olika öppna och dolda vägar och som kan påverka den enskildes och gruppens ställningstaganden, bör även uppmärksammas. Dessa frågor kan åskådliggöras bl. a. genom exempel ur det dagliga livet. Brottsligheten och alkoholfrågan är problem, som kräver kommentarer av psykologisk art.

9. Ekonomisk fostran intar ett viktigt rum vid undervisningen i samhällskunskap. Den enskildes och hemmets ekonomi hör närmast hemma under kursmomenten »Värden av egna tillhörigheter», »Ekonomisk planering», »Arbetets betydelse», »Familjen». På högstadiet bör uppmärksamhet ägnas åt sådana moment som budget, enklare bokföring, sparande, försäkringar. Härvid bör eleverna bl. a. få en orientering om olika sparformer på arbetsplatserna (lönsparande, sparklubbar etc.). Den mera detaljerade behandlingen av dessa moment samt tillämpningsövningarna bör emellertid ha sin plats i hemkunskap och övriga praktiska ämnen. Samhällsekonomin behandlas främst på högstadiet. Bland ekonomiska begrepp, vilkas innebörd bör tas upp och ges en elementär och konkret förklaring, kan exempelvis nämnas: konsumtion och produktion, nationalinkomst, kapitalbildning, penningvärde, index, konjunkturer,

rationalisering, valutor, företagsformer samt näringslivets organisationsväsen.

Kursmomentet »Enkel självdeklaration» omfattar självdeklaration för löntagare.

10. En viktig uppgift är att föra eleverna i kontakt med föreningslivet. Föreningskunskap har därför upptagits i kursinnehållet. Skolföreningarna samt ungdomsföreningar och andra föreningar i hemorten bildar här en naturlig utgångspunkt. Idrottsrörelsen bör behandlas i detta sammanhang. Viktigt är också

att grundlägga kulturella fritidsintressen och att skapa kontakt med det frivilliga folkbildningsarbetet.

11. Den i samhällskunskapen i sjätte klassen och i sjunde klassen i sjuårig skola ingående kursen i yrkesvägledning anges även under ämnet yrkesvägledning. Anvisningar för undervisningen lämnas i anslutning till sistnämnda ämne.

Beträffande utrymmet för samhällskunskap i B-formerna hänvisas till punkt 19 i anvisningarna till ämnet historia.

Geografi

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i geografi har till uppgift att giva eleverna kunskap om vårt lands och de övriga nordiska ländernas geografiska förhållanden samt en grundläggande orientering om Europa i övrigt och de främmande världsdelarna, allt med särskild hänsyn till sambandet mellan naturförhållandena och människornas arbete och levnadssätt.

Undervisningen i ämnet bör så bedrivas, att den bidrager till att skapa en på faktisk kunskap grundad förståelse för andra folk och därigenom underlättar kontakten med dem.

Kursinnehåll

Första, andra och tredje klassen

Geografiundervisningen förberedes i dessa klasser genom undervisningen i hembygds kunskap och påbörjas i tredje klassen, där hemlandskapet och, om så befinnes lämpligt, något närliggande geografiskt område eller landskap genomgås.

Fjärde klassen

Sveriges geografi: natur och arbetsliv i olika delar av landet, viktigare orter

och samfärdsleder, bebyggelse, indelning i län och landskap.

Exkursioner.

Femte klassen

Norden (utom Sverige), Västeuropa och Mellaneuropa: elementär kunskap om naturförhållanden, något om arbetsliv, bebyggelse och samfärdsel.

I lämpligt sammanhang med den övriga kursen: jordens verkliga form, globen och kartans förhållande till densamma; gradnätet; orientering om världsdelar och världshav.

Sjätte klassen

Sovjetunionen, även dess asiatiska del, Sydeuropa, Afrika och återstående delar av Asien, Australien med Oceanien: elementär kunskap om naturförhållanden, något om arbetsliv, bebyggelse och samfärdsel.

Sjunde klassen¹

Nord- och Sydamerika, Antarktis, oceanerna.

Sverige: översikt av Sveriges geografi. Sveriges natur- och kulturgeografiska områden med särskild vikt lagd vid

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

naturtillgångar, befolkningsförhållanden, samfärdsel och näringsliv. I anslutning härtill beröres motsvarande förhållanden i övriga nordiska länder samt lämnas en avslutande undervisning om hembygden.

Exkursioner.

Nionde klassen¹

Behandling av företeelser ur den allmänna geografin vid genomgång av typområden. Sammanfattande global översikt av topografins huvuddrag, klimatet och växtvärlden, befolkningsförhållandena och näringslivet. I samband härmed något om världshandelns huvudvägar och Sveriges ställning i det internationella varuutbytet.

Anvisningar

1. Undervisningen i geografi bör syfta till att åskådliggöra sammanhanget mellan å ena sidan de naturgeografiska företeelserna och å andra sidan näringslivet och kulturförhållandena, så att lärjungarna erhåller enhetliga bilder av de geografiska områdena. Sambandet mellan olika naturföreteelser bör klargöras, t. ex. mellan klimat och växtlighet, mellan höjd- och klimatförhållanden. Det bestående resultatet av undervisningen får sålunda ej utgöras av lösryckta geografiska fakta eller mer eller mindre fristående serier av namn på berg, floder, städer o. d.

Kartan skall alltid inta en central plats i undervisningen.

2. Som regel bör gälla, att en geografisk företeelse av utpräglad typ, t. ex. en slättbygd, en floddal, ett fjällområde, en vulkan, en öken, ett industriområde, ett handelscentrum, skildras så åskådligt som möjligt första gången den i framställningen möter eleverna. Då liknande företeelser återkommer i kursen, bygges vidare på den förut lämnade skildringen, så att lärjungarna erhåller en allt klarare uppfattning av de viktigaste geografiska begreppen. Sådana företeelser

som jordbruk, skogsbruk, fiske, olika industrier, städer, hamnar bör så behandlas, att lärjungarna ledes till att förstå sambandet mellan naturen och människornas arbete och levnadssätt.

3. I fråga om namn och sifferuppgifter bör nödig urskillning och begränsning iakttas. Till inlärande bör i allmänhet ej upptas andra namn än sådana, till vilka lärjungarna samtidigt kan knyta konkreta föreställningar och som från olika synpunkter (bl. a. aktualitetssynpunkt) är väsentliga. Lärobokens innehåll får inte vara norm för vilka namn som skall inläras, och här som alltid måste hänsyn tas till elevernas olika förutsättningar att tillägna sig fakta. Begränsningen får dock inte gå så långt, att nödiga hållpunkter saknas för undervisningen.

Siffror kan inte undvaras i geografiundervisningen, men de bör användas sparsamt redan av den anledningen, att de i många fall snabbt föråldras. Isolerade sifferuppgifter bör ej inläras. Siffror bör medtas endast i den mån de uttrycker något väsentligt och kan utnyttjas för jämförelser, för att ge eleverna en viss uppfattning om relativa storleksordningar.

Genom lämpligt lagda repetitioner söres för att ett visst mått av pålitlig minneskunskap blir ett av undervisningens resultat. Repetitionerna bör disponeras efter andra synpunkter än de som anlagts vid den första genomgången, t. ex. genom att en mer allmän linje eller en geografisk företeelse av viss typ följes över ett större område. I början av varje läsår bör några få lektioner anslås till en översiktlig repetition i anslutning till kartan av det väsentligaste i närmast föregående årskurs.

En över hela kursen lika utförlig behandling av lärostoffet kan inte genomföras. Undervisningen måste koncentre-

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

ras till sådana företeelser, som bedömes som särskilt betydelsefulla, medan mindre viktiga moment behandlas mera översiktligt.

4. Vid genomgång av ett geografiskt område bör kartan alltid utgöra grundval för undervisningen. Eleverna bör lära sig att på kartan avläsa läge, gränser, terräng- och höjdförhållanden samt olika slag av orter o. d. De bör också övas att med egna ord redogöra för på kartan gjorda iakttagelser.

Naturiakttagelser, studium av bilder och film, lärarens muntliga skildring samt lärjungarnas läsning i läro- och läseböcker ger ytterligare kunskapsstoff. Redan på tidigt stadium bör eleverna få rita kartor och kartskisser. Även ritavlan bör flitigt utnyttjas för dylika skisser, som i hög grad bidrar till att göra framställningen åskådlig och levande. Genom kombinationen av kartstudium, kartritning, bildstudium och läsning av utförliga skildringar stimuleras lärjungarnas intresse och vetgirighet.

Studieutflykter kan verksamt stödja undervisningen. Beträffande anordnandet av dem hänvisas till anvisningarna till ämnet hembygds-kunskap med arbetsövningar, punkt 13. Orienteringsövningar med begagnande av kompass och karta är också av värde för geografistudiet.

Genomgången av landskapen och länderna bör ej ske efter ett stereotyp och ständigt återkommande schema. Läraren bör vid behandlingen av ett nytt område söka finna en lämplig utgångspunkt, någon särskilt utmärkande företeelse, som från början förmår väcka elevernas intresse och riktar deras uppmärksamhet på det karakteristiska för området i fråga.

Eleverna bör systematiskt övas att arbeta självständigt och under eget ansvar och att därvid utnyttja olika slag av studie- och arbetsmaterial, göra egna iakttagelser och sammanställningar och på

grundval härav dra slutsatser. De bör stimuleras att fråga om sådant som väckt deras intresse. Det självständiga arbetet kan redovisas genom skriftliga eller muntliga redogörelser. Åtskilliga av uppgifterna inom ämnet kan lösas under grupparbete eller andra former av samverkan mellan kamrater på sätt i avsnittet »Självverksamhet» i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet anges. Skriftliga redogörelser, teckningar, kartskisser o. d. kan lämpligen sammanföras i en arbetsbok.

5. På timplanen upptagen tid för ämnen geografi och naturkunskap kan under viss del av läsåret användas uteslutande för geografi och under en annan del uteslutande för naturkunskap (periodläsning), dock med sådan fördelning, att vardera ämnet i det hela erhåller ungefär det utrymme, som enligt timplanen bör tillkomma detsamma (jfr anvisningarna till ämnet naturkunskap, punkt 8). Jämväl ämnena historia och samhällskunskap bör kunna ingå i periodläsningen. I skolor, där tredje klassen undervisas gemensamt med fjärde klassen, bör givetvis en sådan anordning omfatta även hembygds-kunskap med arbetsövningar.

Geografiundervisningen bör, då så är möjligt, samordnas med undervisningen i andra ämnen. Samordningen kan särskilt avse ämnet naturkunskap. Kursinnehåll från ämnet geografi kan vidare till ömsesidig belysning sammanföras med exempelvis kristendoms-kunskap (religionsgeografi), modersmålet (stoff med geografisk betoning), historia (de geografiska upptäckterna), samhällskunskap, musik samt gymnastik med lek och idrott (hembygdens topografi, kartan).

6. När lärjungarna genom ämnet hembygds-kunskap gjort bekantskap med vissa grundläggande geografiska begrepp, påbörjas den egentliga geografiundervisningen under tredje skolåret med hemlandskapet och eventuellt något närliggande geografiskt område eller landskap.

Sedan främst hemlandskapet utförligt behandlats i tredje klassen, bör undervisningen i fjärde klassen börja med en kort orienterande översikt över Sveriges indelning i huvuddelar och landskap, dess topografi och gränser, klimatskillnad mellan norr och söder, inland och kustland m. m., utan att vikt lägges vid inlärandet. Med hänsyn till bland annat att barnen tidigt börjar läsa berättelser lokaliserade till främmande länder kan också en mycket kort orientering om jorden och världsdelarna vara motiverad redan i denna klass och före den mera detaljerade behandlingen av det egna landet. Vid den fortsatta behandlingen av Sveriges geografi i fjärde klassen göres lämpligen början med södra Sverige. Genomgången bör ske landskapsvis, men det kan vara ändamålsenligt att härvid i viss utsträckning sammanföra närliggande landskap i grupper.

I den avdelning resp. undervisningsgrupp, som omfattar tredje och fjärde klassen i skolor av B1- och B2-form, börjar den egentliga geografiundervisningen varje år med hemlandskapet. Ena årets kursinnehåll bör i detta fall kunna utvidgas med några landskap, som eljest tillhör fjärde klassens kurs. Den ovannämnda orienterande översikten av Sverige göres vid övergång från hemlandskapet till mera avlägsna landskap.

7. Särskild uppmärksamhet ägnas de nordiska länderna samt övriga länder inom och utom Europa, med vilka Sverige står i livligare förbindelse. Anknytning till och jämförelser med förhållandena i hembygden och hemlandet är av värde för undervisningen. De nordiska folkens frändskap betonas. Vid behandlingen av Finland och Nordamerika bör eleverna göras uppmärksamma på det svenska inslaget i befolkningen. Alla folks likaberättigande oavsett ras, språk och religion framhålles, och ohållbarheten och skadligheten av ensidigt generaliserande omdömen om främmande län-

der och folk påpekas. Betydelsen av mellanfolklig förståelse och värdet av fredlig samverkan understrykes. I lämpliga sammanhang bör påvisas, hur de olika länderna är beroende av varandra, bland annat genom ömsesidigt varuutbyte.

8. Vid den avslutande undervisningen i Sveriges geografi i sjunde klassen bör översikten i första hand omfatta topografin, landytans förändringar och klimatet. De olika natur- och kulturgeografiska områdena genomgås med särskild vikt lagd på naturförutsättningar och naturtillgångar, befolkningsförhållanden, samfärdsel och näringsliv. Uppmärksamhet ägnas åt viktigare näringsgrenar, varvid i lämpligt sammanhang även erinras om sådana personer, som skapat stora och betydelsefulla företag eller på annat sätt gjort bestående insatser i det svenska näringslivets utveckling. Jämförelser göres mellan näringslivets och även de särskilda näringsgrenarnas olika utformning i skilda delar av landet. Behandlingen av övriga nordiska länder, som måste bli relativt kortfattad, bör föranleda jämförelser, som bidrar till att ge relief åt vårt eget lands natur och arbetsliv. Framställningen bör begränsas till väsentliga och för lärjungarna på detta åldersstadium lättillgängliga partier.

En avslutande hembygdsundervisning meddelas, som ställer in den egna hembygden i ett större sammanhang och tar sikte på dess betydelse i landets arbetsliv. Detta kursavsnitt bör också ge eleverna en konkret föreställning om hur hembygdens nutida landskapsbild uppstått, t. ex. hur dess landformer och jordarter bildats och hur dessa tillsammans med klimatet bestämt vegetationen, varför vissa områden uppodlats och andra inte, hur bebyggelsen utvecklats. I anslutning härtill behandlas i orten aktuella natur- och kulturskyddsfrågor. Exkursioner utgör i detta sammanhang ett nödvändigt inslag i undervisningen.

9. Behandlingen av typområden i nionde klassen avser i huvudsak att ge kunskaper i allmän geografi. Vid den tidigare genomgången av de olika regionerna, som måst bli ganska översiktlig, har miljöbilden och även den politiska geografin särskilt uppmärksammats i undervisningen. Nu bör de geografiska sammanhangen, den fysiska geografin, näringslivet och dess förutsättningar, befolkningsproblemen och andra frågor av global karaktär mera tråda i förgrunden. Typområdena eller typländerna bör väljas och behandlas så, att de belyser olika naturtyper och olika former av näringsliv och kultur. Som exempel på lämpliga sådana områden kan följande anges: 1. Centralafrika, tropiskt område, 2. Indien eller Kina, monsunområden med tätbygder, 3. Egypten, ökenområde och oaskultur, 4. Italien, representerande Medelhavsområdet, 5. Argentina, stäppområde, 6. Västeuropa eller Förenta staterna, storindustriområden.

Den globala översikten anknytes till det lästa och utgör en sammanfattning av detta. Eleverna bör härvid få någon orientering i ett av vår tids mest brännande internationella problem: världsbefolkningens snabba tillväxt och dess försörjningsmöjligheter. Kursen avslutas med en skildring av vårt eget lands roll i världshushållet. Framställningen koncentreras till landets in- och utförsel, varvid poängteras vilka importvaror som är nödvändiga för oss och vilka svenska exportvaror som spelar en liknande roll för andra länder. Genomgången av importvarorna kan med fördel ges en konkret anknytning till vad som förbrukas av sådana varor i de enskilda hushållen.

10. Oumbärliga hjälpmedel för geografiundervisningen är goda och tydliga kartböcker och kartor. Lärjungarna bör så småningom bli väl förtrogna med skolor, kartfärger och karttecken. Jämte kartan bör globen flitigt användas.

En översiktlig, åskådlig och väl illu-

strerad lärobok är ett viktigt stöd för geografiundervisningen. Lämpliga geografiska bredvidläsningsböcker och uppslagsböcker bör finnas i varje skola. Ljusbilder av olika slag, filmer och goda geografiska planscher och illustrationer bör användas vid undervisningen. Med hänsyn till att betydande förändringar i många delar av världen kan ske på kort tid är det angeläget, att beståndet av läseböcker, kartor och bildmaterial hålls fullt modernt.

Geografiska samlingar, omfattande berg- och jordarter, i första hand från hembygden, råvaror, halv- och helfabrikat o. d., är av stort värde för undervisningens åskådlighet. Även material av detta slag, som sammanförts med elevernas hjälp, är av betydelse.

För åskådliggörande av olika topografiska företeelser är sandlådan ett utmärkt hjälpmedel.

Vid geografiundervisningen bör även dagsaktuellt stoff (bilder, kartor, tidningsartiklar) utnyttjas.

11. Lämpliga uppgifter för individuellt arbete (tysta övningar) och arbete i grupp är exempelvis:

Skriftliga arbetsuppgifter av olika slag; läsning av berättelser om länder och folk och om upptäcktsresor; studium av kart- och bildmaterial med hjälp av givna anvisningar; kartritning (fysiska och politiska kartor, nederbörds- och växtlighetskartor, kommunikationskartor); enkla grafiska framställningar; teckning, modellering och arbeten i sandlåda till det behandlade området; samling och klistring av tidningsurklipp (bilder och text) till ämnesområdet.

12. I B3-skolan delas tiden för omedelbar undervisning mellan den högre och den lägre undervisningsgruppen. Vid den omedelbara undervisningen bör särskilt beaktas, att lärjungarna erhåller övning i kartläsning och att kartritningen förberedes. Uppgifterna för tysta övningar förberedes noga.

Naturkunskap

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570, dock med vissa ändringar beträffande klasserna 6—7)

Mål

Undervisningen i naturkunskap har till uppgift att giva eleverna en såvitt möjligt på egna iakttagelser grundad och för det praktiska livet värdefull kunskap om naturföreteelserna. Den skall vidare giva dem kännedom om människokroppen med särskild vikt lagd på villkoren för ett sunt levnadssätt.

Undervisningen bör så bedrivas, att den väcker elevernas intresse och ansvarskänsla för naturen.

Kursinnehåll

Första, andra och tredje klassen

Naturkunskapsundervisningen förberedes i dessa klasser genom undervisningen i hembygdskunskap. I hembygdskunskapen ingår som moment bl. a. några vanliga växter och djur i hembygden, fortlöpande naturiakttagelser, elementära samtal om människokroppen samt enkla hälsoregler.

Fjärde klassen

Ur Sveriges växtvärld: växtundersökningar, nyttoväxter. Viktigare svenska växtsamhällen, t. ex. skog, äng, strand, sjö.

Ur Sveriges djurvärld: djur som är kännetecknande för olika delar av landet, företrädesvis däggdjur och fåglar.

Djurskydd och något om naturvård.

Några hälsoregler: renlighet, skydd mot smitta; organisation av barnens hemarbete, utomhusvistelse, vila och sömn.

Exkursioner.

Femte klassen

Växternas byggnad och viktigare livsyttringar.

Några av de viktigaste växtfamiljerna

i samband med återblick på de växter, som tidigare förekommit i undervisningen.

Förut ej behandlade vanliga svenska djur, företrädesvis kräldjur, groddjur, fiskar och ryggradslösa djur.

Viktigare växter och djur, vilka är kännetecknande för de länder som tillhör årets kurs i geografi.

Sexualundervisning.

Några hälsoregler: hälsosamma och skadliga drycker, något om huden och kroppens värmereglering, beklädnaden.

Exkursioner.

Sjätte klassen

Biologi med hälsolära

Viktigare växter och djur, vilka är kännetecknande för de länder som tillhör årets kurs i geografi.

Kort översikt av djurrikets huvudgrupper.

Människokroppens byggnad; något om de viktigaste organens funktion och vård. Sexualundervisning. Undervisning om alkoholens verkningar.

Fysik

Något om de tre aggregationsformerna. Mätning av volym, vikt och täthet.

Hävstången. Tyngdpunkt.

Det enklaste om värmets, såsom värmets inverkan på kroppars storlek, värmets spridning, smältning och stelning, avdunstning, kokning och förtätning. Något om ljudet och ljuset samt om några akustiska och optiska apparater.

Sjunde klassen¹

Biologi med hälsolära

Viktigare växter och djur, vilka är kännetecknande för de främmande länder som tillhör årets kurs i geografi. I

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

anslutning till översikten av Sveriges geografi närmare behandling av naturvård.

Fördjupad framställning av viktigare delar av den allmänna hälsoläran. Något om vården av småbarn och åldringar; något om sjukvård och skyddsåtgärder mot sjukdomar. Sexualundervisning. Undervisning om alkoholens verkningar.

Fysik

Det allmännaste om vätskors och gasers egenskaper. Vind, vatten och ånga som drivkraft. Förbränningsmotorer. Magnetism. Elektricitet: framställning, ledare och isolatorer, strömmens magnetiska verkningar, värme- och ljusverkningar, kemiska verkningar; elektrisk induktion, likström, växelström, generatorer, motorer, gnistinduktorn; elektrisk urladdning, röntgenröret.

Det allmännaste om solsystemet och himlakropparna i övrigt. Något om världsbilden genom tiderna.

Anm. Finns obligatorisk åttonde (och nionde) klass, uteslutes kursmomentet »Förbränningsmotorer» samt astronomikursen.

Kemi

Några grundbegrepp och kemiska företeelser. Slamning och lösning, blandning, kemisk förening och sönderdelning. Luftens och vattnets beståndsdelar. Förbränning.

Några viktiga råvaror: trä, kol, olja, järn. Handelsgödsel.

De vanligaste mineralen och berg- och jordarterna samt deras användning.

Anm. Finns obligatorisk åttonde (och nionde) klass, uteslutes kursmomenten »Några viktiga råvaror» och »Handelsgödsel».

Åttonde klassen¹

Biologi med hälsolära

Växternas livsföreteelser. I samband därmed växternas roll som livsmedelsproducenter.

Vårt lands växt- och djurvärld från allmänt biologiska och ekonomiska synpunkter. I samband därmed behandlas frågor rörande skogs-, jakt- och fiskevård.

Något om växters och djurs invandring i Sverige.

Något om lantbruksväxternas och husdjurens levnadsvillkor och roll i produktionen. Ogräs, skadeinsekter och växtsjukdomar.

Anm. Finns obligatorisk nionde klass, uteslutes kursmomentet »Något om växters och djurs invandring i Sverige».

Fysik

Tyngd och vikt. Kraft och tröghet. Friktion. Olika slag av rörelse. Enkla maskiner. Arbete, energi, effekt.

Förbränningsmotorer.

Elektricitet: elektrisk induktion (utvidgad kurs); transformatorn, elektrisk energiöverföring, mätning av elektrisk energi, energins omvandlingar (i samband härmed eventuellt kaloribegreppet), telefon och radio.

Det allmännaste om solsystemet och himlakropparna i övrigt. Något om världsbilden genom tiderna.

Anm. Är åttonde klassen frivillig, uteslutes kursmomentet »Förbränningsmotorer» samt astronomikursen, som då genomgått i sjunde klassen. Finns obligatorisk nionde klass, medtas ej kursmomentet »Energins omvandlingar» och astronomikursen.

Kemi

Några grundämnen, särskilt de tekniskt viktiga. Atomer och molekyler. Oxidation och reduktion. Några viktiga ämnen med sur och med basisk reaktion; några viktiga salter. Något om elektrolys.

Några viktiga råvaror: trä, kol, olja, järn. Handelsgödsel.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Några industrier, deras råvaror och produkter: stålframställning, glasindustri, pappersmasse- och pappersindustri, någon kemisk-teknisk industri.

Anm. Är åttonde klassen frivillig, utslutes kursmomenten »Några viktiga råvaror» och »Handelsgödsel», som då genomgåts i sjunde klassen. Finns obligatorisk nionde klass, medtas ej kursmomentet »Några industrier, deras råvaror och produkter».

Nionde klassen¹

Biologi med hälsolära

Något om växters och djurs invandring i Sverige.

Återblick på människokroppens byggnad och funktioner och i samband därmed något om cellen och dess liv samt om utvecklings- och ärfthighetslärans grunder.

Födans sammansättning, verkan av olika narkotiska och stimulerande ämnen, infektionssjukdomar, sexualfrågor, social hälsovård.

Anm. Är nionde klassen frivillig, utslutes kursmomentet »Något om växters och djurs invandring i Sverige», som då genomgåts i åttonde klassen.

Fysik

Kvantitativ behandling av vissa delar av värmeläran: mätning av t. ex. luftens utvidgning, mätning av värmemängder, smältvärme, ångbildningsvärme och förbränningsvärme.

Repetition och utvidgning av läran om ljusets reflexion och brytning, kikare, mikroskop. Olika slag av strålning och i samband härmed något om atomernas byggnad.

Energins former och omvandlingar. Sambandet mellan arbets-, värme- och elektriska energienheter.

Det allmännaste om solsystemet och himlakropparna i övrigt. Något om världsbilden genom tiderna. Almanackan och tideräkningen.

Vid tillämpning av alternativ 2 b för klass 9 i förebilderna till timplaner för A-formen dessutom: praktisk värme-, el- och maskinteknik inom elevernas yrkesområde.

Anm. Är nionde klassen frivillig, behandlas den egentliga astronomikursen, som då tidigare genomgåts, endast repetitionsvis i samband med almanackan och tideräkningen.

Kemi

Några viktiga organiska ämnen, såsom kolväten, alkoholer, fetter, kolhydrater och äggviteämnen.

Några industrier, deras råvaror och produkter: stålframställning, glasindustri, pappersmasse- och pappersindustri, någon kemisk-teknisk industri.

Vid tillämpning av alternativ 2 b för klass 9 i förebilderna till timplaner för A-formen dessutom: viktigare kemiska processer, fabriktions- och undersökningsmetoder inom elevernas yrkesområde.

Anm. Är nionde klassen frivillig, utslutes kursmomentet »Några industrier, deras råvaror och produkter», som då genomgåts i åttonde klassen.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Undervisningen i naturkunskap bör i så stor utsträckning som möjligt grundas på lärjungarnas iakttagelser, undersökningar och försök.

2. Genom studieflykter och lektioner i det fria bör lärjungarna beredas tillfälle till iakttagelser av hembygdens växt- och djurliv, berg- och jordarter samt övriga naturförhållanden.

Studieflykten bör alltid tjäna ett bestämt syfte och noggrant förberedas och efterbehandlas. Stundom kan eleverna fördelas i grupper med var sin uppgift,

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

t. ex. att göra vissa iakttagelser och undersökningar eller insamla naturföremål för undervisningen (jfr p. 13 s. 95).

3. Mera fristående iakttagelser i naturen och i skolan, pågående under längre tid, bör även förekomma. Sålunda bör lärjungarna få följa olika utvecklingsförlöpp, t. ex. växternas groning, grodans utvecklingsstadier, utvecklingen från larv till puppa.

4. Vid undervisningen i skolan bör varje elev eller grupp av elever ha tillgång till undersökningsmaterial av sådana växter och djur, berg- och jordarter m. m., som med lätthet kan anskaffas.

5. Försök anordnas i form av demonstrations- eller lärjungeförsök och bör förekomma först och främst vid undervisningen om fysiska och kemiska företeelser men även för att åskådliggöra lärokursen i biologi med hälsolära. Av synnerlig vikt är, att läraren genom noggrann förberedelse är väl förtrogen med försökens utförande, att alla försöksanordningar är i förväg omsorgsfullt planlagda och från säkerhetssynpunkt kontrollerade samt att behövlig materiel är tillgänglig vid lektionens början.

Vid demonstrationsförsök, som utföres av läraren, bör eleverna få biträda. Försöken bör på ett tydligt och påtagligt sätt åskådliggöra den företeelse, som skall förklaras, samt för sitt utförande kräva enkla medel och ringa tidsutdräkt. Om försöken inte kan samtidigt iakttas av alla lärjungarna, upprepas de för mindre grupper.

6. Eleverna bör systematiskt övas att arbeta självständigt och under eget ansvar och att därvid utnyttja olika slags studie- och arbetsmaterial, utföra egna försök, göra egna iakttagelser och sammanställningar och på grundval därav dra slutsatser. Så många elever som möjligt bör ges möjlighet att arbeta med individuella uppgifter, vilkas inriktning, omfång och svårighetsgrad självfallet blir beroende av varje elevs intresse och

förmåga. Stoff till sådana individuella uppgifter kan hämtas ur läroböckerna, ur läse- och bredvidläsningsböcker och annat tryck, även tidningar och tidskrifter, samt från egna iakttagelser och undersökningar.

Genom muntliga eller skriftliga redogörelser och enkla teckningar bör lärjungarna få redovisa självständigt arbete liksom gemensamt utförda försök och gjorda iakttagelser. Skriftliga redogörelser och teckningar sammanföres lämpligen i en arbetsbok.

Elevernas samlarintresse bör tas i undervisningens tjänst. Lärjungarna bör tillhållas att vid insamlingen av naturföremål fara varsamt fram och inte förstöra, skada eller skräpa ner i naturen. Sällsynta växter bör skyddas. Insamling av fågelägg bör inte tillåtas.

När så lämpligen kan ske, bör lärjungarna själva få framställa för försöken behövliga apparater och försöksanordningar.

7. Målmedvetet bör man söka vänja lärjungarna vid produktivt och friktionsfritt samarbete med kamrater. Åtskilliga av uppgifterna inom ämnet kan lösas under grupparbete eller andra former av samarbete.

8. I skolarbetet måste ofta en samordning ske mellan ämnets olika grenar. Så bör exempelvis de biologiska och kemiska momenten förenas vid den elementära behandlingen av växternas näringsberedande, medan de fysiska momenten om ljudet och ljuset kan tas upp i anslutning till de biologiska om hörsel- och synorganen.

Då så befinner fördelaktigt från undervisningssynpunkt, kan den åt geografi och naturkunskap enligt timplanen anslagna tiden periodvis helt användas för det ena eller för det andra ämnet. Därvid bör tillses, att vartdera ämnet i det hela erhåller ungefär den tid som i timplanen avses. Genom sådan periodläsning vinnes bland annat, att undervis-

ning om svenska växter kan koncentreras till de tider av läsåret, då levande växter finns att tillgå.

Kursinnehåll från geografi och naturkunskap bör, när så befinnes lämpligt, sammanföras till ömsesidig belysning. De olika kunskapsmomenten kan därigenom framställas i ett naturligt sammanhang, och ämnessplittring undvikas. Sålunda kan undervisningen om svenska växtsamhällen och i viss utsträckning den svenska djurvärlden direkt anknytas till skildringen av geografiska områden eller landskap. Utländska djur och växter behandlas i samband med den geografiska undervisningen om de länder, för vilka de är kännetecknande. Även undervisningen om berg- och jordarter anknytes lämpligen till geografiundervisningen.

Undervisningen i naturkunskap bör dessutom samverka med undervisningen i bl. a. samhällskunskap, teckning, slöjd, hemkunskap, trädgårdsskötsel, gymnastik med lek och idrott och musik.

9. Bland hjälpmedel vid undervisningen i naturkunskap kan nämnas: samlingar av naturföremål, akvarier, produktinsamlingar, apparater och annan materiel för utförandet av försök, plancher, kartor, ljusbilder av olika slag samt filmer. Ett av lärare och lärjungar sammanställt bildarkiv, innehållande fotografier, klipp ur illustrerade tidskrifter, kataloger o. d., kan erbjuda värdefullt åskådningsmaterial.

Insamling av växter för lärjungeherbarier bör ej föreskrivas. Däremot kan det utgöra ett lämpligt grupparbete, att eleverna i skolan får pressa något eller några exemplar av undersökta växtarter och bevara dem i ett klassherbarium. Detta kan senare användas såsom åskådningsmaterial vid repetition och systematisk gruppering av behandlade växter, i den mån levande växter då ej står till förfogande. Växtpress med tillbehör bör finnas i skolan.

Ett fågelbord kan bereda lärjungarna tillfälle till iakttagelser ur fåglarnas liv.

I skolträdgården bör eleverna få iaktta växtlivets utveckling under skilda årstider. Skolträdgården bör innehålla ett urval av för undervisningen behövliga växter, såsom typväxter för viktigare växtfamiljer, gagnväxter, vanliga träd och buskar m. fl. Etiketter med växternas namn bör i erforderlig utsträckning anbringas.

Läroboken är ett viktigt hjälpmedel men kan ej ersätta iakttagelser och försök som utgångspunkt vid undervisningen. Den bör inte vara bindande i fråga om stoffurval och ordningsföljd, som alltid måste till en viss grad anpassas efter förhållandena i den bygd, vari skolan är belägen.

Efter elevernas ståndpunkt lämpade, illustrerade läseböcker, innehållande skildringar ur djur- och växtlivet, berättelser om uppfinningar och upptäckter o. d., kan med fördel användas för arbetsuppgifter av mera självständig art och bör tillhandahållas av skolan.

10. Som uppgifter för individuellt arbete (tysta övningar) och arbete i grupp kan lämpligen förekomma:

Skriftliga arbetsuppgifter av olika slag; läsning om växter och djur, även sammanhängande djurskildringar, och om uppfinningar och upptäckter samt av tekniska sagor och dylikt; samlande och preparering samt ordnande av olika bladtyper, typväxter för olika växtfamiljer, frukter och frön; enklare laborationsövningar; teckning i anslutning till undervisningen om växter och djur samt om människokroppen; ritning av maskiner och apparatur, schematiska framställningar m. m.; samlande och ordnande av tidningsklipp (bilder och text).

11. Om läraravdelningen omfattar undervisningsgrupper med olika kurser i naturkunskap, bör gemensamma studieutflykter och lektioner i det fria om möjligt så planeras, att varje grupp kan

göra iakttagelser och undersökningar, som ansluter sig till gruppens kurs. Stundom kan det vara lämpligt att sysselsätta samtliga lärjungar med samma uppgift. En undervisningsgrupp kan någon gång få arbeta på egen hand i det fria, medan en annan grupp är sysselsatt i lärorummet.

Det är inte minst i flerklassiga avdelningar viktigt, att skolan förfogar över tillräcklig studiemateriel att användas av lärjungarna vid de tysta övningarna.

Biologi med hälsolära

1. Undervisningen i biologi med hälsolära bör så anordnas, att den gör eleverna förtrogna med den levande naturen, klargör de levande varelsernas beroende av varandra och av naturen i övrigt, stimulerar lärjungarnas lust för naturstudier och väcker deras ansvarskänsla för naturen och hänsyn för allt levande. Undervisningen skall vidare ge en orientering om människokroppens byggnad och om människans, djurens och växternas livsfunktioner samt hos eleverna befrämja vanor, som är ägnade att bevara och stärka hälsan. Slutligen skall undervisningen skänka grundläggande kännedom om samhällshygieniska åtgärder (vattenhygien, födoämneshygien, bostadshygien m. m.) och deras betydelse för folkhälsan.

2. Undervisningen om växterna bör i främsta rummet avse att visa sambandet mellan växternas byggnad och levnads-sätt samt att göra lärjungarna förtrogna med olika sidor av växternas liv, såsom pollinering, fröspridning, anpassning efter växtplats och klimat, skyddsanordningar, djurens och växternas beroende av varandra osv. Särskild vikt lägges vid sådant som är av betydelse för det praktiska livet, såsom de odlade växternas näringsbehov, fuktighetens betydelse, gödning och växelbruk, upplagring av reservnäring, förädling av kulturväxter, trädens tillväxt. Våra vanligaste nyttoväxter t. ex. sädeslag, pota-

tis, rotfrukter, oljeväxter) uppmärksammas särskilt.

Typväxter för viktigare växtfamiljer ägnas en mera ingående behandling, varvid dock endast sådana termer skall begagnas, som är behövliga för förståelsen av växternas livsytringar. Växter i övrigt behandlas, i den mån tiden medger och material står till förfogande, varvid huvudvikten lägges vid att lärjungarna lär sig känna igen och benämna dem samt får någon kännedom om deras förekomst och användning. Vid växtundersökningar under hösten kan exempelvis behandlas: åkersenap, lejongap eller gullsporre, ärt eller luktärt, solros, potatis; vid växtundersökningar under våren: vitsippa, gullviva, tulpan, sälg eller annan hängeväxt, gran eller tall.

Ehuru växterna behandlas efter sin förekomst i växtsamhällen, bör från början likheter mellan dem framhållas och undervisningen om de viktigaste naturliga växtfamiljerna förberedas. Av växtfamiljer kan exempelvis upptas: korgblommiga växter, ljungväxter, smörblomväxter, rosväxter, ärtväxter, hängeväxter, liljeväxter, gräs och barrträd.

I samband med lärokursen i geografi behandlas några av de viktigaste främmande kulturväxterna, såsom vinranka, mullbärsträd, apelsinträd, citronträd, fikonsträd, banan; ris, majs, sockerrör; olivträd, kokospalm, dadelpalm, sojaböna; tobak, kaffebuske, tebuske, kakoträd; viktigare utländska kryddväxter; hampa, bomullsbuske; gummiträd.

Bilder av främmande kulturväxter i naturlig miljö bör ingå i skolans undervisningsmateriel.

3. Den systematiska indelningen av djuren uppbygges allt eftersom undervisningen fortskrider och får sin avslutande behandling vid den återblick, som skall förekomma i sjätte klassen. Systematiseringen skall inskränkas till det mest väsentliga. Skillnad bör göras mellan ryggradsdjur och ryggradslösa djur, och de

förra uppdelas i däggdjur, fåglar, kräldjur, groddjur och fiskar. Även de viktigaste ordningarna inom däggdjur och fåglar medtas.

Vid urvalet av djurtyper som skall behandlas bör hänsyn särskilt tas dels till sådana djur, som lärjungarna själva kan iaktta i naturen, dels till de viktigare för människan nyttiga och skadliga djuren, dels även till djur, som ur biologisk synpunkt kan vara av särskilt intresse.

Vad djurens inre byggnad beträffar, finns det knappast skäl att ingå här på annat än i fråga om vissa husdjur. Viss återhållsamhet bör även iaktas i fråga om detaljer i den yttre byggnaden (t. ex. tänder, fötter). Sådana detaljer, som bidrar till att belysa sambandet mellan djurens byggnad och deras levnadssätt, bör emellertid medtas, så att lärjungarna kan få en inblick i djurens anpassning till naturen omkring dem.

4. Vid undervisningen i samtliga årsklasser och särskilt under utflykter i skog och mark bör läraren begagna sig av de tillfällen som osökt erbjuder sig att hos lärjungarna inpräglade naturvett och ansvar samt väcka deras känsla för naturens skönhetsvärden. Naturstudiet får därigenom en även i dessa avseenden fostrande uppgift.

Skadegörelse på djur och växter, såsom hänsynslös framfart vid blomplockning och växtinsamling, överkan på träd och buskar ute i naturen och i planteringar, plundring av fågelbon samt djurplågeri i alla former, bör framhållas såsom något ovärdigt. Lärjungarna bör erinras om plikterna mot husdjuren och förekomsten av lagbestämmelser om straff för djurplågeri och om naturskydd. Skolan bör intressera lärjungarna för uppsättande av fågelholkar, och eleverna bör få tillfälle att tillverka holkar i slöjden. Det bör klargöras, att även rovdjuren har sin betydelse för jämvikten i naturen.

Plikten att i naturen varsamt umgås

med eld samt att inte skräpa ner med papper eller annat avfall inskräpes. Upplysning bör lämnas om strävandena för naturvård och djurskydd i vårt land (jfr avsnittet »Undervisning i naturvård» i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet).

5. I åttonde klassen skall de allmänt biologiska och ekonomiska synpunkterna på växt- och djurvärlden präglade undervisningen i biologi. Kursmomentet om växternas livsföreteelser skall därför framförallt omfatta växternas förmåga att bereda organisk näring och den roll de därigenom spelar som producenter av näring åt den organiska världen. Kursmomentet om vårt lands växt- och djurvärld skall inte utgöra en repetition av föregående års kurser, även om en viss återblick är behövlig. Undervisningen skall i stället koncentrera sig på bl. a. djurens beroende av varandra och av växterna, parasiter och saprofyter, jämvikten i naturen, närings- och fortplantningsbiologi, växternas och djurens betydelse för människan samt naturens betydelse som studieobjekt och rekreationsfaktor.

6. Undervisning i hälsolära skall förekomma på alla skolstadier och bör tillmätas stor betydelse. Under de första skolåren ingår hälsoläran i hembygdkunskapen. Väsentligt är, att redan på detta stadium goda hälsovanor grundlägges. Skyddsåtgärder mot smitta ges därvid en elementär behandling, varvid framhålls betydelsen av hänsyn mot andra i detta avseende. Senare bör motiveringen för ett hygieniskt levnadssätt få allt större utrymme.

På det högre stadiet meddelas undervisningen i hälsolära dels i anslutning till lärokursen om människokroppen, dels såsom en samlad framställning av den allmänna hälsoläran, varvid utförligare behandlas hälsolärans från individens, familjens och samhällets synpunkt mest betydelsefulla kapitel, t. ex. ford-

ringar på en god bostad; bostadens hygien; personlig renlighet; smitta och skyddsåtgärder mot sådan med särskild hänsyn till tuberkulos och andra vanliga smittsjukdomar; klädedräkten; födan och dricksvattnet; de vanligaste njutningsmedlen; arbete, trötthet, vila och sömn, fritiden och dess användning; skötseln av sår, hjälp vid olycksfall. Vid undervisningen rörande barnavård, hjälp vid olycksfall och sjukvård bör huvudvikten läggas vid sådant som kan praktiskt utföras av lärjungar i ifrågavarande ålder. Samverkan bör härvid ske med undervisningen i hemkunskap.

Närmare kännedom om den sociala hälsovården, dess organisation och betydelse för folkhälsan meddelas jämsides med undervisningen i samhällskunskap.

Lärjungarna skall bibringas kännedom om de vanligaste njutningsmedlens natur och verkningar. Synnerlig vikt skall läggas vid undervisningen om de alkoholhaltiga dryckernas verkningar på organismen och alkoholbrukets följder med hänsyn till dödlighet, brottslighet, frekvensen av olycksfall och särskilt trafikolyckor samt övriga skadeverkningar för den enskilde, familjen och samhället.

Vådan av tobaksmissbruk, särskilt för barn och ungdom, bör inskärpas.

7. I samband med undervisningen om människokroppens byggnad och förrättningar samt i hälsolära bör även könslivets etik, biologi och hygien behandlas. Närmare anvisningar — även innefattande kursfördelning — beträffande sexualundervisningen meddelas i av skolöverstyrelsen utgiven handledning.

Av allra största betydelse är, att undervisningen om könslivet sker med ömde, finkänslighet och allvar, så att den främjar lärjungarnas sedliga fostran.

Undervisningen om könslivet bör ingå som ett naturligt led i skolans undervisning. Dock kan gossar och flickor i samma läraravdelning skiljas åt vid denna undervisning, om så befinnes lämpligt.

Fysik

1. Undervisningen i fysik har till uppgift att göra lärjungarna förtrogna med vanliga fysikaliska företeelser, som möter i den omgivande naturen eller kan studeras genom enkla försök, och att ge dem kännedom om vissa praktiska tillämpningar av betydelsefulla uppfinningar och upptäckter samt kunskap om vår världsbild och dess förändring genom tiderna.

Systematisk fullständighet skall inte eftersträvas vid behandlingen av kursinnehållet. Läraren må äga frihet att, där så befinnes lämpligt, ägna en eller annan del av lärokursen en fylligare behandling, medan andra kursmoment tas mera kortfattat. I en yrkesförberedande klass kan det sålunda vara lämpligt att mer utförligt behandla de fysikaliska företeelsernas tekniska tillämpning på för eleverna aktuella yrkesområden. De teoretiska förklaringarna måste göras så lättfattliga, att eleverna kan tillgodogöra sig dem. Demonstrationer med enkla förklaringar av företeelserna ger ofta större behållning än teoretiska utredningar.

Undervisningen bör syfta till att bibringa lärjungarna ett visst praktiskt handlag beträffande fysikaliska ting, som möter i det dagliga livet. Vikten av försiktighet inskärpes, men elevernas spontana experimentlust och nyfikenhet bör utnyttjas och vidmakthållas. Ämnets stora möjligheter till roliga och tankeväckande försök bör särskilt uppmärksammas.

2. Undervisningen bör särskilt de första åren anordnas så, att den låter lärjungarna få utlopp för sitt verksamhetsbegär genom självständigt utförande av lätta arbetsuppgifter. Därför bör elevlaborationer förekomma, i den mån detta är möjligt. Dessa kan ibland avse tillverkning av enkla apparater. Även fysikaliska byggsatser är av värde. Laborationer av dessa typer skänker på det sta-

dium det här gäller den största tillfredsställelsen, i första hand genom att de lämnar ett för eleverna påtagligt resultat. De ger utlopp för deras skaparglädje och en god övning av deras praktisk-fysikaliska handlag.

3. Det är av stor betydelse, att god och tidsenlig undervisningsmateriel i ämnet finns tillgänglig. Alltför stor sparsamhet härvidlag kan i realiteten vara dålig ekonomi, då undermålig och otillräcklig apparatur kan försorsaka, att mycken tid spilles och att elevernas intresse och uppmärksamhet undergrävas.

4. I fråga om kursinnehållet bör bl. a. följande uppmärksammas.

Kursmomentet om ljudet och ljuset i sjätte klassen upptas i samband med behandlingen av hörsel- och synorganen. Därvid bör eleverna få göra bekantskap med de enklaste ljud- och ljusfenomenen samt några akustiska och optiska apparater, t. ex. grammfonen, kameran.

Bland egenskaperna hos vätskor och gaser behandlas lämpligen vätskors tryck, Arkimedes' lag, kommunicerande kärl, enkla ytspännings- och kapillärphenomen, luftens tryckverkningar (barometern och några vanliga slag av pumpar), instängda gasers tryck (manometern).

Kursmomentet »Förbränningsmotorer» måste av naturliga skäl få en utförlig behandling, särskilt i den åttaåriga och i den nioåriga skolan.

I åttonde klassen bör, i den mån tiden så medger, genomgå något om radio, radar, television och eventuellt ljudfilm. De teoretiska förklaringarna måste särskilt här begränsas till det mest nödvändiga.

De faror, som kan vara förbundna med den elektriska strömmen och handhavandet av elektriska ledningar och apparater, bör särskilt uppmärksammas. Innebörden av S-märkning bör anges. Elektriska apparater och maskiner, företrädesvis sådana som användes i hemmet, såsom lampor, kokplattor, strykjärn,

dammsugare, elektriska spisar, bör demonstreras och förklaras.

I anslutning till kursen i mekanik i åttonde klassen kan, därest tiden så medger, krafters sammansättning och uppdelning samt lagarna för hävstångar och lutande plan upptas till behandling.

För varje moment bör dess praktiska tillämpningar särskilt beaktas.

Den för undervisningen i naturkunskap och därmed för undervisningen i fysik disponibla tiden kan beträffande klasserna 8 och 9 vara olika, beroende på valet av alternativ (variant) i timplanen. Även i klass 7 kan olika timal förekomma för ämnet naturkunskap. Vissa modifieringar i kursinnehållet blir härigenom erforderliga.

Det för klass 9 (alt. 2 b) angivna kursmomentet »Praktisk värme-, el- och maskinteknik på elevernas yrkesområde» kan förslagsvis omfatta, när yrkeskunskapen avser

jordbruk: värmeförsörjning och värmeisolation i bostadshus och ekonomibyggnader; förbränningsmotorers konstruktion, skötsel och användning; elektriska säkringar; effekt och utbyte vid olika elvärmeapparater i lantushållet; elmotorers konstruktion, skötsel och användning;

metallarbeta: hållfasthet; något om materialprovning; tillåten påkänning vid olika slag av belastning; elmotorers samt förbränningsmotorers konstruktion, skötsel och användning;

hushålls- och vårdnadsyrken: värmeförsörjning och värmeisolation i bostadshus; elektriska säkringar; effekt och utbyte vid olika elvärmeapparater i hushållet.

Är yrkeskunskapen ansluten till skogsbruk, fiske och sjöfart eller träarbete, kan delvis samma moment, som angivits i fråga om jordbruk, genomgå; vid anslutning till träarbete bör därvid även de vid anslutning till metallarbete angivna momenten beaktas.

5. I vederbörlig ordning bestämda förkortningar och beteckningar inom ämnesområdet skall användas vid undervisningen.

Kemi

1. Undervisningen i kemi bör ge eleverna kunskap om de kemiska grundbegreppen samt om viktiga kemiska föreningar och reaktioner av grundläggande typ. Den skall ge en inblick i vardagslivets kemi och förståelse för kemins uppgifter inom medicinen, i industri, jordbruk och hushåll.

Vad som anförts i punkt 1 av anvisningarna till ämnesgrenen fysik om systematisk fullständighet och teoretiska förklaringar samt om teknisk tillämpning på för eleverna aktuella yrkesområden gäller även vid behandlingen av de kemiska företeelserna.

2. Kemiundervisningen bör ha en huvudsakligen praktisk inriktning. Vikten av varsamhet med kemiska ämnen, som innebär faromoment, exempelvis sprängämnen och giftiga eller frätande ämnen, skall särskilt inskräpas. Av betydelse för ökande av intresset för ämnet är, att undervisningen så ofta som möjligt anknyter till det dagliga livet. Elevlaborationer bidrar givetvis också till att stimulera intresset för kemien.

Sådana grundbegrepp och företeelser, som är av betydelse för övrig undervisning, t. ex. slamning, lösning, blandning och kemisk förening, luftens viktigare beståndsdelar samt förbränning, upptas till behandling i lämpliga praktiska sammanhang.

3. Sedan lärjungarna inhämtat ett visst mått av praktiska kunskaper, kan dessa kompletteras med elementär teori. Om tiden medger, kan begreppen atom- och molekylvikt något behandlas, och i

detta sammanhang en kort orientering i den moderna atomteorin ges.

Beträffande erforderliga modifieringar i kursinnehållet på grund av varierande timtal hänvisas till punkt 4 i anvisningarna till ämnesgrenen fysik.

Det för klass 9 (alt. 2 b) angivna kursmomentet »Viktigare kemiska processer, fabrikations- och undersökningsmetoder inom elevernas yrkesområde» kan förslagsvis omfatta, när yrkeskunskapen avser

jordbruk: oorganiska ämnen av särskild betydelse för lantushållningen: handelsgödsel, mineralfoderämnen, växtskydds- och desinfektionsmedel; de viktigaste mineralen och berg- och jordarterna med särskild hänsyn till jordbruket; fodermedlens och mjölkens kemi; fodermedelsanalys; något om de kemiska företeelserna vid vår födas beredande och smältning;

handel: de viktigaste råvarornas bearbetning inom industrin; förevisning och undersökning av några betydelsefulla handelsvaror; metoder för bestämning av varornas kvalitet;

hushålls- och vårdnadsyrken: tvätt- och rengöringsmedel; de kemiska företeelserna vid vår födas beredande och smältning; livsmedels- och textilindustrins viktigaste produkter och tillverkningsprocesser; några metoder för undersökning av varors kvalitet.

Är yrkeskunskapen ansluten till textilt arbete, kan delvis samma moment, som gäller för hushålls- och vårdnadsyrken, genomgås.

4. Både för lärare och lärjungar kan kemiska experiment medföra allvarliga risker. Vissa allmänna och speciella anvisningar, råd och säkerhetsföreskrifter har lämnats i cirkulär från skolöverstyrelsen (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1952: 8 s. 126).

Matematik

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—6 och för klass 7 i sjuårig skola enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i matematik har till uppgift att giva kunskap och färdighet i räkning samt någon förtrogenhet med geometriens enklaste begrepp och metoder. Säkerhet och snabbhet i såväl huvudräkning som skriftlig räkning skall eftersträvas.

Undervisningen skall så bedrivas, att eleverna vänjes vid den tankereda, noggrannhet och målmedvetenhet som ämnet kräver.

Kursinnehåll

Första klassen

Talområdet 1—100 med särskilt grundlig genomgång av området 1—10 och med stor vikt lagd på klarläggandet av talföreställningar och räkneförlopp. Övningar i enkel addition och subtraktion utan tiotalsövergång. Övningar att använda några vanliga mått och sorter.

Andra klassen

Talområdet 1—1 000 med särskilt grundlig genomgång av talområdet 1—100. Övningar i addition och subtraktion. Grundläggande övningar i multiplikation och division. Särskilda huvudräkningsövningar. Övningar att använda några vanliga mått och sorter.

Tredje klassen

Talområdet 1—10 000. Fortsatta övningar i multiplikation och division. Tillämpningsövningar på de fyra räknesätten. Särskilda huvudräkningsövningar. Övningar att använda vanliga mått och sorter.

Fjärde klassen

Talområdet 1—1 000 000. De fyra räknesätten med tillämpningar. Särskilda

huvudräkningsövningar. Rektangel och kvadrat samt mätning och beräkning av dessa figurers omkrets och ytor. Övningar att använda mått och sorter.

Femte klassen

De fyra räknesätten i hela tal fullständigt. Tillämpningsövningar av olika slag. Grunderna för allmänna bråk och decimalbråk jämte enklare tillämpningar i de fyra räknesätten. Särskilda huvudräkningsövningar. Geometri: kub, rät pelare, vinklar, parallelogrammer; fortsatt beräkning av rektanglars ytor samt beräkning av motsvarande räta pelares rymd. Översikt av längd-, yt- och rymdmåtten samt viktsystemet. Särskilda övningar i sortförvandling.

Sjätte klassen

Allmänna bråk fullständigare.

Fortsatta övningar i de fyra räknesätten med hela tal och bråk jämte tillämpningar: procenträkning, reguladetri, medelvärden. Ekvationer av enklaste slag. Särskilda huvudräkningsövningar. Geometri: triangeln och andra ej förut behandlade rätliniga figurer; enkla konstruktioner med passare och linjal; beräkning av parallelogrammers och triangelns ytor och motsvarande räta pelares rymd. Sortförvandling.

Sjunde klassen

Sjuårig skola

Fortsatta övningar med hela tal och bråk jämte tillämpningar i anslutning till det praktiska livets krav. Användning av tabeller med tillämpning på försäkringar och sammansatt ränta. Något om främmande länders mynt. Enkla sifferekvationer med en obekant jämte tillämpningar. Enkla övningar i grafisk fram-

ställning. Geometri: enkla konstruktioner; övning att beräkna rätliniga figurers ytor och motsvarande räta pelares rymd; cirkeln och cylindern; något om pyramiden, konen och klotet; enkla fältmättningsövningar. Återblick på mått och sorter.

Åtta- eller nioårig skola¹

Fortsatta övningar med hela tal och bråk jämte tillämpningar i anslutning till det praktiska livets krav. Något om främmande länders mynt. Enkla sifferekvationer med en obekant jämte tillämpningar. Geometri: enkla konstruktioner; övning att beräkna rätliniga figurers ytor och motsvarande räta pelares rymd; cirkeln och cylindern. Återblick på mått och sorter.

Anm. Är åttonde (och nionde) klassen frivillig, tillämpas kursen för sjunde klassen i sjuårig skola.

Åttonde klassen^{1, 2}

Fortsatta övningar med hela tal och bråk jämte tillämpningar, företrädesvis av praktisk art. Något om växlar, aktier och obligationer. Sifferekvationer och ekvationsproblem med en obekant. Något om kvadratrötter. Användning av tabeller med tillämpning på försäkringar och sammansatt ränta. Överslagsberäkningar. Enkla övningar i grafisk framställning. Geometri: yt- och rymdberäkningar med konstruktioner; något om pyramiden, konen och klotet; kongruens och likformighet; enkla fältmättningsövningar.

Anm. Är åttonde klassen frivillig, kan de då i sjunde klassen genomgångna kursmomenten behandlas repetitionsvis eller uteslutas. Finns obligatorisk nionde klass, medtas ej kursmomenten »Något om växlar, aktier och obligationer» och »Något om kvadratrötter».

Nionde klassen^{1, 2}

Hela tal, bråkräkning och ekvationer med praktiska tillämpningar. Något om växlar, aktier och obligationer. Enkla

algebraiska räkningar och i samband därmed användning av några formler. Något om kvadratrötter. Grafisk framställning. Geometriska uppgifter av praktisk betydelse. Några enkla exempel på geometriska bevis. Enkla fältmättningsövningar.

Anm. Är nionde klassen frivillig, kan de då i åttonde klassen genomgångna kursmomenten »Något om växlar, aktier och obligationer» och »Något om kvadratrötter» behandlas repetitionsvis eller uteslutas.

Anvisningar

1. Undervisningen bör så långt som möjligt göras åskådlig. Av särskild vikt är, att detta iaktas vid införandet av nya moment i undervisningen. Åskådlighet är i den elementära räkneundervisningen en nödvändig förutsättning för att lärjungarna skall kunna ledas till att klart förstå de erforderliga tanke- och räkneoperationerna. En annan förutsättning härför är, att tillräcklig tid tas i anspråk för genomgång och klargörande av varje nytt moment. Räkneundervisningen bereder många elever stora svårigheter, och den kräver av läraren inte blott förmåga av enkel och lättfattlig framställning utan även stort tålamod och lugn. På varje nytt område bör till en början ett stort antal enkla exempel behandlas, och uppgifternas svårighetsgrad bör därefter endast långsamt stegras.

Stor vikt bör läggas även vid uppövningen av lärjungarnas mekaniska räknefärdighet. Rena sifferexempel bör därför förekomma i betydande omfattning. Träningen i mekanisk sifferräkning bör så småningom och i växande utsträckning bedrivas av varje lärjunge för sig under tyst räkning. Elevernas arbete skall här-

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

² Jämför punkt 14 i anvisningarna.

vid noga följas, och läraren bör ge anvisningar och hjälp, då så erfordras. I ännu högre grad är detta nödvändigt, då tillämpningsuppgifter blir föremål för lärjungarnas tysta räkning.

Vid den skriftliga räkningen tillses, att lärjungarna skriver tydliga siffror samt iakttar reda och noggrannhet i fråga om uppgifternas beteckning och uppställning. Vederbörliga hjälpmedel — linjal, passare o. d. — bör komma till användning.

Lärjungarna bör tillhållas att genom omräkning eller på annat lämpligt sätt pröva riktigheten av gjorda uträkningar. Oriktigt lösta uppgifter skall rättas eller av eleverna efter lärarens anvisningar utföras på nytt. Där ett fel vid en uppgifts lösning förekommer hos ett större antal lärjungar, göres uppgiften lämpligen till föremål för gemensam behandling i klassen.

Erfarenheten har visat, att hemuppgifterna i räkning kan bli mycket betungande för många lärjungar. Det är därför av synnerlig vikt, att de hemuppgifter som ges är väl avvägda till sin omfattning och innehåller räkneexempel endast från områden, som eleverna visat sig behärska.

Hemuppgifternas utförande skall av läraren kontrolleras, varvid även det sätt varpå arbetet utförts bör ägnas nödig uppmärksamhet.

2. Särskilda provräkningar, då ett kursavsnitt behandlats, har stor betydelse vid bedömandet av i vad mån lärjungarna tillgodogjort sig undervisningen.

3. Ett huvudsyfte vid räkneundervisningen bör vara, att eleverna erhåller färdighet i huvudräkning. Så ofta det finnes lämpligt, bör de åskådliggörande räkneexempel, som avser att införa lärjungarna på ett nytt område, väljas så, att de kan lösas genom huvudräkning. Under den första skoltiden är all räkning huvudräkning. Efter införande av skriftliga metoder för uträkning av tecknade

uppgifter blir särskilda huvudräkningsövningar behövliga. Ofta kan det vara lämpligt, att lektionen inledes med sådana övningar under några minuter. Genom huvudräkning i grupper, övningar med s. k. räknospel eller andra anordningar kan eleverna erhålla individuell träning.

Även vid de skriftliga uppgifternas lösning bör huvudräkning komma till användning i så stor utsträckning som möjligt. Eleverna bör vänjas att göra överslagsberäkningar före den exakta uträkningen och för att kontrollera, att ett uträkningsresultat är rimligt. Under huvudräkningsövningarna bör lärjungarna emellanåt få redogöra för det sätt, varpå den förelagda uppgiften lösts. Då anledning därtill ges, bör enklare och lämpligare vägar att nå resultatet diskuteras.

4. Samverkan bör ske med undervisningen i framför allt hembygds kunskap, fysik, samhällskunskap, hemkunskap, teckning och slöjd. Så mycket som möjligt bör valet av uppgifter stödja undervisningen också i övriga ämnen.

5. Under de första veckorna av första skolåret bör barnen få syssla med räknepusel samt räkna föremål av olika slag och därunder använda såväl grundtal som ordningstal. Såsom åskådningsmedel vid den första undervisningen bör framför allt användas sådana mindre föremål, som barnen själva kan hantera och som lätt går att gruppera, t. ex. räknelappar, klot-sar, knappar, stickor, kulor (kulram) och mynt.

6. Under de tre första skolåren utsträcker — såsom anges i kursinnehållet — talområdet till 100 i första klassen, till 1 000 i andra klassen och till 10 000 i tredje klassen. Därvid måste dock iakttas, att tillräcklig tid tas i anspråk för klargörande av talföreställningar och räkneförlopp inom talområdet 1—10 och att i första klassen endast mycket lätta uppgifter behandlas inom talområdet över 10. Tiotalsövergångar (t. ex. $7 + 9$) bör i

första klassen undvikas. Liknande gäller för andra klassen beträffande uppgifter med tal över 100. Lättare uppgifter inom det högre talområdet bör i allmänhet behandlas före svårare inom det lägre. I tredje klassen må vid användningen av den vanliga multiplikations- och divisionstekniken i regel endast förekomma multiplikatorer och divisorer inom talområdet 1—10 samt endast ett räknesätt i varje uppgift.

7. Additions- och subtraktionstabellerna bör i allmänhet vara inlärdas före andra skolårets slut. Tabellerna inom talområdet 1—10 bör lämpligen inläras under första skolåret och hela tabellerna (1—18) under andra skolåret. Med additionstabellen menas här summorna av två ensiffriga tal, vilka som helst, och med subtraktionstabellen de motsvarande subtraktionsuppgifterna.

8. Multiplikationstabellens inlärande grundlägges genom additionsserier under de första skolåren. Tabellen övas särskilt under tredje skolåret och bör vara inlärd fullständigt under fjärde skolåret (upp till $10 \cdot 10$).

9. Vid införande av bråkräkning i femte klassen bör såsom inledning allmänna bråk behandlas endast i den omfattning, som erfordras för klarläggande av bråkbegreppet. De exempel som ges i anslutning härtill bör således vara mycket enkla. Additioner och subtraktioner utföres endast med liknämninga bråk som termer. Åskådlighet i undervisningen är här av den största betydelse. Framställningen bör begränsas till bråk med så små nämnare, att deras betydelse kan åskådliggöras, t. ex. genom delning av figurer på klassrummets tavla och i barnens räkneböcker. Efter denna inledning behandlas och övas räkning med decimalbråk.

I sjätte klassen fullföljes framställningen av bråkläran, och lärjungarnas färdighet i bråkräkning befästes genom fortsatta övningar i de följande klasserna.

Decimalbråk med flera än fyra decimaler bör i allmänhet inte förekomma i räkneexemplen. Lärjungarna bör dock övas i att teckna och utläsa decimalbråk med fem eller sex decimaler. Division i allmänna bråk må i sjuårig skola huvudsakligen kunna begränsas till de fall, i vilka divisorn är ett helt tal. Såsom allmän regel gäller, att bråk med stora nämnare inte bör förekomma i räkneexemplen. Uppgifter i vilka flera räknesätt ingår bör vara av enkel beskaffenhet. Räkneexemplen bör i allmänhet vara så valda, att långa och tidsödande räkningar inte behöver ifrågakomma.

10. Tillämpningsuppgifternas sakinnehåll skall hämtas huvudsakligen från förhållandena i hemmet och i skolan, från arbets- och affärlivet samt från de kunskapsområden, som behandlats vid undervisningen i andra ämnen. Uppgifterna bör på ett naturligt sätt anknyta till det dagliga livets förhållanden. I stor utsträckning bör sådana uppgifter medtas, som kan äga betydelse för arbetet i hemmet och som är ägnade att fästa lärjungarnas uppmärksamhet på vikten av sparsamhet och god hushållning. Konstlade och invecklade uppgifter bör undvikas.

Metoden att reducera till enheten (reguladetri) bör flitigt komma till användning. Härvid bör emellertid tillses, att eleverna inte vänjes vid att mekaniskt tillämpa ett bestämt uppställningsschema utan övas att resonera sig fram till en riktig lösning.

Procenträkningen bör huvudsakligen begränsas till sådana uppgifter, som innebär en naturlig frågeställning. I detta sammanhang bör påvisas och exemplifieras, hur ett sparkapital växer genom ränta på ränta. Uppgifter rörande försäkringar av olika slag anknytes till de kunskaper lärjungarna förvärvat vid undervisningen i samhällskunskap. En följd av exempel kan ibland sammanknytas på sådant sätt, att deras lösningar tillsam-

mans utgör lösningen av en större uppgift. Stor vikt bör läggas vid övningar i att snabbt och riktigt utföra sifferräkning även såsom huvudräkning. Övningarna i grafisk framställning skall inte ges större omfattning än som är nödvändigt, för att lärjungarna skall förstå och kunna använda denna framställningsform.

Vid användning av ekvationsmetod är det av vikt, att metoden genomgås med grundlighet, så att eleverna verkligen förstår dess innebörd och tillägnar sig den.

11. Ett av räkneundervisningens viktigaste praktiska mål är att göra lärjungarna väl förtrogna med de vanliga längd-, yt-, rymd- och viktmåtten. I den utsträckning det är möjligt, bör utförda mätningar och vägningar läggas till grund för räkningen med dessa mått. Under de fyra första skolåren bör företrädesvis förekomma övningar för att inlära vanliga mått och förstå dessas storleksförhållanden samt enkla sortförvandlingar, i regel endast mellan två närliggande sorter. Mera omfattande sortförvandlingar bör som särskilda övningar upptas först i femte klassen. Sedan lärjungarna lärt känna samtliga till skolkursen hörande mått, bör under de följande läsåren en allmän översikt över måttssystemet genomgås.¹

12. De möjligheter, som räkneundervisningen erbjuder att fostra lärjungarna till sparsamhet och ekonomisk omtanke, bör väl utnyttjas. Genom enkla exempel kan sparandets betydelse klagöras redan under de första skolåren. I samband med lämpligt valda tillämpningsuppgifter bör även i samtliga följande klasser, såsom redan framhållits, lärjungarnas uppmärksamhet fästas på vikten av sparsamhet och god hushållning. Bäst lämpar sig här för uppgifter, som anknyter till lärjungarnas omedelbara erfarenhet eller som har aktuellt intresse för dem: beräkning av materialkostnaderna för ett i slöjden utfört arbete, beräkning av sammanlag-

da utgifter under ett år för en lärjunges biografbesök eller för inköp av sötsaker, uppgifter i samband med den ekonomiska planläggningen av en skolresa eller en skolfest osv. I de högre klasserna bör förekomma grupper av exempel, som berör skilda ekonomiska förhållanden, t. ex. hemmets utgifter för olika ändamål, bostättningskostnader, försäkringar, kontantköp och avbetalningsköp. Lättfattliga upplysningar om bankers och andra kreditinstituts uppgifter bör lämnas i samband med ränteräkningen.

Det är av vikt, att den undervisning, som här avses, samordnas med motsvarande undervisning inom andra ämnen, särskilt hembygds-kunskap, samhällskunskap och hemkunskap.

13. Mättnings- och konstruktionsuppgifterna jämte enkla beräkningar liksom motsvarande geometriska moment åsyftar att bibringa lärjungarna kännedom

¹ Under de tidigare skolåren kan exempelvis följande mått upptas till behandling:

- Första klassen: längdmått: cm, dm, m;
rymdmått: dl, l;
viktmått: hg, kg;
tidsmått: min, tim, dag, vecka, år;
mynt: öre, kr;
stycketalssort: dussin;
- Andra klassen: längdmått: cm, dm, m;
rymdmått: dl, l;
viktmått: hg, kg;
tidsmått: sek, min, tim, dygn, vecka, månad, år;
mynt: öre, kr;
stycketalssorter: dussin, tjog;
- Tredje klassen: längdmått: mm, cm, dm, m, km, mil;
rymdmått: dl, l, hl;
viktmått: g, hg, kg;
tidsmått: sek, min, tim, dygn, vecka, månad, år;
mynt: öre, kr;
stycketalssorter: dussin, tjog;
- Fjärde klassen: (utom förut inlärd mått och sorter)
ytmått: cm², dm², m², km²;
rymdmått: cl;
viktmått: dg, ton;
- Femte klassen: övriga mått och sorter.

I lämpliga sammanhang uppmärksammas vissa internationellt använda mått, såsom yard, engelsk mil, sjömil, liksom äldre svenska mått, såsom tum, fot, aln, tunnland.

om de vanligaste geometriska storheterna och de enklaste geometriska konstruktionerna samt att ge dem någon färdighet i mätning och beräkning av geometriska storheter. Lärjungarna skall så långt möjligt själva utföra erforderliga mätningar. Vid beräkning av ytor och rymder bör de i regel upprita den ifrågavarande figuren eller kroppen och utsätta de givna måtten på teckningen. Över huvud bör vid all undervisning i matematik och framför allt då i geometri värdet av enkla men tydliga och väl utförda figurer beaktas. Undervisningen kan dessutom i lämpliga delar stödjas av modellering, klippning och vikning. Härvid kan ofta arbete i grupp vara lämpligt.

Det bör tillses, att geometriundervisningen får vederbörligt utrymme inom ämnet, antingen så att den fördelas mera jämnt under läsåret eller så att undervisningen koncentreras till ett större antal veckotimmar under en kortare tid. Geometriska exempel bör ingå bland de vid räkneundervisningen i allmänhet förekommande tillämpningsövningarna.

Vad som tas med om likformig avbildning bör bl. a. syfta till att göra eleverna väl förtrogna med begreppet skala och dess användning vid beräkning av verkliga sträckor och ytor med hjälp av en avbildning i given skala. Såsom tillämpning bör några enkla fältmättningsövningar utföras.

I samband med mätningar ute i det fria bör lärjungarna övas att rätt uppskatta avstånd. De bör därför med mätredskap få mäta upp sådana avstånd som 10, 50, 100 meter samt öva sig att sedan mäta dessa och längre vägsträckor dels med steg, dels efter tid. Till dessa mätningar bör anslutas enkla försök i avståndsbedömning. Dylika övningar kan lämpligen förekomma även i samband med friluftsverksamheten.

Lärjungarna bör även få på skolgården uppmäta och utmärka storleken av ett ar samt genom praktiska iakttagelser

och övningar bibringas en klar föreställning om storleken av ett hektar.

Kursen i geometri i klasserna 7—9 omfattar framför allt yt- och rymdberäkningar. Dessa bör anknytas till praktiska demonstrationer med tillgänglig materiel. I nionde klassen kan lämpligen förekomma några enkla exempel på tillämpningen av den pytagoreiska satsen.

14. För vissa lärjungar kan det vara nödvändigt med en beskärning av kursen och en koncentration till det mest väsentliga. Sådant som har endast ringa betydelse i det praktiska livet bör i dylika fall uteslutas. I klasserna 8—9 torde kursinnehållet bli rätt olika, beroende på vilka alternativ (resp. varianter) av timplanen som kommer till användning. För alternativen 2 och 3, där lärjungarna i regel är mindre teoretiskt inriktade, torde en strykning av vissa svårare kursmoment lämpligen böra ske. Genom individuell undervisning eller gruppundervisning bör läraren söka ge ett för den enskilde eleven avpassat kunskapsmått.

15. I flerklassiga läraravdelningar bedrives undervisningen i allmänhet med alla klasserna under samma timmar, varvid varje klass behandlar uppgifter inom sin särskilda kurs. En effektiv undervisning förutsätter, å ena sidan att lärjungarna genom direkt undervisning erhåller tillräcklig ledning, och å andra sidan att deras självverksamhet på ett ändamålsenligt sätt tas i anspråk. En noggrann planläggning av undervisningen är nödvändig, för att tillräcklig tid skall hållas i varje klass för genomgången av nya moment. De mera försigkomna eleverna bör beredas tillfälle att genom fyllnadsuppgifter självständigt utföra mera krävande uppgifter utöver de gemensamma övningarna inom kursavsnittet. Stundom kan det vara lämpligt att låta någon lärjunge räkna tillsammans med lärjungar i högre eller lägre klass än den han egentligen tillhör.

De olika klasserna kan visserligen inte

sammanhållas i en undervisningsgrupp, men i vissa fall kan beslätade kursmoment — framför allt sådana som behöver repetitionsvis inskräpas — med fördel upptas till gemensam behandling i två eller tre klasser. Det kan även vara lämpligt, att exempelvis sortförvandlingar och vissa geometriska beräkningar samt övningar i huvudräkning ibland är gemensamma för två eller flera klasser.

16. Särskilt i B3-skolan torde det vara nödvändigt att redan i de lägre klasserna så tidigt som möjligt vänja lärjungarna vid arbete på egen hand.

I den mån så är genomförbart, bör skriftlig räkning här komma till användning på ett tidigare stadium än eljest.

17. Lärjungarna skall i samband med genomgången av mått och sorter lära sig använda de i lag fastställda förkortningarna:

km	= kilometer
m	= meter
dm	= decimeter
cm	= centimeter
mm	= millimeter
km ²	= kvadratkilometer
ha	= hektar
a	= ar
m ²	= kvadratmeter
dm ²	= kvadratdecimeter
cm ²	= kvadratcentimeter
mm ²	= kvadratmillimeter
m ³	= kubikmeter
dm ³	= kubikdecimeter
cm ³	= kubikcentimeter
mm ³	= kubikmillimeter

hl	= hektoliter
l	= liter
dl	= deciliter
cl	= centiliter
ml	= milliliter
t	= ton
dt	= deciton
kg	= kilogram
hg	= hektogram
g	= gram
dg	= decigram
cg	= centigram
mg	= milligram

18. Det är av vikt, att en fast terminologi med tiden utbildas, vilket bäst befrämjas av att läraren själv i sin undervisning konsekvent använder de riktiga uttrycken. Innan speciella termer införes, bör man i undervisningen använda konkreta uttrycksätt, som ansluter sig till behandlade räkneseituationer. Man får alltså serier av uttryck med en gradvis skeende avkonkretisering, t. ex. 1) tap-pade, förlorade, åt upp, 2) minskat med, 3) minus. De konkreta uttrycken kan redan på det lägsta stadiet, när siffror och tecken införts, utbytas mot de vanliga svenska termerna (t. ex. lägga samman, minska, dela mellan). Endast fullt korrekta uttryck skall begagnas. De svenska uttrycken bör relativt tidigt ersättas av mera allmänt använda matematiska termer (addera, subtrahera, multiplicera, dividera, addition, subtraktion, multiplikation, division, termer, summa och rest, faktorer och produkt, dividend, divisor och kvot).

Teckning

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954:570, dock med viss ändring beträffande klass 7)

Mål

Teckningsundervisningen har till uppgift att bibringa eleverna färdighet att i

fritt skapande giva uttryck åt sina erfarenheter och sin fantasi samt att i form och färg återgiva sina föreställningar och iakttagelser.

Undervisningen bör så bedrivas, att den utvecklar elevernas skönhetssinne samt väcker deras intresse för konst och konsthantverk.

Kursinnehåll

Första, andra och tredje klassen

Teckning ingår i dessa klasser i de till hembygds-kunskapen hörande arbetsövningarna.

Fjärde klassen

Fri teckning och målning.

Teckning och målning i anslutning till det övriga skolarbetet samt med motiv från omvärlden och fantasin.

Femte klassen

Fri teckning och målning.

Teckning och målning med olika slags material i anslutning till det övriga skolarbetet samt med motiv från omvärlden och fantasin. Enkel föremålsteckning.

Visning av och samtal om konst.

Sjätte klassen

Fri teckning och målning.

Teckning och målning med olika slags material i anslutning till det övriga skolarbetet samt med motiv från omvärlden och fantasin. Föremålsteckning med proportionsstudier. Orneringsuppgifter. Enkla kompositionsövningar. Textning.

Visning av och samtal om konst.

Sjunde klassen¹

Teckning och målning med fritt val av motiv och framställningssätt.

Naturstudier och figurteckning. Lättare övningar i perspektivteckning. Mönsterteckning. Textning med tillämpningar. Teknisk ritning: geometriska konstruktioner i ett plan.

Studium av konst och konsthantverk.

Åttonde klassen¹

Teckning och målning med fritt val av

motiv och framställningssätt. Djurstudier. Perspektivteckning.

Teknisk ritning: projektlärlära; skalar; måttsättning; enkla byggnadsritningar och möbleringsplaner.

Studium av konst och konsthantverk från olika tider.

Nionde klassen¹

Teckning och målning med fritt val av motiv och framställningssätt. Perspektivteckning med skuggning och målning. Figurteckning. Snabbskissering. Utomhusstudier.

Färg-, material- och kompositionsproblem.

Teknisk ritning: projektlärlära i två eller tre plan; härledning av linjers, vinklars och ytors verkliga storlek ur givna projektioner; ytutbredning. Heminredningsstudier.

Studium av konst och konsthantverk och i samband härmed konsthistoriska upplysningar.

Anvisningar

1. Vid undervisningen i teckning måste hänsyn tas till att lärjungarnas individuella förutsättningar för ämnet i hög grad varierar. Arbetsmetoder och uppgifter bör så långt som möjligt anpassas efter varje elevs begåvningsstyp och intresse.

Eleverna bör vänjas vid att arbeta självständigt och göra egna iakttagelser, att utnyttja olika slag av studie- och arbetsmaterial och olika slag av teknik. De bör så långt som möjligt välja egna motiv och eget framställningssätt. Å andra sidan är det angeläget, att lärjungarna även övas att produktivt och friktionsfritt samarbeta med kamrater. Åtskilliga av uppgifterna inom ämnet kan fullgöras under grupparbete eller andra former av samverkan mellan eleverna.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

2. Vid undervisningen bör hänsyn också tas till de väsentliga särdragen hos barnteckningen i olika åldrar. Någon egentlig korrigerings av utvecklingsbetonade felaktigheter bör i varje fall på lågstadiet inte förekomma. Detta gäller i all synnerhet figurteckningen.

Redan tidigt börjar barnen teckna människor, i allmänhet med alldeles felaktiga proportioner, vilket då givetvis inte bör rättas. Först i samband med undervisningen om människokroppen är det lämpligt att vid figurteckningen mera ingående behandla människokroppens proportioner. Lärjungarna bör först genom enkla schematiska teckningar framställa de olika kroppsdelarnas storleksförhållanden. Därefter kan det vara lämpligt att låta dem teckna olika figurer med iakttagande av de rätta proportionerna.

3. Undervisningen i teckning bör i mån av tid samverka med undervisningen i skolans övriga ämnen, särskilt modersmålet och orienteringsämnen. I fråga om teknisk ritning samordnas undervisningen med ämnena matematik, naturkunskap (fysik) och slöjd. Det konsthistoriska studiet, som i teckningsämnet även bör omfatta stillära, bedrivs i samverkan med historieundervisningen.

4. Som hjälpmedel vid teckningsundervisningen kan det särskilt på högstadiet vara av värde att i skolan ha tillgång till en samling föremål, exempelvis naturföremål, bruksföremål, svensk keramik och svenskt glas från våra ledande porslinsfabriker och glasbruk, hemslöjdsalster och enkla leksaker. Vid urvalet bör beaktas, att föremålen är av sådan beskaffenhet, att de intresserar lärjungarna och att de med hänsyn till såväl form som färg är ägnade att utveckla deras skönhetssinne.

En del av de för teckningen behövliga föremålen, såsom blad, blommor, frukter, musslor, snäckor m. m., kan anskaffas av eleverna själva.

Materielen bör utnyttjas på ett sätt,

som främjar lärjungarnas aktiva skapande och upplevelse av form och färg. Mechanisk avritning av tecknade förebilder är en föga givande form av teckning och bör därför undvikas.

Av vikt är, att penslar, färger och annan för teckningsundervisningen erforderlig materiel väl vårdas.

5. Som exempel på lämpliga uppgifter för teckningen kan nämnas: illustrering av uppsatser, illustrering av händelser ur historien och ur sago- och äventyrsböcker; porträtt av personer i elevernas omgivning samt fantasiporträtt; motiv från naturen; dekorativa motiv i anslutning till årets högtider, teaterföreställningar o. d.; dekorerings av nyttoföremål.

6. Modelleringsövningar med motiv från omvärlden och fantasin bör förekomma på såväl högre som lägre stadier i den utsträckning som förhållandena medger.

I samband med teckning under de sista skolåren lämnas, i synnerhet då teckning förekommer som valfritt ämne, undervisning i olika slag av konsthantverk. Eleverna bör då något få syssla med t. ex. tygtryck, batik, målning på porslin, träsnitt, linoleumsnitt, pappslöjd med ornering, läderplastik, fotomontage och fotokonst.

7. Den första perspektivundervisningen kan ske dels individuellt och dels under samtal inför elevernas egna teckningar. I samband med iakttagelser i naturen (t. ex. genom klassrumsfönstret) och kontrollerande syftning ledes lärjungarna att själva upptäcka skillnaden mellan föremålets form i verkligheten och sådan den ter sig för vårt öga.

8. Undervisningen i teknisk ritning bör ge eleverna ett begrepp om ritningen som ett hjälpmedel för tekniska och konstnärliga konstruktioner inom arbetslivet samt viss färdighet att utföra enkla ritningar.

Det är av vikt att klarlägga ritnings-

detaljens betydelse inom industri och hantverk, byggnadskonst och heminredning.

9. Under övningar i mönsterteckning och komponering får lärjungarna av geometriska former sammansätta bårder, ytmönster eller fristående ornament. Studier kan göras efter äkta, typiska allmogemönster eller gammal hemslöjd. Därjämte bör förekomma fria kompositioner för olika ändamål, såsom för slöjdarbeten, omslag till böcker o. d.

10. I samband med övningar i uppgörandet av möbleringsplaner bör förekomma studier av väl valda sydda, vävda och tryckta textilier samt av glas och keramik. Lärjungarna bör därvid jämväl erhålla tillfälle att ange placering av tavlor och gardiner samt att välja färger till tapeter, gardiner, möbeltyg och mattor. Vid kompositionsövningar i anslutning till slöjdarbetet kan läraren få till-

fälle till samtal med eleverna om vad som är vackert och ändamålsenligt. Samverkan bör härvid äga rum med undervisningen i slöjd eller hemkunskap.

11. Vid textningen bör i de högre klasserna några bokstavsstilar ingående behandlas och sammanhängande text utföras med blyerts, tusch eller färg. I samband härmed övas gruppering av text för etiketter, program, enkla reklamteckningar m. m.

12. Uppllysningar bör lämnas om några mera framstående konstnärer och deras verk. Detta bör ske i anslutning till visning av konstverk, goda konstreproduktioner och ljusbilder.

I skolan befintliga konstverk bör utnyttjas vid undervisningen.

Studiebesök i kyrkor, museer och andra offentliga byggnader, på utställningar samt i verkstäder, fabriker och affärer bör om möjligt anordnas.

Musik

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i musik har till uppgift att utveckla elevernas musikaliska anlag, att i samband med praktisk musikutövning, framför allt sång, giva dem en elementär musikalisk kunskap samt att göra dem bekanta med god musik.

Undervisningen bör främja intresset för musik, tillvarataga musikens personligt och socialt fostrande värden och förmedla kontakt med musiklivet utanför skolan.

Kursinnehåll

Första klassen

Enkla barnvisor och koraler.

Röstvård och tonbildning.

Ritmiska övningar och lekar i samband med sånger och musikstycken.

Övningar att utveckla höret och att lyssna på musik. Grundton och treklang.

Andra klassen

Barnvisor och enkla koraler.

Röstvård och tonbildning.

Ritmiska övningar. Nyansering. Lekvisor.

Fortsatta övningar att utveckla höret och att lyssna på musik.

Bildande av enkla melodier och rytmer. Durskalans sex första toner.

Tredje klassen

Visor och sånger¹ samt enkla koraler och kanon.

Röstvård och tonbildning.

Ritmiska övningar. Nyansering. Lekvisor.

Fortsatta övningar att utveckla höret och att lyssna på musik.

¹ Däribland de till allmänt inlärande för stadiet föreskrivna sångerna (stamsångerna).

Bildande av enkla melodier och rytmer.
Förberedande övningar i melodiläsning. Durskalan.

Fjärde klassen

Visor och sånger av något större svårighetsgrad.¹ Enkla kanon och koraler.
Röstvård och tonbildning.
Rytmska övningar och taktövningar.
Rörelselekar.

Aktivt lyssnande på musik och i samband därmed upplysande kommentarer.
Fortsatta övningar att bilda enkla melodier och rytmer.
Enkel melodiläsning och enkla diktat.
Alfabetiska notnamn.

Femte klassen

Unisona och tvåstämmiga sånger och folkvisor.¹ Kanon. Koraler. Delar av svenska mässan.

Tonbildning. Sång- och rörelselekar.
Fortsatt aktivt lyssnande på musik med upplysande kommentarer.
Fortsatta övningar att bilda enkla melodier och rytmer.
Melodiläsning och diktat. Några dur- och molltonarter.

Sjätte klassen

Unisona och tvåstämmiga sånger och folkvisor.¹ Kanon. Koraler. Delar av svenska mässan.

Tonbildning. Sång- och rörelselekar.
Lyssnande på musik, främst av nordiska tonsättare.
Enkla melodiska och rytmiska improvisationer.
Något om orkestrernas instrument. Enkla melodiers byggnad. Huvudtreklanger. Melodiläsning och diktat. Tonarter.

Sjunde klassen²

Unisona och tvåstämmiga sånger.¹ Kanon.
Röstvård och tonbildning.
Folkvisor, även dansvisor.
Lyssnande på och studium av olika arter av musik.

Fortsatta melodiska och rytmiska improvisationer.

Sammanställning av musikprogram.
Orkesterinstrument. Melodiläsning och diktat. Något om intervall och ackord.

Åttonde klassen²

Unisona och flerstämmiga sånger.¹ Kanon.

Tonbildning samt något om röstorganens fysiologi.

Folkvisor, även dansvisor.

Lyssnande: repertoar till belysning av olika ensembler och orkesterinstrument.
Notiser om tonsättare.

Fortsatta melodiska och rytmiska improvisationer.

Intervall och ackord. Melodiläsning och diktat.

Nionde klassen²

Unisona och flerstämmiga sånger. Kanon.

Röstvård och tonbildning.

Folkvisor, även dansvisor.

Lyssnande: repertoar till belysning av olika musikformer samt musik från olika tider.

Sammanställning av musikprogram.
Notiser om tonsättare.

Anvisningar

1. Musikundervisningen bör allmänt syfta till att berika lärjungarnas liv i och utanför skolan och att skapa förutsättningar för en personlig musikupplevelse. En väsentlig uppgift är därvid att väcka och genom skoltiden bevara elevernas intresse, vilket delvis är beroende av den repertoar som väljes. Det är viktigt att ofta sjunga melodiskt och rytmiskt tilltalande sånger, som även väddar till elevernas fantasi, känsla och rörelsebehov.

¹ Däribland de till allmänt inlärande för stadiet föreskrivna sångerna (stamsångerna).

² Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

I fråga om sångernas svårighetsgrad kan det med hänsyn till barnens förutsättningar vara lämpligt att under de första skolåren välja lätta, korta och i fråga om röstomfång mindre krävande sånger. I första klassen bör tonomfånget företrädesvis omfatta 5—6 toner, i andra klassen en oktav. Även i högre klasser, där man kan välja svårare sånger, bör man ofta som omväxling och stimulans inskjuta små enkla visor, ej minst för de svagt sångbegåvades skull.

Särskild omtanke bör ägnas de barn, som av olika anledningar inte sjunger rent. Ofta sjunger de inom ett lägre tonomfång än normalt, i enstaka fall inom ett högre. Sådana barn blir ofta med orätt bedömda såsom omusikaliska. Många av dem kan sjunga en enkel visa rätt, om de beredes tillfälle att sjunga den inom det tonomfång som de behärskar. Genom att visorna transponeras till högre, respektive lägre tonarter, kan barnens röstomfång vidgas och ej sällan bringas till den omfattning, som de gängse barnvisorna kräver.

För att tillgodose behovet av övnings-tillfällen för de barn, vilkas röstomfång avviker från klassens i övrigt, kan läraren ibland öva sång i mindre grupper såsom ett komplement till den sedvanliga gemensamhetssången.

Individuella sångövningar kan anordnas som små dialoger med vismotiv och ramsor, byggda på enkla, ofta återkommande melodityper. Övningar på enkla melodiinstrument kan även bidra till en riktig uppfattning av tonhöjd och melodi.

I flerklassiga avdelningar är gruppindelning i sång med hänsyn till olika åldersstadier ofta nödvändig.

På tidigt stadium bör läraren anknyta till barnens förmåga att improvisera melodier till rim och ramsor och att, exempelvis till bilderna i en bok, finna både text och melodi.

Att ge nya sånger en bakgrund genom ett samtal eller en berättelse i anslutning

till sångens innehåll är av betydelse inte endast på skolans lågstadium. Från och med fjärde klassen är det lämpligt att något mera ingående uppehålla sig vid vissa sångers kompositör, textförfattare, tillkomsthistoria etc. (Jfr punkt 7.)

Genom hela skoltiden bör förekomma visor och sånger, som väl lämpar sig för en anknytning till fantasins värld eller till mänskligt liv och mänsklig verksamhet och som därmed lätt låter sig dramatiseras. Vidare bör förekomma visor i anslutning till dagens och årets tider, till livet i skolan och dess olika intresseområden, till kamratlivet, visor med särskilt ändamål, såsom födelsedagsvisor, visor avsedda för med andra klasser gemensamma sångstunder eller lekafnär. Visor hämtade ur sångspel eller av barnen sammansatta till sångspel kan lämpligen framföras i samverkan med dem av skolans elever som spelar något instrument.

2. Tonkvaliteten i lärjungarnas sång bör i första hand grundas på deras egen strävan att ge uttryck för stämning och karaktär hos olika sånger. En förutsättning är härvid, att eleverna beredes tillfälle att bilda sig en uppfattning om sångens innehåll. En vaggvisa t. ex. sjunges på ett annat sätt än en gångtrall. Vid tonbildningsövningar kan lämpligen användas kända visor, sjungna på någon stavelse, t. ex. lo eller la. God sångandning främjas genom riktig frasindelning.

God röstbehandling och andning samt gott textuttal hos läraren själv främjar i hög grad resultatet av sångundervisningen. Exempel i detta avseende kan även hämtas från radio, från lämpliga gram-mofoninspelningar och från klassens egna elever.

Ett lätt och rörligt tempo i sången befrämjar tonkvalitet och sångglädje. En obesvärad och naturlig stämning vid sånglektionen är ägnad att frigöra från hämningar och spänningar.

Målbrottstiden är för såväl pojkar som

flickor en ömtålig period, då mera krävande sångövningar bör undvikas. Särskild försiktighet måste iaktas under målbrottets begynnelsestadium, som brukar inträffa i 13—15-årsåldern. Under denna period bör barnen viss tid få vila från skolsång. Under målbrottstiden i övrigt bör sångerna transponeras ned i ett bekvämt läge och lärjungarna uppmannas sjunga så, att en fri och vacker sångton ernås utan all forcering. Viktigt är att välja sånger med litet tonomfång.

Läraren bör således uppmärksamt följa röstutvecklingen hos varje lärjunge och, så snart begynnande målbrott eller heshet konstateras, anbefalla någon tids vila för rösten. I tveksamma fall bör samråd med skolläkaren äga rum. Lärarens uppgift är emellertid ej slutförd i och med att målbrott konstateras. Tvärtom bör han ofta och minst 2—3 gånger varje termin på nytt undersöka lärjungens röst och ge råd och anvisningar rörande röst- och talorganets rätta bruk i allmänhet. Så småningom kan lärjungen åter försiktigt börja delta i sången.

Vad ovan sagts innebär givetvis inte, att befrielse skall kunna medges från deltagande i den klassbundna undervisningen i musik, som enligt kursplanen inbegriper åtskilligt utöver de egentliga sångövningarna. Ej heller innebär det, att kursmomentet sång kan uteslutas i klasser, där ett antal lärjungar befinner sig i målbrottet. Skulle i någon klass det övervägande antalet lärjungar vara i målbrottet, bör dock den egentliga sångundervisningen kunna inskränkas och större vikt läggas vid övriga kursmoment. Behovet av aktivt musicerande under målbrottsperioden kan delvis tillgodoses genom spelning av olika instrument (blockflöjt, mandolin osv.).

3. Musikundervisningen bör främja elevernas förmåga till spänningsfri rörelse och rytmisk balans, eftersom detta är väsentliga förutsättningar för allt musicerande. Barn kan och vill gärna i rörelse

ge uttryck för sådant som de känner och förstår.

Eleverna bör få tillfälle till fri rytmisk rörelse i gestaltningslekar och rörelsesagor, till en början utan att den beledsagas av musik och utan krav på likformighet och samtidighet i rörelserna. Förebilder hämtas från både saga och verklighet. Med hjälp av rörelse till musik ledes lärjungarna så småningom till större frihet och balans i kroppsrörelserna och till bättre rytmisk anpassning. Av stor betydelse är, att samverkan på detta område kommer till stånd med undervisningen i ämnet gymnastik med lek och idrott.

4. De rytmiska övningarna bör utveckla och stärka känslan för taktart, betoning och notvärden. Lärjungarna kan markera starka taktdelar och återge rytm genom klappning, knackning, spelning på rytminstrument e. d. Även takterings-(dirigerings-)övningar bör förekomma. Användande av de s. k. franska taktorden eller rytmstavelserna (ta, ta-te, ta-va-te-ve osv.) underlättar utläsandet av rytmen och rekommenderas i synnerhet för lågstadiet.

Under tredje skolåret införes lämpligen benämningarna helnot, halvnot, fjärdedelsnot, åttondelsnot och sextondelsnot samt motsvarande paustecken. Punkterade noter och pauser bör behandlas i fjärde klassen och begreppen triol och synkop i femte respektive sjätte klassen.

Vid genomgången bör man anknyta till sånger, som innehåller exempel på de behandlade notvärdena och begreppen.

5. Redan under de första skolåren bör barnens tonmedvetande väckas och utvecklas. Till en början får de lära sig att skilja mellan höga och låga toner samt att beteckna eller ange dem på ett åskådligt sätt genom att använda handtecken, peka på en »tonstege», spela på klangspel eller dylikt. Noteringen kan lämpligen ske med tecken (ringar, kryss eller liknande), som anbringas på ett system av

linjer. För att befästa tonföreställningarna kan relativa tonnamn (exempelvis do, re, mi, fa osv.) användas. I samband härmed får lärjungarna försöka bilda små melodier, byggande på de inlärd tonerna.

Efter hand utökas tonmaterialet till att omfatta hela durskalan. Tonerna inpräglas genom övningar att höra och återge. Sedan lärjungarna vunnit nöjaktig säkerhet häri, införes vanlig notskrift.

Vid melodiläsningen (sång med ledning av noter eller andra tecken) kan läraren, då så behöves, stödja lärjungarna genom att själv sjunga eller spela med. Övningarna bör hålla sig inom det område som lärjungarna behärskar. Omväxlande härmed bör diktat ingå i undervisningen. Dessa kan anordnas så, att läraren spelar eller sjunger korta fraser, som av lärjungarna utpekas på en tontrappa eller skala eller upptecknas i notskrift.

6. Flerstämmig sång har stor betydelse för undervisningens berikande och för utvecklandet av lärjungarnas musikalitet och tonsäkerhet. Då emellertid denna sångart kräver speciella förutsättningar hos både lärare och lärjungar och dessutom ofta fordrar tidsödande förberedelser, torde flerstämmig sång vid den egentliga klassundervisningen kunna bedrivas endast i begränsad omfattning. Kanonsång kan dock förekomma redan på ett tidigt stadium.

I skolor med flera läraravdelningar bör frivillig körsång anordnas för lärjungar, som anses kunna tillgodogöra sig dylik undervisning (jfr punkt 2 i anvisningarna till timplanerna). Körsången kan omfatta unisona sånger, kanonsånger samt två-, tre- eller undantagsvis fyrstämmiga körsättningar i lämpligt röstläge.

7. Musiklyssnandet börjar på lågstadiet med övningar att känna igen enkla, korta musikstycken och att uppfatta och i ord uttrycka musikens stämning (glad,

sorgsen), tempo (hastigt, långsamt) och tonstyrka (stark, svag). Där så är möjligt, övas lärjungarna att känna igen några vanliga musikinstrument, t. ex. fiol, trumpet, flöjt, gitarr.

Från och med fjärde klassen vidgas lyssnarrepertoaren till att omfatta lättförståeliga stycken av kända tonsättare, exempelvis Mozart, Schubert, Grieg, Bellman, Söderman och Peterson-Berger. I högre klasser kan även Bach, Beethoven, Sibelius, Geijer, Wennerberg och Alfvén komma i fråga. I samband med lyssnandet lämnas korta intresseväckande upplysningar om nämnda tonsättare och deras verk.

På högstadiet studeras olika musikarter, musikformer osv.

8. Där så ske kan, anordnas frivillig undervisning i instrumentalmusik, omfattande såväl utbildning på valfritt instrument, t. ex. blockflöjt, mandolin, violin, violoncell, klarinett, trumpet, piano, som samspelning av olika instrument (jfr punkt 2 i anvisningarna till timplanerna).

9. En metodiskt utarbetad sångbok är ett viktigt stöd för musikundervisningen. Dessutom bör i varje skola finnas andra lämpliga hjälpmedel, såsom körsångböcker, läseböcker, musikplanscher o. d.

För den del av undervisningen, som omfattar musiklyssnande, är det önskvärt, att i skolan finns grammofon och grammofonskivor med lämpliga musikstycken. Även vid tonbildningsarbetet kan man ha glädje av föredömliga grammofoninsjuningningar, och magnetofon kan med fördel utnyttjas i samma syfte.

Som stöd för takt- och tonträfningsövningar m. m. är det av värde att ha tillgång till slaginstrument (rytmorkestert), klangspel, blockflöjter osv. Dock bör man vara på sin vakt mot överdrifter och missbruk. Sången är och förblir det centrala i folkskolans musikundervisning.

10. Musikundervisningen bör samverka

med undervisningen i skolans övriga ämnen, såsom kristendomskunskap (koraler, svenska mässan), modersmålet och hembygdskunskap (folkvisor, dikter), främmande språk — även norska och danska — (visor, dikter), historia (musikhistoria), geografi (sånger från olika länder) och gymnastik med lek och idrott (rytmik, sånglekar).

11. Såväl sång som instrumentalmusik bör förekomma ej endast på de därtill anslagna timmarna eller vid de tillfällen, då musiken kan organiskt infogas i den övriga undervisningen, utan även då den oförmedlat kan skänka större intresse eller ökad livaktighet åt skolarbetet.

12. Kungl. Maj:t har föreskrivit vissa angivna sånger (stamsånger) till allmänt

inlärande i skolor under skolöverstyrelsens inseende. Både text och melodi skall inläras. Bestämmelserna om dessa sånger är tidsbegränsade.

13. Vid betygsättningen i musik tas hänsyn till både praktiska och teoretiska prestationer, såsom sång, instrumentalmusik, tonträffning, rytmisk uppfattning och kunskaper i musikleära eller musikhistoria. Svaghet i något av dessa ämnesmoment kan kompenseras av god förmåga i något annat. Gehörssvaghet bör således inte i och för sig utgöra hinder för godkänt betyg i musik. Vid betygsättningen bör även beaktas de musikaliska färdigheter, som kan ha förvärvats utanför skolan.

Gymnastik med lek och idrott

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har till uppgift att tillfredsställa elevernas naturliga rörelsebehov samt att hos dem befordra en allsidig kroppslig utveckling, en god hållning och en god samverkan mellan kroppens olika rörelsefunktioner.

Undervisningen bör så bedrivas, att den skänker rekreation i det dagliga arbetet, vänjer eleverna vid samarbete samt skapar förståelse för kroppsövningar och friluftsliv såsom led i en sund livsföring.

Kursinnehåll

Första klassen

Enkla fristående gymnastiska övningar i form av fantasibetonade lekrörelser och s. k. rörelsesagor med huvudvikten lagd vid att lära barnen röra sig ledigt; enkla färdighetsövningar.

Smålekar av olika slag, såsom enkla springlekar, härmningslekar; sånglekar; övningar att kasta och fånga en boll, enkla bollekar; enkla terränglekar.

De första grunderna i skidlöpning och skridskoåkning; vattenvaneövningar.

Trafikundervisning.

Andra klassen

Enkla fristående gymnastiska övningar i form av fantasibetonade lekrörelser med huvudvikten lagd på att lära barnen röra sig ledigt; enkla färdighetsövningar. Svårighetsgraden något stegrad. Något skärpta fordringar på rörelsernas och övningarnas utförande.

Smålekar av olika slag, såsom enkla springlekar, härmningslekar; sånglekar; övningar att kasta och fånga en boll, enkla bollekar; stafettlekar och enkla terränglekar.

De första grunderna i skidlöpning och skridskoåkning; vattenvaneövningar.

Trafikundervisning.

Tredje klassen

Fristående gymnastiska övningar, huvudsakligen i form av lekbetonade rörelser och färdighetsövningar. Något skärpta fordringar på rörelsernas och övningarnas utförande.

Smålekar, sånglekar; bollövningar och bollekar; terränglekar.

Fri idrott i lekform; skidlöpning och skridskoåkning; förberedande orienteringsövningar samt om möjligt simundervisning.

Trafikundervisning.

Fjärde klassen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar; ökat antal färdighetsövningar.

Smålekar, sånglekar; lekar och bollövningar med strävan att utveckla bollteknik och samspelsteknik; terränglekar.

Fri idrott; övningar att använda karta och kompass; skidlöpning, skridskoåkning, iskunskap; simning och simkunnighetsprov. Enkla råd i livräddning.

Trafikundervisning.

Femte klassen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar; ökat antal färdighetsövningar. Något stegrad svårighetsgrad och något skärpta fordringar på utförandet.

Smålekar, sånglekar; enkla folkdanser; lekar och bollövningar med strävan att utveckla bollteknik och samspelsteknik; terränglekar. De enklaste laglekarna och lagspelen inövas.

Fri idrott; fortsatta övningar att använda karta och kompass; enkla lägerövningar; skidlöpning, skridskoåkning, iskunskap; simning och simkunnighetsprov. Livräddning. Naturvård.

Trafikundervisning.

Sjätte klassen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska öv-

ningar; enkla serierörelser av olika slag; färdighetsövningar.

Bolltekniska övningar och bollspel; kampekar (huvudsakligen för gossarna). Sånglekar och enkla svenska och utländska folkdanser.

Fri idrott; lägerliv; terrängvandringar och terränglekar; orienteringsövningar; skidlöpning, skridskoåkning; simning och simkunnighetsprov. Livräddning. Naturvård.

Trafikundervisning.

Sjunde klassen¹

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar; enkla serierörelser av olika slag; färdighetsövningar.

Bolltekniska övningar och bollspel; kampekar (huvudsakligen för gossarna). Sånglekar samt svenska och utländska folkdanser.

Fri idrott; lägerliv, terrängvandringar och terränglekar; orienteringsövningar; skidlöpning, skridskoåkning; simning och simkunnighetsprov. Livräddning. Naturvård.

Trafikundervisning.

Åttonde klassen¹

Gymnastik som i klasserna 6 och 7. Dock bör undervisningen i fråga om flickorna ännu mer än i de föregående klasserna präglas av estetiskt tilltalande rörelser samt i fråga om gossarna i större utsträckning ta sikte på färdighetsövningar, väl avpassade efter de individuella anlagen.

Bollövningar och bollspel. Sånglekar och danser.

Fri idrott; lägerliv, terrängvandringar; orienteringsövningar; skidlöpning, skridskoåkning; simning och simkunnighetsprov. Livräddning. Naturvård.

Trafikundervisning.

Nionde klassen¹

Övningar av samma art som i klass 8.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Anvisningar

1. Kursplanen avser all obligatorisk undervisning inom- och utomhus under gymnastiklektioner och även sådana motsvarande övningar, som kan förekomma under friluftsdagar.

2. Vid undervisningen måste hänsyn tas till att elevernas förutsättningar för ämnet i hög grad varierar. Vid sidan av gemensamma övningar, som lämpar sig för alla lärjungar i avdelningen, bör övningar, avpassade efter elevernas skilda förutsättningar, rikligt förekomma. Dessa synpunkter behöver särskilt uppmärksammas i flerklassiga avdelningar.

3. Lärjungarna bör uppmuntras att ta initiativ, och självverksamheten bör få stort utrymme. De bör om möjligt få övning att organisera och leda lek och idrott, i de högsta klasserna också att vara ledare för yngre barn, t. ex. under friluftsdagarna eller vid fritidssysselsättningar i anslutning till ämnets olika grenar. I samband härmed bör deltagande i frivillig gymnastik- och idrottsverksamhet samt föreningsarbete (skolidrottsföreningar) uppmuntras och stödjas. Särskilt i klasserna 8 och 9 lämnas upplysningar om och skapas kontakt med den frivilliga gymnastik- och idrottsrörelsen.

4. Lekar och bollspel bör avse att utveckla samspel, en god laganda och respekt för givna regler. Svårighetsgraden bör anpassas efter lärjungarnas åldersstadium. I de högre klasserna utvecklas den tekniska skickligheten och samverkan inom laget i förekommande bollspel.

5. Färdighetsövningarna bör ge eleverna utlopp för deras rörelsebehov. Redan för de yngsta barnen bör goda arbets- och vilställningar inläras.

6. Från och med klass 4 kan i idrotten förekomma inslag av tävlingar, särskilt lagtävlingar, men övningen bör hela tiden vara det viktigaste.

7. Från och med klass 5 bör gossar och flickor om möjligt bilda skilda gymnastikavdelningar.

8. Som allmän regel bör gälla, att alla lärjungar skall ha en särskild gymnastikdräkt. Materialet skall vara lätt att tvätta och helst av ljus färg. Dräkterna får inte begagnas som underkläder utan endast användas under gymnastiklektionen. Vid varje skola bör finnas lämpliga anordningar till förvaring av gymnastikdräkter och gymnastikskor. Där så är möjligt, bör i allmänhet dusch förekomma efter gymnastiklektionerna. Härigenom stärkes den känsla av välbefinnande, som den fysiska fostran har till uppgift att skänka lärjungarna.

9. Anvisningar av hygienisk art lämnas i lämpliga sammanhang. Bland annat bör njutningsmedlens, speciellt alkoholens och tobakens, ofördelaktiga inverkan på konditionen påpekas. I de högre klasserna bör även förekomma teoretisk undervisning om kroppsövningarnas hygien och syfte samt om träningsmetoder.

10. Vid alla övningar i gymnastik med lek och idrott åligger det läraren att anordna övningarna så, att riskerna för olyckshändelser reduceras till det minsta möjliga. Detta sker i första hand genom en omdömesgill stegring av de olika övningarnas svårighetsgrad. Dessutom är det av stor vikt, att läraren har en ingående kännedom om de olika övningarnas riskmoment. Mottagare och medhjälpare skall noggrant instrueras.

11. Lärjungarnas allmänna uppträdande och de yttre formerna för hövlighet och artighet bör liksom vid annan undervisning uppmärksammas under gymnastiktimmarna och friluftsdagarna.

12. Undervisningen i gymnastik med lek och idrott bör samverka med undervisningen bl. a. i hembygdskunskap och samhällskunskap (trafikundervisning, undervisning i olycksfallsvård och brandskydd), geografi (hembygdens topografi, kartan), naturkunskap (hygien, naturvård) samt musik (rytmik, sånglekar).

13. Friluftsdagarna i de första två klas-

serna utbytes till stor del mot friluftstimmor. Beträffande friluftsverksamheten hänvisas i övrigt till särskilt avsnitt i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet.

14. Trafikundervisning, undervisning i brandskydd och olycksfallsvård samt liknande skyddsövningar skall förekomma enligt de särskilda anvisningar härom, som utgivits av skolöverstyrelsen (jfr punkt 3 i anvisningarna till timplanerna).

Även i övrigt hänvisas till av skolöverstyrelsen utfärdade detaljerade anvisningar för undervisningen i gymnastik med lek och idrott och i fråga om hjälpmedel vid denna undervisning samt för friluftsdagarna. I fråga om simundervisningen erinras om skolöverstyrelsens cirkulär angående simkunnighetsprov (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1948:1 —2 s. 15 och 1949: 8 s. 114).

Slöjd

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 1—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i slöjd skall giva eleverna kännedom om de vanligaste slöjdmaterialen och grundlägga deras färdighet att hantera de vanligaste redskapen i arbeten för eget bruk eller hemmets behov.

Undervisningen bör så bedrivas, att den utvecklar elevernas praktiska ömdöme och händighet, deras förmåga till självständigt och skapande arbete, deras känsla för form, färg och kvalitet samt bidrager till att väcka respekt och intresse för handens arbete.

Kursinnehåll

Första och andra klassen

Slöjd ingår i dessa klasser i form av småslöjd i ämnet hembygdkunskap med arbetsövningar.

Flickslöjd

Textilslöjd

Tredje klassen

Småslöjd.

Trädning. Virkning med grovt garn.

Sömnad för hand.

Fjärde klassen

Stickning med grovt garn, företrädesvis med två stickor. Stoppningsövningar. Sömnad för hand. Enkel prydnadssöm. Förberedande övningar i maskinsömnad.

Femte klassen

Stickning med fem stickor. Sömnad för hand och på maskin. Prydnadssöm. Symaskinens användning.

Sjätte klassen

Linnesömnad. Stoppning på maskin. Symaskinens användning och skötsel.

Sjunde klassen¹

Linnesömnad. Klädsömnad. Prydnadssöm.

Materialkännedom. Kläd- och textilvård. Lappning och lagning.

Åttonde klassen¹

Klädsömnad med mönsterformning. Prydnadssöm.

Kläd- och textilvård. Omsömnad.

Med lärjungar, som undervisas enligt alternativ 1 b eller 3 b i timplansförebilderna för A-formen eller enligt alternativ 2 i förebilderna med yrkeskunskap i anslutning till hushålls- och vårdnadsyrken, genomgås dessutom följande:

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Materialkännedom och inköpskunskap: kläder samt bädd- och heminredningstextilier. Textilbudget.

Linnesömnad och underhåll av linneförråd. Vävning.

Nionde klassen¹

Linnesömnad och underhåll av linneförråd. Klädsömnad. Måttagning. Användning av färdiga mönster. Vävning. Kostnadsberäkningar. Materialkännedom och inköpskunskap: kläder samt bädd- och heminredningstextilier. Textilbudget.

Anm. För lärjungar, som i klass 8 haft den mest omfattande kursen i textilslöjd (alternativ 3 b i timplansförebilderna för A-formen), utbytes kursmomenten om materialkännedom och inköpskunskap samt textilbudget mot klädvård och ytterligare klädsömnad.

Gosslöjd

Träslöjd

Tredje klassen

Småslöjd.

Föremål av trä och i anslutning härtill försök med sågning, täljning, filning, borrning, hyvling och spikning. De vanligaste verktygens användning.

Målning med täckfärger, oljning med linolja.

Eventuellt pappslöjd.

Fjärde klassen

Föremål av trä och i anslutning härtill uppriktning av ett ämne, formning med spockskiva, rund- och figursågning, lodstickning med stämjärn, spikning och skruvning.

Målning som tidigare. Betsning. Strykning med cellulosalackfärger, täckande oljefärg, limfärg.

Femte klassen

Föremål av trä och i anslutning här-

till spårfogning, borr- och centrumtappning, urholkning.

Ytbehandling som tidigare. Kemisk betsning. Strykning med polytur och cellulosalack. Lasering.

Sjätte klassen

Föremål av trä och i anslutning härtill upphyvling av tunna skivor, lättare sinkning, fogning, svarvning.

Ytbehandling som tidigare.

Sjunde klassen¹

Föremål av trä och i anslutning härtill gradning, tappning, sinkning, svarvning.

Ytbehandling som tidigare.

Slöjddritning. Materialkännedom.

Verktygens och arbetsmaskinernas vård och rätta användning.

Åttonde klassen¹

Föremål av trä och i anslutning härtill mera krävande former av gradning, tappning, sinkning, gering, slitsning, svarvning.

Ytbehandling som tidigare, dessutom boning och polering.

Slöjddritning. Materialkännedom.

Verktygens och arbetsmaskinernas vård och rätta användning.

För lärjungar, som undervisas enligt alternativ 1 b eller 3 b i timplansförebilderna för A-formen, dessutom följande:

Enkla möbler. Reparationer och underhåll av möbler, husgeråd och andra inventarier.

Nionde klassen¹

Enkla möbler och andra föremål av trä. Reparationer och underhåll av möbler, husgeråd och andra inventarier.

Ytbehandling som tidigare.

Slöjddritning. Materialkännedom och inköpskunskap. Kostnadsberäkningar.

Verktygens och arbetsmaskinernas vård och rätta användning.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Metallslöjd

Sjunde klassen¹

Föremål av metall och i anslutning härtill filning och bockning, borrar, nitning, gängning, putsning, mjuklödning, lättare smide, svarvning.

Målning, svartbränning, anlöpning, oxidering.

Slöjdritning. Materialkännedom.

Verktygens och arbetsmaskinernas vård och rätta användning.

Åttonde klassen¹

Föremål av metall och i anslutning härtill varmbockning, skålslagning, smide, hårdlödning, härdning och anlöpning, svarvning. Reparationsarbeten.

Ytbehandling som tidigare. Olika syrrors användning.

Slöjdritning. Materialkännedom.

Verktygens och arbetsmaskinernas vård och rätta användning.

Nionde klassen¹

Föremål av metall och i anslutning härtill drivning, skrodning, svarvning. Reparationsarbeten.

Ytbehandling som tidigare, patinering.

Slöjdritning. Materialkännedom och inköpskunskap. Kostnadsberäkningar.

Verktygens och arbetsmaskinernas vård och rätta användning.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. De olika ämnesgrenarna i slöjd — textilslöjd, träslöjd och metallslöjd — är inte var för sig avsedda för enbart gossar eller enbart flickor. Även om flickorna i regel torde söka sig till textilslöjden och gossarna till trä- eller metallslöjden, bör gossar kunna delta i textilslöjd och flickor i trä- och metallslöjd, därest enligt skolstyrelsens bedömning hinder härför ej föreligger.

I den mån lärarkrafter står till förfogande, kan även andra slöjdarter före-

komma, såsom pappslöjd och på det högre stadiet bokbinderi och keramikslöjd.

2. I det ovan angivna kursinnehållet förutsättes, att undervisningen i textilslöjd och träslöjd börjar i tredje klassen och i metallslöjd i sjunde klassen. Om textil- eller träslöjd påbörjas i högre klass än tredje eller metallslöjd i annan folkskoleklass än sjunde, måste en förskjutning ske beträffande kursfördelningen. Härvid bör hänsyn tas till elevernas allmänna utvecklingsstadium. En förskjutning av kursinnehållet kan också bli nödvändig med hänsyn till att på grund av skolstyrelsens beslut eller valet av alternativ (variant) olika timal kan förekomma i en klass.

3. Lärjungarna skall systematiskt övas att arbeta under eget ansvar och därvid utnyttja olika slags arbetsmaterial, göra egna iakttagelser och beräkningar och på grundval därav dra slutsatser.

Lärjungarna bör målmedvetet vänjas vid friktionsfritt samarbete med kamraterna. Åtskilliga av uppgifterna inom ämnet kan lösas genom grupparbete och annan samverkan mellan eleverna. Detta är särskilt lämpligt vid tillverkning av föremål för användning i skolan och kamratlivet.

4. Slöjdundervisningen har en betydelsefull fostrande uppgift, men den bör inte i egentlig mening vara yrkesutbildande.

Undervisningen bör bedrivas så, att elevernas naturliga skapardrift får utlopp.

Lärjungarna bör självständigt fullborda sina arbeten, och läraren bör i regel endast demonstrera tillvägagångssättet, ge praktiska råd och korrigera, om så behöves.

Lärjungarna bör vänjas vid ett noggrant men på samma gång raskt och hurtigt arbete. Kravet på noggrannhet

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

bör anpassas efter varje elevs förmåga och inte ställas så högt, att arbetsglädjen går förlorad. På nybörjare liksom på elever, som visar sig sakna fallenhet för slöjd, bör inte ställas för höga fordringar. Om lärjungarna upprepade gånger nödgas göra om samma sak, förlorar de lätt arbetslusten.

Hemuppgifter i slöjd bör inte åläggas eleverna.

5. Slöjdundervisningen får ej bindas till vissa serier eller modeller. Föremålen bör väljas i enlighet med lärjungarnas förutsättningar.

Det är i hög grad önskvärt, att lärjungarna framlägger egna förslag till föremål och arbetsgång och, om så är möjligt, får utföra dem efter samråd med läraren.

Vid urvalet av slöjdföremål bör tillses, att sådana väljes, som är brukbara i hemmen eller i arbetslivet, vid lekar och friluftsliv eller för undervisningsändamål. Ett samarbete med hemmen är synnerligen värdefullt. Då så anses lämpligt, bör eleverna få laga klädespersedlar och andra föremål från sina hem.

Alltför tidskrävande arbetsuppgifter bör undvikas, särskilt på nybörjarstadiet, då lärjungarna snabbt vill se resultat av sitt arbete.

Skolslöjden bör få olika karaktär i olika bygder och anpassas till ortens arbetsliv, bl. a. den hemslöjd som där förekommer.

Det kan vara lämpligt, att skolan för olika ändamål anskaffar goda alster av svensk hemslöjd och brukskonst i syfte att utveckla elevernas sinne för svensk formkultur. Läraren bör i lämpliga sammanhang erinra om svenska insatser på hemslöjdens och nyttokonstens område. I samband med undervisningen bör besök göras på museer och utställningar.

De tillfällen slöjdarbetet erbjuder att hos eleverna utveckla god smak och personlig stilkänsla bör väl beaktas.

6. Lärjungarna bör genom studium av

de arbetsmaterial, som kommer till användning i skolslöjden, bibringas kännedom om deras ursprung och framställning, kännetecknen, egenskaper och ekonomiska betydelse.

Eleverna skall vänjas att med beräkning och sparsamhet använda slöjdmaterialen.

7. Ordningen i slöjdsalen bör vara mönstergill, dels för att lärjungarna skall fostras till ordning, dels för att bästa möjliga arbetsresultat skall kunna vinnas.

Lärjungarna skall redan från början läras att aktsamt hantera och omsorgsfullt vårda verktyg, maskiner och övriga inventarier.

8. Vid den i de tre första klasserna förekommande småslöjden kan förutom vanliga slöjdmaterial även användas papper, bast, spån, vaxduk, galon m. m. Härav kan barnen tillverka småting, som intresserar dem (jfr punkt 16 i anvisningarna till ämnet hembygds-kunskap med arbetsövningar). Viktigt är, att ett arbete verkligen slutföres och ej lägges åt sidan, om något annat skulle visa sig mera lockande. Dock kan i vissa fall uppehåll göras och lärjungen för en tid arbeta med något annat.

9. Elev bör få ta hem ett färdigt arbete, särskilt om detta direkt kan användas av eleven själv till lek eller praktiskt ändamål, till gåva, till hemmets prydnad o. d. Ibland kan det dock vara lämpligt, att ett antal i slöjden förfärdigade arbeten finns tillgängliga i skolan vid terminens slut, t. ex. med tanke på en slöjduitställning, lärarens betygsättning eller annan särskild anledning.

10. Slöjdundervisningen bör samverka med undervisningen i andra ämnen.

I tredje klassen kan sålunda slöjdundervisningen, vilken där bör få karaktären av lek- och småslöjd, anslutas till undervisningen i hembygds-kunskap. Detta kan ske på så sätt, att lärjungarna utför enkla klossmodeller av hus, kyrkor, gårdar osv. för att i skolsalen bygga upp

t. ex. en modell av skolans närmaste omgivning eller hemkommunen. Lämpligt är också att låta eleverna tillverka enkla modeller av trafikmedel, med vilkas hjälp de viktigaste trafikreglerna kan åskådliggöras och inläras.

Slöjdundervisningen kan samverka med historieundervisningen genom att lärjungarna utför enkla modeller — t. ex. av verktyg och redskap, bostäder i äldre tid — med vilkas hjälp de får behandlade moment åskådliggjorda, samt förfärdigar kläder och andra rekvisita till dramatiskt framförande.

I fråga om fysikundervisningen bör samarbete ske mellan lärarna i fysik och i slöjd. Lärjungarna bör, i den mån de har förutsättningar härför, få tillverka en del apparater, som kan vara av intresse för dem. Mellan slöjd och matematik kan en värdefull samverkan komma till stånd. Enkla musikinstrument kan i viss utsträckning tillverkas under slöjdtimmarna.

Lärjungarna bör få rita förslag till sina slöjdarbeten. På det högre stadiet bör eleverna i trä- och metallslöjd utföra ritningar i olika plan till de föremål som skall tillverkas. Dessa ritningar, liksom förslag till dekorationer och mönster för slöjdföremålen, kan lämpligen utföras under teckningslektionerna.

11. Lärjungarna bör i en arbetsbok — individuellt eller genom grupparbete — samla skisser, ritningar, fotografier, tidningsurklipp och annat, som kan vara av värde för slöjdundervisningen, samt införa anteckningar rörande material, arbetsgång osv.

Textilslöjd

1. Från början bör läraren försöka lära eleverna, hur de skall känna igen olika material och hur arbetet skall bedrivas för att ge ett gott resultat.

Av stor vikt är, att materialet är väl avpassat efter elevernas åldersstadium och att samma material förekommer i

olika färger. Lärjungarna bör få välja tyg och garn och sålunda redan tidigt öva sig att sätta ihop färger.

Eleverna når ett bättre arbetsresultat, om nålar, garn, tråd o. d. är väl avpassade efter materialet. Redan från början bör lärjungarna få reda på hur redskap och verktyg skall användas.

2. Vid trädning användes s. k. väffelväv eller liknande tyger. Trädningen utföres med mjukt bomullsgarn. Därvid kan eleverna på rutat papper (halvcentimeters rutor) rita figurer, som sedan överföres på tyget. De första stygnen inläres lämpligen på grovt material: aida-väv i olika färger eller någon grövre tuskafväv. För den första egentliga sömnaden användes i regel s. k. skoltyg.

Svårighetsgraden i sömnaden kan automatiskt stegras genom att som material först användes rutigt eller randigt tyg och därefter omönstrat bomullsty.

Förberedande övningar i maskinsömnad ingår i undervisningen i fjärde klassen. Eleverna kan först öva på papper med uppritade linjer och utan tråd i maskinen. Den första maskinsömnaden bör i regel utföras på rutigt tyg. Lärjungarna har då stöd i tygets mönster, antingen de syr längs med eller tvärs över tyget.

Vid virkning och stickning bör garnet ej vara för fint. Arbetet blir eljest för tidskrävande. Lämpligt är, att det första stickningsarbetet utföres i yllegarn, som på grund av sin elasticitet är lätt att arbeta med. Virkning inläres lämpligast med bomullsgarn.

3. Från och med femte klassen skall mera planmässig maskinsömnad ingå i undervisningen. I denna klass genomgås därför symaskinens användning. Skötseln av densamma ingår i undervisningen först i följande klass för att sedan ständigt repeteras. Även i femte klassen kan det vara lämpligt med rutigt tyg vid maskinsömnad; dock måste givetvis även andra tyger användas, beroende på vilka plagg som skall förfärdigas.

4. I sjätte klassen syr eleverna lämpligen en skolköksutrustning för den kommande undervisningen i hushållsgörsmål. Av vikt är, att ej för kraftigt material användes. Utrustningen kan utföras i vitt eller kulört material.

Vid all sömnad till hemmets linneförråd gäller, att kvaliteten skall vara hög. Den märkning som kan förekomma bör utföras med sådana stygn, att namn och bokstäver blir tydliga och rena i stilen. Av lämpliga stygnarter kan nämnas kombinationen förstygncaststygnc, efterstygnc, kedje- och stjälkstygnc, korsstygnc och plattsöm.

Sömnad av nattdräkter är en god förövning till klädsömnad. Plaggen bör utföras i nätta modeller, vara enkla i linjerna och lätta att stryka.

5. I folkskolan förekommer i regel ej mönsterritning till klädsömnad. Att lära eleverna att använda färdiga mönster med god passform är emellertid av stor vikt. För det fortsatta sömnadsarbetet efter skolans slut är det av värde att med kritik kunna använda ett köpt mönster. Genom demonstration och praktisk tillämpning kan lärjungarna erhålla kännedom om tillvägagångssättet vid förstoring och förminskning av mönster. Vid klädsömnaden bör i första hand användas bomullstyger av god kvalitet och i vackra färgställningar. Först i åttonde klassen bör ylletyg ingå som material. Det är nödvändigt, att eleverna lär sig den riktiga gången vid tillverkningen av ett klädesplagg: tygriktning, markering, provning, pressning m. m.

6. Kläd- och textilvård bör omfatta bl. a. borstning, fläckurtagning, lagning och smärre ändringar samt pressning. Vikten av klädvård ur ekonomisk synpunkt bör särskilt framhållas.

7. Vid allt arbete med prydnadssöm (konstsömnad) bör fullgott material användas. Inte minst på detta område har textilslöjden en stor uppgift att fylla i smakfostrande syfte. Det är av värde, om

vid utformandet av mönster samarbete kan förekomma med teckningsundervisningen. I fjärde klassen kan lämpligen förekomma märkning och applikation och i femte klassen korsstygnc, kedjesöm, rutsöm, tvistsöm och plattsöm.

Kan vävning läggas in i undervisningen på högre stadium, gäller även där, att allt material bör vara av god kvalitet.

Vid arbete med prydnadssöm och vid vävning bör man om möjligt ta vara på ortens textiltraditioner. Detta kan ske genom att efterbilda äldre textiltföremål, genom att försöka arbeta om dem efter nya krav eller eljest använda dem som inspirationskälla.

Knyppling är en teknik, som kan tas upp i undervisningen från och med femte klassen. Den bör ingå i skolarbetet främst i de trakter, där knyppling sedan gammalt förekommit.

8. Läraren bör tillse, att eleverna intar ur hygienisk synpunkt riktiga arbetsställningar. Material, som är ansträngande för ögonen, bör undvikas. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt lärjungar med synfel. De bör dock i regel inte befrias från deltagande i slöjdundervisningen utan sysselsättas med sådana arbeten, som kan läras och utföras även av personer med mindre god syn.

Det är av vikt, att belysningen i slöjdsalen är tillräcklig och lämplig med hänsyn till arbetets art.

9. Förslag till lämplig utrustning för textilslöjd har utarbetats av skolöverstyrelsen. Det bör tillses, att symaskiner finns i behöfligt antal. Av vikt är, att dessa vid behov justeras och att de hållas i gott skick. I utrustningen bör vid behov även ingå en eller flera vävstolar. Litteratur på området, såsom handledningar, planschverk, journaler o. d., bör om möjligt finnas tillgänglig för eleverna.

10. Undervisningen får, som förut angivits, ej bindas vid vissa serier eller modeller. Nyheter på det textila områ-

det, som går att omsätta i skolarbetet, bör provas. På så sätt blir arbetet levande. Nedan anges förslag till arbeten, vilka dock bör anses endast som exempel.¹ I övrigt hänvisas i detta avseende till punkt 5 under de allmänna synpunkterna (s. 143).

Träslöjd och metallslöjd

1. Träslöjden bör vara den förhärskande slöjdarten. Den är lättast att anordna och torde för de flesta ha den största praktiska betydelsen.

Om metallslöjd anordnas såsom självständig slöjdart, bör den i regel förläggas till de högsta klasserna. Även i lägre folkskoleklass kan dock, då så är lämpligt, denna slöjdart ifrågakomma. I skolor, där särskild metallslöjd inte är införd, bör lärjungarna likväl i samband med träslöjden få utföra sådana detaljer av metall, som erfordras för fullständigandet av en del träföremål.

2. Undervisningen bör i allmänhet vara individuell, men i vissa fall torde klass- eller gruppundervisning vara att föredra, t. ex. vid genomgång och inövning av arbetsteknik, vid inlärande av konstruktion, användning och vård av verktyg och maskiner, lämpliga arbetsställningar och ytbehandling samt vid bibringande av materialkännedom. Under slöjdlektionen bör också tid ägnas åt gemensamma samtal, då det t. ex. gäller att ge uppslag för en ny föremålsgrupp.

3. Med hänsyn till hållbarhet och utseende bör slöjdföremålen på lämpligt sätt ytbehandlas. Härvid bör enkla, lätt utförda ytbehandlingssätt komma till användning. Nya metoder för ytbehandling bör uppmärksammas.

På begynnelsestadiet i träslöjd kan eleverna få stryka en del föremål med linolja eller måla med någon täckande färg, såsom vattenfärg eller lackfärg. I lämpliga fall användes bets. Föremål, som utföres i de högre klasserna, bör ytbehand-

las så, att träets naturliga struktur framträder och en hållbar yta erhålles. Lase-ring eller strykning med cellulosalack, med eller utan föregående betsnings, kan här rekommenderas.

Vid dekorerings av slöjdföremål — vilken bör förekomma sparsamt i lägre klasser — bör enkel och måttfull dekor eftersträvas. Lärjungarna skall lära sig se och uppskatta träets egna skönhetsvärden. En ytas begränsningslinjer väljes om möjligt så, att texturen kommer till sin

¹ Tredje klassen

Trädning: duk, tablett, grytlapp, skärp, kudde.
Virkning: hårband, halsduk, bollnät, dockkläder, grytlapp.

Sömnad: nålbok, näsduksväska, servettväska, etuier, förvaringspåse, hätta, midjeförkläde, dukar till hemmet eller skolan, leksaksdjur, dockkläder, cykelvimpel, snickarförkläde, simbyxor, indianband.

Fjärde klassen

Stickning: hårband, mössa, dockkläder, utrustning till dockskåp och docksäng, vantar.

Sömnad: påse, hätta, förkläde, soldräkt, lekbyxor till småbarn, kudde, duk.

Femte klassen

Stickning: tumvantar, raggsockor, innesockor, mössa, dockkläder.

Sömnad: nattlinne i kimono, hängselkjol, solklänning, shorts, förkläde.

Prydnadssöm: duk, kudde, skärp, hätta.

Sjätte klassen

Linnesömnad: hushållsförkläde och snibb, nattlinne eller pyjamas, förkläde för hemmabruk.

Sjunde klassen

Linnesömnad: örngott med märkning, fällning av handduk, märkning och bandisättning.

Klädsömnad: blus, kjol, arbetsrock.

Prydnadssöm: landskapssöm, hålsöm, hopdrags- och bottensömmar (utförda på arbeten av olika slag).

Åttonde klassen

Klädsömnad: blus, kjol, arbetsrock, badkappa.
Prydnadssöm: duk, kudde, dekor på ett klädesplagg.

Vävning: uppsättning och vävning i enkel teknik, såsom tuskaft, förenklad dräll med fyra skaft, enkel rosengång.

Nionde klassen

Modeller i sömnad och vävning av likartad beskaffenhet med dem som angivits för klass 8.

rätt, t. ex. genom att bilda ett väl avvägt mönster. En i sig själv vacker träyta skall inte förstöras genom att mönster inskäres i den.

Metallföremål ytbehandlas enklast med olje- eller lackfärg, svartbränning eller anlöpning.

4. I slöjdsalen bör finnas ritningar till föremål av olika svårighetsgrad och reproduktioner av förebildliga slöjdföremål samt modeller, vilka i mån av behov förnyas och kompletteras. Ritningar och reproduktioner bör vara uppklustrade på kartong e. d. och systematiskt ordnade i särskild hylla, som försetts med vertikala fack, så att lärjungarna lätt kan finna vad de behöver. Om möjligt bör även finnas planscher och särskilda ritningar, som åskådliggör tillvägagångssättet vid mera komplicerade sammansättningsarbeten, såsom sinkning, gradning, tappning och slitsning, samt också för eleverna avsedda handledningar.

5. Verktygsvården är synnerligen viktig, då slöjddresultat och arbetsglädje är i hög grad beroende av att lärjungarna får arbeta med goda och välskötta verktyg. Vid terminens början bör alla verktyg vara översedda och justerade, och i fortsättningen har läraren att noga tillse, att alla eggjärn hålles väl slipade samt att verktyg, som kommer i olag eller går sönder, snarast möjligt repareras eller ersättes.

Lärjungarna skall vänjas vid att i mån av förmåga hjälpa till att hålla verktygen i gott skick och att aktsamt hantera maskiner och övriga inventarier. De bör under lektionerna i träslöjd få övning i att slipa och bryna hyveljärn, stämjärn, knivar och håljärn samt att iordningställa sicklingar och sågar. Lämpligt är, att kasserade verktyg användes vid de första slipningsövningarna. I metallslöjd bör eleverna endast i undantagsfall tillåtas att slipa verktyg på smärgelskiva.

6. Förslag till lämplig verktygsutrustning för olika slöjdsalar har utarbetats

av skolöverstyrelsen, som därvid även angivit lämplig uppsättning av verktyg för kompletterande arbeten i metall, då endast träslöjdsal finns. I en mera fullständig utrustning bör ingå även maskiner, i fråga om träslöjd främst bormaskin, el-driven slipsten, svarv och eventuellt bandsåg samt beträffande metallslöjd i första hand bormaskin, plåt-sax, svarv och slipmaskin. Vederbörliga skyddsåtgärder skall vara vidtagna vid maskinerna, och eleverna skall för undvikande av olycksfall lära sig iakttäta nödig varsamhet vid deras användning.

Verktygen bör vara nummerade eller på annat sätt märkta och systematiskt placerade i ställ och skåp. Varje lärjunge bör om möjligt ha sin rubank och sin puts-hyvel att ansvara för. I skolor, där flera lärare använder samma slöjdsal, är det förmånligt, om för varje lärare finnes en sats ömtåligare verktyg, särskilt hyvlar. Sträng ordning bör råda beträffande ytbehandlingsmaterielen, som bör hållas väl avskild från materielen i övrigt. Penselvården är synnerligen viktig.

Lämpligt kan vara att bland lärjungarna utse ordningsmän, som tilldelas vissa uppgifter, t. ex. tillsyn av verktygsskåp, limbord, ytbehandlings- och virkesrum, och till läraren omedelbart rapporterar eventuella brister.

7. För vissa elektriska lampor (armaturer) föreligger provningsplikt, vilket innebär, att lamporna för att få salubjudas, försäljas eller användas skall vara godkända av Svenska elektriska materielkontrollanstalten (Semko). Undantag från provningstvånget gäller dock bl. a. för armatur, som — utan att salubjudas i öppen butik — tillverkas i enstaka exemplar, under villkor att i armaturen ingående ledningar, lamphållare, strömställare och ledkonstruktioner är av typ som godkänts av Semko (S-märkta). Det är därför av vikt, att största omsorg och försiktighet iakttas vid tillverkning av golv- och bordslampor samt lampetter.

Golv- och bordslampor bör ej utföras i metall.

8. Som exempel på slöjdföremål av olika slag upptas här nedan en förteckning.¹ Den avser endast att ge uppslag på området. I övrigt hänvisas i detta avseende till punkt 5 under de allmänna synpunkterna (s. 143).

¹ Tredje klassen Träslöjd

Enkla leksaker, tillverkade av bark, såsom båtar och hus, eller av kottar, papper, tyg, vaxduk, skinn, snören, bast, halm, metallplåt, ståltråd m. m.

Leksaker av trä: bilar, bussar, båtar, djur, »gubbar».

Handdukhängare, adventsljusstakar, tält-pinnar, lökbräden, lövsågningsbräden, skärbräden, isdubbar, stafettpinnar, markeringsmärken, vind- och färgsnurror.

Fjärde klassen

Brödbråden, skärbräden, karottbrickor, deg-, smör- och vispspadar, pingpong racketar, klädhängare, hammarskaft, yxskaft, sandpappers-filar, pimpelspön, trapetsstänger, bollträn, flagg-käppar, fågelholkar, lådor (spiklådor, skoputs-lådor), blomkruksställ, kryddhyllor, fågelbord.

Leksaker, såsom bilar, bussar, tippvagnar, garage, blockhus, väderkvarnar, trolleripropellrar, läggspelel och kulspel.

Enkla jul- och påsksaker, såsom ljusstakar, klockstaplar, julkrubbor, äggställ och påsk-tuppar.

Femte klassen

Kassar, handsklådor, periskop, tändsticks-ställ, ställ för vispar, servettställ, verktygs-skrin, kärror, växtpressar, ljusstakar, serve-ringsbrickor, sparbössor, skrivställ, lampetter, fat, skålar, skedar, båtar, julgransfötter, blom-kruksställ, fönsterskärmar, julstjärnor, bröd-naggar, bordsflaggstänger.

Leksaker, såsom häst och kärra, bensinstation-er, flygmaskiner, modellflygplan, dockmöb-ler, vattenhjul, totempålar och figurer, skurna i rundstav. Enkla musikinstrument.

Materiel för idrott och friluftsliv, såsom hopp-ställningar, skidor, kampingbord, pallar, kåsor, skopor.

Sjätte klassen

Vindor, sjömansspel, klubbor, öskar, bokstöd, äppelställ, ljusstakar (för större ljus).

Leksaker, såsom stolar, bord, taburetter.

Linjaler, ritvinklar, pappersknivar, nätnålar, sträckare för slipsar.

Tandborsthyllor, armaturer, såsom bords- och vägglampor samt lampetter, bokställ, pallar, väggbokhyllor, strykbräden, brickor, brickhyllor, schackbräden, ritbräden, bakkbord.

Musikinstrument av olika slag.

Skrin, kistor, bokhyllor, verktygsställ.

Svarvning av verktygsskaft, bollträn, kroc-ketklubbor, lampfötter, enkla fat och skålar.

Sjunde, åttonde och nionde klasserna

Brickor, hyllor, skåp, pallar, trappstegar, väggställ för krukväxter, kaktusställ, skohyllor, syskrin, sypuffar.

Bord, stolar, taburetter, fätöljer, armaturer, spegel- och tavelramar, tevagnar, hängsekretä-rer, kälkar, kärror.

Svarvning av fat, skålar, askar, lampor.

Metallslöjd

Sjunde, åttonde och nionde klasserna

Klädhängarkrokar, klädhängare, knivställ, kakformar, kohorn, blomkrukspadar, skidskra-por, ställ för varma kärl, strykjärnsställ, sop-skyfflar, ljusstakar, skålar.

Stek- och plättspadar, sprättknivar, nyckel-hängare, slipshängare, torkhängare, krattor, tändsticksställ, syställ, fågelbord, papperskni-var, skedar, kul- och penhammare, stiftham-mare, skruvmejslar, sparkbroddar, kohängare, askrakor, eldtänger, eldgafflar, bakplåtsställ, spiskrokar, byglar för rullpapper, spadar, ispikar, lödkolvar, bräckjärn, brev- och läskpressar, golfklubbor, spannhållare för skidor, hugg-krokar, servettringar, tändsticksfodral, blom-krukshängare, bokstöd, ljussäckare, lampetter, väggbokhyllor, dörrplåtar, dörrhandtag, möbel-beslag, stekpannor, fat, brickor.

Anslags- och smygvinglar, centrumsökare, verktygsskaft, skruvvingar, körnare, ritsspet-sar, stryk-mått, dornar, sänklod, bågfilare, fil-klovar, vaser, bågare, vattenspridare, nöt-knäppare, sigill, yxor, gongonger, solur, vind-flöjlar, askar, skrin, ringar, armband, häng-smycken, skärpspänner.

Fysikaliska apparater.

Hemkunskap och hushållsgöromål

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 3—7 enligt kung. 1954:570, dock med viss ändring beträffande klass 7)

Mål

Undervisningen i hemkunskap och hus-hållsgöromål avser att giva eleverna kän-

nedom om hemmet som bostad och ar-betsplats, om nyttig kost och ekonomisk planering. Den praktiska undervisning-

en skall giva dem en viss färdighet i att rätt utföra olika hemsysslor samt lära dem att organisera arbetet i hemmet.

Undervisningen bör så bedrivas, att den väcker förståelse för hemmets betydelse för individ och samhälle. Den bör vänja eleverna vid såväl självständigt arbete som samarbete, tillvarataga och utveckla deras intresse för hushållsarbete samt stimulera dem att hjälpa till i hemmet och att bidra till trevnaden där.

Kursinnehåll

Tredje—sjätte klassen

Enkla hemsysslor, avsedda att lära eleverna att reda sig själva.

Sjunde klassen¹

Hemkunskap

Hemmets betydelse för familjemedlemmarna. Nyttig kost. En ändamålsenlig och trivsamt bostad. Hemmets skötsel och hygien. Vård av kläder och skodon. Arbetsorganisation. Tekniska hjälpmedel.

Ekonomiska synpunkter på inköp och utnyttjande av livsmedel samt på inköp och vård av olika inventarier för hemmet. Den enskildes och hemmets ekonomi med något budgetförslag samt enklare bokföring.

Hushållsgöromål

Arbetets planering. Kostnadsberäkningar och bokföring i samband med varuförbrukningen.

Beredning av huvudsakligen enklare maträtter (tyrätter), lämpliga till olika måltider. Bakning för vardagsbruk. Konservering. Användning av industriellt förberedd mat. Dukning och servering. Diskning, städning och rengöring, bäddning samt vård av möbler, sängkläder och andra inventarier i hemmet. Tvätt och fläckurtagning. Mangling och strykning. Skovård.

Åttonde klassen¹

Åttaårig skola

Hemkunskap

Varukännedom avseende livsmedel. Kostens sammansättning för olika åldrar. Matsedelsförslag. Principerna för rationellt matlagningsarbete.

Bostadens planering. Varukännedom avseende olika inventarier för hemmet samt tvätt- och rengöringsmedel.

Åtgärder för att undvika olyckshändelser i hemmet.

Betydelsen av ordnad ekonomi. Den första arbetsförtjänsten. Olika inköpsmetoder. Hemmets och den enskildes budget. Bokföring. Bosättning.

Konsumentupplysning. Kollektiva anordningar till hemmens tjänst. Sociala välfärdsanordningar.

Barnen i hemmet.

Hushållsgöromål

Arbetets planering. Kostnadsberäkningar och kalkyler.

Beredning av huvudsakligen enklare men i mindre utsträckning även av finare maträtter. Bakning av enklare men i begränsad omfattning även av finare bröd- och kaksorter med användning av olika jäsmedel. Beredning av konserver efter olika metoder. Användning av industriellt förberedd mat. Barnmat. Skonkost. Dukning och servering. Daglig städning samt storrengöring av ett hem. Vård av möbler och hemmets övriga inventarier. Vittvätt och fintvätt samt fläckurtagning. Mangling och strykning. Skötsel av snittblommor och krukväxter.

Nioårig skola

Hemkunskap

Varukännedom avseende livsmedel. Kostens sammansättning för olika åldrar. Något om sjukdiet. Matsedelsförslag.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Principerna för rationellt matlagingsarbete.

Varukännedom avseende olika inventarier för hemmet samt tvätt- och rengöringsmedel.

Åtgärder för att undvika olyckshändelser i hemmet.

Betydelsen av ordnad ekonomi. Den första arbetsförtjänsten.

Anm. Är nionde klassen frivillig, tillämpas för åttonde klassen kursen för åttaårig skola.

Hushållsgöromål

Lika med kursen i åttaårig skola.

Nionde klassen¹

Hemkunskap

Bostadens planering. Bosättingens finansiering. Bosättningsförslag.

Konsumentupplysning. Forskning på hemarbetets område. Kollektiva anordningar till hemmens tjänst. Sociala välfärdsanordningar.

Budgetförslag för enskilda och familjer. Bokföring. Kalkyler. Ekonomisering med material, tid och arbetskraft.

Barnen i hemmet. Något om deras uppfostran och vård. Betydelsen från samhällssynpunkt av goda hem.

Anm. Är nionde klassen frivillig och består den av elever, som undervisats i hemkunskap i åttonde klassen, kan de då tidigare genomgångna kursmomenten behandlas repetitionsvis och mera utförligt. Vissa moment kan även uteslutas.

Anvisningar

1. I de fall, då timplanen upptar 1 à 2 veckotimmar för ämnet hemkunskap och hushållsgöromål, meddelas undervisning i *hemkunskap*. Det är ur olika synpunkter lämpligt att koncentrera denna undervisning till 2 respektive 4 timmar varje vecka under en termin eller eventuellt varannan vecka under läsåret. Detta torde i många fall möjliggöra, att eleverna vid behov kan få denna under-

visning förlagd till lokaler för hushållsgöromål. I viss utsträckning kan också eleverna genom denna koncentration få praktiskt tillämpa det inhämtade lärostoffet.

2. Undervisningen i *hemkunskap* bör inriktas på att ge eleverna praktisk, för det dagliga livet betydelsefull kunskap. Vid undervisningen bör ämnesmomenten i största möjliga utsträckning tas i sådan ordning, att de får tillämpning i det praktiska arbetet för de elever, som deltar i undervisningen i hushållsgöromål. För de elever, som inte deltar i sistnämnda undervisning, bör i göriligaste mån de ämnesmoment behandlas först, som väcker det största intresset. Då så erfordras och är möjligt, bör lektionerna förläggas till lokalerna för undervisning i hushållsgöromål, för att demonstrationer, vid vilka lärjungarna får biträda, skall kunna anordnas.

3. I momentet »Nyttig kost» ingår enkel näringslära, något om sunda kostvanor, uppgörande av matsedlar, varvid användning av alkoholfria drycker bör beaktas, födoämneslära med varukännedom samt personlig hygien vid handhavandet av livsmedel.

Vid studiet av hemmet som bostad bör uppmärksamhet ägnas åt bl. a. frågan om ändamålsenlig planering och inredning av ett hem. Studiet av hemmet som arbetsplats kan lämpligen omfatta organisationen och fördelningen av arbetet i hemmet, rationalisering, materiallära, tekniska hjälpmedel (t. ex. hushållsmaskiner), elektriciteten i hemmet, risken för olycksfall, tvätt och tvättmedel, hemvårdsarbeten i övrigt.

I lämpliga sammanhang betonas och diskuteras husmoderns ansvar och rättigheter i hem och samhälle, varvid även bör framhållas, att hemmets skötsel är en för familjen gemensam angelägenhet.

4. De ekonomiska synpunkterna bör

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

ständigt beaktas vid undervisningen. Sålunda göres kostnadsberäkningar och kalkyler i samband med det praktiska arbetet, så att eleverna vänjes att tänka ekonomiskt. I samband med inköpskunskapen behandlas det bästa utnyttjandet av livsmedelsindustrins alster, bl. a. hel- och halvfabrikat, vidare kvalitetsbedömning, köp i större och mindre poster och förpackningar, kontant- och avbetalningsköp. I samband med posten nöjen och njutningsmedel vid uppgörande av familjebudget bör frågan om alkoholbrukets inverkan på hemmets ekonomi beaktas. Då så är motiverat, bör ej endast hemekonomiska utan även enkla national-ekonomiska frågor behandlas.

Kursmomentet »Enklare bokföring» i ämnesgrenen hemkunskap i sjunde klassen omfattar privatbokföring (enkel kassabok) av sådan typ, som blir aktuell för eleven, när han efter slutad skolgång får egna inkomster. Kursen i bokföring i klasserna 8 och 9 omfattar hemmets bokföring och anknyter till budgetförslag. I samband med det praktiska arbetet i ämnesgrenen hushållsgöromål bör åtminstone i klass 7 förekomma bokföring av hushållsutgifter.

5. Undervisningen i såväl hemkunskap som hushållsgöromål skall vara aktuell. Eleverna bör få del av de nya rön som göres, t. ex. på hemforskningens område och inom livsmedelsindustrin. Genom att diskutera tidningsartiklar och annonser bör lärjungarna få klart för sig, att reklam kan vara mer eller mindre vederhäftig. Studiebesök bör om möjligt förekomma vid t. ex. industrier, kollektiva tvättstugor och utställningar.

6. Undervisningen i *hushållsgöromål* skall främst vara inriktad på vardagens förhållanden. Sådana moment, som är av vikt för den dagliga trivseln i hemmet, bör uppmärksammas. Betydelsen av god ordning och hygien i hemmet och hushållsarbetet beaktas.

7. Vid den dagliga instruktion, som

skall föregå det praktiska arbetet, bör demonstrationer ofta förekomma. Grupparbeten bör omväxla med individuella arbetsuppgifter. Lärjungarna bör fostras till goda samarbetsmänniskor, och deras eventuella ledarförmåga bör tillvaratas.

Så småningom kan eleverna inom vissa gränser själva få välja arbetsuppgifter och planlägga arbetet. De bör få arbeta självständigt och ta initiativ. Ibland bör eleverna utan föregående instruktion få tillaga rätter efter kokbok.

8. Vid det praktiska arbetet bör lärjungarna vara fördelade i arbetslag (hushåll), bestående av två till fyra medlemmar. Arbetet fördelas mellan arbetslagens medlemmar på sådant sätt, att alla lärjungarna utan att jäkta har full sysselsättning och lär sig väl organisera arbetet. Varje elev bör emellanåt erhålla olika typer av uppgifter, t. ex. såväl matlagningssom hemvårdsuppgifter. Uppgifterna bör anpassas efter olika lärjungars förmåga att utföra dem.

9. Till skolköket hörande husgeråd bör vara praktiskt utformade och om möjligt tillförlitligt utprovade. Utrustningen med inventarier bör vara så riklig, att den enskilde eleven får praktisk övning i hushållssysslor av olika slag och enligt olika metoder. Olika tvättmedel, tvättredskap och tvättmetoder bör t. ex. jämföras. Inredningen av hemvårdsrummet (lägenheten) bör vara enkel men dock kunna tjäna som förebild för ett bostadsrum (en lägenhet) och skall vara anpassad efter förhållandena på orten.

10. Matlagningen och bakningen bör avse beredning av lättlagad, god och närande kost till billigt pris. Kostnadsberäkningar bör göras. Vid uppgörande av matsedelsförslag tas hänsyn till olika familjetyper. Traktens egna produkter bör i så stor utsträckning som möjligt komma till användning, varvid alster från skolträdgården eller hemträdgården

utnyttjas, där så låter sig göra. Lärjungarnas uppmärksamhet bör fästas på hur priserna växlar under olika årstider, och vid valet av maträtter i skolköket bör hänsyn tas till dessa växlingar.

11. Konserveringen bör avse att möjliggöra besparingar i hushållet och att bland annat bereda tillgång på bär, frukt och grönsaker även under vintern. Vid konservering bör därför särskilt ifrågakomma egna produkter och sådana varor, som erhålles billigare, om de köpes i större mängd eller under någon viss tid av året. Köttkonservering kan förekomma på landsbygden. Kostnadsberäkningar bör utföras och jämförelser göras mellan priset på inköpta konserver och sådana som brukar tillredas i hemmen.

12. Lärjungarna bör tillåtas att i viss begränsad utsträckning för hemmets räkning och på dess bekostnad i skolköket utföra matlagnings- och konserveringsarbeten samt bakning. Däremot bör i regel inte beställningar mottas från utomstående.

Eleverna bör beredas tillfälle att hemifrån ta med olika plagg för tvätt, så att skolans tvättarbete blir lika allsidigt som hemmens.

13. Vikten av hemarbetets rationalisering bör ibland belysas genom enklare arbetsstudier och kalkyler.

14. Samverkan bör förekomma med undervisning i andra ämnen, främst med

samhällskunskap, naturkunskap (hälso- lära) och slöjd. Samtal med anknytning till samhällsfrågor är ofta motiverade, t. ex. vid behandling av bostadsfrågor.

15. Vid den i punkt 5 av anvisningarna till timplanerna angivna *mindre kursen i hemkunskap och hushållsgöromål*, som under vissa förutsättningar kan anordnas på folkskolans mellanstadium, bör undervisningen lämpligen koncentreras till två veckotimmar under en termin. Då klassen är delad i två grupper, bör sålunda ena gruppen undervisas väsentligen under höstterminen och den andra under vårterminen. Teoretisk undervisning bör endast förekomma i form av samtal. Eleverna bör få utföra vanliga hemsysslor, såsom skoborstning, tvättning av strumpor och vantar m. m., bäddning av säng, beredning av lätt tillredda maträtter och bakverk. De bör om möjligt vid koncentrerad undervisning varje gång tillaga en enkel måltid. Endast sådana göromål bör väljas, som eleverna utan brådska hinner utföra. Arbetet bör anordnas så, att det inte blir trötande. Det väsentliga är, att lärjungarna får utlopp för sitt intresse för praktiskt arbete och erhåller någon övning av det praktiska handlaget samt att de får aktning för hemarbete och förståelse för vikten av samarbete och hjälpsamhet i ett hem.

Yrkesvägledning

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 6—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Den yrkesvägledande undervisningen avser att med hänsyn till arbetslivets krav giva en orientering om olika yrken och utbildningsmöjligheter samt att hjälpa eleverna att lära känna sina personliga förutsättningar för olika yrkesvägar. Undervisningen bör så bedrivas, att

den klarlägger yrkesvalets och yrkesutbildningens betydelse samt väcker intresse för en planlagd yrkesutbildning.

Kursinnehåll

Sjätte klassen

Orientering om den fortsatta skolgången.

Sjunde klassen¹

Allmänna synpunkter på yrkesvalets betydelse. Orientering om yrken och utbildningsvägar, anlagsfrågor, uppträdande på arbetsplatsen. Arbetsförmedling. Besök på arbetsplatser. Arbetsmarknadsfrågor.

Anm. Finns obligatorisk åttonde (och nionde) klass utslutes kursmomenten »Arbetsförmedling» och »Arbetsmarknadsfrågor».

Åttonde klassen¹

Fortsatt behandling av allmänna synpunkter på yrkesvalets betydelse. Fortsatt orientering om yrken och utbildningsvägar. Yrkenas krav på sina utövare. Arbetsförmedling. Besök på arbetsplatser. Praktisk yrkesorientering. Arbetsmarknadsfrågor. Utbildningens ekonomi.

Anm. Finns obligatorisk nionde klass, utslutes kursmomenten »Arbetsförmedling», »Arbetsmarknadsfrågor» och »Utbildningens ekonomi».

Nionde klassen¹

En mera omfattande orientering om yrken, utbildningsvägar och anlagsfrågor på grundval av det tidigare genomgångna. Arbetsförmedling. Besök på arbetsplatser. Arbetsmarknadsfrågor. Utbildningens ekonomi.

Anm. Är nionde klassen frivillig, behandlas de då tidigare genomgångna kursmomenten »Arbetsförmedling», »Arbetsmarknadsfrågor» och »Utbildningens ekonomi» endast repetitionsvis.

Anvisningar

1. I sjätte klassen och i sjunde klassen i sjuårig skola är yrkesvägledning inte självständigt ämne utan ingår med för dessa klasser ovan angivna kursmoment i ämnet samhällskunskap.

Beträffande timtalet för yrkesvägledning i sådan sjunde klass hänvisas till

punkt 3 i anmärkningarna till timplanen för klass 7.

2. Yrkesvägledningen, vari den yrkesorienterande undervisningen ingår som grundläggande element, bör i samarbete med ungdomsförmedlingen så bedrivas, att den främjar lärjungens egen aktivitet, när det gäller att välja levnadsbana. Det bistånd yrkesvägledningen avser att lämna bör i första hand åsyfta att presentera yrkesvärlden och på olika sätt klargöra yrkesvalssituationen. Yrkesvalets vikt och betydelse måste framhållas, och i den orienterande undervisningen skall lämnas sådana upplysningar, som är nödvändiga, för att vederbörande själv skall kunna göra sitt yrkesval. Genom enskilda samtal i yrkesvalsfrågor med yrkesvägledare och lärare bör eleverna få hjälp att bedöma sina egna förutsättningar. Rådgivning och mera personlig påverkan kan visserligen vara nödvändig i vissa fall, särskilt i form av avrådanen, men yrkesvägledningen bör ej så utformas, att den verkar avtrubbande på individens ansvarskänsla och initiativförmåga.

3. En förberedande behandling av dessa frågor bör i lämpliga sammanhang förekomma i tidigare klasser, företrädesvis i hembygdskunskap och samhällskunskap. Man bör därvid främst eftersträva att ge eleverna en realistisk uppfattning om hur arbetet tillgår inom några olika manuella och intellektuella yrken, som de kommer i kontakt med och vilkas innebörd de kan förstå, samt av hur olika yrken samverkar vid framställningen av några för eleverna välkända och viktiga bruksvaror. I flertalet av folkskolans övriga ämnen kan på liknande sätt en förberedande yrkesorientering förekomma. Vid t. ex. muntlig framställning och läsning, vid undervisningen i naturkunskap och geografi samt historia erbjuder sig ofta tillfällen att ta

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

upp frågor angående olika yrken och näringsgrenar och därvid lämna upplysningar och meddelanden i allmänt yrkesorienterande syfte. Inte minst i övningsämnen teckning, slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål samt trädgårdsskötsel yppar sig många tillfällen, då det faller sig naturligt att med lärjungarna diskutera olika yrkesgrenar och nödvändigheten av att var och en före det framtida yrkesvalet försöker komma underfund med sina speciella anlag och intressen.

Vissa särskilda anlag kommer ej sällan till synes hos lärjungarna långt före puberteten. Redan på ett tidigt stadium bör därför läraren notera sina iakttagelser beträffande de enskilda eleverna (jfr punkt 10). På grund av lärjungarnas ålder bör man emellertid i regel vid den förberedande yrkesvägledningen ej gå in på frågan om mera personliga yrkesvalsproblem. Detta bör i allmänhet ske först i folkskolans högsta klasser. Däremot bör man redan på ett tidigt stadium framhålla betydelsen av en grundlig yrkesutbildning.

4. I klass, från vilken övergång är anordnad till särskilda linjer inom folkskolan eller till högre skolor, uppstår en för yrkesvalet och yrkesvägledningen betydelsefull valsituation, redan innan lärjungarna uppnått den ålder och den klass, då en mera effektiv yrkesvägledning kan sätta in. Då frågan om sådan övergång blir aktuell för lärjungarna, bör läraren söka klargöra, vilka olika utbildningsmöjligheter som står eleverna till buds och vad de skilda vägarna kräver i fråga om anlag och studieintressen. Då bestämda skäl finns att anta, att en lärjunge saknar förutsättningar för utbildning på viss linje, bör läraren vid samråd med föräldrarna lämna upplysning härom.

5. Vid den yrkesvägledning, som skall förekomma i sjunde, åttonde och nionde klasserna, bör i första hand vad som i

tidigare klasser i olika sammanhang sagts i allmänt yrkesorienterande syfte ytterligare betonas och belysas. Här efter presenteras olika yrkesområden, och särskilt ingående behandlas sådana yrken, som kan antas komma i fråga för lärjungarna.

På detta stadium bör läraren ytterligare för eleverna söka klargöra vikten av att i unga år skaffa sig en ordentlig yrkesutbildning och en fast förankring i något yrke. Undervisningen bör skänka en klar föreställning om betydelsen av att välja en lämplig utbildningsväg. På olika sätt bör därvid åskådliggöras, vilka synpunkter som det gäller att ta hänsyn till (anlags- och intressesynpunkter, ekonomiska synpunkter, arbetsmarknadssynpunkter osv.).

Av största vikt är, att lärjungarna får kännedom om vilka skolor och utbildningsvägar som står öppna för dem och vilken hjälp och vägledning man efter slutad skolgång kan få vid yrkesvalet. Arbetsförmedlingens och speciellt ungdomsförmedlingens uppgifter bör klarläggas. Om så är möjligt, bör studiebesök göras vid närmaste arbetsförmedling. Vidare behandlas frågan om hur man betar sig, då man söker plats.

6. Kunskapen om arbetslivet bör i första hand avse den egna ortens arbetsförhållanden. Av betydelse kan härvidlag vara att ha tillgång till en inventering av lokala yrken och sysselsättningar. En för yrkesupplysningsändamål upprättad förteckning över en orts näringsliv bör innehålla uppgifter om större jordbruk, industrier, affärer, kommunikationsföretag, allmänna inrättningar, kommunala företag, statliga institutioner osv., där traktens befolkning har anställning. För större industrier och företag kan lämpligen anges tillverkningens art och omfattning, antalet anställda, yrken som presenteras i företaget, omfattningen av den årliga nyrekryteringen och hur denna sker. Om eleverna själva beredes till-

fälle medverka vid en sådan inventering rörande bygdens arbetsliv, bidrar detta i hög grad att stimulera deras intresse och öka deras kunskap.

Ofta torde arbetslivets representanter vara villiga att i skolan för de högre klassernas elever lämna dagsaktuella upplysningar rörande ortens arbetsliv. Därvid är av betydelse, att eleverna får sakkunniga och vederhäftiga upplysningar om de krav, som olika yrken och sysselsättningar ställer på sina utövare.

7. Genom bl. a. läsning av konkreta yrkesskildringar, utnyttjande av Svenskt yrkeslexikon och annat material, som arbetsförmedlingen ställer till förfogande, samt genom visning av filmer, bildband och andra ljusbilder bör man söka åskådliggöra arbetet inom olika yrken, vilken utbildningsväg som leder till ett visst yrke, vad som fordras för inträde och framgång i yrket osv.

8. Studiebesök på olika arbetsplatser, för vilka tid får tas även från andra ämnen, bör anordnas och bli föremål för diskussioner och allmänorienterande resonemang såväl före som efter själva besöket. Samråd bör sökas med representant för arbetsplatsen i syfte att erhålla en riktig uppläggning av demonstrationen. Läraren bör om möjligt någon dag förut besöka arbetsplatsen för att informera sig om det som senare kommer att visas för lärjungarna. Dessa bör i klassrummet få en redogörelse för vad de kommer att få se vid besöket. Särskilt på arbetsplatser, där maskinerna åstadkommer starkt buller, kan det vara lämpligt, att allmänna och orienterande upplysningar lämnas i ett anförande före demonstrationen.

Studiebesök bör också göras vid yrkes- och verkstadsskolor, industriskolor, folkhögskolor, lantmannaskolor och andra utbildningsanstalter, som kan vara av betydelse för elevernas fortsatta utbildning.

9. I klass 8 bör de gemensamma studiebesöken kompletteras med att eleverna

enskilt beredes tillfälle att under några hela dagar, sammanlagt högst 12 dagar under läsåret, delta i praktisk yrkesorientering. De får då tillfälle att själva i praktiskt arbete göra sina erfarenheter och iakttagelser och skaffa sig de upplysningar, som de behöver för att få en riktig uppfattning om ifrågavarande yrkens krav, möjligheter och förhållanden. När arbetsplatserna skall utväljas, torde det vara riktigt att utgå från elevernas uttalade intressen och yrkesplaner under hänsynstagande till ortens arbetsmarknad och möjligheter att tillgodose önskemålen. Vid denna utplacering bör medverkan av ortens arbetsförmedling kunna påräknas. Helst bör vid varje arbetsplats, som utnyttjas för praktik av detta slag, någon lämplig person inom företaget få till uppgift att ge praktikanterna en viss orientering. Härvid får man emellertid inte begära för mycket av företagen. Inte heller får man förutsätta, att de anställda i allmänhet skall kunna ägna nämnvärd tid och uppmärksamhet åt skolans elever. Det gäller för lärjungarna att kunna på egen hand göra erfarenheter och iakttagelser och utnyttja de tillfällen till informationer, som på ett naturligt sätt kan erbjudas dem i olika sammanhang. Detta förutsätter ett visst förberedelsearbete. Eleverna bör instrueras att genom frågor och genom egna iakttagelser söka klarlägga de väsentliga dragen i en yrkesbild. Även när lärjungarna sedan, muntligen eller skriftligen, redovisar sina erfarenheter och iakttagelser, bör det bli tillfälle att ge instruktioner av detta slag.

Om klass 8 är anordnad enligt alternativ 2 i timplansförebilderna för A-formen, kan praktisk yrkesorientering i nyssnämnda form ej anses erforderlig med hänsyn till den omfattning och karaktär yrkespraktiken inom ämnet yrkeskunskap har.

I klass 7 må — då densamma är avslutningsklass — sådan praktisk yrkes-

orientering som nu nämnts kunna anordnas under sammanlagt högst 6 dagar.

10. I samband med de yrkesorienterande uppgifterna bör elevernas uppmärksamhet inriktas på de egna anlagen och intressena och på dessas betydelse för yrkesvalet och anpassningen till yrket. Sådan anlagsorientering kan i viss mån ske kollektivt. Individuell anlagsorientering, som bör förekomma, när frågan om vidare utbildning eller inplacering i yrkeslivet blir aktuell, måste ske under intimt samarbete mellan elev, hem, skola och ungdomsförmedling. Därvid skall läraren, i den mån så är erforderligt, lämna skriftligt utlåtande till ungdomsförmedlingen, eventuellt kompletterat med muntliga upplysningar, om vissa anlag och egenskaper hos eleverna samt om deras sociala situation. Detta utlåtande komplet-

teras vid behov med upplysningar från skolläkaren. Med tillgång till de informationer, som sålunda lämnas av läraren och skolläkaren om den enskilde lärjungen, ökas möjligheterna för ungdomsförmedlingens tjänstemän att vid enskild yrkesvägledning klarlägga yrkesvalssituationen.

Vid yrkesvägledningen bör likaledes kontakt sökas med lärjungarnas målsmän. I enskilda fall kan detta ske genom personliga samtal, men målsmännen bör också inbjudas till föräldramöten för överläggningar i yrkesvalsfrågorna. Dessa överläggningar bör om möjligt inledas med ett orienterande föredrag av någon person med speciell erfarenhet på området, t. ex. en representant för den offentliga arbetsförmedlingen.

Yrkeskunskap¹

Mål

Undervisningen i yrkeskunskap har till uppgift att förbereda elevernas övergång till arbetslivet genom att i nära anslutning till yrkesvägledningen ge dem fortsatt orientering om yrkeslivet, i praktiskt yrkesarbete ge dem personliga erfarenheter och även en förberedande eller påbörjad yrkesutbildning inom något yrkesområde samt i samband därmed bibringa dem vissa praktiska och teoretiska kunskaper om yrkets organisation och förutsättningar.

Kursinnehåll

Yrkeskunskap i anslutning till jordbruk

Yrkesteori

Jordbrukslära: olika jordarter och deras egenskaper; olika slag av åkerjord; åkerjordens avdikning och bearbetning; jordens gödsling och kalkning, gödselvård; de viktigare lantbruksväxterna och

deras förädling, utsäde och sådd, grödans skötsel under växttiden, skörd och förvaring; växtföljd; vallodling och beteskultur; ogräs, växtsjukdomar och skadainsekter.

Redogörelse för och demonstration av jordbrukets viktigaste maskiner och redskap.

Husdjurslära: olika slag av husdjur och husdjursraser samt deras förädling; husdjurens utfodring och vård samt vanligaste sjukdomar; mjölken och dess behandling, ladugårdshygien; husdjursskötselns ekonomi.

Något om jordbrukets byggnader.

Enklare jordbruksbokföring och i samband därmed uppgörande av självdeklaration.

Hygieniska, samhällliga och etiska synpunkter i fråga om arbetet; yrkesrisker. I samband härmed bl. a. arbetar-

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

skyddslagen, försäkringar, föreningsverksamhet, kollektivavtal, arbetsdomstol, allt med hänsyn till jordbrukets förhållanden.

Yrkespraktik

Deltagande i arbete på skoljordbruk eller på arbetsplatser inom yrkesområdet. Övningar i användning och skötsel av de i jordbruket allmänt förekommande arbetsmaskinerna och redskapen. Husdjurens skötsel och vård.

Yrkeskunskap i anslutning till skogsbruk

Yrkesteori

Skogsvård

Översikt av skogstillgångarna i landet och deras ekonomiska betydelse. Skogslagstiftning. Olika ägargrupper. Den skogliga administrationen.

Marklära och skogsbotanik: de viktigaste skogsträdens byggnad och livsföreteelser; bonitetsbegreppet; markens och klimatets betydelse.

Skogsbeståndets anläggning: naturlig föryngring och skogsodling; hyggesrensning; markberedning; kott- och fröinsamling samt uppdragning av skogsplanter; lämpliga skogsodlingsredskap; plantskogsröjning.

Skogsbeståndets vård: skogsbeståndets egenskaper och utveckling; gallringens grundprinciper.

Skador på skogen: de vanligaste skadorna på skogsträd och i förekommande fall på virke; skogsbrandskyddet; om möjligt övning i skogsbrandsläckning.

Skogsdikning: skogsdikning som medel att öka skogsproduktionen.

Något om naturskydd, jakt- och fiskevård.

Avverkning

Virkes Sortiment och aptering: inom skogsbruket använda mått och måttenheter, dimensions- och kvalitetsbestämmelser för olika sortiment; allmänna virkesmättningsbestämmelser; apteringsövningar. Redskapen och deras vård. Av-

verkningsarbetets planläggning. Arbets teknik vid huggning.

Transport

Olika transportsätt och transportvägar. Lastning och avlastning. Hästen och dess vård.

Allmänna frågor

Orientering om skogsbrukets fackliga organisationer. Genomgång av gällande kollektivavtal och övning i svårighetsbedömning av huggnings- och körningsarbete för fastställandet av ackordspriser.

Arbetarskydd och sjukvård: något om gällande lagar angående arbetarskydd, yrkesskadeförsäkring och skogsförläggning; klädsel, kost och hygien vid skogsarbete; olycksfalls- och sjukvård.

Enklare bokföring och uppgörande av självdeklaration för mindre skogsbruk.

Yrkespraktik

Under lärares ledning

Redskapskännedom och redskapsvård samt arbetsteknik vid huggning. I direkt anslutning härtill sådan yrkesteoretisk undervisning, som inte är lämpad för demonstration och behandling på lärorummet.

På arbetsplatser under det ordinarie arbetsbefälets ledning

Deltagande i arbete på arbetsplatser inom yrkesområdet. Fortsatta övningar i användande av de viktigaste inom skogsbruket allmänt förekommande verktygen och arbetsmaskinerna samt i deras underhåll och vård.

Yrkeskunskap i anslutning till fiske och sjöfart

Yrkesteori (olika utformad för olika fångstområden och med stark anknytning till lokala förhållanden)

Fiskevattnet: vattnets salthalt, temperatur och lufthalt på olika djup och vid olika årstider.

Fiskar och fiskevård: för området viktiga fiskar; villkoren för fiskens liv, vattnets lufthalt, renhet och temperatur; fiskarnas föda, deras lekplatser; för fisket skadliga djur; tillgång och kvalitet på fisk under olika årstider; fiskbeståndets reglering; fiskodling. Skaldjur.

Fångst och fångstredskap: olika slag av fångstredskap, särskilt de på platsen förekommande, och deras användning; redskapens tillverkning, färgning och konservering.

Fiskens behandling vid fångsten: rensning, sortering, förvaring, frysning.

Något om olika metoder för fångstens fortsatta tillvaratagande: saltning, torkning, frysning; konservindustri.

Båtar och motorer: viktiga fiskebåtstyper, konstruktion och byggnad; fiskebåtmotorns konstruktion och arbets sätt; ofta förekommande fel på motorn och dessas avhjälpande.

Navigation: distansmått, brukliga inom navigationen; sjökort och sjömärken; styrningsregler; kompassens indelning, missvisning och deviation; uttagning av kurser; fart och distans; strömsättning och avdrift; Ortsbestämning vid sikte av land; lod och logg; pejlingar; någon övning att använda nautiska tabeller; väderlekskartor och stormvarningar; väderleksuppgifter i radio; anordningar för livräddning.

Enklare bokföring och i samband därmed något om viktigare inkomst- och utgiftsposter samt uppgörande av självdeklaration.

Huvuddragen av fiskerilagstiftningen, särskilt för trakten gällande bestämmelser rörande fiskets utövande.

Hygieniska, samhälleliga och etiska synpunkter i fråga om arbetet; yrkesrisker. I samband härmed bl. a. arbetarskyddslagen, försäkringar, föreningsverksamhet, kollektivavtal, arbetsdomstol, allt med hänsyn till förhållandena inom fisket och sjöfarten.

Yrkespraktik

Deltagande i arbete på arbetsplatser inom yrkesområdet. Övningar i användning och vård av inom yrket vanligast förekommande redskap, verktyg och maskiner.

Yrkeskunskap i anslutning till metallarbete

Yrkesteori

Material: järnmalmer, våra viktigaste gruvfält; något om järnets framställning, tackjärnets förvandling till smidesjärn och stål samt olika järn- och stålsorters egenskaper och användning; något om andra metaller, som kommer till användning i metallindustrin.

Materialens bearbetning: enkla mekaniska grundbegrepp (kraft, arbete, effekt); arbetsmaskiner och verktyg, verktygs- och maskinvård; skyddsanordningar, »den elektriska faran». Några arter av industri och hantverk inom området.

Projektionslärans grunder, skalor. Konstruktionsritning (arbetsritningar efter förut utförda skisser). Läsning av enkla arbetsritningar.

Yrkesräkning. Enklare hantverksbokföring och i samband därmed upprättande av självdeklaration.

Hygieniska, samhälleliga och etiska synpunkter i fråga om arbetet; yrkesrisker. I samband härmed bl. a. arbetarskyddslagen, försäkringar, föreningsverksamhet, kollektivavtal, arbetsdomstol, allt med hänsyn till förhållandena inom arbetsområdet.

Yrkespraktik

Arbete i skolverkstad eller på arbetsplatser inom yrkesområdet. Övning i användning av vanliga verktyg och maskiner samt deras vård.

Yrkeskunskap i anslutning till träarbete

Yrkesteori

Material: viktigare inhemska virkessor-

ter; trädens fällning samt timrets transport och försågning; virkets torkning; olika virkessorters lämplighet för olika ändamål; sortering och värdering av trä; övningar att skilja olika träslag från varandra; några utländska virkessorter; halvfabrikat, såsom faner, plywood, träfiberplattor; limtyper och material för ytbehandling.

Materialets bearbetning: de vanliga handverktygen och träbearbetningsmaskinerna; metoder för sammansättning; verktygs- och maskinvård; skyddsanordningar, »den elektriska faran». Några arter av industri och hantverk på området.

Projektionslärans grunder. Skolor. Konstruktionsritning. Läsning av enkla arbetsritningar.

Yrkesräkning. Enklare hantverksbokföring och i samband därmed upprättande av självdeklaration.

Hygieniska, samhälleliga och etiska synpunkter i fråga om arbetet; yrkesrisker. I samband härmed bl. a. arbetarskyddslagen, försäkringar, föreningsverksamhet, kollektivavtal, arbetsdomstol, allt med hänsyn till förhållandena inom arbetsområdet.

Yrkespraktik

Arbete i skolverkstad eller på arbetsplatser inom yrkesområdet. Övning i användning av vanliga verktyg och maskiner samt deras vård.

Yrkeskunskap i anslutning till textilt arbete

Yrkesteori

Material: de viktigaste textila råvarorna; marknader och råvarupriser; fysikaliska och kemiska egenskaper hos de olika fibrerna; något om olika textiliers tillverkning, garn, väv, trikå, plagg.

Varukännedom: handelstermer; fysikaliska och kemiska egenskaper, t. ex. färgbeständighet, materialets förhållande till vatten, tvättmedel, värme, solljus, alkalier, syror o. d.; val av textilier för

olika bruksändamål med hänsyn till deras egenskaper.

Materialets bearbetning: maskiner och verktyg; enklare konstruktionsberäkningar i samband med tillverkning av textilier och kläder; garn och snoddberäkning; mönsterkonstruktion på väv och trikå; måttagning och mönsterkonstruktion för sömnad; uppsättning; provning, pressning. Några arter av industri och hantverk på området.

Kostnadsberäkningar.

Enklare hantverksbokföring och i samband därmed upprättande av självdeklaration.

Hygieniska, samhälleliga och etiska synpunkter i fråga om arbetet; yrkesrisker. I samband därmed bl. a. arbetarskyddslagen, försäkringar, föreningsverksamhet, kollektivavtal, arbetsdomstol, allt med hänsyn till förhållandena inom arbetsområdet.

Yrkespraktik

Arbete i skolverkstad eller på arbetsplatser inom yrkesområdet. Någon kunskap om och övning i användning av vanliga verktyg och maskiner samt deras vård.

Anm. Yrkespraktiken kan vara *antingen* en påbörjad utbildning för klännings-sömmerskor (ateljé eller konfektion), damskräddare, eventuellt modister, eller en grundläggande kurs för textilarbetare. Det förra alternativet kan tillämpas, om läraren är yrkeslärare i sömnad, det senare om han är textiltekniker. Yrkesteorin anpassas till praktiken.

Yrkeskunskap i anslutning till handel

Yrkesteori

Bokföring: bokföringens uppgift; olika slag av bokföring; genomgång av en kortare bokföringsuppgift för t. ex. ett mindre detaljhandelsföretag med användning av enkel bokföring; den dubbla bokföringens grunder; användningen av

kvitton, räkningar, fakturor som underlag för bokföringen; enkel självdeklaration för näringsidkare.

Handelslära: något om handelns uppgift i samhället; de viktigaste arbetsuppgifterna i ett handelsföretag; det viktigaste om post-, järnvägs- och fartygs-transporter samt företagets försäkringsfrågor; telefonens rätta användning; några väsentliga frågor inom handelslagstiftningen; vanliga ord och uttryck i affärsspråket.

Handelsräkning: övningar för vinnande av ökad snabbhet och säkerhet i räkning med hela tal och decimalbråk med tillämpning på praktiska uppgifter; mynt, mått och vikt; procenträkning med tillämpning på rabatt-, påläggs-, vinst- och förlusträkning, enkel ränteräkning med tillämpning på problem rörande lån och växlar samt kapitalplaceringar; enklare uppgifter inom kalkylationen; överslagsberäkningar; övningar i huvudräkning avseende praktiska uppgifter.

Maskinskrivning: övningar i maskinskrivning för inlärande av riktig fingersättning och kroppsställning samt riktigt anslag; övningar med löpande text; utskrivning av affärsbrev, räkningar och fakturor; duplicering; skrivmaskinens vård.

Hygieniska, samhälleliga, psykologiska och etiska synpunkter i fråga om arbetet. I samband härmed behandling av frågor rörande yrkesrisker, arbetarskyddslagstiftning och försäkringar. Något om föreningsverksamhet, anställningsförhållanden, kollektivavtal och individuella avtal inom arbetsområdet i fråga.

Yrkespraktik

Arbete på arbetsplatser inom yrkesområdet och i samband därmed instruktion i praktiskt butiksarbete respektive praktiskt kontorsarbete samt varukännedom m. m. i anslutning till de olika arbetsuppgifterna.

Yrkeskunskap i anslutning till hushålls- och vårdnadsyrken

Attonde klassen

Attaårig skola

Yrkesteori

Närings- och födoämneslära: betydelsen av ändamålsenligt sammansatt kost; födans olika beståndsdelar, speciellt de olika näringsämnenas egenskaper och uppgifter; tillagningens inverkan på näringsämnena; kaloribehovet; de olika födoämnenas ursprung och beredning, sammansättning, näringsvärde och pris samt förvaring; kvalitetsbedömning och livsmedelskontroll; sammanställning av matsedlar; småbarnskost och s. k. lättsmält kost.

Matlagningslära m. m.: regler för beredning av de vanligaste typrätterna; principer för bakning och konservering; arbetsredskap; portionsberäkningar.

Hemvårdslära: fordringar på en god bostad (bostadsplanering, uppvärmning och ventilation, olika slag av golvbeläggningar och deras vård, väggbeklädnader, belysning); val av möbler, textilier, sängkläder och andra inventarier; möblering; köket och dess inredning; vården av inventarierna i ett hem; den dagliga städningen; storrengöring; olika tillvägagångssätt vid tvätt, mangling och strykning.

Hemmets ekonomi: synpunkter på sambandet mellan samhällets och hemmets ekonomi; ekonomisk skötsel av ett hem, utgifter för gemensamma ändamål och för de olika familjemedlemmarna; budgetförslag; rationella inköp; kontant- och kreditköp; synpunkter på lönsamheten för olika arbeten i olika typer av hem; enklare bokföring.

Sömnad: kursen i textilslöjd för klass 8.

Barnavård: grunderna för späda barns skötsel; några synpunkter på barns uppfostran.

Planläggning av hemarbetet. Rationella arbetsmetoder.

Hygieniska frågor (bostadshygien, personlig hygien, lämplig arbetsdräkt vid hushållsarbete). Livsmedelslagstiftning. Samhälleliga, psykologiska och etiska synpunkter i fråga om arbetet; yrkesrisker. Förvärvsarbete på det husliga arbetets område. Arbetarskyddslagen, obligatoriska försäkringar, föreningsverksamhet, kollektivavtal, arbetsdomstol, allt med hänsyn till förhållandena inom arbetsområdet.

Yrkespraktik

Fortsatt undervisning i olika slag av hushållsarbete i skolans lokaler för detta ändamål samt eventuellt i mindre omfattning deltagande i arbete på arbetsplatser inom yrkesområdet (enskilda hem, sjukhus, barnhem, storkök, tvättanstalter, bagerier etc.).

Sömnad: kursen i textilslöjd för klass 8.

Anm. Av tiden för yrkespraktik disponeras 3 veckotimmar för sömnad. Yrkespraktiken utanför skolan bör i regel inte förläggas till elevernas egna hem.

Nioårig skola

Kursen i hemkunskap och hushållsgöromål för klass 8 i nioårig skola, kursen i textilslöjd för klass 8 samt avsnittet »Hygieniska frågor — — — inom arbetsområdet» i ovan angiven kurs för åttaårig skola.

Anm. Timalet enligt alternativ 2 (varianterna b och c) för klass 8 i timplansförebilderna för A-formen fördelas med 6 veckotimmar på kursen i slöjd vid variant b och med 4 veckotimmar vid variant c samt resten på kursen i hemkunskap och hushållsgöromål, varigenom antalet timmar för kursen i hemkunskap och hushållsgöromål blir 11 vid variant b och 9 vid variant c. Det högre timalet medger, att mera tid ägnas åt de olika momenten, framför allt då åt det rent praktiska inlärandet av olika göromål samt åt material- och varukännedom.

Nionde klassen

Yrkesteori

Arbetsplanering: indelning av dagen och veckan; de olika familjemedlemmarnas uppgifter; bestämda måltider; trivselskapande åtgärder; ekonomi med budget; planering av inköp och underhållsarbeten; rationalisering och arbetsbesparande maskiner.

Näringslära: husmoderns ansvar vid bestämmande av kosten i hemmet; betydelsen av ändamålsenligt sammansatt kost; kostens olika beståndsdelar, speciellt de olika näringsämnenas egenskaper och uppgifter; näringsämnenas förändring vid tillagning; näringsbehovet för olika åldersstadier och yrken; mat-sedlar; barnmat; sjukdiät.

Varukännedom: olika varuslag, repetition och komplettering; hel- och halvfabrikat; priser och prisjämförelser; förvaring; för lantushåll även tillvaratagande av slaktprodukter.

Matlagningslära: repetition av principerna för tillagning av typrätter; proportionsberäkningar; konservering; bakning; kostnadsberäkningar och kalkyler. Njutningsmedel.

Material- och redskapslära: bränsle; elektricitet; kökets utrustning; lämpliga redskap för olika ytslor; rengöringsmedel.

Hemvård: bostaden, dess inredning och funktioner (golvbeläggningar och deras vård, väggbeklädnader, belysning, uppvärmning och ventilation); bosättning (val av möbler, textilier, sängkläder etc.); ekonomiska beräkningar i samband med bosättningen; skötseln av bostaden (den dagliga städningen, storrengöring); tvätt, mangling, strykning (veckotvätt och stortvätt, fintvätt, kemisk tvätt i hemmet).

Sömnad: kursen i textilslöjd för klass 9.

Barnavård: barnets psykiska och fysiska utveckling; synpunkter på barnuppfostran; skötseln av späda barn; barnens kost; något om sjuka barn.

Anm. För undervisningen i yrkesteori disponeras även på timplanen upptagen tid för hemkunskap.

Yrkespraktik

Fortsatt undervisning i skolans lokaler, så långt möjligt med samma dagliga arbetsuppgifter som i ett hem. Förutom praktiska övningar i hushållsgöromål av olika slag även laborationer och demonstrationer med jämförande studier av olika arbetsmetoder. Uppköp. Någon praktik på olika arbetsplatser inom området, eventuellt — efter överenskommelse mellan skolan och hemmet — självständiga arbetsuppgifter i det egna hemmet.

Sömnad: kursen i textilslöjd för klass 9 med särskild vikt vid den sömnad, som ingår i skötseln av ett hem.

Anm. 1. Av tiden för yrkespraktik disponeras 4 veckotimmar för sömnad.

Anm. 2. Eleverna har i tidigare klasser fått en elementär huslig undervisning, som främst tagit sikte på enklare matlagning och hemvårdsarbeten samt sömnad. I denna klass bör den husliga undervisningen inom ämnet yrkeskunskap gå ett steg längre och ge eleverna en mera allsidig orientering om husmoderns uppgifter med starkare betoning av husmoderns planerande och arbetsledande uppgifter, hennes ekonomiska ansvar och hennes uppgifter som fostrare av barnen. Denna orienterande husmodersutbildning bör utformas så, att den också kan ligga till grund för vidare utbildning av hemsystrar, barnsköterskor, restaurant- och storkökspersonal, sjukhusbiträden, expediter i livsmedelsaffärer, bageripersonal, tvättpersonal m. fl. Detta kan ske dels genom en differentiering av praktiken utanför skolan, dels — när tillgången på lärarkrafter och undervisningsmateriel medger det — genom en viss differentiering även av undervisningen i skolan på t. ex. övervägande matlagning, övervägande bakning och konservering, övervägande tvätt- och

hemvårdsarbeten, övervägande socialvårdande arbete (barnvård, sjukvård etc.).

Yrkeskunskap på allmänpraktisk linje

(Klass 9, alt. 3 i timplansförebilderna för A-formen)

Yrkeskunskap i anslutning till visst yrkesområde

Yrkesteori och yrkespraktik enligt kursplanen för det valda yrkesområdet, varvid de moment behandlas, som vid tillämpning av alternativ 2 ifrågakommer för klass 8. Samundervisning i mån av möjlighet med den yrkesförberedande linjen av klass 8.

Yrkeskunskap i anslutning till visst yr-

kespraktik växelvis i anslutning till olika yrkesområden för elever med behov av fortsatt och utvidgad praktisk yrkes- och anlagsorientering, i tillämpliga delar på grundval av kursplanerna för yrkespraktik på respektive yrkesområden. Yrkesteori i begränsad omfattning i direkt anslutning till de utförda arbetena.

Anm. Företrädesvis väljes sådan praktik, som står under lärares direkta ledning eller under ständig tillsyn av arbetsledare. Eleven bör därvid få hjälp att grundligt pröva sin egen arbetsförmåga på olika yrkesområden och i olika arbetsuppgifter. I matematik och teckning bör individuella praktiska tillämpningsuppgifter ges i anslutning till för eleverna aktuella yrkesområden.

Anvisningar

1. Kursplanerna, som har karaktär av förebilder, upptar åtta väsentliga områden inom vårt lands yrkesliv och avser att i den omfattning, som kan komma i fråga, vara tillämpliga för de flesta skolor, som har yrkeskunskap på timplanen. För vissa skoldistrikt kan dock särskilda, mera lokalt betonade kursplaner behöva utarbetas i anslutning till en domineran-

de industri eller annan näringsgren på orten. Om kursen är tvåårig, bör en lämplig uppdelning av kursinnehållet göras, i den mån så ej skett i kursplanen.

I vissa fall kan ett för bygdens arbetsliv lämpligt kursinnehåll erhållas genom att kombinera ett par av kursplanerna, exempelvis dem i anslutning till jordbruk och skogsbruk.

2. Såsom framgår av kursinnehållet upptar ämnet yrkeskunskap dels teoretiska moment, dels praktiska. Yrkesteorin torde i regel kunna meddelas i skolan, medan det praktiska yrkesarbetet bör försiggå i skolverkstäder, lokaler för huslig undervisning inom skolan eller på arbetsplatser av olika slag. Vissa teoretiska kunskaper bör dock meddelas i direkt anslutning till praktiken. Detta gäller i synnerhet jordbruk, skogsbruk och husligt arbete, där det ofta kan vara olämpligt att skilja på praktisk och teoretisk undervisning.

Yrkesarbetet i anslutning till metall- och träarbete samt textilt arbete kan avse såväl hantverk som industri. Den olika inriktningen på det praktiska arbetet förutsätter givetvis en viss anpassning till detta av yrkesteorin, så att vissa moment ges större eller mindre utrymme allt efter yrkesarbetets karaktär.

De i timplansförebilderna för ämnet yrkeskunskap angivna timtalen kan lämpligen fördelas mellan yrkesteori och yrkespraktik på sätt som angivits i anmärkningarna till förebilderna.

3. Yrkesteorin i en avdelning bör i vissa fall kunna kombineras för besläktade yrkesområden (kursplanstyper). Genom att gemensamma moment (t. ex. hygieniska och samhällliga synpunkter, yrkesritning, vissa delar av materialläran, bokföring) sammanföres, kan det genom omväxlande tysta övningar och omedelbar undervisning bli möjligt att meddela samtidig undervisning i yrkesteori för olika yrkesområden.

Den teoretiska delen av kursinnehållet

blir i många fall likartad för flera yrken. Sålunda är yrkesteorin för metallarbete tillämplig för elever, som har praktik exempelvis som verkstadsarbetare, plåtslagare, värme- och sanitetsmonter, smeder, elektriker, bilmekaniker. Yrkesteorin för hushålls- och vårdnadsyrken är tillämplig för elever, som har praktik i hem, storkök, barnhem, sjukvård, bagerier, livsmedelsbutiker osv.

4. Yrkesteorin skall ge samling och stadga åt hela arbetet på den yrkesförberedande linjen. Dels utgör den en förbindelselänk mellan övriga teoretiska ämnen och yrkespraktiken: i yrkesteorin skall konkreta kunskaper och praktiska erfarenheter på ett naturligt sätt mötas och samverka. Dels ger den — rätt bedriven — mening, mål och sammanhang åt yrkespraktiken: allt för eleverna nytt och svårbegripligt som möter i yrkespraktiken tas upp och förklaras i sitt rätta sammanhang, effektiva arbetsmetoder och ändamålsenlig arbetsorganisation demonstreras och diskuteras.

Den allmänbildande skolan bör därför upprätta särskilda yrkesförberedande linjer på en ort endast i anslutning till de för orten väsentliga yrkesområden, där man kan räkna med tillräckligt stort elevantal för att kunna bedriva yrkesteorin som samlad undervisning under fackkunnig lärares ledning.

Vid planeringen av undervisningen i yrkesteori bör beaktas, att endast de elever, som deltar i undervisningen i yrkeskunskap i anslutning till ett och samma yrkesområde i både åttonde och nionde klasserna, kan förväntas tillgodogöra sig en kurs av här angiven omfattning. För alla andra elever bör undervisningen koncentreras till de för dem viktigaste momenten.

5. Momentet yrkesräkning i kursplanerna för metallarbete och träarbete kan lämpligen uppta följande.

Metallarbete: något om mätning och måtts noggrannhet; yt- och volymeräk-

ningar; beräkning av hastigheter vid lineär och cirkulär rörelse med tillämpning på maskinella anordningar; blandningsproblem med tillämpning på i yrket förekommande blandningar; procent- och promillehalter; ackordsberäkning; enkla trigonometriska beräkningar med tillämpning i olika verktygsmaskiner.

Träarbete: något om mätning och måtts noggrannhet, räkning med fot och tum; yt- och volymeräkningar; beräkning av materialåtgång med exempel i anslutning till yrket; beräkning av hastigheter vid lineär och cirkulär rörelse med tillämpning på maskinella anordningar; procenträkning; ackordsberäkning.

6. I vissa fall, där välutrustade skolverkstäder finns vid folkskolan eller efter särskild överenskommelse kan upplåtas i erforderlig utsträckning av yrkesskola eller annan skola på orten, kan yrkespraktiken helt eller delvis förläggas till dessa. Om yrkespraktiken fördelas mellan en skolverkstad och en arbetsplats i näringslivet, bör praktiken på skolverkstaden komma först och avse en systematisk instruktion och träning i yrkets första grunder. Om detta ej kan ordnas, utan yrkespraktiken helt måste tillgodoses genom arbete på arbetsplatser utanför skolan, bör endast sådana arbetsplatser komma i fråga, där eleven kan få tillfredsställande personlig handledning i yrkets grunder. Praktikplaceringen, som kräver samverkan mellan skolan och arbetsförmedlingen, bör ske i enlighet med elevens egna intressen, önskemål och möjligheter. Att klarlägga dessa är en uppgift, som bl. a. fordrar enskilda resonemang med eleverna och deras föräldrar. Vissa yrkesönskemål torde visa sig svåra att tillgodose. På många orter är praktikmöjligheterna begränsade till ett fåtal yrken, som kanske därtill representerar ett ganska ensidigt urval. Man kan emellertid inte förutsätta, att elevernas framtidsintressen och praktikönskemål skall hålla sig inom en alltför

snäv ram. För att kunna tillgodose mera speciella önskemål bör man i samråd med arbetsförmedlingen undersöka, om ifrågavarande praktik kan ordnas på någon arbetsplats eller yrkesskola utanför hemorten.

I de fall, då det i en skola finns flera sent yrkesvalsmogna lärjungar, kan dessa elever sammanföras till en avdelning med undervisning enligt alternativ 3 i timplansförebilderna.

7. Genom en målmedveten upplysningsverksamhet i samband med anskaffningen av praktikplatser och i mera allmänna sammanhang bör man intressera näringslivets representanter för skolans strävan att ge sina lärjungar en förberedande eller påbörjad yrkesutbildning. Man kan emellertid förutsätta, att praktikplaceringen alltid nödvändiggör överläggningar med vederbörande arbetsgivare eller arbetsledare. Särskilt i tider med sämre arbetsmarknadsläge och på orter med mindre väl utvecklat näringsliv kan dessa uppgifter bli ganska arbetskrävande. För att ett smidigt och gott samarbete mellan skola och näringsliv skall åstadkommas bör en därför utbildad och personligen lämplig lärare erhålla uppdrag att vara skolans kontaktman. Som ovan nämnts, blir det i vissa fall även fråga om att ordna praktikplacering utanför hemorten och hemkommunen. Man måste därför redan från början söka få till stånd ett organiserat samarbete med närmaste lokala arbetsförmedlingskontor. I kommuner, där arbetsförmedlingen är utrustad med särskild personal för ungdomsförmedling och yrkesvägledning, bör denna anlitas för anskaffningen och förmedlingen av för skolan behövliga praktikplatser.

8. Praktikarbetets organisation är beroende av flera omständigheter. Det bör för den enskilda eleven så långt möjligt koncentreras till ett yrke eller yrkesområde. Detta gäller i varje fall det nionde skolåret. Men även i skolor med åtta-

årig skolkurs bör yrkeskunskapen för yrkesvalsmogna elever inriktas på ett bestämt yrkesområde. Eleven får härigenom en något mera ingående inblick i yrkets förhållanden och även en mera grundlig förberedande eller påbörjad yrkesutbildning. Eleverna bör beredas tillfälle att noga tänka igenom sitt preliminära yrkesval och sina förutsättningar härför. Redan i sjunde respektive åttonde klassen skall detta ske, och i samband härmed bör lärjungarnas yrkesönskemål klarläggas, så att skolans ledning i god tid före nästa läsårs början hinner organisera praktiktjänsten. Härigenom kan arbetet igångsättas omedelbart vid läsårets början och praktiklektionerna få sin bestämda plats på schemat. Detta är i regel nödvändigt med hänsyn till lärarnas tjänstgöring och är även fördelaktigt för de arbetsplatser, som tar emot eleverna.

9. Genom kontakt med arbetsplatserna bör skolan tillse, att lärjungarna fullgör praktiken i enlighet med de utarbetade planerna och att de sysselsättes med lämpliga arbetsuppgifter. Helst bör vid varje arbetsplats, som utnyttjas för praktik av detta slag, någon lämplig person inom företaget få till uppgift att ge eleverna en viss handledning i arbetet och orientering om yrket eller yrkesområdet och de olika möjligheter det erbjuder.

10. I samband med undervisningen i yrkestheori bör lärjungarna orienteras om vederbörande yrkes betydelse i vårt land och om dess naturliga och ekonomiska betingelser. Härvid bör eleverna medverka med redogörelser och korta föredrag.

11. Till stöd för den teoretiska undervisningen bör finnas lämplig undervisningsmateriel, såsom uppslagsböcker, kartor, planscher, fotografier, filmer, bildband och andra ljusbilder, prov på jord- och bergarter, produktsamlingar från industrier osv. I vissa fall kan speciell materiel vara behövlig, exempelvis

i skolor med yrkeskunskap i anslutning till fiske och sjöfart, där sjökort, parallellinjaler, transportörer och båtkompass bör finnas.

12. Studiebesök på andra arbetsplatser än elevernas egna praktikplatser bör om möjligt anordnas i anslutning till de yrken, som praktiseras i yrkeskunskapen, t. ex.

- för jordbruk: försöksgårdar, försöksodlingar, handelsträdgårdar, utställningar, mejerier, kvarnar;
- » skogsbruk: försöksfält, skogsodlingar, industrier med trä som råvara;
- » fiske och sjöfart: fiskodlingsanstalter, konservfabriker, varv;
- » metallarbete: gruvor, järnverk, mekaniska verkstäder; bilverkstäder, plåt-slagerier, guld- och silversmeder och övriga hantverkerier inom branschen;
- » träarbete: sågverk, industrier för tillverkning av byggnads- och snickerimaterial, möbelverkstäder, båtbyggerier och övriga hantverkerier inom branschen;
- » textilt arbete: sömnadsateljéer, skrädderier och övriga hantverkerier inom branschen, konfektionsfabriker, textilindustrier;
- » handel: butiker, kontor;
- » hushålls- och vårdnadsyrken: sjukhus, barnhem, storkök och tvättinrättningar, bagerier och andra livsmedelsföretag, industrier i övrigt med anknytning till berörda yrkesområden samt utställningar.

13. I avdelningar med undervisning i yrkeskunskap och i engelska språket bör vid språkundervisningen särskilt uppmärksammas ord och uttryck, som har praktisk betydelse inom det ifrågakommande yrkesområdet, t. ex. facktermer, bruksanvisningar, notiser om redskap, annonser.

Valfritt ämne

Undervisningen i valfritt ämne torde i regel kunna bedrivas med ledning av det för respektive ämne tidigare angivna kursinnehållet. Beträffande undervisningen i maskinskrivning kan hänvisas till det kursinnehåll, som anges under ämnet yrkeskunskap i anslutning till handel, vilket på lämpligt sätt bör anpassas efter de föreliggande förhållandena.

För undervisningen i finska bör den kursplan med anvisningar, som ingår i av skolöverstyrelsen den 5 november 1935 utfärdade »Exempel på kursplan för ämnet finska språket och på timplaner

med undervisning i ämnet finska språket för fortsättningsskolor i rikets nordligaste gränsorter», tjäna till huvudsaklig ledning.

Vid den valfria undervisningen bör genomgående stor hänsyn tas till elevernas läggning och önskemål och till de lokala möjligheterna i fråga om lärarkrafter, utrustning och miljö. Så t. ex. kan vid valfri undervisning i musik ägnas stort utrymme åt instrumentalmusiken med undervisning på valfritt instrument (fiol, gitarr, flöjt, klarinett, trumpet, orgel, piano osv.).

Trädgårdsskötsel

(Mål samt kursinnehåll för klasserna 5—7 enligt kung. 1954: 570)

Mål

Undervisningen i trädgårdsskötsel har till uppgift att giva eleverna någon kännedom om i en trädgård förekommande arbeten, utveckla deras händighet och bereda dem tillfälle till iakttagelser rörande växtlivet.

Undervisningen bör så bedrivas, att den väcker håg för trädgårdsarbete och intresse för naturen.

Kursinnehåll

Femte klassen (vårterminen) och sjätte klassen (höstterminen)

Trädgårdslandens vårberedning; sådd och plantering, skötsel och skörd av frö- och rotköksväxter; sådd av ettåriga blomsterväxter; växters förökning genom sticklingar och avläggare; trädgårdslandens höstberedning.

Sjätte klassen (vårterminen) och sjunde klassen (höstterminen)¹

Trädgårdslandens vårberedning; sådd och plantering, skötsel och skörd av

bladköksväxter; plantering och skötsel av jordgubbar och fleråriga blomsterväxter; plantering av bärbuskar, fruktträd och andra träd; skörd, sortering och förvaring av frukt; jordförbättring; naturliga gödselmedel och deras tillvaratagande, handelsgödsel; trädgårdslandens höstberedning.

Anm. Finns obligatorisk åttonde klass, uteslutes kursmomenten »Plantering av bärbuskar, fruktträd och andra träd», »Jordförbättring», »Naturliga gödselmedel och deras tillvaratagande» och »Handelsgödsel».

Sjunde klassen (vårterminen)¹

Läggning och skötsel av drivbänkar; något om förädling och beskärning av fruktträd, besprutning och andra skyddsåtgärder mot skadeinsekter och svampar; sådd, omskolning och plantering av ettåriga blomsterväxter.

Anvisningar för anläggning av en mindre trädgård.

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Attonde klassen (höstterminen)¹

Plantering av bärbuskar, fruktträd och andra träd; skörd, sortering och förvaring av frukt; jordförbättring; naturliga gödselmedel och deras tillvaratagande, handelsgödsel; trädgårdslandens höstberedning.

Anm. Är attonde klassen frivillig, repeteras kursen, som då genomgåts i föregående klasser, varvid vissa kursmoment behandlas mera ingående än tidigare.

Anvisningar

1. De yttre förutsättningar, under vilka undervisningen i trädgårdsskötsel bedrivs, är mycket skiftande på olika orter, varför kursplanen måste tillämpas med viss frihet och av förhållandena påkallade jämkningar vidtas.

2. Skolträdgården bör innehålla dels en avdelning för köksväxter, dels utrymme för prydnadsväxter, dels fruktträd och bärbuskar.

I avdelningen för köksväxter bör för hushållet viktigare slag av grönsaker förekomma.

Av prydnadsväxter bör särskilt uppmärksammas de fleråriga blomsterväxter som trivs på orten.

I fruktträdgården bör odlas ett urval av för trakten lämpliga fruktträds- och bärbusksorter.

I köksväxtavdelningen erhåller lärjungarna, där så kan ske, egna lotter. Dessa bör dock disponeras på ett sådant sätt, att de tillsammans ger ett tilltalande helhetsintryck.

Skolträdgården bör om möjligt innehålla en avdelning för sådana växter, som är av betydelse för undervisningen men inte ingår i andra odlingar.

Önskvärt är även, att lärjungarna får biträda med vattningen och vården i övrigt av krukväxter och fönsterodlingar i skolrummen.

3. Utom till skolträdgård och skolgårdsplantering i övrigt må lärjungarnas prak-

tiska övningar kunna förläggas till lärarträdgården eller till odlingar vid hemmen.

4. Arbetena i skolträdgården bör under lärarens ledning i möjligaste mån utföras av lärjungarna själva, som därvid lämpligen fördelas i arbetslag med bestämda uppgifter. I fråga om tyngre arbeten bör tillses, att dessa inte ställer för stora krav på elevernas krafter.

Lärjungarna bör, där så är möjligt, även under sommaren samlas till arbete i skolträdgården under ledning av läraren eller annan sakkunnig person.

Skolstyrelsen bör tillse, att det under sommaren behövliga arbetet i skolträdgården inte försummas i sådana fall, då det ej kan utföras av eleverna själva.

5. Genom undervisning på lärorummet förberedes utarbetet, sammanfattas de under arbetet gjorda erfarenheterna och genomås de delar av lärokursen, som ej har direkt samband med de praktiska övningarna.

6. Undervisningen i trädgårdsskötsel bör, när så lämpligen kan ske, sättas i samband med och stödja undervisningen i andra ämnen, först och främst naturkunskap. Iakttagelser göres rörande växt- och djurliv, jordarter, jordens näringsförhållanden, väderlek osv. I matematikundervisningen kan ingå kostnadsberäkningar, mätningar och ytberäkningar, som hänför sig till skolträdgården. Teckningsundervisningen kan användas sig av motiv från denna. Ett påtagligt samband råder med undervisningen i hemkunskap och hushållsgöromål.

7. Den uppfostrande betydelse, som undervisningen erhåller genom elevernas umgänge med naturen och vården av det växande samt genom att lärjungarna på egen hand utför arbete, som ger påtagligt resultat, bör tillvaratas.

8. I kursplanen förutsättes, att den egentliga undervisningen i ämnet börjar

¹ Se punkt 6 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

först under femte skolåret. Detta får inte utsluta, att skolträdgården redan i skolans lägre klasser göres till föremål för iakttagelser, som utnyttjas i den övriga undervisningen, framför allt i ämnena hembygdskunskap och naturkunskap.

9. De i trädgården och övriga planteringar odlade växterna bör förses med tydliga namnbrickor.

10. Av trädgårdsredskap bör skolan tillhandahålla tillräckligt antal, så att undervisningen kan bedrivas planmässigt. Lärjungarna bör vänjas vid att väl vårda redskapen, noggrant rengöra dem efter begagnandet och hålla dem skyddade mot rost. För förvaring av trädgårdsredskapen bör finnas ett tillräckligt stort, väl inrett redskapsrum, som möjliggör att redskapen får bestämda platser.

11. Det ökar elevernas arbetsglädje och intresse, att de får del av skolträdgårdens produkter. Blommor från skolträdgården kan komma till användning för skollokalernas prydnad. Till skolmålti-

der och vid undervisning i hushållsgöromål bör en del produkter kunna utnyttjas. Där så befinnes lämpligt, bör lärjungarna föra räkenskaper över inkomster och utgifter för trädgården samt anteckningar över sitt arbete.

12. Samarbete bör sökas med föreningar, som genom ungdomsklubbar o. d. arbetar för trädgårdsodling.

13. Den till undervisningen i trädgårds-skötsel enligt anvisningarna till timplanerna (punkt 6) angivna tiden kan lämpligen förläggas till i medeltal två veckotimmar under de tider av året, som bäst lämpar sig för denna undervisning. Minskningen i undervisningstid för övriga ämnen bör fördelas på dessa.

Undervisningen i *skogsvård* (jfr anvisningarna till timplanerna, punkt 7) må omfatta såväl teoretisk framställning av lättfattligt innehåll som praktiskt arbete och förberedas vid undervisningen i naturkunskap och trädgårdsskötsel.

EXEMPEL PÅ ARBETSORDNINGAR

Anvisningar

1. Vid uppgörandet av arbetsordningen skall tillses, att den kommer att överensstämma med gällande föreskrifter om den dagliga arbetstidens och rasternas längd samt om morgonandakt.

Det är av vikt, att vid ämnenas inplacering på arbetsordningen särskild hänsyn tas till ämnen och ämnesgrenar, som är av grundläggande betydelse eller för eleverna särskilt krävande. Lämplig fördelning under arbetsdagen mellan mera teoretiskt betonade ämnen och övningsämnen bör även eftersträvas.

Ämnen, i samband med vilka hemuppgifter kan förekomma, bör förläggas så, att en i stort sett jämn fördelning av arbetet möjliggöres. Sådana ämnen bör emellertid också kunna förläggas till veckodagar, till vilka hemuppgifter enligt gällande bestämmelser ej skall förekomma.

2. De exempel på arbetsordningar, som här på grundval av undervisningsplanens timplaner meddelas, upptar endast ett fåtal av de många kombinationer som kan ifrågakomma. Så t. ex. kan speciella metodiska eller organisatoriska anordningar, såsom samlad undervisning, periodläsning, endagsledighet, medföra avvikelser. Även önskemål om kortare lästid på lördagarna kan föranleda smärre förändringar av schemat. På enstaka arbetsordningar har angivits, hur i dessa fall kan förfaras. Ämnesfördelning mellan olika lärare, lärarnas tjänstgöringsförhållanden i övrigt, anställning av särskilda lärare i vissa ämnen, lokaltillgången och skolskjutsar kan också göra avvikelser nödvändiga. Tidsuppgifter för morgon-

andakt, lärotimmar och raster förutsättes ingå i de lokalt fastställda arbetsordningarna. Exempelen förutsätter i regel, att den längre rasten i förekommande fall är förlagd efter tredje eller, om skoldagen omfattar fyra timmar, andra lektionen. Vid annan förläggning av denna rast kan vissa justeringar av arbetsordningen bli nödvändiga.

3. I de här upptagna arbetsordningarna har följande förkortningar använts.

Kristendomskunskap	Kr
Modersmålet	M
Muntlig framställning och läsning	MI
Skrivning och språklära	Ms
Engelska	Eng
Tyska	Ty
Hembygdskunskap med arbetsövningar	Hb
Historia	Hi
Samhällskunskap	Sk
Geografi	Ge
Naturkunskap	Na
Matematik	Ma
Teckning	Tck
Musik	Mu
Gymnastik med lek och idrott	Gy
Slöjd	Sl
Hemkunskap	Hk
Hushållsgöromål	Hg
Yrkesvägledning	Yv
Yrkeskunskap	Yk
Valfritt ämne	V

klass	k
grupp	g
omedelbar undervisning	o
tysta övningar	t

Arbetsordningar för a-formen

Arbetsordning

a-formen

Klass 1, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma g ¹	Ma g ²	M g ¹	Ma g ¹	M g ²	Kr
						Hb
2	M	Kr	M g ¹	Kr	Kr	Ma
		Mu		Hb	Mu	
3	Hb	M	Gy	M	Hb	M
4	M g ²	M g ¹	M g ²	Ma g ²	M g ¹	
5	Hb g ²	Hb g ¹	M g ²	M g ²	M g ¹	

	För avdel- ningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	2	3
Ms.....	2	2
Hb.....	3	1
Ma.....	1	2
Mu.....	1	—
Gy.....	1	—
S:a tim	12	8

Arbetsordning¹

a-formen

Klass 1, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma ϵ^2	M ϵ^2	M ϵ^1	M ϵ^2	M ϵ^2	Kr
						M
2	Kr	Kr	Ma ϵ^1	Ma ϵ^2	Kr	Hb
	M	Mu			Mu	
3	Hb	Gy	M ϵ^1	M ϵ^2	Ma	M
4	M	M	M ϵ^1	M ϵ^2	Hb	
5	M ϵ^1	Ma ϵ^1	Hb ϵ^1	Hb ϵ^2	M ϵ^1	

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	2	3
Ms.....	2	2
Hb.....	3	1
Ma.....	1	2
Mu.....	1	—
Gy.....	1	—
S:a tim	12	8

Anm. Grupp 1 och grupp 2 byter om möjligt plats på arbetsordningen vid vårterminens början.

¹ För avdelning med endagsledighet.

Arbetsordning för a-formen

Arbetsordning¹

a-formen

Klass 1, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma ^{s2}	Ma ^{s1}	M ^{s2}	Ma ^{s1}	Ma ^{s2}	M ^{s1}
2	Mhk	Mhk	Gy	Kr	Mhk	Kr
	M	M		Mu	M	Mu
3	Mhk	Mhk	Ma	Mhk	Mhk	Mhk
	Hb	Kr		Hb	Hb	M
4	M ^{s1}	M ^{s2}	M ^{s1}	M ^{s2}	Hb ^{s1}	Hb ^{s2}
5	M ^{s1}	M ^{s2}	M ^{s1}	M ^{s2}		

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	2	3
Ms.....	2	2
Hb.....	3	1
Ma.....	1	2
Mu.....	1	—
Gy.....	1	—
S:a tim	12	8

Anm. Samlad undervisning (här betecknad med Mhk) tillämpas under tiden .....
I den samlade undervisningen ingår:

Kr.....	1 tim
M.....	4 *
Hb.....	3 *
S:a	8 tim

¹ För avdelning i vilken tillämpas samlad undervisning.

Arbetsordning

a-formen

Klass 1, alternativ 2

5 viktiga i 2007

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M g ²	Kr	Hb g ²	M g ²	Ma g ²	Kr
		Hb				Hb
2	Ma	M	Kr	Kr	M	M
			Mu	Mu		
3	M	M	Ma	M	Hb	M
4	Hb	Gy	M	Ma	M	Gy
5	M g ¹		Hb g ¹	M g ¹	Ma g ¹	

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	5	1 (2)
Ms.....	4	1 (—)
Hb.....	3	1
Ma.....	3	1
Mu.....	1	—
Gy.....	2	—
S:a tim	20	4

Anm. Grupp 1 och grupp 2 byter om möjligt plats på arbetsordningen vid vårterminens början.

Arbetsordning

a-formen

Klass 1, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Kr	Kr	Ma	M	Kr	Kr
	Ma	Mu			Mu	Ma
2	M	M	Hb	Gy	Hb	M
3	Hb	M	M	Ma	M	Hb
4	M	Gy	M	M	Ma	M

Kr.....	2
M: Ml.....	7
Ms.....	4
Hb.....	4
Ma.....	4
Mu.....	1
Gy.....	2
S:a tim	24

Arbetsordning

a-formen

Klass 2, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	M g ¹	Kr	M g ²	M	Kr
2	Ma	M	M	Ma	Ma	M
3	Gy	Mu	M	M	Hb	M
4	M	Ma g ²	Hb	M g ¹	Hb	
5	Hb g ²	M g ²	Hb g ¹	Ma g ¹	Gy	

	För avdel- ningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	5	1
Ms.....	4	1
Hb.....	3	1
Ma.....	3	1
Mu.....	1	—
Gy.....	2	—
S:a tim	20	4

Arbetsordning¹

a-formen

Klass 2, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Kr	M § ¹	M	Kr	M § ²
2	Ma	M	Ma § ¹	Hb	M	Ma § ²
3	M	Gy	Hb § ¹	Ma	Gy	Hb § ²
4	Hb	Ma	M § ¹	M	M	M § ²
5	Mu	M		Mu	Hb	
	M			M		

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	5	1
Ms.....	4	1
Hb.....	3	1
Ma.....	3	1
Mu.....	1	—
Gy.....	2	—
S:a tim	20	4

Anm. Grupp 1 och grupp 2 byter om möjligt plats på arbetsordningen vid vårterminens början.

¹ För avdelning med endagsledighet.

Arbetsordningar för B-Gruppen

Arbetsordning

a-formen

Klass 2, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	M	Kr	M	M	Kr
2	Ma	M	M	Ma	Ma	Hb
3	Hb	Mu	Gy	M	M	M
4	M	Ma ^{§1}	Hb	M ^{§2}	Hb	
5	Gy	M ^{§1}	M	Ma ^{§2}	Hb	

	För avdel- ningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	6	1
Ms.....	5	—
Hb.....	5	—
Ma.....	3	1
Mu.....	1	—
Gy.....	2	—
S:a tim	24	2

Arbetsordning

a-formen

Klass 2, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Kr	Kr	M	M	M	Kr
	M	Mu				Mu
2	Ma	M	Ma	Ma	Ma	Hb
3	M	Hb	M	Kr	Gy	M
				M		
4	Gy	M	Hb	M	Hb	
5	M	M			Hb	

Kr.....	2
M: Ml.....	7
Ms.....	5
Hb.....	5
Ma.....	4
Mu.....	1
Gy.....	2
S:a tim 26	

Ans. Grupp 1 och grupp 2 byter sin sällskap plats på arbetsordningen till västernormens början.

Arbetsordningar för b-formen

Arbetsordning

b-formen

Klasserna 1—2, alternativ 1

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2
1	—	Ma	M	—	Kr		M	—	—	M	Kr	
					Mu						Ma	M
2	Hb		Kr		M	M	—	Ma	M	Hb		
	M		M					M	Ma	Mu		
3	M		Ma	M	Hb	Kr		Gy		M		
			M	Ma		Ma						
4	M	Ma	—	M	Hb	Hb		M	—			
	M											
5	Ma	—	—	Ma		—	M	M	—			
6						—	M					

	För klasserna 1—2 gemen- samt	För klass 1 särskilt	För klass 2 särskilt
Kr.....	2	—	—
M: Ml.....	3	3	2
Ms.....	3	2	2
Hb.....	4	—	—
Ma.....	2	1	2
Mu.....	1	—	—
Gy.....	1	—	—
S:a tim	16	6	6

Arbetsordningar för b-formen

Arbetsordning¹

b-formen

Klasserna 1—2, alternativ 1

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2
1	Kr		Ml	—	—	Ms	Ml	—	Kr		Kr	
	Ms	Ml							Ma	Ml	Ma	
2	Ma	Ml	Hb	—	—	Ml	Ma	—	Ms	Ml	Ms	
	Ml	Ma							Ml	Ms	Mu	
3	Ml	Ms	Kr	—	—	Ma	Ms	—	Hb		Ml	Ms
	Ms	Ml	Mu								Ms	Ml
4	Hb	Ma	Ms	—	—	Ms	Ml	—	Hb			
	Ml	Hb	Hb									
5	Gy		—	Ml	—	Ma	Ms	—	Ml	Ms		
									Ma			

	För klasserna 1—2 gemen- samt	För klass 1 särskilt	För klass 2 särskilt
Kr.....	2	—	—
M: Ml.....	3	3	2
Ms.....	3	2	2
Hb.....	4	—	—
Ma.....	2	1	2
Mu.....	1	—	—
Gy.....	1	—	—
S:a tim	16	6	6

¹ För avdelning med endagsledighet.

Arbetsordning för A-formen

Arbetsordning

b-formen

Klasserna 1—2, alternativ 2

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2
1	—	Ma	Hb	—	Kr		Ml	—	Kr		Kr	
					Mu				Ms	Ml	Ma	Ml
2	Ml	Hb	Ma	Ml	Ms	Ml	Hb		Ma	Ms	Ms	
	Hb	Ms	Ml	Ma	Ml	Ms			Ml	Ma		
3	Gy		Ms	Ma	Kr		Ml		Ml		Ml	
			Mu									
4	Ml	Ma	Ml	Hb	Ms	Ml	Gy					
	Ms	Ml	Ms		Ml	Ms						
5	Ma	—	—	Ms	Ms (M)	—	—	Ml	—	Hb		

	För klasserna 1—2 gemen- samt	För klass 1 särskilt	För klass 2 särskilt
Kr.....	2	—	—
M: Ml.....	5	1 (2)	1
Ms.....	4	1 (—)	1
Hb.....	3	1	1
Ma.....	3	1	1
Mu.....	1	—	—
Gy.....	2	—	—
S:a tim	20	4	4

Arbetsordning

b-formen

Klasserna 1—2, alternativ 3

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2	k 1	k 2
1	Ms	MI	—	MI	Kr		Kr		Kr		Kr	
	MI	Ms			MI		Ms	MI	Ms	MI	Ma	MI
2	Gy		Ms	Ma	Ms	Hb	Hb		MI	Ms	Ms	
			Ma	Ms	Hb	Ms			Ms	Ma	Hb	
3	Hb		Ma	MI	MI		Ma	Ms	Gy		MI	Ms
			MI	Ma	Mu		Ms	Ma			MI	
4	MI	Ma	Hb		Ms	Ma	MI	Ms	Ms	MI		
	Mu				Ma	Ms	Ma	MI	MI	Ms		
5	Ma	—	MI	—	—	Ma						

	För klasserna 1—2 gemen- samt	För varje klass särskilt
Kr.....	2	—
M: MI.....	5	1
Ms.....	5	—
Hb.....	4	—
Ma.....	3	1
Mu.....	1	—
Gy.....	2	—
S:a tim	22	2

Arbetsordningar för A-formen

Arbetsordning

A-formen

Klass 3, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Ma ^{§2}	M	Hb	Ma ^{§1}	Kr
2	Ma	M	Ma	M	Hb	Ma
3	Gy	Mu	Gy	Mu	Gy	M
		M		M		
4	M	Kr	Hb	Ma	M	M
5	Sl	Hb	Hb	Sl	Mu	
6	Sl	M ^{§1}	M	Sl	M ^{§2}	

	För avdel- ningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr.....	2	—
M: Ml.....	6	—
Ms.....	4	1
Hb.....	5	—
Ma.....	4	1
Mu.....	2	—
Gy.....	3	—
Sl.....	4 ¹	—
S:a tim	30	2

¹ Gruppindelningen enligt därom gällande bestämmelser.

Arbetsordning för A-formen

Arbetsordning

A-formen

Klass 3, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Ma	Kr	Hb	Hb	Kr
2	Ma	M	M	Hb	M	Ma
3	Gy	Mu	Gy	Mu	Gy	M
		M		M		
4	M	Hb	M	Ma	Ma	M
5	Sl	Hb	Sl	M	M	
6	Sl		Sl		Mu	

Kr.....	2
M; Ml.....	6
Ms.....	5
Hb.....	5
Ma.....	5
Mu.....	2
Gy.....	3
Sl.....	4
S:a tim	32

Arbetsordning

A-formen

Klass 4 5 (med engelska)

Klass 4 5

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Kr	M	Ge	Hi Sk	Kr
2	M	Ma	M	M	M	Ma
3	Gy	Mu	Gy	Mu	Gy	M
4	Na	Hi Sk	Na	Ma	Ma	M
5	Sl	M	Sl	M	Ge	
6	Sl	Tck	Sl	Tck	M	

Kr.....	2
M: Ml.....	5
Ms.....	5
Hi Sk.....	2
Ge.....	2
Na.....	2
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	2
Gy.....	3
Sl.....	4

S:a tim 34

Ann. Periodisering (för betecknad med (1)) tillämpas under läsa
i periodiseringen ingår
Hi Sk..... 2 tim
Ge..... 2
Ma..... 2
S:a 8

Arbetsordning¹

A-formen

Klass 4

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	M	Kr	Hgn Ge	Hgn Hi Sk	Kr
2	M	Ma	M	M	Ma	Ma
3	Gy	Mu	Gy	Mu	Gy	M
4	Hgn Ge	Hgn Na	Hgn Hi Sk	Ma	Hgn Na	M
5	Sl	M	Sl	M	M	
6	Sl	Tck	Sl	Tck	M	

Kr.....	2
M: Ml.....	5
Ms.....	5
Hi Sk.....	2
Ge.....	2
Na.....	2
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	2
Gy.....	3
Sl.....	4
S:a tim	34

Anm. Periodläsning (här betecknad med Hgn) tillämpas under tiden .....
I periodläsningen ingår:

Hi Sk.....	2 tim
Ge.....	2 »
Na.....	2 »
S:a	6 »

¹ För avdelning i vilken tillämpas periodläsning.

Arbetsordning

A-formen

Klass 5 (med engelska)

(Klass 5 (med engelska) 3 1917)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Eng	Kr	Eng	Hi Sk	Ma	Kr
2	Ma	Ma	M	Ma	M	Eng
3	Gy	Hi Sk	Gy	Na	M	Mu
4	M	M	Ge	M	Eng	Na
5	Sl	M	Ma	Tck	Ge	M
6	Sl	Tck	Mu	Sl	Gy	
7				Sl		

Kr.....	2
M: Ml.....	4
Ms.....	4
Eng.....	4
Hi Sk.....	2
Ge.....	2
Na.....	2
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	2
Gy.....	3
Sl.....	4

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 5 (utan engelska)

(avslutas bort) 2 2012

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Kr	M	Hi Sk	Ge	Kr
2	M	Ma	Ge	Ma	Ma	M
3	Gy	Mu	Gy	M	Tck	Na
4	Ma	Hi Sk	Ma	Na	M	M
5	Sl	M	M	Sl	M	
6	Sl	Tck	Mu	Sl	Gy	

Kr.....	2
M: Ml.....	5
Ms.....	5
Hi Sk.....	2
Ge.....	2
Na.....	2
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	2
Gy.....	3
Sl.....	4
	S:a tim 34

Ann. Periodläsning (här betecknad med Ygn) tillämpas under följande

I periodläsningens ingår: 2

Hi Sk..... 2 tim

Ge... 2

Na..... 2

S:a 6

* För avdelning i vilken tillämpas periodläsning.

Arbetsordning

A-formen

Klass 6 (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	M	Ma	Hi Sk	Ge	Kr
2	M	Ma	Eng	Ma	Ma	Eng
3	Gy	Eng	Hi Sk	Ge	Gy	Hi Sk
4	Ma	Na	Kr	Eng	Na	Mu
5	Eng	Sl	M	M	M	M
6	Tck	Sl	Gy	Sl	Eng	
7				Sl		

Kr.....	2
M: Ml.....	3
Ms.....	4
Eng.....	6
Hi Sk.....	3
Ge.....	2
Na.....	2
Ma.....	5
Tck.....	1
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	4

S:a tim 36

Arbetsordning
A-formen

Klass 6 (utan engelska)

Klass 6 (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Ma	Hi Sk	Kr	Ma	Kr
2	Ma	M	Ma	Na	Ma	Na
3	Gy	M	Gy	Hi Sk	Gy	Mu
4	M	Na	Ge	M	Ma	Hi Sk
5	Sl	Ge	M	Sl	Ma	M
6	Sl	Tck		Sl	Tck	

Kr.....	2
M: Ml.....	4
Ms.....	5
Hi Sk.....	3
Ge.....	2
Na.....	3
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	4

S:a tim 34

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), variant a (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Hi Sk	Kr	Hi Sk	Ge	Kr
2	M	Ma	Ma	Na	Eng	Ma
3	M	Tck	Hk	Gy	M	Gy
4	Na	Eng	Hg	Eng	Na	Hi Sk
5	Eng	Ge	Hg	M	Sl	M
6	Gy	M	Hg	Mu	Sl	
7			Hg	Tck		

Kr.....	2
M.....	6
Eng.....	4
Hi.....	1½
Sk.....	1½
Ge.....	2
Na.....	3
Ma.....	4
Tck.....	1
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+4

S:a tim 36

Arbetsordning¹

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), variant a (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Hi Sk	Kr	Hi Sk	M	Kr
2	Eng	Ma	Na	Eng	M	Ma
3	M	Gy	Sl ^{g1} Hk ^{g2}	Hk ^{g1} Sl ^{g2}	Eng	Gy
4	Na	Eng	Sl ^{g1} Hg ^{g2}	Hg ^{g1} Sl ^{g2}	Ma	Hi Sk
5	Mu	Ge	— Hg ^{g2}	Hg ^{g1} —	Na	M
6	M	M	— Hg ^{g2}	Hg ^{g1} —	Ge	
7		Tck	— Hg ^{g2}	Hg ^{g1} —	Gy	

Kr.....	2
M.....	6
Eng.....	4
Hi.....	1½
Sk.....	1½
Ge.....	2
Na.....	3
Ma.....	4
Tck.....	1
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+4
S:a tim 36	

¹ För avdelning som i ämnet hemkunskap och hushållsgöromål uppdelas i två grupper och som endast har tillgång till ett skolkök. Här förutsättes, att samma gruppindelning kan tillämpas vid undervisningen i slöjd.

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), variant a (utan engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Hi Sk	Kr	Hi Sk	M	Kr
2	M	Ma	Ma	Na	Ma	Ma
3	M	M	Hk	Gy	Ge	Gy
4	Na	Ge	Hg	M	Na	H Sk
5	Ge	Tck	Hg	M	Sl	M
6	Gy	Tck	Hg	Mu	S	
7			Hg			

Kr.....	2
M.....	7
Hi.....	1½
Sk.....	1½
Ge.....	3
Na.....	3
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+4

S:a tim 36

För syftning som i annat betecknings- och bestämningsordning uppdras i två grupper och som endast har tillgång till ett skolklok. Här förutskickas att samma gruppbildning kan tillämpas vid undervisningen i läroplanens och påskedagen för att undervisningen i läroplanen.

Arbetsordning¹

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), variant a (utan engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M	Hi Sk	Kr	Hi Sk	Ge	Kr		
2	M	Ma	Ma	Na	Ma	M		
3	Ma	Gy	Sl ^{g1}	Hk ^{g2}	Hk ^{g1}	Sl ^{g2}	Gy	Ma
4	Na	Ge	Sl ^{g1}	Hg ^{g2}	Hg ^{g1}	Sl ^{g2}	Na	Hi Sk
5	Ge	M	—	Hg ^{g2}	Hg ^{g1}	—	Mu	M
6	Gy	Tek	—	Hg ^{g2}	Hg ^{g1}	—	M	
7		Tek	—	Hg ^{g2}	Hg ^{g1}	—	M	

Kr.....	2
M.....	7
Hi.....	1½
Sk.....	1½
Ge.....	3
Na.....	3
Ma.....	5
Tek.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+4

S:a tim 36

¹ För avdelning som i ämnet hemkunskap och hushållsgöromål uppdelas i två grupper och som endast har tillgång till ett skolkök. Här förutsättes, att samma gruppindelning kan tillämpas vid undervisningen i slöjd.

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), variant b (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Hi Sk	Kr	M	Ge	Kr
2	M	Ma	Hk ¹	M	Eng	Ma
3	Eng	M	Ma	Gy	M	Gy
4	Na	Ge	Na	Eng	Na	Hi Sk
5	M	Eng	Sl	Mu	Sl	M
6	Gy	Tck	Sl	Hi Sk	Sl	
7		Tck				

Kr.....	2
M.....	7
Eng.....	4
Hi.....	1½
Sk.....	1½
Ge.....	2
Na.....	3
Ma.....	4
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	4
Hk.....	1

S:a tim 36

¹ För undervisning som i ämnesgrenen hemkunskap uppdelas i två grupper, vilka inte undervisas samtidigt. Här förutsetts, att den av varietypen betingade gruppindelningen även kan tillämpas vid undervisningen i slöjd.

¹ Jfr punkt 1 i anvisningarna till ämnet hemkunskap och hushållsgöromål.

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), variant b (utan engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Hi Sk	Kr	Hi Sk	Ge	Kr
2	M	Ma	M	M	Ma	Ma
3	Ge	M	Ma	Gy	Na	Gy
4	Ma	Ge	Na	Na	Hk	Hi Sk
5	M	Tck	Sl	Mu	Hk	M
6	Gy	Tck	Sl	M	Sl	
7					Sl	

Kr.....	2
M.....	8
Hi.....	1½
Sk.....	1½
Ge.....	3
Na.....	3
Ma.....	5
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	4
Hk.....	2
	S:a tim 36

Arbetsordning¹

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), ^{g1} variant a (med engelska) ^{g2} b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Hi Sk	Kr	Hi Sk	Ge	Kr
2	M	Ma	Tck	Na	M	Ma
3	M	Gy	Hk ^{g1} Tck ^{g2}	Gy	Eng	M
4	Na	Eng	Hg ^{g1} M ^{g2}	Eng	Ma	Hi Sk
5	Eng	Ge	Hg ^{g1} Sl ^{g2}	Mu	Sl ^{g1}	$\frac{Hk \text{ } g2^2}{Sl \text{ } g2^2}$ M
6	Gy	Na	Hg ^{g1} Sl ^{g2}	M	Sl ^{g1}	$\frac{Hk \text{ } g2^2}{Sl \text{ } g2^2}$
7			Hg ^{g1} Sl ^{g2}			

	g 1	g 2
Kr.....	2	2
M.....	6	7
Eng.....	4	4
Hi.....	1½	1½
Sk.....	1½	1½
Ge.....	2	2
Na.....	3	3
Ma.....	4	4
Tck.....	1	2
Mu.....	1	1
Gy.....	3	3
Sl.....	2	4
Hk Hg.....	1+4	1

S:a tim 36 36

¹ För avdelning som i ämnesgrenen hemkunskap uppdelas i två grupper, vilka inte undervisas samtidigt. Här förutsättes, att den av variantvalet betingade gruppindelningen även kan tillämpas vid undervisningen i slöjd.

² Varannan vecka två timmar hemkunskap och varannan vecka två timmar slöjd.

Arbetsordning¹

A-formen

Klass 7 (sjuårig skola), ^{g1} variant a ^{g2} b (utan engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ge	Hi Sk	Kr	Hi Sk	Ge	Kr
2	M	Ma	Ma	Na	M	Ma
3	M	M	Hk ^{g1} M ^{g2}	Gy	Ma	Gy
4	Ma	Ge	Hg ^{g1} Sl ^{g2}	M	Sl	Hi Sk
5	Na	Na	Hg ^{g1} Sl ^{g2}	Mu	Sl	M
6	Gy	Tck	Hg ^{g1} —	M	—	Hk ^{g2}
7		Tck	Hg ^{g1} —		—	Hk ^{g2}

	g 1	g 2
Kr.....	2	2
M.....	7	8
Hi.....	1½	1½
Sk.....	1½	1½
Ge.....	3	3
Na.....	3	3
Ma.....	5	5
Tck.....	2	2
Mu.....	1	1
Gy.....	3	3
Sl.....	2	4
Hk Hg.....	1+4	2

S:a tim 36 36

¹ För avdelning som i ämnesgrenen hemkunskap uppdelas i två grupper, vilka inte undervisas samtidigt. Här förutsättes, att den av variantvalet betingade gruppindelningen även kan tillämpas vid undervisningen i slöjd.

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (åtta- eller nioårig skola), variant a (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Ge	Kr	Hi	Na	Kr
2	Eng	M	Ma	Na	Eng	Ma
3	Ge	M	Hk	Gy	Yv	Gy
4	Na	Hi	Hg	Eng	Ge	Hi
5	M	Eng	Hg	M	Sl	M
6	Gy	Tck	Hg	Mu	Sl	
7		Tck	Hg			

Kr	2
M	5
Eng	4
Hi	3
Ge	3
Na	3
Ma	3
Tck	1
Mu	1
Gy	3
Sl	2
Hk Hg	1+4
Yv	1

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (åtta- eller nioårig skola), variant a (utan engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Ge	Kr	Hi	M	Kr
2	M	Hi	Ma	Na	Ge	Hi
3	M	Gy	Hk	Gy	Ma	Gy
4	Na	Yv	Hg	Ge	Na	M
5	Sl	Tck	Hg	M	Sl	M
6	Sl	Tck	Hg	Mu	Sl	
7			Hg			

Kr	2
M	6
Hi	3
Ge	3
Na	3
Ma	3
Tck	2
Mu	1
Gy	3
Sl	4
Hk Hg	1+4
Yv	1

S:a tim 36

36 min a:2

För undervisning som i ämnesplanen bestämt uppdelas i två grupper, vilka inte undervisas samtidigt. Här förutsetts, att den av variantvalet betingade gruppindelningen även kan tillämpas vid undervisningen i alla.

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (åtta- eller nioårig skola), variant b (med engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Ge	Kr	Hi	Eng	Kr
2	Eng	M	Ma	Na	Ge	Ma
3	Ge	M	Eng	Gy	M	Gy
4	Na	Hi	Na	Eng	Sl	Hi
5	M	Yv	Hk	M	Sl	M
6	Gy	Tck	Hk	Mu	Sl	
7		Tck				

Kr	2
M	6
Eng	4
Hi	3
Ge	3
Na	3
Ma	3
Tck	2
Mu	1
Gy	3
Sl	3
Hk	2
Yv	1

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 7 (åtta- eller nioårig skola), variant b (utan engelska)

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Hi	Kr	M	Ge	Kr
2	M	Yv	M	M	Ma	Ma
3	M	M	Ma	Gy	Na	Gy
4	Na	Ge	Sl	Na	Hk	Hi
5	Ge	Tek	Sl	Mu	Hk	M
6	Gy	Tek	Sl	Hi	Sl	
7					Sl	

Kr	.....	2	Kr
M	.....	7	M
Hi	.....	3	Eng
Ge	.....	3	Hi
Na	.....	3	Ge
Ma	.....	4	Ma
Tek	.....	2	Ma
Mu	.....	1	Tek
Gy	.....	3	Mu
Sl	.....	5	Gy
Hk	.....	2	Sl
Yv	.....	1	Hk
			Yv

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 1, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Eng	Kr	Sk	Na	Ma
2	Ma	Na	M	Ma	M	Eng
3	Hk	Gy	M	Gy	Mu	Gy
4	Hg	Sk	Na	Sl	Eng	Sk
5	Hg	Yv	Na	Sl	Tck	M
6	Hg	M	V	V	Tck	
7	Hg				V	

Kr.....	1
M.....	6
Eng.....	3
Sk.....	3
Na.....	4
Ma.....	3
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+4
Yv.....	1
V.....	2

S:a tim 36

För avdelning som i ömhet hemkunskap och samhällsformål uppdelas i två grupper och som endast har tillgång till ett skolkök. Här förutskickas, att samnas gruppindelning kan tillämpas vid undervisningen i stöb.

Arbetsordning¹

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 1, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Eng	Kr	Sk	M	Ma
2	Ma	Na	Ma	M	M	Eng
3	Gy	Gy	Hk ^{g1} Sl ^{g2}	Sl ^{g1} Hk ^{g2}	Gy	Sk
4	Na	Sk	Hg ^{g1} Sl ^{g2}	Sl ^{g1} Hg ^{g2}	Eng	Mu
5	Na	Yv	Hg ^{g1} —	— Hg ^{g2}	Na	M
6	V	M	Hg ^{g1} —	— Hg ^{g2}	Tck	
7	V		Hg ^{g1} —	— Hg ^{g2}	Tck	

Kr.....	1
M.....	6
Eng.....	3
Sk.....	3
Na.....	4
Ma.....	3
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+4
Yv.....	1
V.....	2

S:a tim 36

¹ För avdelning som i ämnet hemkunskap och hushållsgöromål uppdelas i två grupper och som endast har tillgång till ett skolkök. Här förutsättes, att samma gruppindelning kan tillämpas vid undervisningen i slöjd.

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 1, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Eng	Na	Ma	Sk	Kr
2	Ma	M	Ma	M	Ma	Eng
3	Gy	M	Gy	Eng	Gy	Na
4	Na	Sk	Sk	Na	Sl	Mu
5	Na	Sl	Yv	Tek	Sl	M
6	V	Sl	M	Tek	Sl	
7	V					

Kr	1
M	6
Eng	3
Sk	3
Na	5
Ma	4
Tek	2
Mu	1
Gy	3
Sl	5
Yv	1
V	2

S:a tim 36

Anm. Det förväntas här att läraren är förtärd till arbetsordningen utantill skolan och att yrkesutövningen på den med hänsyn till lämpliga tider. I andra fall kan yrkesutövningen epideras mera på arbetsordningen.

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 2, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Sk	Ma	V	Kr
2	Yk	Yk	M	Sk	Na	Ma
3	Yk	Yk	Gy	Hk	M	Gy
4	Yk	Yk	Na	Hg	Ma	Na
5	Yk	Yk	Na	Hg	Sk	M
6	Yk	Yk	V	Hg	Yv	
7	V			Hg	V	

Kr	1
M	3
Sk	3
Na	4
Ma	3
Gy	2
Hk Hg	1+4
Yv	1
Yk	12
V	2
S:a tim 36	

Anm. Det förutsättes här, att yrkespraktiken är förlagd till arbetsplatser utanför skolan och att yrkesteorin inplaceras på den med hänsyn därtill lämpliga tiden. I andra fall kan yrkeskunskapen spridas mera på arbetsordningen.

Kunskaperna i yrkeskunskap och hushållsfrämål uppdelas i två grupper och som endast har tillgång till ett skolkök. Här förutsättes, att samma gruppindelning kan tillämpas vid undervisningen i kök.

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 2, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Yk	M	Kr	Sk
2	Yk	Yk	Yk	M	Ma	Ma
3	Yk	Yk	Yk	Gy	Na	Gy
4	Yk	Yk	Sk	Ma	Sk	Na
5	Yk	Yk	V	Na	Yv	M
6	Yk	Yk		Na	V	
7	Yk	Yk				

Kr.....	1
M.....	3
Sk.....	3
Na.....	4
Ma.....	3
Gy.....	2
Yv.....	1
Yk.....	17
V.....	2
S:a tim.	36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 2, variant c

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Na	Ma	Eng	Kr
2	Yk	Yk	Ma	Eng	Na	Sk
3	Yk	Yk	Eng	Gy	Ma	Gy
4	Yk	Yk	M	Na	Sk	Na
5	Yk	Yk	Sk	Na	Yv	M
6	Yk	Yk	V	M	V	
7		Yk				

Kr.....	1
M.....	3
Eng.....	3
Sk.....	3
Na.....	5
Ma.....	3
Gy.....	2
Yv.....	1
Yk.....	13
V.....	2

S:a tim 36

Anm. Det förutsetts här, att yrkespraktiken är förlagd till arbetsplatser utanför skolan och att yrkesverken inpasseras på den med hänsyn därtill lämpliga tiden. I andra fall kan yrkeskunskapen spridas mera på arbetsordningen.

Jfr anm. s. 206.

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 3, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Na	Sk	Kr	Sk	V
2	M	Hk	Ma	M	Ma	Sk
3	Gy	Hg	Hg	Gy	M	Gy
4	Yv	Hg	Hg	Na	Na	Mu
5	Tck	Hg	Hg	Na	Sl	M
6	Tck	Hg	Hg	V	Sl	
7			Hg			

Kr.....	1
M.....	5
Sk.....	3
Na.....	4
Ma.....	2
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+9
Yv.....	1
V.....	2
S:a tim 36	

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (åttaårig skola), alternativ 3, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	V	Na	Sk	Na	Kr
2	M	Sk	Ma	Ma	Na	Ma
3	Gy	Yv	Sl	Gy	Sk	Gy
4	Sl	Na	Sl	M	Sl	Mu
5	Sl	Tck	Sl	M	Sl	M
6	Sl	Tck	Sl	V	Sl	
7					Sl	

Kr.....	1
M.....	5
Sk.....	3
Na.....	4
Ma.....	3
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	11
Yv.....	1
V.....	2

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioårig skola), alternativ 1, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Eng	Kr	Sk	Na	Ma
2	Ma	Na	M	Ma	M	Eng
3	Hk	Gy	M	Gy	Mu	Gy
4	Hg	Sk	Na	Sl	Eng	Na
5	Hg	Yv	Na	Sl	Tck	M
6	Hg	M	V	V	Tck	
7	Hg			Hg	V	

Kr	1
M	6
Eng	3
Sk	2
Na	5
Ma	3
Tck	2
Mu	1
Gy	3
Sl	2
Hk Hg	1+4
Yv	1
V	2

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioårig skola), alternativ 1, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Eng	Sk	Ma	Sk	Kr
2	Ma	M	M	M	Ma	Eng
3	Gy	Ma	M	Na	Gy	Na
4	Na	Sl	Na	Eng	Sl	Mu
5	Na	Sl	Yv	Tck	Sl	M
6	V	Sl	Gy	Tck	Sl	
7	V					

Kr	1	Kr
M	6	M
Eng	3	Eng
Sk	2	Sk
Na	5	Na
Ma	4	Ma
Tck	2	Tck
Mu	1	Mu
Gy	3	Gy
Sl	6	Sl
Yv	1	Yv
V	2	V

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioárig skola), alternativ 2, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Ma	Sk	V	Kr
2	Yk	Yk	M	Yv	Na	Ma
3	Yk	Yk	Gy	Hk	Na	Gy
4	Yk	Yk	Na	Hg	Ma	Na
5	Yk	Yk	Sk	Hg	M	M
6	Yk	Yk	V	Hg	Gy	
7		Yk		Hg	Y	

Kr	1
M	3
Sk	2
Na	4
Ma	3
Gy	3
Hk Hg	1+4
Yv	1
Yk	12
V	2

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioårig skola), alternativ 2, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Yk	M	Na	Kr
2	Yk	Yk	Yk	M	Ma	Ma
3	Yk	Yk	Yk	Gy	Gy	Gy
4	Yk	Yk	Sk	Ma	Sk	Na
5	Yk	Yk	V	Na	Yv	M
6	Yk	Yk	Gy	Na	V	
7	Yk	Yk				

Kr	1
M	3
Sk	2
Na	4
Ma	3
Gy	3
Yv	1
Yk	17
V	2
S:a tim 36	

Jfr anm. s. 206.

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioårig skola), alternativ 2, variant c

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	M	Ma	Eng	Kr
2	Yk	Yk	Ma	Eng	Ma	Eng
3	Yk	Yk	Gy	Gy	Na	Gy
4	Yk	Yk	Na	M	Sk	Na
5	Yk	Yk	Sk	Na	Yv	M
6	Yk	Yk	V	Na	V	
7		Yk				

Kr.....	1
M.....	3
Eng.....	3
Sk.....	2
Na.....	5
Ma.....	3
Gy.....	3
Yv.....	1
Yk.....	13
V.....	2
V.....	S:a tim 36

Jfr anm. s. 206.

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioårig skola), alternativ 3, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Na	Sk	Kr	Sk	V
2	M	Hk	Ma	M	Ma	Na
3	Gy	Hg	Hg	Gy	M	Gy
4	Yv	Hg	Hg	Na	Na	Mu
5	Tck	Hg	Hg	Na	Sl	M
6	Tck	Hg	Hg	V	Sl	
7			Hg			

Kr.....	1
M.....	5
Sk.....	2
Na.....	5
Ma.....	2
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk Hg.....	1+9
Yv.....	1
V.....	2

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 8 (nioårig skola), alternativ 3, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	V	Na	Ma	Na	Kr
2	M	Sk	Ma	M	Na	Ma
3	Gy	Yv	Sl	Gy	Sk	Gy
4	Sl	Na	Sl	Na	Sl	Mu
5	Sl	Tck	Sl	M	Sl	M
6	Sl	Tck	Sl	V	Sl	
7					Sl	

Kr	.....	1
M	.....	5
Sk	.....	2
Na	.....	5
Ma	.....	3
Tck	.....	2
Mu	.....	1
Gy	.....	3
Sl	.....	11
Yv	.....	1
V	.....	2

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 9, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Eng	Ge	Ty	Sk	Ma	Kr
2	M	Ma	Ma	Ty	Na	Ma
3	Gy	Mu	Gy	M	Gy	Ge
4	Na	Ty	Eng	Na	Sk	Ty
5	Tck	Hi	Hi	Na	Eng	M
6	Tck	Hk	Yv	V	Sl	
7					Sl	

Kr.....	1
M.....	3
Eng.....	3
Ty.....	4
Hi.....	2
Sk.....	2
Ge.....	2
Na.....	4
Ma.....	4
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	2
Hk.....	1
Yv.....	1
V.....	1

S:a tim 36

Arbetsordning

A-formen

Klass 9, alternativ 2, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Freitag	Lördag
1	Yk	Yk	Yk	Sk	Hk	Kr
2	Yk	Yk	Yk	Ma	Ma	V
3	Yk	Yk	Yk	M	Gy	Gy
4	Yk	Yk	Yk	Na	Na	Na
5	Yk	Yk	Yk	Yv	Sk	M
6	Yk	Yk	Yk	Gy	M	
7					V	

Kr	1
M	3
Sk	2
Na	3
Ma	2
Gy	3
Hk	1
Yv	1
Yk	18
V	2
Yk	S:a tim 36
V	
II	
E	
SE mD a-2	

Arbetsordning

A-formen

Klass 9, alternativ 2, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Sk	Ma	Hk	Kr
2	Yk	Yk	Ma	Eng	Ma	Ma
3	Yk	Yk	Gy	Gy	Na	Gy
4	Yk	Na	M	M	Sk	Eng
5	Yk	Eng	Na	Na	Yv	M
6	Yk		V	Na	V	
7	Yk					
8	Yk					

Kr	1
M	3
Eng	3
Sk	2
Na	5
Ma	4
Gy	3
Hk	1
Yv	1
Yk	11
V	2

S:a tim 36

Jfr anm. s. 206.

Arbetsordning

A-formen

Klass 9, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Sk	Kr	Na	V
2	Yk	Yk	Hk	Ma	Ma	Ma
3	Yk	Yk	Gy	Gy	M	Gy
4	Yk	Yk	V	M	Sk	Na
5	Yk	Yk	Na	Mu	Sl	M
6	Yk		Tck	Yv	Sl	
7			Tck		Sl	

Kr.....	1
M.....	3
Sk.....	2
Na.....	3
Ma.....	3
Tck.....	2
Mu.....	1
Gy.....	3
Sl.....	3
Hk.....	1
Yv.....	1
Yk.....	11
V.....	2

S:a tim 36

Arbetsordningar för B1-formen

Arbetsordning

B1-formen

Klasserna 3—4

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 3	k 4	k 3	k 4	k 3	k 4	k 3	k 4	k 3	k 4	k 3	k 4
1	M		Kr		—	Ma	M		Ma	—	Kv	
2	Ma		Hhgn		Ma		M		Ma		Hhgn	
3	Mu		Hhgn		Gy		Mu		Gy		M	
4	Hhgn ¹		M		Hhgn		Hhgn		Hhgn		M	
5	Gy		Sl		M		Sl		M			
6	—	M	Sl		M	—	Sl		M			

	Lärartimmar	Klass 3	Klass 4
Kr.....	2	2	2
M: Ml.....	6	5	5
Ma.....	5	5	5
Hhgn ¹ : Hb.....	3	3	3
Hl Sk.....	1	1	1
Ge.....	1½	1½	1½
Na.....	1½	1½	1½
Ma.....	5	4	4
Mu.....	2	2	2
Gy.....	3	3	3
Sl.....	4	4	4
S:a tim		32	32

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Gemensam beteckning för Hb, Hl, Sk, Ge och Na.

Arbetsordningar för B1-formen

Arbetsordning

B1-formen

Klasserna 5—6 (utan engelska)

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 5	k 6	k 5	k 6	k 5	k 6	k 5	k 6	k 5	k 6	k 5	k 6
1	M		Kr		Hi Sk		M		Kr		Ma	
2	M		Ma		Tck		M	Tck ^t	M		M	
3	Gy		Ma		Tck ^t	M	Na		Gy		Hi Sk	
4	Ma		Hi Sk		Ma		Ge		Na		M ^t	M
5	Na		Sl		Ge		M ^t	M	Sl			
6	Mu		Sl		Gy		Mu		Sl			

	Lärartimmar	Klass 5		Klass 6	
		o	t	o	t
Kr.....	2	2	—	2	—
M: Ml.....	4	3	1	3	—
Ms.....	5	3	1	5	—
Hi Sk.....	3	3	—	3	—
Ge.....	2	2	—	2	—
Na.....	3	3	—	3	—
Ma.....	5	5	—	5	—
Tck.....	1	1	1	1	1
Mu.....	2	2	—	2	—
Gy.....	3	3	—	3	—
Sl.....		4	—	4	—
S:a tim		31	3	33	1
			34		34

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

Arbetsordningar för B2-formen

Arbetsordning B2-formen

Klasserna 3—6 (med engelska)

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6
1	M		Kr		—	Eng	—	—	Eng	—	—	Eng
2	Hhgn ¹	M ^t	Ma		M ^t	Hi Sk	Hhgn	M ^t	Kr		Hhgn	M ^t
3	Hhgn	Tck	Ma ^t	Ge	Hhgn	Hi ^t Sk ^t	Hhgn ^t	Na	M ^t	Ge	M ^t	Na
4	M	Eng ^t	M ^t	Eng	M		Ma		Ma		Mu ² Gy ²	
5	Ma		M	M ^t	Hhgn ^t	Eng	M ^t	Hi Sk	Hhgn	Ma ^t	M	
6	Mu		Sl		Gy		Sl		—	M		
7	—	M	Sl				Sl					

	Läro- timmar	Klass 3		Klass 4		Klass 5		Klass 6	
		o	t	o	t	o	t	o	t
Kr.....	2	2	—	2	—	2	—	2	—
M: Ml.....	4	2	2	2	2	2	2	2	2
Ms.....	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Eng.....	6	—	—	—	—	4	1	4	1
Hhgn ¹ : Hb.....	3 ³	3	2	3	2	—	—	—	—
Hi Sk...	3	1	—	1	—	2	1	2	1
Ge.....	3	1	—	1	—	2	—	2	—
Na.....	3	1	—	1	—	2	—	2	—
Ma.....	4	4	1	4	1	4	1	4	1
Tck.....	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Mu.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—
Gy.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—
Sl.....	—	4	—	4	—	4	—	4	—
S:a tim		24	8	24	8	29	7	29	7
		32		32		36		36	

Antalet läro- och slöjdtimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Gemensam beteckning för Hb, Hi, Sk, Ge och Na.

² Varannan vecka heltimme musik och varannan vecka heltimme gymnastik.

³ Här ingår även 1 läro- och slöjdtimme i teckning med klasserna 5—6.

Arbetsordning

B2-formen

Klasserna 3—6 (utan engelska)

Lektion	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6	k 3—4	k 5—6
1	M		Kr		M ^t	Hi Sk	Kr		—	Hi Sk	Hhgn	M ^t
2	Hhgn ¹	M ^t	Ma		Hhgn	Tck ^t	Hhgn	M ^t	M	M ^t	M ^t	Hi Sk
3	Hhgn	Tck	Ma ^t	Ge	M		Hhgn ^t	Na	Hhgn	Ma ^t	Mu ² Gy ²	
4	M		Hhgn ^t	M	Ma		Ma		M ^t	Ge	M ^t	Na
5	Ma		Gy		Sl		M	M ^t	Sl		M	
6	Mu				Sl		—	M	Sl			

	Läro- timmar	Klass 3		Klass 4		Klass 5		Klass 6	
		o	t	o	t	o	t	o	t
Kr.....	2	2	—	2	—	2	—	2	—
M: Ml.....	5	3	1	3	1	3	2	3	2
Ms.....	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Hhgn ¹ : Hb.....	3 ³	3	2	3	2	—	—	—	—
Hi Sk....	4	1	—	1	—	3	—	3	—
Ge.....	3	1	—	1	—	2	—	2	—
Na.....	3	1	—	1	—	2	—	2	—
Ma.....	4	4	1	4	1	4	1	4	1
Tck.....	—	—	—	—	—	1	1	1	1
Mu.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—
Gy.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—	1½	—
Sl.....	—	4	—	4	—	4	—	4	—
S:a tim	—	25	7	25	7	27	7	27	7
		32		32		34		34	

Antalet läro timmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Gemensam beteckning för Hb, Hi, Sk, Ge och Na.

² Varannan vecka heltimme musik och varannan vecka heltimme gymnastik.

³ Håri ingår även 1 läro timme i teckning med klasserna 5—6.

Arbetsordningar för B3-formen

Arbetsordning

B3-formen

Klasserna 1, 3 och 5 (med engelska)

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5
1	—	Hb	Ms ^t	—	Ms ^t	Eng	—	—	Eng	—	Kr ^o _t	Kr ^t _o	—	—	Eng	—	—	Hi Sk
2	Kr MI	MI ^t	Eng ^t	Ms ^t	Kr ^t _o	Kr ^o _t	Ma ^o _t	Ma ^t _o	Ma ^t _o	Ma ^o _t	Ma ^t _o	Ma ^t	Kr MI	Hb ^t	Na ^t	MI Hb	Ma ^t	Ma ^t
3	Ma			MI Hb	Ma ^t	Ma ^t	MI ^o _t	MI ^t _o	Ge ^t	Hb	Hb ^t	Hi ^t Sk ^t	Hb ^t	Ma ^t _o	Ma ^o _t	Hb ^t	MI Ms	MI ^t
4	Ms ^t	Ms ^t	MI	Hb ^t	MI	Tck ^t	Hb ^t	Hb	Ms ^t	Ms ^t	Ms ^t	Na	MI ^t Ms ^t	MI ^t	Ms	Ms ^t _o	Hb ^t	Eng ^o _t
5	Gy			MI Ms	Hb ^t	MI ^t	MI Ms	Ms ^t	MI ^t	Ms	Ms ^t	MI ^t	Mu ¹			MI Ms	MI ^t	Ms ^t
6	—	Ms	Tck ^t	—	—	Ge	—	Sl				—	Sl					
7							—	Sl				—	Sl					

	Läro- timmar	Klass 1		Klass 3		Klass 5	
		o	t	o	t	o	t
Kr.....	3	1	—	1	1	1	1
M: MI.....	7	4	1	2	3½	1	3½
Ms.....	5	2½	4	1½	4½	1	3
Eng.....	3½	—	—	—	—	3½	1½
Hb.....	4	2	4	2	4	—	—
Hi Sk.....	1	—	—	—	—	1	1
Ge.....	1	—	—	—	—	1	1
Na.....	1	—	—	—	—	1	1
Ma.....	4	2	1	2	4	2	4
Tck.....	—	—	—	—	—	—	2
Mu.....	1	1	—	1	—	1	—
Gy.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—
Sl.....	—	—	—	4	—	4	—
S:a tim		14	10	15	17	18	18
		24		32		36	

Antalet läro-timmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

* Varannan vecka heltimme musik och varannan vecka heltimme gymnastik.

Arbetsordning

B3-formen

Klasserna 2, 4 och 6 (med engelska)

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6
1	—	Hi Sk	Ms ^t	—	Ge	Eng ^t	—	—	Eng	—	Kr ^o t	Kr ^t o	—	—	Eng	—	Ms ^t	Hi Sk
2	Kr MI	MI ^t	Eng ^t	Ms ^t	Kr ^t o	Kr ^o t	Ma ^o t	Ma ^t	Ma ^t o	Ma ^o t	Ma ^t o	Ma ^t	Kr MI	Ge ^t	Na ^t	MI Hb	Ma ^t	Ma ^t
3	Ma			MI Hb	Ma ^t	Ma ^t	MI ^o t	MI ^t o	Ge ^t	Hb	Na ^t	Hi ^t Sk ^t	Hb ^t	Ma ^t o	Ma ^o t	Hb ^t	Ms	MI ^t
4	Ms ^t o	Ms ^t	MI ^o t	Hb ^t	MI	Tck ^t	Hb ^t	Na	Ms ^t	Ms ^t	Ms ^t	Na	MI ^t Ms ^t	MI ^t	Ms	MI ^t Ms ^t	Tck ^t	Eng
5	Gy			MI Ms	Hi ^t Sk ^t	MI ^t	MI ^t Ms ^t	Ms ^t	MI	Mu			Mu ¹ Gy ¹			MI Ms	MI ^t	Ms ^t
6	—	Ms	Tck ^t	—	Tck ^t	Ge	—	Sl				—	Sl					
7							—	Sl				—	Sl					

	Lärar- timmar	Klass 2		Klass 4		Klass 6	
		o	t	o	t	o	t
Kr.....	3	1	—	1	1	1	1
M: MI.....	6½	3½	2	1½	3½	1½	2½
Ms.....	4½	1½	4	2	4	1	3
Eng.....	3	—	—	—	—	3	2
Hb.....	2	2	4	—	—	—	—
Hi Sk.....	2	—	—	1	1	1	1
Ge.....	2	—	—	1	1	1	1
Na.....	2	—	—	1	1	1	1
Ma.....	4	2	1	2	4	2	4
Tck.....	—	—	—	—	2	—	2
Mu.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—
Gy.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—
Sl.....	—	—	—	4	—	4	—
S:a tim		13	11	16½	17½	18½	17½
		24		34		36	

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Varannan vecka heltimme musik och varannan vecka heltimme gymnastik.

SPECIALUNDERVISNING

Arbetsordning

B3-formen

Klasserna 1, 3 och 5 (utan engelska)

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5	k 1	k 3	k 5
1	—	Hb	Ms ^t	—	—	Ge	—	Ms ^t	Ms	—	Kr ^o Kr ^t	Kr ^t Kr ^o	—	Ms	Na ^t	—	—	Hi Sk
2	Kr MI	MI ^t	MI ^t	Ms ^t	Kr ^t Kr ^o	Kr ^o Kr ^t	Ma ^o Ma ^t	Ma ^t	Ma ^o Ma ^t	Ma ^o Ma ^t	Ma ^o Ma ^t	Ma ^t	Kr MI	Hb ^t	Tck ^t	MI Hb	Ma ^t	Ma ^t
3	Ma			MI Hb	Ma ^t	Ma ^t	MI ^o MI ^t	MI ^t MI ^o	Ge ^t	Hb	Hb ^t	Hi ^t Sk ^t	Hb ^t	Ma ^o Ma ^t	Ma ^o Ma ^t	Hb ^t	MI Ms	MI ^t
4	Ms ^t Ms ^o	Ms ^t	MI ^o MI ^t	Hb ^t	MI	Tck ^t	Hb ^t	Hb	Ms ^t	Ms ^t	Ms ^t	Na	MI ^t Ms ^t	MI ^t	MI Ms	Ms ^o Ms ^t	Hb ^t	MI ^t MI ^o
5	Gy			MI Ms	Hb ^t	Ms ^t	MI Ms ^t	Ms ^t	MI ^t MI ^o	Ms	Ms ^t	MI ^t	Mu ¹			MI	MI ^t	Ms ^t
										Mu			Gy ¹			Ms		
6				—	Sl							—	Sl					
7				—	Sl							—	Sl					

	Lärar- timmar	Klass 1		Klass 3		Klass 5	
		o	t	o	t	o	t
Kr.....	3	1	—	1	1	1	1
M: MI.....	8	4	1	2	3½	2	4
Ms.....	5½	2½	4	1½	4½	1½	4
Hb.....	4	2	4	2	4	—	—
Hi Sk.....	1	—	—	—	—	1	1
Ge.....	1	—	—	—	—	1	1
Na.....	1	—	—	—	—	1	1
Ma.....	4	2	1	2	4	2	4
Tck.....	—	—	—	—	—	—	2
Mu.....	1	1	—	1	—	1	—
Gy.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—
Sl.....	—	—	—	4	—	4	—
S:a tim		14	10	15	17	16	18
		24		32		34	

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Varannan vecka heltimme musik och varannan vecka heltimme gymnastik.

Arbetsordning

B3-formen

Klasserna 2, 4 och 6 (utan engelska)

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6	k 2	k 4	k 6
1	—	Hi Sk	Ms ^t	—	Ge ^t	Ge	—	Ge	Ms ^t	—	Kr ^o t	Kr ^t o	—	Ms	Na ^t	—	Ms ^t	Hi Sk
2	Kr MI	MI ^t	MI ^t	Ms ^t	Kr ^t o	Kr ^o t	Ma ^o t	Ma ^t	Ma ^t o	Ma ^o t	Ma ^t o	Ma ^t	Kr MI	Hi ^t Sk ^t	Tck ^t	MI Hb	Ma ^t	Ma ^t
3	Ma			MI Hb	Ma ^t	Ma ^t	MI ^o t	MI ^t o	Ge ^t	Hb	Ms ^t	Hi ^t Sk ^t	Hb ^t	Ma ^t o	Ma ^o t	Hb ^t	Ms	MI ^t
4	Ms ^t o	Ms ^t	MI ^o t	Hb ^t	MI	Tck ^t	Hb ^t	Na	Ms ^t	Ms ^t	Na ^t	Na	MI ^t Ms ^t	MI ^t	Ms	MI ^t Ms ^t	Tck ^t	Ms
5	Gy			MI Ms	Tck ^t	MI ^t	MI ^t Ms ^t	Ms ^t	MI	Mu			Mu ¹ Gy ¹			MI Ms	MI ^t	Ms ^t
6	—			Sl			—			—			—			Sl		
7	—			Sl			—			—			—			Sl		

	Lärar- timmar	Klass 2		Klass 4		Klass 6	
		o	t	o	t	o	t
Kr.....	3	1	—	1	1	1	1
M: MI.....	6½	3½	2	1½	3½	1½	3½
Ms.....	5½	1½	4	2	4	2	4
Hb.....	2	2	4	—	—	—	—
Hi Sk.....	2	—	—	1	1	1	1
Ge.....	2	—	—	1	1	1	1
Na.....	2	—	—	1	1	1	1
Ma.....	4	2	1	2	4	2	4
Tck.....	—	—	—	—	2	—	2
Mu.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—
Gy.....	1½	1½	—	1½	—	1½	—
Sl.....	—	—	—	4	—	4	—
S:a tim		13	11	16½	17½	16½	17½
		24		34		34	

Antalet lärartimmar i slöjd beroende av gruppindelningen.

¹ Varannan vecka heltimme musik och varannan vecka heltimme gymnastik.

SPECIALUNDERVISNING

Hjälpklasser

Uppgift och anordning

1. Folkskolans hjälpklasser är avsedda för sådana intellektuellt utvecklingshämjade lärjungar, som är oförmögna att med framgång delta i den vanliga skolundervisningen men som inte är i behov av undervisning i särskola. Hjälpklassernas uppgift är att ge ifrågavarande elever en efter deras utveckling och behov avpassad undervisning och utbildning.

2. Beträffande hjälpklassernas organisationstyper gäller i tillämpliga delar, vad som i ett tidigare avsnitt av undervisningsplanen angivits om skolformerna.

3. Hjälpklassernas klassnummer bör motsvara de övriga folkskoleklassernas. Överflyttas en lärjunge redan vid inskrivningen eller under första skolåret till hjälpklass, placeras han i regel i klass 1. Om överflyttningen sker under pågående läsår, placeras lärjungen i regel i klass, jämförlig med den varifrån han kom, och om överflyttningen sker vid läsårets slut, i klassen närmast över den han genomgått.

Allmänna riktlinjer för uttagning av lärjungar till hjälpklass

1. Till hjälpklass bör uttas elever, som på grund av intellektuell utvecklingshämning ej kan följa den vanliga undervisningen men dock kan tillgodogöra sig för dem avpassad särskild undervisning inom folkskolans ram. Överflyttningen bör, därest lärjungen redan erhållit skolundervisning, grundas dels på erfarenheterna från denna undervisning, dels på

övriga förhandenvarande omständigheter av psykisk och fysisk natur. För ernående av största möjliga objektivitet vid bedömandet av utvecklingshämningen och dess underlag tas vederbörlig hänsyn till de upplysningar om eleven, som erhållits vid företagen psykologisk undersökning och läkarundersökning.

2. Till hjälpklass bör ej uttas

a) normalbegåvade barn, som är behäftade med svårare sjukdomar eller defekter, såsom krampsjukdom, svår vanförhet, höggradiga hörsel- eller syndefekter eller sjukdomar, som verkar så kraftnedsättande, att lärjungarna inte orkar följa den vanliga skolundervisningen,

b) barn, som har svårighet att tillgodogöra sig undervisningen i ett enskilt skolämne men som i övrigt är normalt begåvade. Till denna grupp kan höra barn med utpräglade läs- och skrivsvårigheter. Om barnet i fråga i intelligenshänseende endast obetydligt höjer sig över hjälpklassnivån, kan hänvisning till hjälpklass dock vara lämplig,

c) normalbegåvade barn, vilka på grund av uppfostringsbesvär allvarligt stör undervisningen i vanlig klass.

3. Lärjungar, som röjer sådan intellektuell utvecklingshämning, att de ej kan följa den vanliga skolundervisningen, anmäles av klassläraren till den som enligt fastställd instruktion eller eljest enligt skolstyrelsens bestämmande har att föranstalta om uttagning av barn till hjälpklass.

I samband med anmälan bör målsman erhålla upplysning om den planerade

undersökningen samt om vad man för barnets vidkommande avser att vinna genom eventuell överflyttning till specialklass. Redan tidigare bör dock hemmet genom klassläraren vara underrättat om barnets skolvårigheter.

4. Anmälan, som i punkt 3 omnämnts, bör i allmänhet ske först sedan lärjungen fått delta i den vanliga undervisningen någon tid. Är utvecklingshämningen så utpräglad, att det tydligt framgår, att ett uppskjutande av överflyttningen endast innebär förlust av för barnets utveckling värdefull tid, bör dock barnet placeras i hjälpklass vid skolgångens början.

Om det vid undersökning (skolmognadsprövning) i samband med inskrivning av nybörjare konstateras, att ett barn ter sig utvecklingshämmat, bör genom fortsatt undersökning utrönas, huruvida uppskov med skolgången eller placering i skolmognadsklass eller hjälpklass vid höstterminens början är lämpligast.

5. Lärjunge, som under tre till fyra år utan kvarsittning kunnat följa sin klass, bör endast undantagsvis anmälas till hjälpklass. Sådana elever är i allmänhet inte så utvecklingshämmande, att de saknar förutsättningar att tillägna sig undervisning i vanlig klass.

6. Anmälan beträffande lärjunges förmåga att följa undervisningen skall ske skriftligt och vara väl motiverad av den anmälande läraren. Därvid bör läraren även avge ett sammanfattande omdöme om lärjungen.

7. De till undervisning i hjälpklass föreslagna barnen skall genom skoldistriktets försorg undersökas av läkare (skolläkare eller, om sådan inte finns anställd, annan läkare). Härvid beaktas särskilt de förhållanden, som kan tänkas förorsaka eller påverka utvecklingshämningen. Läkarens utlåtande skall vara skriftligt.

8. Psykologisk undersökning skall anordnas med till hjälpklass anmälda barn. Undersökningen bör utföras av person,

som besitter allmänpsykologisk skolning och är väl förtrogen med förekommande testserier och deras användning vid uttagning av barn till hjälpklass. I undersökarens allmänna skolning bör även ingå en på erfarenhet grundad kännedom om de barn typer, varom här är fråga. Resultatet av den psykologiska undersökningen sammanfattas i ett skriftligt utlåtande.

9. Efter samråd med vederbörande lärare och med dem som handhaft företagna undersökningar beslutar den i punkt 3 omnämnde ledaren av uttagningen, huruvida överflyttning till hjälpklass skall äga rum.

När beslut om lärjunges överflyttning fattats, lämnas meddelande till målsman om de åtgärder, som undersökningen ansetts böra föranleda, och barnet placeras så snart det är lämpligt och möjligt i hjälpklass.

10. Möjligheten till återflyttning från hjälpklass till vanlig skolavdelning bör, utan hinder av tidigare beslut, alltid föreligga för lärjunge, som visar avgjort förbättrade förutsättningar att följa den vanliga folkskolans arbetssätt, arbetstakt och lärokurser.

Allmänna anvisningar för arbetet i hjälpklasser

1. För fostran och undervisning i hjälpklasserna gäller i tillämpliga delar vad som anförts i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet. De här upptagna anvisningarna för hjälpklasser utgör endast en ytterligare erinran om sådana sidor av arbetet, som bör särskilt uppmärksammas i hjälpklasserna.

2. Undervisningen i hjälpklass bör i största möjliga utsträckning anknytas till barnens egen erfarenhetsvärld och er hålla en praktisk inriktning.

3. Enkelhet och åskådlighet bör alltid eftersträvas i undervisningen. På nybörjarstadiet bör talrika, efter varje barns

förmåga avpassade iakttagelse- och igenkänningsövningar förekomma. I samband med dessa och andra övningar bör barnen om möjligt själva få syssla med förekommande materiel. Lärjungarnas verksamhetslust bör i alla ämnen uppmärksammas och utnyttjas genom ändamålsenliga och intresseväckande arbetsövningar. Som åskådningsmedel bör helst användas verkliga föremål, men även goda modeller, teckningar och andra bilder, däribland film och ljusbilder, m. m. kan komma i fråga.

4. På grund av hjälpklass elevernas stora inbördes olikhet är det av speciell betydelse, att arbetsuppgifterna anpassas efter varje barns begåvning, utveckling på känslolivets område och arbetstempo. Barnens initiativ bör väl tillvaratas.

Grupparbete, även i form av lekar och spel, bör ofta anordnas, bland annat såsom ett medel för lärjungarnas sociala fostran.

Behovet av mångsidig övning och tillräcklig träning bör alltid beaktas vid undervisningen i hjälpklass. Uppmärksamhet bör ägnas åt uppgiften att söka ge barnen goda levnadsvanor.

5. Då lärjungarna före hänvisningen till hjälpklass ofta haft anledning till missmod på grund av att krav, som de inte kunnat fylla, ställts på dem, är det av vikt, att eleverna i hjälpklassen mötes av uppgifter, som motsvarar deras förmåga. Barnen bör i arbetet få erfara, att de kan utträta något. Deras intresse, mod och självtillit bör stärkas genom lustbetonat arbete. Läraren bör hos det enskilda barnet söka upptäcka och utveckla eventuella anlag på områden, där barnet har de bästa förutsättningarna att nå ett gott resultat.

6. Oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen på ett begränsat område, t. ex. läsning, rättstavning eller räkning, bör inte utgöra hinder för att en lärjunge får följa den klass, som med hänsyn till

hans ålder, allmänna utveckling, skolarbetet i dess helhet och hans bästa i övrigt är lämplig.

7. Hemuppgifter må i lämplig utsträckning förekomma i hjälpklasserna. På lågstadiet bör de användas med största sparsamhet. Uppgifterna skall alltid vara väl förberedda och endast omfatta sådant som barnen är i stånd att på egen hand utföra eller tillägna sig, varjämte hänsyn även i detta fall bör tas till barnens individuella olikheter.

8. Då de intellektuellt svagt utrustade eleverna ofta lättare vinner resultat genom manuellt arbete än genom att syssla med intellektuella uppgifter och då påtagliga resultat är ägnade att skapa arbetsglädje och verka uppfostrande, bör slöjd och annat manuellt arbete ha större utrymme i hjälpklasser än i vanliga folkskoleklasser.

9. Med hänsyn dels till att hjälpklasserna på olika orter företer stora olikheter, dels till att elevmaterialet även på samma ort är skiftande, bör kursplanerna för hjälpklasser endast tjäna som ledning för läraren med rätt för denne att göra de avvikelser, som betingas av kravet på att anpassa undervisningen efter elevernas fattningsförmåga.

10. De i ett tidigare avsnitt av undervisningsplanen intagna betygsanvisningarna avser i princip, t. ex. i fråga om normalbetyg, även betygsättningen i folkskolans hjälpklasser, eftersom särskilda tim- och kursplaner är utfärdade för dessa klasser. De hittills förekommande standardproven är dock inte avsedda för hjälpklasserna. En viss försiktighet med de högsta och lägsta betygen förutsättes.

11. Personakter bör föras över samtliga elever i hjälpklass.

Timplaner

Anvisningar

Av de till de allmänna timplanerna i undervisningsplanen hörande anvisning-

P. 40

arna har punkterna 1—3 och 6—11 motsvarande tillämpning för hjälpklasserna. Härutöver tillkommer följande särskilda anvisningar.

1. Utan hinder av timplanerna bör koncentration i form av samlad undervisning eller periodläsning äga rum (jfr avsnittet »Samlad undervisning — periodläsning» i de allmänna anvisningarna rörande folkskolans verksamhet). Detta gäller i första hand ämnena historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap, för vilka vissa timplaner upptar gemensam tid, men bör även kunna tillämpas i andra fall. Sälunda kan det i början av första klassen vara lämpligt att uppskjuta läsundervisningen en tid och i stället ägna de för detta ändamål avsedda lektionerna åt grundläggande iakttagelse- och igenkänningsövningar samt talövningar, som kan bli en synnerligen god förberedelse till läsningen.

035

2. Timplanen upptar i vissa fall två varianter, a och b. För lärjungar, som skall undervisas i ämnesgrenen hushållsgöromål, tillämpas planen a, för övriga planen b. Detta gäller även, då båda grupperna lärjungar förekommer i samma avdelning. Skolstyrelsen beslutar med hänsyn bl. a. till elevernas önskemål, i vad mån båda varianterna eller endera av dem skall tillämpas.

3. Timplanerna för de flerklassiga typerna upptar ej högre klasser tillsammans med klasserna 3—6, ehuru det torde vara relativt vanligt att lägre och högre klasser sammanföres. Allmänt gäller för sådana kombinationer inom en och samma avdelning, att timtalet för klass 6 blir gällande för de högre klasserna, såvida inte lärjungarna i praktiska ämnen kan överföras till andra arbetsgrupper i sådana ämnen och utökning av veckotimtalet i anslutning till timtalet för dessa klasser därigenom kan tillämpas. Vid sådana kombinationer i övrigt av klasser, som ej upptagits i timplanerna för flerklassiga avdelningar, gäl-

ler, att timplanerna bör ansluta sig till vad som angivits för ifrågavarande klasser i närmast motsvarande skoltyp.

4. Lärjunge i klass 8 eller 9, som enligt intyg av vederbörande religionslärare deltar i konfirmationsundervisning eller motsvarande av trossamfund anordnad religionsundervisning, må under ett av läsåren vara befriad från deltagande i skolans undervisning under motsvarande tid, dock högst två timmar i veckan.

5. Timtalet för ämnet modersmålet kan fördelas ungefär lika mellan ämnesgrenarna muntlig framställning och läsning samt skrivning och språklära, dock med någon övervikt för den förra ämnesgrenen, särskilt under den första skoltiden.

6. Teckning och musik förutsättes i de fall, då de ej upptas i timplanerna, förekomma i samband med annan undervisning.

7. I klasserna 5, 6 och 7 må, där så befinnes lämpligt, timtalet i ämnet slöjd kunna ökas med 1 à 2 timmar i veckan. Sammanlagda antalet lärjungetimmar under en vecka må dock ej överstiga 32 i klasserna 5 och 6 och 33 i klass 7.

8. Om särskilda förhållanden så föranleder, må i planens variant a 4 timmar hushållsgöromål kunna utbytas mot 4 timmar slöjd. Då 1 veckotimme hemkunskap utan anslutning till hushållsgöromål ingår i timplanen, bör sammanslagning av 2—4 dylika veckotimmar ske, när så befinnes möjligt.

9. Timtalet för ämnet yrkeskunskap fördelas på yrkesteori och yrkespraktik i ungefär samma proportioner, som angivits i anmärkningarna till de allmänna timplanerna (förebilderna) för klasserna 8 och 9. Tiden för yrkesteori kan dock, då så befinnes lämpligt, något begränsas.

För att vid tillämpning av sådant alternativ för klass 8, som inte upptar yrkeskunskap, ge tillfälle till yrkespraktik må lärjungarna i grupper beredas möjlighet att använda högst 10 läsdagar

varje termin till mera sammanhängande praktik.

10. I läraravdelningar av A- eller B-typ, där respektive timplaner ej upptar undervisning i delad avdelning men där antalet elever vid termins början utgör minst 15, må en uppdelning i två grupper kunna ske och vardera gruppen un-

dervisas särskilt en timme i veckan. Härvid må antalet lärjungetimmar i det ämne, där gruppundervisning sker, reduceras med en. (Jfr anmärkning till timplanen för hjälpklass 3 av A-typ.) Denna gruppundervisning bör i regel omfatta ämnet modersmålet.

Vant

Timplaner för a-typen

Klass 1

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2
	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	(Odelad avdelning)
Kristendomskunskap	2	—	2
Modersmålet	6	2	10
Hembygdskunskap med arbetsövningar	3	—	4
Matematik	1	2	3
Musik	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott	1	—	2
Slöjd	2	—	2
Summa timmar	16	4	24

24

Klass 2

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2
	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	(Odelad avdelning)
Kristendomskunskap	2	—	2
Modersmålet	8	1	9
Hembygdskunskap med arbetsövningar	3	—	4
Matematik	3	1	4
Musik	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott	1	—	2
Slöjd	2	—	2
Summa timmar	20	2	24

26

Anmärkningar till timplanerna för a- och b-typerna

1. Eftersom läraren särskilt på lågstadiet bör sammanknyta de olika ämnena vid undervisningen, anger timtalen endast den beräknade proportionen mellan ämnenas utrymme i arbetet.

2. Timplanerna upptar två alternativ. Det första skall — såvida ej därigenom påtagliga olägenheter, exempelvis vid anordnande av skolskjutsar eller skolmåltider, enligt skolstyrelsens bedömning uppkommer — tillämpas, om vid läsarets början antalet lärjungar utgör i läraravdelning av a-typ minst 12 och av b-typ

Timplan för b-typen

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2
	För klasserna 1 och 2 gemensamt	För varje klass särskilt	(Odelad avdelning)
Kristendomskunskap.....	2	—	2
Modersmålet.....	8	1	9
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	3	—	4
Matematik.....	3	1	4
Musik.....	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott.....	1	—	2
Slöjd.....	2	—	2
Summa timmar	20	2	24

minst 10. Understiger lärjungeantalet i avdelning de angivna talen, tillämpas alternativ 2.

3. För att underlätta anordnande av endagsledighet för eleverna i samband med skolskjuts (jfr punkt 1 i anmärkningarna till de allmänna timplanerna för a- och b-formerna) må skolstyrelsen — sedan statens folkskolinspektör beretts tillfälle avge yttrande i ärendet — besluta, att alternativ 1 för klass 1 av a-typ

skall tillämpas för enligt punkt 2 ovan delningsbar avdelning av a-typ, omfattande klass 2, eller av b-typ.

4. Då klass 3 undervisas tillsammans med småskoleklass, följes b-typens timplan med tillämpning av de i punkt 2 angivna anvisningarna om olika alternativ. Dock skall antalet lärartimmar samt antalet lärjungetimmar i klass 3 i sådant fall utökas med 2 timmar slöjd.

Timplaner för A-typen

Klass 3

Ämnen	Alternativ 1		Alternativ 2
	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt	(Odelad avdelning)
Kristendomskunskap.....	2	—	2
Modersmålet.....	7	1	9
Hembygdskunskap med arbetsövningar.....	4	—	4
Matematik.....	2	1	4
Musik.....	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott.....	2	—	2
Slöjd.....	4	—	4
Summa timmar	22	2	26

Anmärkning

Timplanen upptar två alternativ. Det första skall — såvida ej därigenom påtagliga olägenheter, exempelvis vid anordnande av skolskjutsar eller skolmål-

tider, enligt skolstyrelsens bedömande uppkommer — tillämpas, om vid läsarets början antalet elever i läraravdelningen utgör minst 12. I andra fall tillämpas alternativ 2.

Klasserna 4, 5 och 6

Ämnen	Klass 4	Klass 5		Klass 6	
		a	b	a	b
Kristendomskunskap	2	2	2	2	2
Modersmålet	8	7	7	7	7
Historia	5	4	4	4	4
Samhällskunskap					
Geografi					
Naturkunskap	4	4	4	4	4
Matematik					
Teckning	2	1	1	1	1
Musik	1	1	1	1	1
Gymnastik med lek och idrott	2	3	3	3	3
Slöjd	4	4	8	4	8
Hushållsgöromål	—	4	—	4	—
Summa timmar	28	30	30	30	30

Klass 7

Ämnen	a	b
Kristendomskunskap	2	2
Modersmålet	7	7
Historia	5	5
Samhällskunskap		
Geografi		
Naturkunskap	3	3
Matematik		
Teckning	1	1
Musik	1	1
Gymnastik med lek och idrott	3	3
Slöjd	4	8
Hemkunskap och hushållsgöromål	1 + 4	1
Summa timmar	31	31

Anmärkning

Då sjunde klassen är avslutningsklass, skap sammanlagt 15 timmar under läsåret till yrkesvägledning.

Förebilder till timplaner för A-typen¹

Klass 8

Ä m n e n	Alternativ 1		Alternativ 2		Alternativ 3	
	a	b	a	b	a	b
Kristendomskunskap.....	1	1	1	1	1	1
Modersmålet.....	4	4	4	4	5	5
Samhällskunskap.....	2	2	2	2	2	2
Geografi.....	1	1	1	1	1	1
Naturkunskap.....	2	2	2	3	2	3
Matematik.....	3	3	3	3	3	3
Teckning.....	—	—	1	1	2	2
Musik.....	—	—	1	—	1	—
Gymnastik med lek och idrott.....	2	2	2	2	2	2
Slöjd.....	—	—	4	8	8	12
Hemkunskap och hushållsgöromål....	1+4	1	1+4	1	1+4	1
Yrkesvägledning.....	1	1	1	1	1	1
Yrkeskunskap.....	14	18	6	6	—	—
Summa timmar	35	35	33	33	33	33

Anmärkningar

1. Alternativ 1 är avsett att ge möjlighet till en förberedande utbildning i yrke, och de övriga alternativen har en allmänt praktisk inriktning. Alternativ 1 torde bära ifrågakomma främst då klass 8 är avslutningsklass. Skolstyrelsen beslutar vilket eller vilka alternativ som skall tillämpas.

2. När i alternativ 2 eller 3 båda varianterna tillämpas i samma läraravdelning, utbytes antingen a-variantens veckotimme musik mot en veckotimme naturkunskap eller en veckotimme naturkunskap i b-varianten mot en veckotimme musik.

Klass 9

Ä m n e n	Alternativ 1	Alternativ 2
Kristendomskunskap.....	1	1
Modersmålet.....	3	3
Samhällskunskap.....	2	2
Naturkunskap.....	3	3
Matematik.....	3	3
Teckning.....	—	2
Musik.....	—	1
Gymnastik med lek och idrott.....	3	3
Slöjd.....	—	3
Hemkunskap.....	1	1
Yrkesvägledning.....	1	1
Yrkeskunskap.....	18	12
Summa timmar	35	35

Anmärkning

Båda alternativen avser att ge möjlighet till förberedande yrkesutbildning. De

ansluter sig närmast till alternativ 2 och 3 för klass 8. Skolstyrelsen beslutar vilket alternativ som skall tillämpas.

¹ Dessa förebilder till timplaner med tillhörande anmärkningar är i första hand avsedda att underlätta utarbetandet av förslag till lokala timplaner för klasserna 8—9 samt för högre avdelning (frivilliga klasser), vilka förslag skall i vederbörlig ordning prövas av skolöverstyrelsen. Om skoldistrikt så beslutar, kan dock förebilderna även direkt tillämpas såsom timplaner, alltså utan särskild fastställelse av skolöverstyrelsen. De till förebilderna hörande anmärkningarna skall då gälla.

Jfr punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Timplan för B1-typen

Klasserna 3—6

Ä m n e n	Läror- timmar	Klass 3	Klass 4	Läror- timmar	Klass 5		Klass 6	
					a	b	a	b
Kristendomskunskap	2	2	2	2	2	2	2	2
Modersmålet	9	8	8	7	7	7	7	7
Hembygdskunskap med arbetsövningar				—	—	—	—	—
Historia	4	4	4	4	4	4	4	4
Samhällskunskap								
Geografi								
Naturkunskap								
Matematik	5	4	4	4	4	4	4	4
Teckning	1	1	1	1	1	1	1	1
Musik	1	1	1	1	1	1	1	1
Gymnastik med lek och idrott	2	2	2	3	3	3	3	3
Slöjd		6	6		4	8	4	8
Hushållsgöromål		—	—		4	—	4	—
Summa timmar		28	28		30	30	30	30

Antalet lärartimmar i slöjd och hushållsgöromål beroende av gruppindelningen.

Förebild till timplan för B1-typen¹

Klasserna 7—8

Ä m n e n	Alternativ 1				Alternativ 2			
	Läror- timmar	Klass 7		Klass 8		Läror- timmar	Klasserna 7—8	
		a	b	a	b		a	b
Kristendomskunskap	2	2	2	1	1	1	1	1
Modersmålet	7	7	7	4	4	6	6	6
Historia	2	2	2	2	2	2	2	2
Samhällskunskap								
Geografi								
Naturkunskap	1(2)	1	2	1	2	2(3)	2	3
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4
Teckning	1	1	1	1	1	2	2	2
Musik	1(—)	1	—	1	—	1(—)	1	—
Gymnastik med lek och idrott	2	2	2	2	2	2	2	2
Slöjd		4	8	4	8		4	8
Hemkunskap och hushållsgöromål		1+4	1	1+4	1		1+4	1
Yrkesvägledning	1	—	—	1	1	1	1	1
Yrkeskunskap (yrkespraktik)		—	—	6	6		—	—
Summa timmar		30	30	33	33		31	31

Antalet lärartimmar i slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål samt yrkeskunskap (yrkespraktik) beroende av gruppindelningen.

Anmärkning

1. Timplanen upptar två alternativ. klass 8 av A-typ. Skolstyrelsen beslutar
Dessa motsvarar närmast respektive alter- vilket alternativ som skall tillämpas.
nativ 2 och 3 i förebild till timplan för 2. När i ett alternativ varianterna a

¹ Se förebilderna till timplaner för A-typen (fotnot).

och b tillämpas i samma läraravdelning, utbytes antingen a-variantens veckotimme musik mot en veckotimme naturkunskap eller en veckotimme naturkunskap i b-varianten mot en veckotimme musik. I förra fallet gäller, liksom vid tillämp-

ning av variant b ensam, det antal lärartimmar, som anges inom parentes.

3. Vid tillämpning av alternativ 2 må i klass 7 veckotimmen i ämnet yrkesvägledning kunna utbytas mot en veckotimme tysta övningar i ämnet modersmålet.

Timplan för B2-typen

Ä m n e n	Lärartimmar	Klass 3	Klass 4	Klass 5		Klass 6	
				a	b	a	b
Kristendomskunskap.....	2	2	2	2	2	2	2
Modersmålet.....	8	8	8	7	7	7	7
Hembygdskunskap med arbetsövningar Historia.....	5	5	5	—	—	—	—
Samhällskunskap.....				5	5	5	5
Geografi.....	3	3	3	4	4	4	4
Naturkunskap.....				1	1	1	1
Matematik.....	1	1	1	1	1	1	1
Teckning.....	1	1	1	1	1	1	1
Musik.....	2	2	2	2	2	2	2
Gymnastik med lek och idrott.....	6	6	6	4	8	4	8
Slöjd.....	—	—	—	4	—	4	—
Hushållsgöromål.....							
Summa timmar		28	28	30	30	30	30

Antalet lärartimmar i slöjd och hushållsgöromål beroende av gruppindelningen.

Timplan för B3-typen

Ä m n e n	Lärartimmar	Klasserna 1—2	Klasserna 3—4	Klasserna 5—6	
				a	b
Kristendomskunskap.....	2	2	2	2	2
Modersmålet.....	9	9	8	7	7
Hembygdskunskap med arbetsövningar. Historia.....	3	3	—	—	—
Samhällskunskap.....				5	5
Geografi.....	5	—	—	—	—
Naturkunskap.....				3	3
Matematik.....	1	—	1	1	1
Teckning.....	1	1	1	1	1
Musik.....	1	1	1	1	1
Gymnastik med lek och idrott.....	2	2	2	2	2
Slöjd.....	2	2	6	4	8
Hushållsgöromål.....	—	—	—	4	—
Summa timmar		22	28	30	30

Antalet lärartimmar i slöjd och hushållsgöromål beroende av gruppindelningen.

Kursplaner

Allmänna anvisningar

1. De till de allmänna kursplanerna fogade allmänna anvisningarna skall i tillämpliga delar gälla även för hjälpklasserna. Det tidigare avsnittet »Allmänna anvisningar för arbetet i hjälpklasser» skall även iakttas.

2. I de flerklassiga avdelningarna bör i stort sett de för respektive klasser angivna kurserna följas med den kursväxling, som anvisats för den vanliga folkskolan och som kan befinnas erforderlig. Då lärjungar i högre klasser ingår i flerklassig avdelning för lägre stadium, bör de moment, som på grund av timtalets minskning i sådant fall för dem skulle utgå, tillgodoses vid den övriga undervisningen, i den mån så låter sig göra.

3. De till de olika ämnena i de allmänna kursplanerna fogade anvisningarna bör i tillämpliga delar tjäna till ledning även vid undervisningen i hjälpklasserna (jfr bl. a. även punkt 16 i anvisningarna till ämnet engelska).

De i hjälpklassernas kursplaner under anvisningarna till de olika ämnena angivna synpunkterna avser sådana moment, som vid denna undervisning bör särskilt uppmärksammas.

4. I fråga om vissa ämnen, däribland övningsämnena, har de allmänna kursplanernas målsättningar ansetts tillämpliga även för hjälpklasserna. För undervisningen i dessa ämnen gäller dock — liksom i övrigt — de synpunkter, som anföres i de allmänna anvisningarna för arbetet i hjälpklasser.

5. I det följande upptagna kursplaner och kursplansavsnitt för klasserna 8—9 har karaktär av förebilder. Dessa förebilder är i första hand avsedda att underlätta utarbetandet av förslag till lokala kursplaner för klasserna 8—9 samt för högre avdelning (frivilliga klasser), vilka förslag skall i vederbörlig ordning prövas av skolöverstyrelsen. Om skoldistrikt

så beslutar, kan dock förebilderna även direkt tillämpas som kursplaner, alltså utan särskild fastställelse av skolöverstyrelsen.

Jfr förebilderna till timplaner för A-typen (fotnot).

Kristendomskunskap

Mål

Undervisningen i kristendomskunskap har till uppgift att på ett sätt som kan främja lärjungarnas personliga utveckling ge dem en efter deras mottaglighet avpassad kunskap om kristendomens innehåll, historia och samfundsformer.

Kursinnehåll

Första och andra klassen

Samtal i för barnen lämpliga etiska och religiösa ämnen.

Enkla muntligt meddelade berättelser ur bibeln, företrädesvis evangelierna.

Ett fåtal enkla psalmer och sånger.

Tredje klassen

Samtal och berättelser ur verkligheten eller dikten om personer, händelser och förhållanden i etisk och religiös belysning.

Ett urval för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna om Jesu liv och verksamhet. I anslutning därtill ett fåtal belysande berättelser ur gamla testamentet.

Några enkla psalmer.

Fjärde klassen

Fortsatt urval lämpliga berättelser ur evangelierna om Jesu liv och verksamhet med ytterligare ett fåtal belysande berättelser ur gamla testamentet.

Några psalmer.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Femte klassen

Ett urval lämpliga berättelser ur evangelierna, däribland några enkla liknel-

ser. Ett begränsat urval berättelser ur Apostlagärningarna.

Några enkla berättelser och bilder ur kristendomens äldre historia.

Några psalmer.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Sjätte klassen

Valda berättelser ur gamla testamentet.

Fortsatt urval ur Jesu liknelser. Vissa delar av bergspredikan.

En och annan enkel bild ur kristendomens historia, bl. a. från reformations-tiden.

Några psalmer.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Sjunde klassen

Något om icke kristna religioner.

Några enkla berättelser och livsbilder ur kristendomens senare historia. Några grunddrag av den kristna tros- och livs-åskådningen. Kyrkoåret och gudstjänsten.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Anm. Finns obligatorisk åttonde klass, uteslutes kursmomenten »Något om icke kristna religioner» och »Några grunddrag av den kristna tros- och livsåskådningen».

Åttonde klassen¹

Något om icke kristna religioner.

Några grunddrag av den kristna tros- och livsåskådningen.

Något om nutida kyrkosamfund och fromhetsriktningar, missions- och hjälpverksamhet, sjömansvård, fångvård, ungdomsverksamhet.

Anm. Är åttonde klassen frivillig, uteslutes kursmomenten »Något om icke kristna religioner» och »Några grunddrag av den kristna tros- och livsåskådningen», som då genomgåts i sjunde klassen.

Nionde klassen¹

Något om kristendomens inflytande på kultur- och samhällslivet.

Anvisningar

1. Vid val av berättelser och övrigt lärostoff bör största hänsyn tas till barnens intellektuella utveckling. Då hjälpklassernas elever i allmänhet har synnerligen svårt för memorering, bör fordran på ordagrant inpräglande starkt inskränkas och noga avvägas efter de enskilda lärjungarnas förmåga. På det lägsta stadiet bör utamläsning över huvud taget inte förekomma. Huvudvikten vid undervisningen lägges på att lärjungarna tillgodogör sig det religiösa och etiska innehållet i det föreliggande lärostoffet.

2. Vid de större högtiderna torde det vara lämpligt att i någon form behandla dessas karaktär av religiös fest. Närmast i åtanke kommer givetvis de egentliga högtidstexterna ur bibeln, men vid val av stoff bör dock beaktas, att behandlingen varieras, så att texterna inte genom enformigt upprepande förlorar sin förmåga att fånga uppmärksamheten. En högtids religiösa innehåll bör även kunna belysas genom berättelser ur livet eller diktingen, knutna till samma tanke-innehåll. Också psalmurvalet vid morgonandakten (morgonsamlingen) kan här fylla en uppgift.

3. Alla lärjungar, som i hjälpklass av B-typ tillhör en och samma läraravdelning, undervisas i regel gemensamt i kristendoms-kunskap, varvid dock anpassning så långt möjligt bör ske till skilda åldersstadier. När stor åldersskillnad föreligger (t. ex. i hjälpklass av B3-typ), kan läraren för att tillgodose de äldre elevernas behov under en kortare tidsperiod enbart med dessa barn behandla en eller annan text med kärnfullt religiöst innehåll, t. ex. vissa delar av bergspredikan eller ett kort, enkelt stycke ur något annat av Jesu tal.

4. Före överflyttningen till hjälpklass har barnen i regel erhållit undervisning i kristendoms-kunskap i småskoleklass,

¹ Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

men av denna undervisning har de på sin utvecklade ståndpunkt vanligen kvar endast dunkla föreställningar, ofta ord och namn utan innehåll. Att bringa reda i deras föreställningskrets och göra de grundläggande etiska och religiösa livsvärdena tillgängliga för dem blir därför den första kristendomsundervisningens mål.

5. Då erfarenheten visar, att de utvecklingshämmande barnen för att kunna tillägna sig ett kunskapsmoment upprepade gånger måste göras förtrogna därmed, kan det särskilt på lägre åldersstadium vara lämpligt att under en följd av lektioner välja berättelser, som, oberoende av annan samhörighet, på ett enkelt sätt belyser något visst grundläggande etiskt eller religiöst begrepp.

6. När det gäller de yngre hjälpklassbarnens undervisning i detta liksom i övriga ämnen, är en långt gående åskådlighet i den muntliga framställningen samt en utsträckt användning av åskådningsmateriel (ej blott planscher, film och ljusbilder utan även tavelteckning, flanellograf, sandlåda, modellering o. d.) nödvändiga. Stundom kan en biblisk berättelse göras levande för barnen genom en enkel dramatisering av ett likartat händelseförlopp från lärjungarnas eget erfarenhetsområde. Givet är dock, att denna yttre apparat måste brukas under försiktigt hänsynstagande till att stämningen i bibelns framställning inte går förlorad för eleverna. Det förberedande åskådliggörandet av miljöförhållanden och händelseförlopp samt ordförklaringar bör klart avgränsas från den egentliga bibliska berättelsen.

7. Om klassens allmänna utvecklingsnivå och särskilt barnens färdighet i läsning gör det lämpligt, kan redan i tredje klassen såsom förberedelse till textläsning en enkel bok av bredvidläsningstyp införas. Mera sällan är det möjligt för barnen att på detta stadium tillgodogöra sig texten i den lärobok, som

inom vederbörande skoldistrikt användes för folkskolekursen.

Från och med fjärde klassen kan lärobok användas. Av stor vikt är dock fortfarande lärarens muntliga framställning. Berättandet bör inte upphöra i och med att lärobok införes utan bör som regel gå före läsningen, friskt och omedelbart fånga intresset och med sitt rikare utfyllande av detaljer levandegöra lärobokens knappare ordval. Därefter följer läsning av och samtal om texten. I den mån barnens läsfärdighet tilltar, kan stundom en enkel text läsas direkt.

När barnen först får en egentlig lärobok, bör grundlig omsorg ägnas åt att lära dem använda den. Övning att väl läsa innantill i den bör ges som hemuppgift, men samtalen över det genomgångna bör första tiden, även vid s. k. förhör, ske med öppen bok under ständigt återkommande hänvisningar till densamma.

8. Undervisningen bör efter hand inriktas på att klargöra de naturförhållanden och den kultur, som utgör bakgrund för den bibliska berättelsen. Vid de förklaringar och utredningar, som är nödvändiga vid undervisningen, bör enkelhet, åskådlighet och livfullhet eftersträvas och, då så på ett okonstlat sätt kan ske, anknytning sökas till barnens liv och till förhållanden, som ligger deras erfarenhetsområde nära. Ett sönderdelande och mera begreppsmässigt lärosätt bör undvikas.

9. Det för femte klassen avsedda urvalet ur Apostlagärningarnas berättelser bör självfallet inte åsyfta en fullständig behandling av Pauli missionsresor utan endast uppta några skildringar från den första församlingens liv samt en och annan berättelse, som för barnen levandegör missionären Paulus.

10. Av berättelser och bilder ur kristendomens historia kan exempelvis följande väljas: några drag ur den urkristna församlingens liv, något om Ansgar,

Birgitta, Luther, Olaus Petri, J. O. Wallin och psalmboken samt ytterligare några bilder från den kristna kärleksverksamheten i senare tid. Åt de nutida förhållandena och strävandena på det religiösa området ägnas relativt stor uppmärksamhet i den avslutande klassen.

Modersmålet

Mål

Undervisningen i modersmålet har till uppgift att lära eleverna att tydligt och klart muntligen meddela sig om enkla ting och vardagliga händelser, att läsa och förstå enklare texter samt att på ett begripligt sätt och med någorlunda riktig stavning skriftligen uttrycka sig i brev eller andra enkla skrivelser. Undervisningen i modersmålet bör alltid syfta till att så långt möjligt öka elevernas språkliga uttrycksmedel och förståelse samt att hos dem väcka håg för god läsning.

Kursinnehåll

Första klassen

Samtal i anslutning till upplevelser och iakttagelser i syfte att öva barnen i enkelt samtalsspråk samt att öka deras ordförråd. Fria samtal.

Övningar att uppfatta enkla berättelser (lämpliga sagor samt bilder ur vardagslivet), berättade av läraren.

Övningar för vinnande av tydligt uttal.

Övningar att använda vanliga hövlighetsuttryck.

Övningar att uppfatta, tydligt uttala samt igenkänna språkljuden. Läsning av ord, uttryck och korta meningar.

Inlärande av ett fåtal enkla texter (barnrim o. d.), företrädesvis sådana som lämpar sig för sång, rytmiskt utförande eller dramatisering.

Skrivning (textning) av bokstäver, ord och korta uttryck i anslutning till talövningarna och läsningen.

Övningar att inlära riktig stavning av enkla, i huvudsak ljudenligt tecknade ord.

Andra klassen

Samtal i anslutning till upplevelser och iakttagelser. Övningar i syfte att öka ordförrådet. Fria samtal.

Övningar att uppfatta enkla berättelser (bilder ur vardagslivet och lämpliga sagor), berättade av läraren.

Övningar för vinnande av tydligt uttal.

Övningar att använda vanliga hövlighetsuttryck.

Grundläggande läsövningar, innefattande fortsatta övningar att uppfatta, tydligt uttala samt igenkänna språkljuden. Läsning av enkel text med innehåll som ligger barnen nära.

Inlärande av ett fåtal texter, företrädesvis sådana som lämpar sig för sång, rytmiskt utförande eller dramatisering.

Skrivning: inövning av bokstävernas form och sammanbindning; ord, uttryck och korta meningar från tal- och läsövningarna; fri skrivning av ord och enkla fraser, bl. a. i anslutning till bilder, teckningar o. d.

Övningar att inlära riktig stavning av enkla ord och uttryck, framför allt sådana med ljudenlig teckning. I samband därmed övningar i stavelsedelning.

Tredje klassen

Muntlig framställning och läsning. Samtal, företrädesvis i anslutning till lärjungarnas egna upplevelser. Återgivande av enkla berättelser och sagor. Muntligt återgivande av egna upplevelser eller berättelser, berättade eller förelästa av läraren. Övningar i syfte att öka ordförrådet.

Fortsatta övningar för vinnande av tydligt uttal.¹

Övningar att använda vanliga hövlighetsuttryck, att utträta ärenden och framföra bud.

Fortsatta övningar att uppfatta, tydligt uttala samt igenkänna språkljuden.

Läsning av stycken med klart och en-

¹ Dylika övningar bör förekomma även i de följande klasserna.

kelt språk och med innehåll som ligger barnen nära.

Någon övning i tyst läsning av enkla berättelser eller delar därav i förening med samtal om och återgivande av innehållet i det lästa. Enkel dramatisering.

Skrivning och språklära. Enkla satsbildningsövningar kring ord och uttryck som barnen känner till.

Övningar med ord, uttryck och meningar i avsikt att lära eleverna att i skrift använda det ordförråd, som hör till hemmets och skolans erfarenhetsområden.

Övningar att inlära riktig stavning av ord och uttryck i lämpligt urval. I samband därmed övning i stavelsedelning.

Någon gång skrivning efter föresägning av enkel, väl förberedd text.

Fri skrivning av ord och enkla meningar, oftast fristående men stundom hopfogade till en liten berättelse, varvid ibland bilder och andra stimulerande hjälpmedel kan komma till användning.

Fortsatt inövning av bokstävernas form och sammanbindning.

Fjärde klassen

Muntlig framställning och läsning. Samtal med innehåll hämtat från områden som ligger eleverna nära. Muntligt återgivande av egna upplevelser och av berättelser, berättade av läraren eller lästa av lärjungarna. Övningar i syfte att öka ordförrådet.

Speciella övningar med språkljud som bereder barnen svårigheter.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk samt lättfattligt innehåll.

Övningar i tyst läsning i förening med enkla uppgifter eller samtal om innehållet i det lästa. Dramatisering.¹

Skrivning och språklära. Satsbildningsövningar av liknande slag som i föregående klass.

Skrivning av vanliga ord, uttryck och meningar, hämtade från olika intresseområden.

Fortsatta rättstavningsövningar.

En eller annan gång skrivning efter föresägning av enkel, väl förberedd text.

Orientering i alfabetiskt ordnad ordlista.

Skrivning ur minnet av inlärd korta verser och uttryck.

Fri skrivning av enkla meningar eller små berättelser, bl. a. med stöd av bilder o. d. Under lärarens ledning eller som självständig uppgift korta redogörelser för egna erfarenheter (arbetet i skolan, utflykter o. d.), även i brevform.

Särskilda välskrivningsövningar i syfte att avhjälpa elevernas speciella svagheter beträffande bokstavsbildning och sammanbindning samt avstånd och lutning.

Femte klassen

Muntlig framställning och läsning. Samtal och berättelser med innehåll företrädesvis hämtat från lärjungarnas upplevelser och från skolarbetet.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk.

Övningar i tyst läsning med tillhörande samtal och redogörelser.

Skrivning och språklära. Skrivning av ord, uttryck och meningar, begränsade till det ordförråd som brukas i dagligt tal och i enkelt brevspråk.

Rättstavningsövningar.

Användning av alfabetiskt ordnad ordlista.

Skrivning ur minnet av inlärd verser och uttryck.

En och annan skrivning efter föresägning.

Fri skrivning: enkla uppsatser, även i brevform, behandlande barnens egna upplevelser, tilldragelser i skolan eller i hemmet; beskrivning av bilder som intresserar lärjungarna och kan sätta deras fantasi i rörelse.

En och annan särskild välskrivningsövning för inövning av bestämda bok-

¹ Dyliga övningar bör förekomma även i de följande klasserna.

stavsformer, jämna avstånd och jämn lutning.

Sjätte klassen

Muntlig framställning och läsning. Samtal, berättelser och läsning som i föregående klass.

Tyst läsning i förening med samtal och redogörelser eller skriftligt besvarande av frågor.

Skrivning och språklära. Skrivning av ord, uttryck och meningar som i föregående klass.

Rättstavningsövningar. Svårstavade vanligare ord göres till föremål för särskilda övningar.

Fortsatt användning av ordlista.

Skrivning ur minnet samt enstaka skrivningar efter föresägning.

Fri skrivning och uppsatsövningar av samma slag som i föregående klass.

Ifyllande av några vanligen förekommande blanketter.

Särskilda välskrivningsövningar, bl. a. i syfte att vinna ledig pennföring och snabbare skrivning.

Sjunde klassen

Muntlig framställning och läsning. Samtal och talövningar av samma slag som tidigare. Enkla övningar i sammanhängande muntlig framställning i anslutning till den övriga undervisningen.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk i anslutning till den övriga undervisningen och därjämte ett mindre urval enklare stycken ur vår nyare litteratur.

Tyst läsning som i föregående klass.

Övningar att med hjälp av innehållsförteckning och register söka reda på önskade upplysningar i en given bok.

Skrivning och språklära. Fortsatta rättstavningsövningar.

Skrivning ur minnet samt enstaka skrivningar efter föresägning.

Fri skrivning och uppsatsövningar av samma slag som tidigare men med något

ökade fordringar i fråga om innehåll, omfång och språkriktighet. Enkla skrivelser av praktisk art, såsom ansökan om plats, kvitton och annonser jämte svar. Brev. Ifyllning av blanketter.

Ättonde klassen¹

Muntlig framställning och läsning. Samtal och talövningar.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk, företrädesvis litteratur från modern tid, däribland åtminstone något arbete av en mera känd författare grundligare behandlat. Läsning av lämpliga dikter.

Övningar i bokkunskap, användning av uppslagsböcker.

Skrivning och språklära. Fri skrivning och uppsatsövningar med ämnen valda företrädesvis från det praktiska livets områden. Enklare skrivelser av praktisk art: brev, annonser, ansökningar, intyg m. m. Rättstavningsövningar i samband med uppsatsövningarna.

Nionde klassen¹

Muntlig framställning och läsning. Övningar för olika talsituationer.

Enklare föredrag och referat. Diskussionsövningar.

Läsning av litteratur och tidningar. Samtal om böcker. Läsning av dikter. Några enkla hörövningar med norska och danska stycken.

Fortsatta övningar i bokkunskap.

Skrivning och språklära. Fri skrivning, uppsatsövningar och skrivelser av praktisk art, i huvudsak enligt samma uppläggning som föregående år.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. De språkliga övningarna kan i hjälpklasserna anknytas till undervisningen i orienteringsämnen och ofta hämta sitt innehåll därifrån. Särskilt på

¹ Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

nybörjarstadiet bör sakundervisningen samt tal-, läs- och skrivövningarna utgöra en odelad enhet och ej uppdelas i av varandra oberoende lektioner. Olika slag av övningar med i huvudsak samma sakliga innehåll bör växla fritt eller pågå jämsides med varandra. Lärjungarnas svårigheter att tillägna sig nya kunskaper och deras i allmänhet svaga minne gör, att ett visst innehåll med därtill hörande ordförråd bör göras till föremål för mångsidig övning. Läraren bör dock ständigt uppmärksamma, att undervisningen främst skall avse elevernas förkovran i modersmålets olika grenar.

2. Enär hjälpklass elevernas förmåga att göra sig föreställningar om annat än sådant som de med egna sinnen iakttagit eller kan iakttä oftast är svagt utvecklad, måste de språkliga övningarna, särskilt under de första skolåren, ha ett konkret och lättfattligt innehåll. Det språk, som användes såväl i övningarna som av läraren vid den muntliga undervisningen, bör vara enkelt och i största utsträckning bestå av ord med konkret betydelse. Vanliga och även för det enkla språkbruket nödvändiga relationsbegrepp (stor, liten; höger, vänster; framåt, bakåt; över, under; på, vid osv.) bör flitigt övas av de mindre barnen på sådant sätt, att ordens betydelse samtidigt åskådliggöres.

3. Såväl talövningarna som läs- och skrivövningarna bör emellanåt — på nybörjarstadiet så ofta som möjligt — ges sådant innehåll och sådan form, att barnen samtidigt kan utföra de handlingar som övningsmaterialet uttrycker.

4. Då somliga lärjungar som hänvisas till hjälpklass är överdrivet livliga och okritiskt pratsamma, under det att andra är tröga, inbundna och tystlåtna, bör, särskilt vid de språkliga övningarna, lärarens handledning inte vara lika för alla lärjungarna. Barn av den förra typen bör sålunda så småningom vänjas vid eftertanke och självkritik, under det att de senare på alla sätt bör uppmuntras att

tala, så att deras språkliga hämningar därigenom kan övervinnas.

Särskilt under de första skolåren bör barnen tillåtas att även i skolan använda av hemortens dialekt färgade uttrycks sätt, och rättandet bör härvidlag ske med försiktighet. Slutmålet bör dock vara att lära eleverna använda ett värdat tal-språk.

Muntlig framställning och läsning

1. De för första och andra klasserna anbefallda särskilda övningarna att uppfatta enkla berättelser (s. k. hörövningar) avser i främsta rummet att lära barnen följa och förstå en muntlig framställning. Sådana övningar bör vara av den art, att de kan roa och intressera barnen. De skall särskilt i början vara mycket korta och endast bestå av någon enstaka episod men i stället återkomma desto oftare, helst dagligen.

I följande klasser bör läraren under någon timme i veckan läsa eller berätta lämpliga sagor och berättelser. I samband därmed kan lärjungarna även övas att återge korta berättelser.

2. Då hjälpklass eleverna ofta har bristfälligt uttal, bör artikulationsövningar, i vilka samtliga barn deltar, stundom förekomma. Särskilda artikulationsövningar, avsedda för lärjungar med lindrigare talfel, bör helst ordnas på sådant sätt, att dessa barn övas enskilt några få minuter dagligen. Barn med svårare talfel bör om möjligt erhålla speciell behandling. Alla barn med tydliga talrubbnings bör hänvisas till skolläkaren för att senare eventuellt beredas specialundervisning.

3. Ehuru de flesta barn som kommer till hjälpklass redan tillbragt något år i skolan, måste ofta läsundervisningen börja från början med övningar för inlärande av ljudens beteckning i skrift samt med läsning av ord och uttryck. Även med barn, som vid överflyttningen till hjälpklass kan hänföras till andra eller

tredje klassen, bör, om lässvårigheter förefinns, grundläggande läsövningar genomgås.

4. Vid den första läsundervisningen bör en metod vara huvudväg, men andra metoder kan tas till hjälp, när det gäller att övervinna enskilda barns lässvårigheter.

Före allt slags sysslande med bokstavsformer bör barnens förmåga att uppfatta former samt snabbheten och noggrannheten, varmed detta sker, undersökas och i händelse av behov uppövas genom särskilda övningar.

5. De grundläggande läsövningarna bedrives med hjälp av lösa bokstäver, textning osv. Läsebok användes inte, förrän barnen nått en hjälplig färdighet att läsa korta ord. De lästa ordens betydelse bör redan från början göras klar för barnen. De skall vänjas vid att man lär sig något genom läsning. Övningsmaterialet bör därför äga ett konkret innehåll, som med lätthet kan åskådliggöras.

6. Läsningen bör förbindas med samtal om innehållet. När barnen nått en viss teknisk läsfärdighet, bör läraren för att hjälpa dem till god betoning och en riktig uppfattning av innehållet då och då läsa före. Särskilt i de lägre klasserna läses långsamt med riklig pausering. Övningar i att sammanföra orden till korrekta fraser bör redan från början förekomma.

7. Urvalet av läsestycken bör under hela skoltiden göras med stor omsorg. I huvudsak bör endast stycken med klart och enkelt språk samt konkret och lättfattligt innehåll föreläggas till läsning. De äldre liksom de mera begåvade hjälpklasslevernars förmåga att tillgodogöra sig och finna intresse i böcker av något större svårighetsgrad bör dock alltid prövas.

8. Läsning av stycken i samtalsform och enklare dramatiserade stycken bör förekomma under hela skoltiden. Likaså bör ett litet fåtal lämpliga korta stycken,

enkla verser o. d. varje år inläras av de lärjungar, som äger möjlighet att utföra uppgifter av detta slag.

9. Även i hjälpklasserna bör man försöka intressera lärjungarna för fri läsning. Ett med omsorg valt klassbibliotek bör fördenskull finnas tillgängligt, och barnen bör uppmuntras till lån därur. En och annan lektion kan med fördel ägnas åt samtal om och läsning av sådana böcker.

Bilderböcker med kort och enkel text, roliga sagoböcker med färglagda illustrationer samt lämpliga äventyrsböcker bör till inte ringa del ingå i ett för hjälpklassbarn avsett klassbibliotek.

Skrivning och språklära

1. Under nybörjarstadiet, gärna hela första året, användes lämpligen textning vid barnens skrivning.

Beträffande skrivstilen bör man eftersträva enkla och tydliga bokstavstyper.

2. Vid all skrivning ägnas tillbörlig uppmärksamhet åt lärjungarnas handstil. Det är därjämte lämpligt att under vissa perioder ägna välskrivningen ett speciellt intresse och genom metodiska anvisningar hjälpa barnen fram till en ledig och vårdad handstil.

3. Eleverna bör så småningom läras att sätta ut åtminstone punkt och frågetecken i sina egna skrivelser, men andra skiljetecken kan i regel inte krävas av dem annat än vid skrivning efter text.

4. Någon systematisk undervisning i språklära är ej avsedd att förekomma i hjälpklasserna. Vad lärjungarna i detta avseende oundgängligen behöver känna till meddelas i direkt anslutning till skrivövningarna.

5. Rättstavningsundervisningen bör grunda sig på ett tydligt uttal och på talrika såväl muntliga som skriftliga övningar. På ett tidigt stadium bör eleverna övas att avlyssna och på annat sätt iaktta, tydligt uttala, analysera och sedan nedskriva eller med bokstavskort lägga

orden. Ord, som bereder eleverna svårigheter i fråga om uttal eller stavning men som de ändå bör inlära, göres till föremål för särskilt noggranna och omväxlande övningar. Regler bör i allmänhet undvikas, men ibland kan det för inläringen vara lämpligt att sammanföra ord med likartad stavning. Endast sådana ord och uttryck, som allmänt förekommer i vårdat talspråk och i enkel brevstil, bör upptas till behandling.

6. Skrivningen efter text får inte vara omedelbar kopiering. Övningen bör tvinga till uppmärksamhet, eftertanke och inlärande.

För minnesskrivning användes kortare texter eller verser, som barnen för annat ändamål har lärt sig, t. ex. sång-
lekar.

Användandet av skriften som uttrycksmedel börjar, så snart barnen kan skriva ord. Redan tidigt kan de sålunda få skriva ord, uttryck och korta meningar om sådant som förekommit under talövningarna eller som de av annan anledning har möjlighet att skriva något om. Det kan därvid vara lämpligt att låta barnen utföra uppgiften gemensamt på sådant sätt, att de under samtal föreslår meningar, bland vilka de bästa utväljes och skrives antingen av barnen direkt i skrivboken eller av läraren på tavlan.

Den fria skrivningen bör till en början bestå i fritt nedskrivande av korta meningar om något ämne utan strängare fordran på sammanhang eller fullständighet. Så småningom övergår man till mera självständiga uppsatsövningar. Sedermera bör övningarna övergå till försök att återge korta berättelser och att avfatta enkla redogörelser för något som lärjungarna har varit med om eller som de lärt sig eller av annan anledning har särskilt intresse för. Bilder kan ofta med fördel utgöra utgångspunkt för fritt nedskrivande av enkla meningar om det som bilden föreställer.

Särskilt på de lägre stadierna bör rätt-

ningen av barnens fria skrivning vara hänsynsfull och varsam, så att deras spontanitet och skaparlust ej hämmas. Om möjligt bör rättningen ske i omedelbar anslutning till skrivningen.

Hembygdskunskap med arbetsövningar

Mål

Undervisningen i hembygdskunskap med arbetsövningar har till syfte att ordna och vidga lärjungarnas föreställningskrets och främja deras kännedom om hembygden, framför allt dess natur och arbetsliv. Den skall även skärpa elevernas uppmärksamhet och iakttagelseförmåga, väcka deras verksamhetslust och utveckla deras praktiska färdighet.

Kursinnehåll

Första klassen

Iakttagelse- och igenkänningsövningar, omfattande färg-, form-, hörsel-, känsel-, smak- och luktförnimmelser jämte enkla relationer. De nya skolförhållandena. Trädgården (parken) om hösten. Hemmet: möbler och husgeråd, familjemedlemmarna och deras olika arbete, hemmets högtider. Handelsboden. Något om barnets kropp och dess vård. Årstidernas växling. Några få husdjur.

Lämpliga arbetsövningar anknytes till kursens olika moment.

Andra klassen

Sommarminnen och i anslutning därtill lantgården. Vår föda. Våra kläder. Våra bostäder: hur ett hus bygges, bostadens uppvärmning och belysning. Klockan och tidsindelningen. Något om hembygdens djur- och växtliv. Något om naturvård. Fortlöpande väderleksakttagelser. Enkla hälsoregler.

Lämpliga arbetsövningar anknytes till kursens olika moment.

Tredje klassen

Iakttagelser från hemorten, begynnande med skolområdet. Gatan. Olika sätt att

färdas. Trafikregler. Polis och brandkår. Kyrkan. Vandringar genom staden (samhället). I samband härmed övningar i syfte att bibringa barnen förmåga att förstå och använda karta. Hemlandskapet: huvuddragen av dess naturförhållanden samt bilder ur dess arbetsliv, några viktigare orter. Enkla hälsoregler.

Lämpliga arbetsövningar anknytes till kursens olika moment.

Anvisningar

1. På här ifrågavarande stadium bör all undervisning i möjligaste mån hållas tillsammans och inte skarpt åtskiljas i olika ämnen med av varandra oberoende lektioner. Hembygdskunskap med arbetsövningar bör skänka mycket av det sakliga innehåll, till vilket den övriga undervisningen ansluter sig.

2. Då de i första hjälpklassen nyintagna barnen i regel har mycket olika förutsättningar att tillgodogöra sig gemensam undervisning, bör de under den första tiden i lämplig utsträckning få fritt syssla med ändamålsenligt arbetsmaterial, varunder det enskilda barnet i mån av behov erhåller individuell handledning. Därvid bör läraren söka vinna klarhet över varje barns speciella svårigheter och dessas planmässiga behandling.

Sedan läraren så småningom vunnit en orienterande överblick över de enskilda lärjungarnas utveckling och den nybildade klassens allmänna erfarenheter och kunskaper, kan klassundervisning ofta med fördel tillämpas. Dock bör individuell undervisning erhålla stort utrymme.

3. För att övningarna skall leda till åsyftat resultat, måste de allt ifrån början ordnas planmässigt. Planen bör i första hand ta sikte på de enskilda lärjungarnas möjligheter, utformas med hänsyn till barnens fortskridande utveckling samt hämta stoff från den verklighet som närmast omger dem.

Denna planmässighet får dock inte hindra ett påpassligt tillvaratagande av tillfälliga intressen, som yttre omständigheter aktualiserar för barnen. Dylik aktuell undervisning bör alltid ha rätt att genomryta den fortlöpande planmässiga.

4. De utvecklingshämmande barnens värld är på många sätt begränsad, och deras kunskap är ofta ganska ringa även om vardagliga och ganska vanliga föremål, om dessas egenskaper, såsom färger, former, dimensioner, tyngd, ljud, temperatur etc., samt om enkla rumsliga och andra förhållanden. Det torde därför vara lämpligt att redan i sådana avseenden söka vidga deras erfarenhetskrets, samtidigt som man förser dem med motsvarande språkliga uttryck och ökar deras ordförråd. Härmed kan hembygdskunskapen också tjäna den grundläggande läsundervisningen och bidra att göra denna meningsfull. Man bör emellertid hålla i minnet, att uppfattningen av färger, former osv. förutsätter vissa särskilda mognadsprocesser, vilket inte i och för sig gör övningen överflödigt eller olämpligt men väl kan mana till varsamhet.

Alla övningar av detta slag bör som regel inordnas i ett naturligt sammanhang i undervisningen och endast undantagsvis förekomma isolerade. De kan ansluta sig till konkreta föremål i lärosalen eller i naturen, vilka barnen med öga, hand osv. kan göra sig förtrogna med, eller till stimulerande bilder. Övningarna bör alltid genomföras så, att de engagerar och aktiverar barnets eget handlande.

5. Den egentliga hembygdskunskapen bör hämta sitt innehåll från barnens närmaste omgivning. Urvalet bör ske under hänsynstagande till att tidigare meddelad dylik undervisning inte likformigt upprepas. Av stor betydelse är, att det lärostoff, som möter barnet efter överflyttningen till hjälpklass, ter sig som något nytt, om inte till innehållet så dock till behandlingen.

6. I största möjliga utsträckning bör verkliga föremål, goda modeller, enkla, tydliga och för barnasinnet tilltalande planscher och ljusbilder m. m. tas i anspråk som åskådningsmedel. Inte minst de sistnämnda, exempelvis illustrerande någon enkel, av läraren samtidigt berättad saga, kan ha synnerligen stort värde, såväl genom den glädje de skänker som genom deras förmåga att locka barnen till spontant muntligt återgivande, till att försöka sig på en enkel dramatisk framställning eller till fri teckning och skrivning.

Väl planlagda och efteråt bearbetade korta utflykter med för barnen klart angivna och begränsade syften bör ofta företas.

I synnerhet vid undervisningsutflykterna men även vid undervisningen på lärorummet bör läraren inte försumma att öppna barnens blick för det vackra och ändamålsenliga i naturen. Han bör tillhålla dem att aktsamt umgås med naturen och att ej onödigtvis skada och förstöra utan i stället stödja och hjälpa där så behöves.

7. Lärjungarna bör få vara självverkssamma i så stor utsträckning som möjligt. I de mångfaldigt skiftande arbetsövningarna bör det enskilda barnet möta uppgifter, som passar dess individuella läggning och som därför förmår väcka och vidmakthålla dess arbetslust.

Ordning och reda måste råda vid dessa övningar. De kan eljest förfela sin uppgift. Det är av största betydelse att även under ett aktivt sysslande med olikartade övningar sträva efter en för de nervösa barnen särskilt nödvändig arbetsro. Härvid övas lärjungarna på ett naturligt sätt i självbehärskning och hänsynstagande till omgivningen.

Utöver de vanligast förekommande arbetsövningarna — byggande i sandlåda eller med klotsar, stickläggning, modellering, klippning, teckning och färgläggning, kindergartenarbeten av olika slag

— bör lärarens uppfinningsförmåga inrikta sig på att alltmer tillgodose behovet av enkla och ändamålsenliga verksamhetsformer. Läggs spel av olika slag med undervisande syfte har synnerligen stort värde, särskilt som tillämpning av iakttagelse- och igenkänningsövningar, och kan av lärjungarna användas såväl individuellt som gruppvis.

I de fall, då arbetsövningen kräver en viss enkel teknisk färdighet, bör denna erhålla tillräcklig inövning, så att uppgiften självständigt kan utföras av eleverna; den förfelar eljest sitt syfte att bli ett barnens eget uttrycksmedel.

8. Verksamhetsformer, som inte är beroende av tillgängligt arbetsmaterial eller särskild inövning utan som enkelt och utan förberedelser kan improviseras, är inte minst värdefulla. Dit hör exempelvis lekar, särskilt framställningslekar, där barnens fantasi och fria gestaltande levandegör en situation.

9. Besläktade med leken är de rytmiska övningarna, där barnen under taktens eller musikens medryckande inverkan blir spontant aktiva. Denna verksamhetsform har visat sig synnerligen lämplig för de okoncentrerade, ofta med nervösa störningar behäftade hjälpklass-eleverna.

De här avsedda rytmiska övningarna är varken rytmisk gymnastik eller rytmisk dans. De kan närmast karakteriseras som rytmiska kroppsrörelser under lekens form och under taktens eller musikens omedelbara ledning. De syftar i lika mått till utvecklande av fysiska och psykiska färdigheter samt till att skapa naturliga uttryck för lärjungarnas känsloliv.

De rytmiska övningarna kan användas isolerade som uppfriskande avbrott under en lektion eller såsom illustrerande lekar anknytas till undervisningen i hembygds-kunskap. De kan som förberedande moment insättas i sångundervisningen samt för övrigt inordnas i så gott som

samtliga undervisningsämnen på det lägre skolstadiet.

Historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap

Mål

Undervisningen i historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap har till uppgift att med särskild hänsyn till förhållandena i vårt land och det praktiska livets behov orientera lärjungarna om samhället och om viktigare historiska händelser och personligheter, om geografiska förhållanden samt om naturföreteelser.

Kursinnehåll

Fjärde klassen

Historia

Några enstaka bilder ur svensk historia till omkring 1450, om möjligt i anslutning till lokala historiska minnen.

Samhällskunskap

Samtal om sed och regler i dagligt umgänge, i skolan och i trafiken.

Geografi

Några svenska landskap: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Naturkunskap

Några djur och växter, företrädesvis sådana som kan göras till föremål för direkta iakttagelser eller eljest förekommer i de behandlade geografiska områdena.

Femte klassen

Historia

Bilder ur svensk historia från omkring 1450 till omkring 1650.

Samhällskunskap

Samtal om lagar och regler i föreningar, på idrottsplatser och i trafiken.

Geografi

De återstående svenska landskapen: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Naturkunskap

Några djur och växter i anslutning till årets kurs i geografi och, där så kan ske, till undervisningen i trädgårdsskötsel.

Sexualundervisning.

Sjätte klassen

Historia

Skildringar ur svensk historia från omkring 1650 till omkring 1850.

Samhällskunskap

Samtal om förmåner och skyldigheter i samhället, om kommunikationsmedel och om lagar och förordningar, som möter i det dagliga livet.

Geografi

Något om våra grannländer. Något om Europas övriga länder, företrädesvis dem, med vilka vårt folk står i livligare förbindelser.

Jordgloben.

Naturkunskap

Några djur och växter i anslutning till årets kurs i geografi.

Något om vår kropps byggnad och vård. Sexualundervisning. Undervisning om alkoholens verkningar.

Några fysiska och kemiska företeelser, belysta med enkla försök: ljudet och ljuset (i samband med behandlingen av hörseln och synen); kroppars utvidgning genom värme, termometern, luftens beståndsdelar, förbränning.

Sjunde klassen

Historia

Skildringar ur svensk historia från omkring 1850 till nuvarande tid. Till belysning ett fåtal berättelser om personer och händelser ur allmänna historien. Återblick på svensk historia.

Samhällskunskap

Något om hur hemkommunen styres och förvaltas; några av de förmåner som samhället skänker sina medlemmar: kyrka, skola, barnavård, sjukvård, folkpension, fattigvård, polis och brandskydd; kostnaderna härför (skatter). Medborgarplikter.

Anm. Om sjunde klassen är avslutningsklass, dessutom: något om hur riket styres (konung, regering, riksdag, länsstyrelse); yrkesvägledning. Det förstnämnda kursmomentet upptas dock endast om ämnet medborgarkunskap inte ingår i ersättningskolans kurs.

Geografi

Bilder från främmande länder, i främsta rummet sådana, varifrån vi får produkter av betydelse för det dagliga livet.

Förnyad behandling av Sveriges geografi med särskild hänsyn till naturtillgångar, näringsliv, samfärdsel och viktigare orter.

Anm. Finns obligatorisk åttonde klass, uteslutes kursmomentet om Sveriges geografi.

Naturkunskap

Vidgad framställning av viktigare delar av hälsoläran. Sexualundervisning. Undervisning om alkoholens verkningar.

Några viktigare djur och kulturväxter från främmande länder.

Magneter, kompassen och dess användning.

Något om elektricitetens användning i hemmet; ledare och isolatorer, låg och hög spänning, strömbrytare, glödlampa, strykjärn; »den elektriska faran».

Förbränningsmotorn.

Smältning och stelning; vattnets kretslopp.

Något om solsystemet och himlakropparna i övrigt.

Anm. Finns obligatorisk åttonde klass, uteslutes kursmomenten »Vidgad fram-

ställning av viktigare delar av hälsoläran» och »Förbränningsmotorn».

Åttonde klassen¹

Samhällskunskap

Något om hur riket styres: konung, regering, riksdag, länsstyrelse.

Några av vår tids viktigaste företeelser på samhällslivets område med särskild hänsyn till vardagslivets samhällskunskap, t. ex. arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, idrottsrörelsen. En svensk medborgares rättigheter och skyldigheter. Åtgärder från statens sida till förbättrande av de sociala förhållandena, såsom arbetarskyddslagstiftning, socialförsäkring. Folkbildningsarbete.

I anslutning till aktuella händelser återblickar på de kommunala och statliga organens verksamhet.

Anm. Finns obligatorisk nionde klass, uteslutes kursmomenten »En svensk medborgares rättigheter och skyldigheter», »Åtgärder från statens sida — — — socialförsäkring» och »Folkbildningsarbete».

Geografi

Sammanfattande framställning av Sveriges geografi med särskild vikt lagd vid näringsgeografien, varvid hemortens förhållanden utförligare behandlas.

Anm. Är åttonde klassen frivillig, anknytes undervisningen till det då i sjunde klassen genomgångna kursmomentet om Sveriges geografi.

Naturkunskap

Vidgad framställning av hälsoläran. Personlig hygien. Betydelsen av renlighet, solljus, frisk luft. Klädedräktens hygien. Bostadens hygien. Arbets- och verkstadshygien. Samhällets åtgärder i fråga om hälsovård.

Åtgärder vid sjukdomsfall: smitta, isolering, desinfektion. Den sjukes vård,

¹ Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

sjukkost. Sjukrum, sjuksäng, bäddning. Första hjälpen vid olycksfall. Sårbehandling. Benbrott. Bränn- och köldskador. Konstgjord andning. Husapotek.

Förbränningsmotorn. Valda fysiska företeelser eller enkla partier av elektricitetsläran.¹

Anm. Är åttonde klassen frivillig, utslutes kursmomentet »Förbränningsmotorn», som då genomgått i sjunde klassen.

Nionde klassen²

Samhällskunskap

En svensk medborgares rättigheter och skyldigheter. Åtgärder från statens sida till förbättrande av de sociala förhållandena, såsom arbetarskyddslagstiftning, socialförsäkring. Folkbildningsarbete. Nykterhetsfrågan med tyngdpunkten på alkoholens skadeverkningar inom olika samhällsområden.

Anm. Är nionde klassen frivillig, behandlas de då i åttonde klassen genomgångna kursmomenten mera ingående.

Naturkunskap

Ljudets natur och utbredning.

Ljusets strålning, reflexion, brytning och färgspridning; linser; någon enkel optisk apparat, t. ex. kameran.

Några viktiga råvaror: trä, kol, olja, järn. Handelsgödsel.

De vanligaste berg- och jordarterna och deras användning.

Anvisningar

1. Läraren äger frihet att koncentrera undervisningen under någon del av läsåret eller terminen på ett av dessa ämnen och under en annan del på ett annat.

Djur och växter upptas i regel till behandling, då tillfälle ges till direkta iakttagelser eller i omedelbart sammanhang med den geografiska undervisningen om sådana områden, för vilka de är kännetecknande.

För historia och samhällskunskap skall, då timplanen upptar gemensam tid för alla ämnena, beräknas ett antal lektioner, som motsvarar ungefär $\frac{1}{3}$ av tiden, under det att geografi och naturkunskap erhåller den återstående tiden.

2. Det stoff som upptas till behandling i undervisningen bör vara av den art, att det på ett påtagligt sätt kan åskådliggöras för barnen eller nära anknytas till sådant som de känner till. Undervisningen om främmande trakter och förhållanden bör därför huvudsakligen bestå av skildringar av sådana avsnitt ur naturen och arbetslivet, vilka erbjuder möjligheter för åskådlig behandling och anknytning, men det som sålunda tas upp bör behandlas jämförelsevis fylligt. Teckningar, planscher, filmer, ljusbilder och andra slag av bilder bör tas till hjälp för att göra framställningen levande och åskådlig.

3. Historieundervisningen bör bestå av skildringar av betydelsefulla personer och viktiga händelser, i främsta rummet sådana som tjänat framåtskridandet och kulturen. Det historiska innehållet bör i regel meddelas lärjungarna genom lärarens muntliga berättande.

4. Vid undervisning i samhällskunskap bör läggas stor vikt vid enkelhet och konkretion. Lärjungarnas egna erfarenheter och frågor bör bilda utgångspunkter för samhällsorienteringen.

Yrkesvägledningen i sådan sjunde klass som är avslutningsklass bör omfatta i huvudsak samma moment, som enligt den allmänna kursplanen skall behandlas i sjunde klassen. Anvisningar i övrigt lämnas i anslutning till ämnet yrkesvägledning.

5. De bilder från främmande länder, vartill geografiundervisningen bör inskränkas, då det gäller mera avlägsna

¹ Beräknas kunna medtas endast då det högre timtalet tillämpas.

² Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

områden, kan i många fall med fördel anknytas till av barnen kända produkter med utländskt ursprung, t. ex. apelsiner, bananer, kaffe, te, kryddor, bomull, silke, gummi, olja, kol.

6. Utöver den undervisning i hälso-lära, som förekommer i anslutning till behandlingen av vår kropps byggnad, bör läraren under hela skoltiden sträva efter att hos barnen inskräpa viktiga hälsoregler och inöva goda hygieniska vanor.

Av fysiska och kemiska företeelser upptas endast sådana som det är av vikt och betydelse för det dagliga livet att känna till. Vid anordnande av försök bör man nöja sig med att påvisa sådant som direkt kan iaktas och undvika teoretiska förklaringar. Huvudvikten skall läggas vid företeelsernas förekomst i det praktiska livet.

Undervisningen i naturkunskap bör bedrivas så, att den bidrar till att hos barnen väcka känsla av vänlighet och skonsamhet mot djuren samt aktning för naturen. När så befinnes lämpligt och möjligt, bör t. ex. anordning för matning av fåglar uppsättas invid skolsalen och fågelholkar anbringas i skolans närhet. Därigenom skapas ökade möjligheter till direkt iakttagelse av fåglarna, varjämte anordningar av detta slag är ett verksamt medel för barnens fostran till djurvänlighet.

Matematik

Mål

Undervisningen i matematik har till uppgift att med särskild hänsyn till vad som fordras i det dagliga livet ge lärjungarna en efter deras fattningsförmåga avpassad färdighet i räkning samt någon övning att uppfatta, mäta och beräkna geometriska storheter av enklaste slag.

Kursinnehåll

Första klassen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna

och beteckna antal inom talområdet 1—10; motsvarande ordningstal.

Åskådlig räkning, huvudsakligen addition och subtraktion inom ovan angivet talområde.

Öre, centimeter, veckans dagar.

Andra klassen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna och beteckna antal inom talområdet 1—20 eller, om så befinnes lämpligt, 1—30; motsvarande ordningstal; enkla talserier.

Åskådlig räkning, huvudsakligen addition och subtraktion inom samma talområde. Additions- och subtraktions-tabeller.

Mynt inom nämnda talområde; centimeter och decimeter; hektogram och kilogram; dussin, timme.

Tredje klassen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—100 i förening med enkel huvudräkning. Skriftlig räkning omfattande addition och subtraktion inom ovan angivet talområde. Additions- och subtraktions-tabeller.

Multiplikationstabellen påbörjad; talserier; 2-, 3-, 5- och 10-tabellerna.

Förut använda mått, mynt och vikter samt dessutom meter, liter, deciliter och tjog; dag, vecka, månad; datumbeteckning. Användning av begreppet $\frac{1}{2}$ beträffande meter, kilogram, liter, timme.

Fjärde klassen

Huvudräkning: addition, subtraktion och multiplikation inom talområdet 1—100; division inom ett mindre talområde, t. ex. 1—50.

Multiplikationstabellen.

Övningar att uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—1 000.

Skriftlig addition, subtraktion och multiplikation inom samma talområde, dock endast med ensiffrig multiplikator.

Mätningar och vägningar; förut an-

vända mått, mynt och vikter samt därjämte kilometer, hektoliter, minuter (klockan), året. Frimärken. Användning av uttrycket $\frac{1}{4}$ beträffande meter, kilogram, liter, timme, år.

Femte klassen

Huvudräkning: addition, subtraktion och multiplikation med något överskridande av första hundratalet; division, även med rest, men i allmänhet inom ett mindre talområde och med liten divisor, högst 10.

Fortsatta övningar i skriftlig räkning, huvudsakligen inom talområdet 1—1 000; multiplikation med högst tvåsiffrig multiplikator; division med ensiffrig divisor.

Övningar att skriva och uppfatta kronor och öre, tecknade som decimalbråk.

Mynt; längdmått; vikter (g—kg); almanackan. Uppritning och mätning av ytor med användande av följande ytmått: cm^2 , dm^2 , m^2 . Någon övning i sortförvandling.

Sjätte klassen

Huvudräkningsövningar.

Skriftlig räkning: de fyra räknesätten i hela tal, något utvidgat talområde; division med högst tvåsiffrig divisor.

Åskådlig behandling av uppkomst och beteckning av allmänt bråk med ensiffrig nämnare.

Övningar att uppfatta och beteckna mynt samt viktigare slag av mått och vikter i decimalbråk; någon övning att räkna med dylika tal, företrädesvis addition och subtraktion.

Åskådlig behandling av cm^3 , dm^3 och m^3 . Enkla övningar i sortförvandling.

Sjunde klassen

Huvudräkningsövningar.

Skriftlig räkning: fortsatta övningar i de fyra räknesätten, hela tal och decimalbråk, med uppgifter huvudsakligen från det praktiska livet. Enkla exempel på addition och subtraktion i allmänna bråk.

Procenträkning med mycket enkla tillämpningar på ränta, rabatt, vinst och förlust.

Enkla yt- och rymdberäkningar.

Ättonde klassen¹

Huvudräkningsövningar.

Fortsatt skriftlig övning i de fyra räknesätten med hela tal och bråk, särskilt decimalbråk, med uppgifter valda från det praktiska livets områden.

Enkla övningar i uppritning, mätning och beräkning av geometriska storheter, med särskild hänsyn till sådant som lärjungarna har användning för i arbetslivet. Löneberäkningar.

Nionde klassen¹

Fortsatta huvudräkningsövningar och skriftliga övningar med hela tal och bråk jämte tillämpningar av praktisk art.

Geometriska övningar och beräkningar av praktisk betydelse.

Anvisningar

1. Eftersom eleverna i en hjälpklass ofta företer synnerligen stora olikheter med avseende på förmågan att lära sig räkna, måste undervisningen i detta ämne, åtminstone till en viss grad, bedrivas individuellt på alla stadier. Det kan ofta vara lämpligt att dela upp eleverna i grupper och låta dessa arbeta oberoende av varandra.

Kursplanen i räkning avser närmast att ange en för undervisningen lämplig stegringsföljd, men hur fort man skall gå framåt och hur långt man kan hinna i varje klass måste alltid bli beroende av lärjungarnas förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Det gäller framför allt att lägga en säker grund och att ej gå över till nya talområden och mera krävande uppgifter, förrän eleverna hjälpligt behärskar de föregående. Barnens behov av upprepad övning för uppnåen-

¹ Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

de av önskad färdighet bör tillgodoses bland annat därigenom, att ett flertal likartade uppgifter behandlas vid genomgången av varje särskilt kursmoment.

2. På nybörjarstadiet lägges stor vikt vid att talen och räkneoperationerna åskådliggöres med hjälp av verkliga föremål (klotsar, stenar, stickor, kulor o. d.), som barnen själva får syssla med. Under den första tiden kan antal lämpligen betecknas med illustrationer av föremål eller med ringar, streck e. d. i stället för med siffror. I samband med inlärande av talföljd och talserier bör barnens egna rörelser och rörelseföreställningar ofta tas till hjälp.

3. Räkning med pengar och hantering av (räkne-)mynt bör ofta övas under former, som så nära som möjligt liknar de uppgifter som möter i det praktiska livet. Mätningar och vägningar skall förekomma vid räkning med mått och viktsorter, och över huvud taget bör undervisningen i räkning under hela skoltiden bedrivas i samband med verkligt eller fantasimässigt handlande.

Varje barn bör äga tillgång till något lämpligt åskådningsmedel (kulram, räknospel) att användas, så länge barnet i fråga känner sig ha behov därav.

4. Övningar i sortförvandling bör inte förekomma i de lägre klasserna. De i kursplanen för dessa klasser angivna olika slagen av mått, mynt och vikter brukas endast som självständiga enheter i räkneuppgifterna och arbetsövningarna. Även i de följande klasserna bör övningar i sortförvandling endast omfatta det enklaste och nödvändigaste.

5. Räkneuppgifternas sakinnehåll bör så långt som möjligt anknytas till undervisningen i övriga ämnen, särskilt till hembygdkunskap med arbetsövningar och senare till slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål samt yrkeskunskap.

Den använda räkneboken får inte bli bestämmande för valet av övningsuppgifter. Räknebokens exempel bör utfyl-

las med uppgifter, som hämtas från av barnen kända områden.

Även sådana uppgifter, som är ägnade att fästa barnens uppmärksamhet på betydelsen av sparsamhet, bör upptas till behandling och särskilt beaktas. Ekonomisk fostran bör vara en viktig synpunkt vid undervisningen.

6. Huvudräkning bör inta en framskjuten plats på alla åldersstadier. Skriftlig räkning inom talområdet 1—100 bör flitigt övas även i de högre klasserna. Övningsuppgifterna bör i allmänhet inte innehålla mångsiffriga tal (fem eller flera), men lärjungarna bör erhålla någon övning att avläsa och skriva även sådana.

7. Vid behandlingen av decimalbråk bör enda syftet vara att lära barnen att för praktiskt bruk skriva och avläsa de vanligaste sorterna, uttryckta i decimalbråk, samt att utföra enkla räkningar med sålunda tecknade sakuppgifter.

8. I hjälpklasser av B-typ måste räkneundervisningen i särskilt stor utsträckning bedrivas individuellt eller med eleverna uppdelade i grupper. Vid gruppindelningen sammanföres de lärjungar, som med hänsyn till sin räknefärdighet lämpligen kan undervisas gemensamt, även om de formellt tillhör olika årsklasser.

Då även de något mera försigkomna lärjungarna har god nytta av upprepade övningar med enklare uppgifter, kan stundom vid huvudräkning avdelningens alla elever undervisas tillsammans, varvid lättare uppgifter, närmast avsedda för de mindre försigkomna barnen, omväxlar med svårare, avsedda för de mera försigkomna. Gemensam undervisning bör även i övrigt äga rum, då i en lägre klass något moment behandlas, vilket behöves ytterligare inskräpas i en högre.

Teckning

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

Fri teckning och målning med olika slags material med motiv från omvärlden och fantasin och i anslutning till det övriga skolarbetet.

Övningar i föremålsteckning och målning. Orneringsuppgifter. Textning med tillämpning.

Modelleringsövningar.

I de högre klasserna jämväl enklare arbetsritningar och mönsterteckning i anslutning till undervisningen i slöjd.

Visning av och samtal om konst och konsthantverk.

Anvisning

Teckning bör, utom under de för ämnet särskilt anslagna lektionerna, ofta förekomma i den övriga undervisningen för att bidra till uppfattning och inövning av sådana kursmoment, som lämpar sig för dylik behandling. I anslutning till dramatiseringar o. d. kan grupparbeten och dekorationsmålningar på stora ytor förekomma.

Musik

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

Visor, sånger och koraler, företrädesvis valda bland dem som ingår i kursen för folkskolans övriga klasser. Lekvisor och sånglekar. Några av de till allmänt inlärande föreskrivna sångerna (stamsångerna).

Lyssnande till musik.

Röstvärd och tonbildning.

Rytmska övningar.

Anvisningar

1. Sång bör ofta förekomma som inslag i den dagliga undervisningen för att skänka stämning och omväxling i skolarbetet.

2. Då notskriftens inlärande skulle bereda flertalet barn i hjälpklasserna allt-

för stora svårigheter, bör melodierna i regel inövas efter gehör.

3. Lyssnande till musik bör förekomma under hela skoltiden. I de högre klasserna kan lyssnandet inriktas på lättförståeliga stycken av berömda tonsättare och förknippas med kortfattade berättelser om dessa.

Gymnastik med lek och idrott

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

Första och andra klassen

Enkla fristående gymnastiska övningar i form av fantasibetonade lekrörelser och s. k. rörelsesagor med huvudvikten lagd på att lära barnen röra sig ledigt; enkla färdighetsövningar. För barnen i andra klassen något skärpta fordringar på rörelsernas och övningarnas utförande, ev. även något stegrad svårighetsgrad beträffande färdighetsövningarna.

Smålekar av olika slag, såsom enkla springlekar; härmningslekar; sånglekar; övningar att kasta och fånga en boll, enkla bollekar; enkla terränglekar, ev. stafettlekar.

De första grunderna i skidloppning och skridskoåkning; vattenvaneövningar.

Trafikundervisning.

Tredje och fjärde klassen

Fristående gymnastiska övningar, huvudsakligen i form av lekbetonade rörelser men där så låter sig göra även smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade övningar; färdighetsövningar, för fjärde klassen i ökat antal.

Smålekar; sånglekar; lekar och bollövningar (för fjärde klassen med strävan att utveckla bollteknik och samspelsteknik); terränglekar.

Fri idrott i lekform; skidloppning, skridskoåkning, iskunskap; elementär simundervisning.

Trafikundervisning.

Femte och sjätte klassen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar; ökat antal färdighetsövningar. Något stegrad svårighetsgrad och något skärpta fordringar på utförandet.

Smålekar; sånglekar och enkla folkdanser; lekar, bolltekniska övningar och bollspel; terränglekar.

Fri idrott; övningar att använda karta och kompass, enkla lägerövningar; skidlöpning, skridskoåkning, iskunskap; simning, ev. simkunnighetsprov. För sjätte klassen naturvård.

Trafikundervisning.

Sjunde, åttonde¹ och nionde¹ klassen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar. Färdighetsövningar väl avpassade efter de individuella anlagen; för gossarna i något större antal. I åttonde och nionde klassen ökade krav på utförandet.

Bolltekniska övningar och bollspel; sånglekar och folkdanser, ev. dans.

Fri idrott; lägerliv, terrängvandringar; enkla orienteringsövningar; skidlöpning och skridskoåkning; simning och simkunnighetsprov. Enkla råd i livräddning. Naturvård.

Trafikundervisning.

Anvisningar

1. Vid undervisningen i gymnastik med lek och idrott måste uppmärksammas, att hjälpklass elevernas förutsättningar för ämnet i hög grad varierar. Många av dessa elever företer brister även i den motoriska utvecklingen. Hänsyn till de individuella variationerna bör därför tas såväl vid övningarnas urval och stegring som beträffande krav på form, rytm och precision vid deras utförande.

För dessa elever är det ofta särskilt lämpligt med ett rytmiskt arbetssätt i gymnastikundervisningen och att därvid

använda sig av musik och sång som hjälpmedel.

2. På lågstadiet kan den omedelbara imitationen användas i undervisningen, och vid fristående gemensamhetsövningar kan tillsägelseerna ofta inskränkas till en uppmaning »gör som jag» jämte förevisning. Ett övningsprogram bör i början bestå av ett fåtal rörelser av skilda slag (även färdighetsövningar), och succesivt tillägges nya övningar.

Roande och uppiggande lekar, löpningar o. d. bör ofta inskjutas i gymnastikprogrammet.

3. De gymnastiska övningarna bör vara av jämförelsevis enkel typ och sålunda inte ställa för stora krav på elevernas skicklighet eller uthållighet.

4. Enkla lekar och andra övningar i syfte att lära eleverna vaksamhet och sinnesnärvaro bör ofta förekomma.

Enkla former av jämviktsrörelser, som gradvis uppövar elevernas förmåga att behärska och koordinera sina rörelser, bör regelbundet ingå i gymnastikövningarna. Därvid bör dock, med hänsyn till olycksfallsriskerna, redskapen alltid placeras jämförelsevis lågt.

5. Då hjälpklass elever ofta har stor benägenhet att krampaktigt spänna även sådana muskelpartier, som inte behöver tas i anspråk vid utförande av en viss rörelse, bör i samtliga klasser särskilda spännings- och avslappningsövningar förekomma.

6. Läraren bör även utanför de egentliga gymnastikövningarna söka främja elevernas kroppsliga utveckling och sålunda bibringa dem goda vanor med avseende på kroppshållning, rörelser samt vil- och arbetsställningar.

Ofta kan det vara lämpligt att som omväxling under skolarbetet låta eleverna på lärorummet utföra några lätta gymnastiska rörelser eller spännings- och avslappningsövningar. Särskilt vid skriv-

¹ Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

ning torde övningar av detta slag böra förekomma, eftersom barnen då ofta har benägenhet att krampaktigt spänna musklerna.

7. Den ordnade lekens betydelse som ett verksamt medel för elevernas sociala fostran bör uppmärksammas. Kampekar bör dock i allmänhet undvikas.

Slöjd

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

Det i undervisningsplanens allmänna kursplan angivna kursinnehållet för de olika klasserna och slöjdarterna kan tjäna till huvudsaklig ledning, varvid dock förskjutningar i fråga om urvalet av arbeten och stegringsföljden bör göras allt efter lärjungarnas förmåga.

Anvisningar

1. I första till tredje klassen bör småslöjd och sömnad vara de slöjdarter som företrädesvis övas. De avser att uppöva den manuella färdigheten samt stimulera elevernas verksamhetslust och skaparglädje.

Småslöjden med dess många arbetsarter kan i stor utsträckning anknytas till hembygdskunskapens arbetsövningar. Barnen bör få pröva på olika slag av lätthanterligt material — papper, lera, plastellin, stickor, kottar, bark, tyg, galon o. d. Enkel sömnad bör övas av såväl gossar som flickor.

Träslöjd bör jämsides med textilslöjd förekomma från och med fjärde klassen. I följande klasser kan, om så befinnes lämpligt, tiden för slöjd delas mellan ett par olika slöjdarter, t. ex. träslöjd och metallslöjd eller pappslöjd och textilslöjd. Tid bör även kunna anslås till manuella hobbyarbeten av olika slag, vilka kan utgöra en god stimulans och omväxling i slöjdundervisningen och ge eleverna tillfälle att individuellt eller i

grupp konstruktivt syssla med även andra material och modeller än de i den sedvanliga slöjdundervisningen förekommande. I de högre klasserna må även en eller annan mera yrkesbetonad arbetsart, t. ex. skomakeri eller bokbinderi, kunna övas.

2. Lärjungarna bör bibringas den rent vanemässiga behärskningen av de tekniska handgreppen, vilken är en nödvändig förutsättning för att deras färdigheter i framtiden skall kunna bibehållas och bli till nytta i förvärvsarbetet. Inlärandet får därför ske synnerligen grundligt och det inlärdade genom flitig övning säkert befästas. Då emellertid lärjungarnas brist på uthållighet vållar, att de har svårt att bibehålla intresse och arbetsiver inför annat än nära liggande mål, bör läraren i regel i stället för en tidskrävande modell välja flera mer lättfärdigade.

På grund av den stora olikhet med avseende på anlag och utveckling, som råder mellan lärjungarna i en hjälpklass, bör varje elev få fortskrida i arbetet allt efter förmåga och vunnen färdighet, oberoende av kamraterna. Uppgifternas svårighetsgrad och kraven på noggrannhet i utförandet bör anpassas efter lärjungarnas förmåga och aldrig ställas så höga, att arbetsglädjen går förlorad.

Hemkunskap och hushållsgöromål

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

Det i den allmänna kursplanen för ämnet hemkunskap och hushållsgöromål upptagna kursinnehållet må för den motsvarande undervisningen i hjälpklasserna tjäna till huvudsaklig ledning. Förskjutningar i fråga om urvalet av kursmoment och i fråga om stegringsföljden bör göras allt efter lärjungarnas förmåga. Särskilt bör detta beaktas i fråga om ämnesgrenen hushållsgöromål, som i hjälp-

klasserna avses skola förekomma redan i femte klassen. En begränsning av de teoretiska kursmomenten torde bli behövlig, och undervisningen bör i största möjliga utsträckning ges i direkt anslutning till praktiska övningar.

Anvisning

När undervisningen utsträcker över flera år för avdelning eller enskild lärjunge, bör vid planläggningen stor uppmärksamhet ägnas åt att en lämplig stegring av svårighetsgraden sker. Samtidigt med att nya arbetsuppgifter tillkommer, bör det redan inlärdas på nytt övas.

Yrkesvägledning

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

De i den allmänna kursplanen för ämnet yrkesvägledning upptagna kursmomenten må för den motsvarande undervisningen i hjälpklasserna tjäna till huvudsaklig ledning. Vid denna undervisning bör särskilt beaktas hjälpklass elevernas möjligheter beträffande tänkbara yrken och utbildningsvägar och ett från denna synpunkt lämpligt urval av olika kursmoment ske.

Anvisningar

1. I avgångsklassen bör frågan om hur man söker anställning behandlas.

2. Alla elever i hjälpklass bör erhålla medicinsk yrkesrådgivning, innan de lämnar skolan.

3. Tidigt på vårterminen under elevernas sista skolår bör läraren eller hjälpklassernas kurator, där sådan finns anställd, söka kontakt med ortens arbetsförmedling för att i samarbete med denna vara eleverna behjälpliga vid övergången från skola till arbetsliv. Av stor vikt är också, att det personliga stödet från skolans kurator bibehålles i varje

fall under den första perioden av elevernas anpassning till arbetslivet.

4. I hjälpklasserna bör samma möjligheter till studiebesök och praktisk yrkesorientering finnas som för motsvarande klasser enligt den allmänna kursplanen.

5. När elever i klass 8 gruppvis beredes tillfälle till högst 10 dagars sammanhängande yrkespraktik varje termin, bör de i förväg grundligt orienteras om respektive yrken och senare i en eller annan form redovisa för sina erfarenheter och iakttagelser på arbetsplatsen.

Yrkeskunskap¹

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

I ämnet yrkeskunskap göres ett för eleverna lämpligt urval av de i den allmänna kursplanen upptagna kursmomenten. Vissa av de ifrågasvarande kursplanstyperna med relativt högt timtal för yrkest teori torde dock inte kunna ifrågakomma.

Anvisning

Den yrkest teori som förekommer bör framställas enkelt och i nära anslutning till yrkespraktiken. Bland de olika typerna av yrkeskunskap ligger det nära till hands att välja sådana som, om de allmänt lämpar sig för lärjungarna, också kan innefatta möjlighet till praktik på arbetsplatser. Dessa bör väljas i samråd med respektive lärare och kuratorer samt arbetsförmedlingens organ, allt efter skolledningens beprövande. Kan ej praktikplats anskaffas för eleven, må även fritt arbete inom skolans lokaler eller i undantagsfall praktik i hemmet eller hos målsman kunna ifrågakomma.

¹ Se punkt 5 i de allmänna anvisningarna till kursplanerna.

Trädgårdsskötsel

Mål

Se den allmänna kursplanen.

Kursinnehåll

Trädgårdslandens vårberedning, rensning och vattning. Odling och skörd av frö-, rot- och bladköksväxter. Sådd och plantering av blomsterväxter. Trädgårdslandens höstberedning.

Plantering och vård av bärbuskar och fruktträd; fruktens skörd och tillvaratagande.

Anvisningar

1. Då arbetet i skolträdgården för hjälpklass elevernas del i och för sig är ett värdefullt komplement till den övriga undervisningen och även kan bli av betydelse för deras yrkesutbildning och framtida sysselsättning, bör undervisning i trädgårdsskötsel om möjligt alltid

förekomma i dessa klasser. Lärjungarna bör beredas tillfälle att delta i sådan undervisning två eller flera fullständiga växtperioder.

2. Om förhållandena i övrigt gör en sådan anordning möjlig, är det lämpligt, att någon del av skolträdgården ordnas på sådant sätt, att varje barn får ett eget trädgårdsland att under ledning själv sköta.

Önskvärt är även, att eleverna får bidra med vården av krukväxter och fönsterodlingar i skolan.

3. De möjligheter till iakttagelser av växt- och djurlivet, som arbetet i skolträdgården erbjuder, bör flitigt utnyttjas, och undervisningen i naturkunskap bör i stor utsträckning anknytas till de sålunda gjorda iakttagelserna.

Skogsvårdsdagar anordnas i anslutning till vad som för folkskolan i övrigt angivits.

Särskild hjälpundervisning

1. Vid skola eller skolenhet, där de mera allmänt intellektuellt utvecklingshämjade lärjungarnas antal eller omständigheterna i övrigt inte medger, att hjälpklass inrättas eller att hänvisning till sådan sker, kan skoldistrikt under visst antal timmar anordna särskild hjälpundervisning. Som villkor för anordnande av sådan undervisning gäller, att antalet lärjungar i skolan vid läsårets början överstiger tolv samt att statens folkskolinspektör funnit hjälpundervisningen behövlig. Till denna undervisning hänvisas intellektuellt utvecklingshämjade barn, företrädesvis på småskolestadiet och det lägre folkskolestadiet.

2. Till den särskilda hjälpundervisningen anslås en tid av två lärartimmar i veckan vid en och samma skola. Dock må vid hjälpundervisning, omfattande såväl folk- som småskolestadiet,

undervisningstiden kunna utsträckas till högst fyra lärartimmar i veckan, om uppdelning i grupper befinnes med hänsyn till lärjungarnas antal och utvecklingsståndpunkt erforderlig. Sådan utökning av undervisningstiden till högst fyra lärartimmar i veckan bör i regel inte vidtas, då antalet i denna undervisning deltagande lärjungar understiger sex.

3. Den särskilda hjälpundervisningen bör i regel begränsas till att omfatta ämnena modersmålet och matematik. Undervisningen må, då så befinnes lämpligt och särskilt i fråga om småskolestadiet, fördelas på halva lektionstimmar, förlagda till olika dagar. De barn, som deltar i hjälpundervisningen, bör beredas motsvarande ledighet från det övriga skolarbetet.

4. Då skoldistrikt önskar anordna särskild hjälpundervisning, har skolstyrelsen

att därom göra hänvändelse till statens folkskolinspektör. Framställningen, som bör avse viss tid, skall vara åtföljd av dels uppgift om skolans lärjungantal vid läsårets början och antalet elever, som bör erhålla hjälpundervisning, jämte erforderliga upplysningar, dels plan för anordningen, utvisande de läroämnen, i vilka hjälpundervisning skall

meddelas, antalet veckotimmar för densamma och dessas förläggning ävensom upplysning, hur den särskilda hjälpundervisningen skall bestridas. Förslaget granskas av folkskolinspektören, som därefter meddelar eventuella anmärkningar eller lämnar sitt godkännande av detsamma.

Övriga specialklasser

1. Inom folkskolan kan i den ordning, som anges i folkskolestadgan, andra specialklasser än hjälpklasser ifrågakomma, exempelvis observationsklasser, läsklasser, hörselklasser, synsvagklasser. Till folkskolans specialklasser räknas även friluftsklasser och hälsoklasser. Klasserna är avsedda för vissa grupper av i regel normalbegåvade barn, som inte lämpligen bör undervisas i vanlig klass:

observationsklasser för barn med psykiska särdrag;

läsklasser för barn med speciella läs- och skrivsvårigheter;

hörselklasser för hörselsvaga barn;

synsvagklasser för barn med synfel;

friluftsklasser för barn, som haft tuberkulos eller som har tuberkulos men ej är smittförande;

hälsoklasser för allmänt klena barn, barn med nedsatt motståndskraft mot infektioner samt barn i långvarig konvalescens.

2. Uttagning av barn till ifrågavarande specialklasser måste föregås av en särskild undersökning av barnet. Undersökningen skall vara såväl psykologisk-pedagogisk som medicinsk och utföras av personer med god kompetens för sina uppgifter. För hälso- och friluftsklasser bör skolläkaren helt naturligt utföra huvudparten av undersökningen och även bära ansvaret för rådgivningen rörande barnets placering. Vid uttagning av barn till hör-

sel- och synsvagklasser bör den medicinska undersökningen vara den primära men även den psykologisk-pedagogiska undersökningen måste vara grundläggande för rådgivningen. För uttagningen till observationsklass är läkarundersökning, om möjligt utförd av barnpsykiater, och psykologisk bedömning ofrånkomlig. Vid uttagningen av barn till läsklasser bör psykologiska och pedagogiska överväganden vara bestämmande och ansvaret för rådgivningen främst vila på psykologisk och pedagogisk sakkunskap.

Föräldrarna bör alltid före placeringen av ett barn i specialklass underrättas om vad man genom en sådan åtgärd önskar vinna för barnet.

På motsvarande sätt bör man gå till väga vid överflyttning av barn från specialklass till vanlig avdelning.

Vid all placering i specialklasser liksom vid flyttning därifrån bör man noga överväga, vad det enskilda barnet kan vinna eller förlora i och med placeringen.

3. I varje specialklass måste lärarens arbete i första hand syfta till att skapa lugn, trygghet och tillförsikt. I all synnerhet gäller detta för de barn, vilka förflyttas till specialklass från andra avdelningar, vari de i ett eller annat avseende mött alltför stora svårigheter. Läraren måste bemöda sig om att söka återställa sådana barns ofta bristande psy-

kiska balans och hjälpa dem att komma till rätta med sin egen situation och sina egna möjligheter. Undervisningen i en specialklass bör alltid såväl till metod som till innehåll ta synnerlig hänsyn till individen och till de individuellt ofta mycket skiftande förutsättningarna. Den bör aldrig forceras, framför allt inte på de områden, där särskilda svårigheter uppträder, utan lugnt och säkert byggs upp på en väl lagd grund. Uppmuntran bör vara frikostig, men den bästa uppmuntran för specialklassernas elever ligger i känslan av att lyckas, i ett väckt eller återställt självförtroende.

Särskild specialundervisning

1. Den särskilda specialundervisningen avser att bereda undervisning åt barn med talfel eller sådan erforderlig handledning åt enskilda lärjungar eller mindre grupper av lärjungar, som eljest lämnas i de i föregående avsnitt angivna övriga specialklasserna. Det gäller främst sådana elever från vanliga folkskoleavdelningar, som genom individuell undervisning eller gruppundervisning av på området kunnig lärare kan beredas hjälp utan att placeras i specialklass.

2. Behovet av särskild specialundervisning bedömes närmast av vederbörande skolstyrelse, som gör erforderlig framställning i de fall, då speciella medgivanden av vederbörande myndigheter

4. Så långt sig göra låter skall vid undervisning i specialklasser för normalbegåvade barn det i de allmänna kursplanerna angivna kursinnehållet och de tillhörande anvisningarna tjäna till ledning. Det är dock på dessa relativt nya pedagogiska områden mer än annorstädes nödvändigt, att läraren själv söker metoder, hjälpmedel och nya vägar för sitt arbete.

5. I övrigt skall för de ifrågavarande specialklasserna iakttas de bestämmelser och anvisningar härom, som utfärdats eller kommer att utfärdas.

kräves (tillstånd att fullgöra fyllnadstjänstgöring på detta sätt, nedsättning av undervisningsskyldigheten, statsbidrag till timplärartimmar eller utnyttjande av hel lärartjänst för ändamålet).

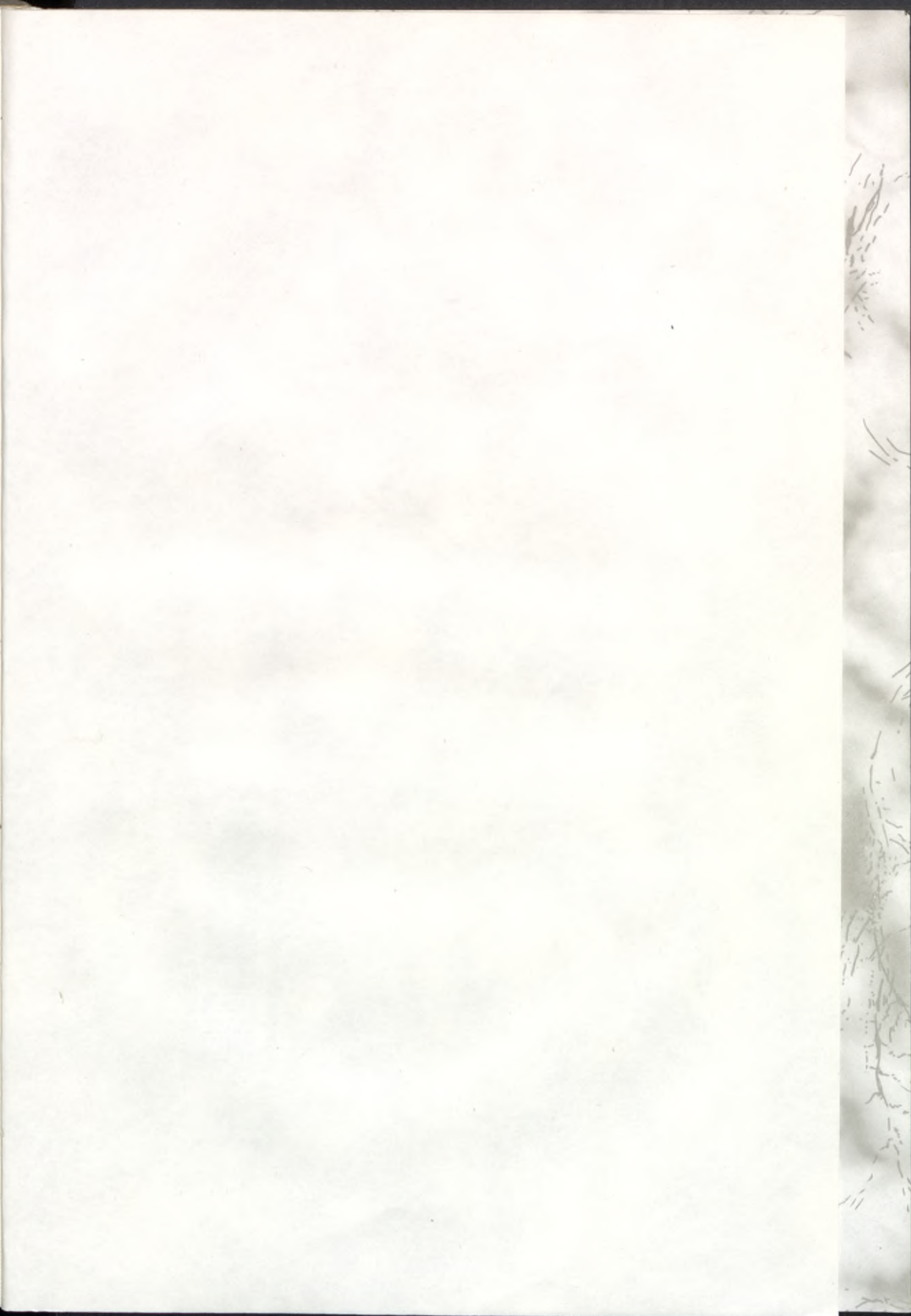
3. Undervisningstidens längd och förläggning kan ej generellt anges utan bedömes och prövas med hänsyn till de lokala förhållandena från fall till fall. De lärjungar, som åtnjuter särskild specialundervisning, bör beredas motsvarande ledighet från det övriga skolarbetet.

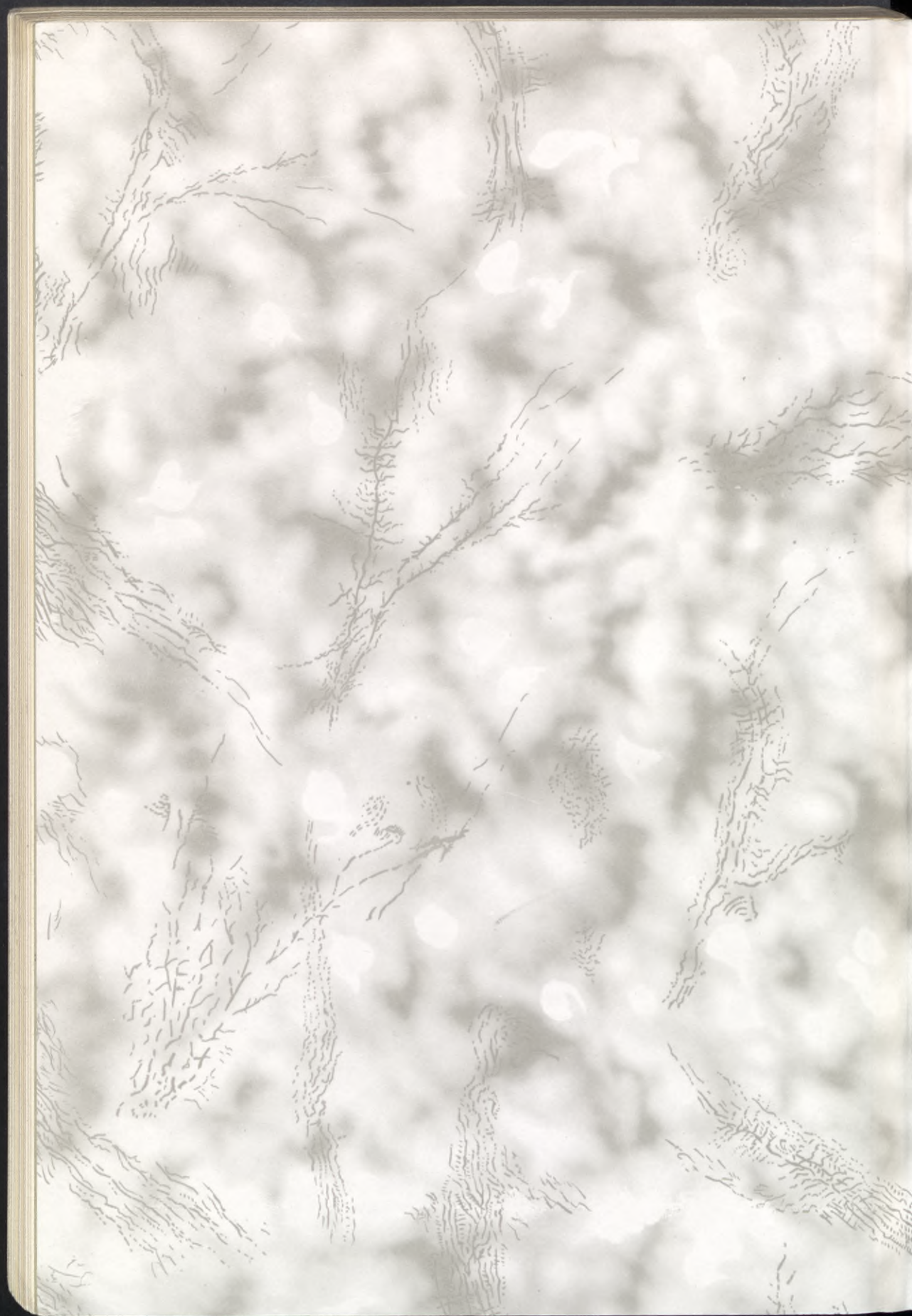
4. För den särskilda specialundervisningen skall i övrigt gälla de bestämmelser och anvisningar härom, som utfärdats eller kommer att utfärdas.

Pris 5 kr 10 öre

6000001763

Göteborgs universitetsbibliotek

